

สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

วลัญชา สุพรรณศรีกา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

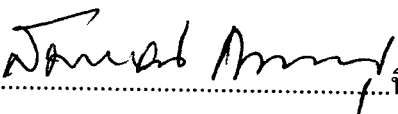
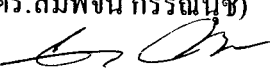
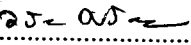
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

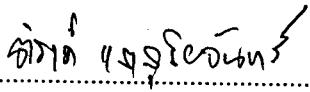
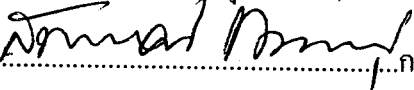
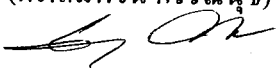
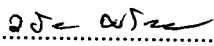
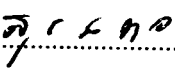
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2555

สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
วลัญชา สุพรรณธริกา
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์..... .....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.สมพงษ์ วรรณนุช)
รองศาสตราจารย์..... .....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร.จินตนา อมรสงวนสิน)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์..... .....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร.วรางคณา ศรีนิต)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

....ประธานกรรมการ
(ดร.ชীরงค์ แสงสุริยจันทร์)
รองศาสตราจารย์..... .....กรรมการ
(ดร.สมพงษ์ วรรณนุช)
รองศาสตราจารย์..... .....กรรมการ
(ดร.จินตนา อมรสงวนสิน)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์..... .....กรรมการ
(ดร.วรางคณา ศรีนิต)
รองศาสตราจารย์..... .....คณบดี
(ดร.สุรสิทธิ์ วชิรขจร)

30 สิงหาคม 2556

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
ชื่อผู้เขียน	นางสาวลัญญา สุพรรณธริกา
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
ปีการศึกษา	2555

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และ 3) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน และประเมินความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนของชุมชนราชธานี โศก โดยมีวิธีการศึกษา คือ ศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน รูปแบบสังคมอุดมสุข โดยใช้หลักการการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเป็นข้อบ่งชี้สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการศึกษาพื้นที่ตัวอย่าง คือ ชุมชนราชธานี โศก จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาภาคสนามประกอบด้วย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสอบถาม และการสัมภาษณ์ เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะตามรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพอนามัยของมนุษย์ สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ และระบบนิเวศโดยรวม การพัฒนาของสังคมที่ดี คือส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุล โดยไม่ก่อผลกระทบต่อองค์ประกอบต่าง ๆ โดยเป้าหมายของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน คือ สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิตใจ ได้รับการจัดสวัสดิการที่ดี ครอบคลุม ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปราศจากมลพิษ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งระบบนิเวศมีความมั่นคง ยั่งยืน จัดทำเกณฑ์ชี้วัดได้ 47 ตัว

การพัฒนาชุมชนของราชธานี โศก มีลักษณะเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน โดยสามารถผ่านเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนทั้งหมด 47 ประเด็น ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับสูง สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ด้านสุขภาพอนามัยของมนุษย์ สมาชิกชุมชนมีสุขภาพที่ดีทั้งทางกายทางใจ กล่าวคือ มีร่างกายที่แข็งแรง ได้รับปัจจัย 4 ที่ครบถ้วน อุดมสมบูรณ์ ความเป็นอยู่กินใช้แบบไร้สารพิษ มี

(3)

บริการด้านสุขภาพ การรักษาพยาบาลแก่สมาชิกทุกคน และสมาชิกชุมชนมีสุขภาพจิตที่ดี ไม่มีภาวะเครียด เอื้อเพื่อเสถียรเพื่อผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม

2) ด้านสวัสดิการของมนุษย์ ชุมชนมีความอยู่ดีกินดี สามารถผลิตปัจจัยพื้นฐาน และมอบบริการ ให้แก่สมาชิกได้อย่างครบถ้วน สามารถพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก สมาชิกชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมสังคมที่ดี ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และยาเสพติด ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามัคคี ปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สมาชิก สนับสนุนการเรียนรู้ต่างๆ โดยมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก นำความรู้และเทคโนโลยีมาพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม มีแหล่งนันทนาการและศิลปะที่ส่งเสริมคุณธรรม กล่อมเกลাজิตใจ

3) ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ ชีวภาพ ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม สามารถเอื้อต่อคุณภาพชีวิตแก่สมาชิกได้ ทั้งในแง่ทรัพยากรพื้นฐานการผลิต และในแง่ปัจจัยแวดล้อม มีคุณภาพที่ดี ปราศจากมลพิษ เป็นผลมาจากชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมที่ลดการก่อมลพิษ และใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้หลักการหมุนเวียนทรัพยากร

4) ระบบนิเวศโดยรวม ระบบนิเวศของชุมชนมีความสมดุล มีความมั่นคง ไม่พบความเสื่อมโทรม กล่าวคือ การดำเนินกิจกรรมของชุมชนลดการเบียดเบียนระบบนิเวศ ไม่ทำลายระบบนิเวศด้วยการทำกิจกรรมธรรมชาติ มีการอนุรักษ์ป่าทาม เป็นการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ปรับการใช้ชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัย

ปัจจัยที่ขับเคลื่อนให้ชุมชนราชธานีโสภสามารถเข้าข่ายสังคมสุขที่ยั่งยืน เนื่องจาก 1) การใช้หลักศีลธรรม หลักธรรมอื่นๆของพุทธศาสนามาบริหารปกครองชุมชน ทำให้แนวทางการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนศีลธรรม เน้นพัฒนาให้เกิดคนดีมีคุณธรรม โดยมีผู้นำชุมชน เป็นผู้พาปฏิบัติ จึงทำให้เกิดสังคมที่ดี มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ 2) มีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เลือกลงใช้เทคโนโลยีเพื่อความยั่งยืน มีแนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากตัวแบบ และเกณฑ์วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน ชุมชนอื่นๆ หรือหน่วยงานภาครัฐสามารถนำไปใช้เป็นแนวการพัฒนาชุมชน หรือนโยบายในการพัฒนาสังคมเป้าหมายเพื่อความสุขของประชาชนต่อไป

ABSTRACT

Title of Thesis	Green Sustainability Happiness Society
Author	Miss Walancha Supantharika
Degree	Master of Science (Environmental Management)
Year	2012

The objectives of this study were: 1) to study the Green Sustainability Happiness Society Model; 2) to develop indicators for measuring happiness society and 3) to study forms of Ratchathani Asoke Community development and evaluate the Green Sustainability Happiness Society. The methodologies of this study include review of literature, in-depth interviews, and participant observations.

The study found that the essential components of Green Sustainability Happiness Society base on the concept of Environmental Impact Assessment (EIA) including: 1) health quality; 2) human welfare (access to human basic and living quality needs; 3) sustainable flow of environmental resources; 4) stable ecosystem exist in the Ratchathaini Asoke Community. Within these scopes, 47 indicators were literally considered applicable and used to assess the green and happiness quality of the Ratchathani Asoke Community in Ubonratchathani Province. It was found that the community has all qualities of Green Sustainability Happiness Society. The main drivers include the dedication to sinless life, to honor nature, to be selective of sustainable technology, and to self-reliance principle.

Suggestion: the other community or government agencies can adapt these model and indicators for social development policy

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมพจน์ วรรณนุช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สำหรับความกรุณาที่มีต่อผู้เขียน ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ แนวทางการปรับแก้ไขเนื้อหา และวิธีการวิจัยที่ดีเสมอมา ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา อมรสงวนสิน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา ศรีนิล ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และความสนับสนุนด้วยดีมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณดร.ธำรงค์ แสงสุริยจันทร์ ที่รับเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.จุฑารัตน์ ชมพันธ์ุ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจประเมินตัวชี้วัด พร้อมทั้งขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ได้มอบความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมหลากหลายแขนงวิชาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยชิ้นนี้ รวมทั้งกำลังใจที่มีให้ผู้เขียนเกิดแรงผลักดันในการศึกษาตลอดมา

ขอขอบพระคุณ คุณเม็งหมาย มุ่งมาจน คุณพรตะวัน ธน โภค คุณเป็นเมฆ นามแสงผา คุณสุข แสงบุญ คุณปางบุญ หวังภูกลาง แม่ลานนา อินทร์ทองสุญ และชาวชุมชนราชธานีโสภทุกท่าน สำหรับการต้อนรับที่อบอุ่น และความยินดีในการให้ข้อมูลกับผู้เขียน ตลอดระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ขอขอบคุณชาวโสภทั่วประเทศทุกท่าน ที่เป็นจุดเริ่มต้นแรงบันดาลใจในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่มอบทุนการศึกษาให้ผู้เขียนตลอดหลักสูตร ขอขอบคุณเพื่อน ๆ การจัดการสิ่งแวดล้อม รุ่น 14 สำหรับความช่วยเหลือต่างๆ กำลังใจที่มอบให้ผู้เขียนตลอดมา และเจ้าหน้าที่คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่คอยอำนวยความสะดวกด้านเอกสารและธุรการ

ทั้งนี้ ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ชาย ครอบครัวอันเป็นที่รัก และคุณเขาสารี แหละดี ที่ให้การสนับสนุน สร้างแรงบันดาลใจ ให้ความเข้าใจ และกำลังใจที่ดีเสมอมา หากมีความผิดพลาดประการใดผู้เขียนขออภัยมา ณ ที่นี้

วลัญชา สุพรรณธริกา

สิงหาคม 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(2)
ABSTRACT	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดการพัฒนาที่พาไปสู่ความสุข/ความอยู่ดีมีสุข	7
2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการประยุกต์ใช้บูรณาการ	17
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
บทที่ 3 กรอบแนวคิด และวิธีการศึกษา	36
3.1 ขั้นตอน และวิธีการศึกษา	36
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร และผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	40
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
3.4 การตรวจสอบข้อมูล	44
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	45

บทที่ 4	สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และการพัฒนาเกณฑ์ชีวิต	46
4.1	รูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	46
4.2	การพัฒนาเกณฑ์ชีวิตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	64
บทที่ 5	พื้นที่ศึกษา ชุมชนราชธานีอโศก	82
5.1	การก่อเกิดชุมชนอโศก	82
5.2	ประวัติความเป็นมาของชุมชนราชธานีอโศก	83
5.3	สภาพทั่วไปของชุมชนราชธานีอโศก	85
5.4	สมาชิกชุมชน และข้อมูลประชากร	92
5.5	โครงสร้างของชุมชน	95
5.6	โครงสร้างการปกครอง	102
5.7	การดำเนินชีวิตของชุมชน	104
5.8	ฐานงานกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน	106
บทที่ 6	การประเมินชุมชนราชธานีอโศก กับสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	138
6.1	ชุมชนราชธานีอโศก กับรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	138
6.2	ชุมชนราชธานีอโศก กับเกณฑ์ชีวิตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	154
6.3	ปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนราชธานีอโศกที่นำสู่สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	159
บทที่ 7	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	162
7.1	สรุปผล และอภิปรายผลการศึกษา	162
7.2	ข้อเสนอแนะ	167
	บรรณานุกรม	169
	ประวัติผู้เขียน	176

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 องค์ประกอบดัชนี/ตัวชี้วัด โครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน	21
2.3 ประเด็นตัวชี้วัดความสุขของแต่ละโครงการโดยรวม	24
4.1 การปรับและนำประเด็น EIA มาประยุกต์ใช้กำหนดขอบเขตสังคมสุขที่ยั่งยืน	47
4.2 Matrix แสดงองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของแนวคิดต่าง ๆ ภายใต้อกรอบแนวคิดสังคมสุขที่ยั่งยืน	65
4.3 เกณฑ์ชี้วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน	74
5.1 หลักการและวิธีการปฏิบัติเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดบุญนิยมกับทุนนิยม	90
5.2 ฐานะและระดับการถือศีลของชาวอโศก	102
5.3 กิจวัตรประจำวันของสมาชิกชุมชนราชธานีอโศก	105
6.1 ผลการประเมินสิ่งคุกคามต่อสุขภาพของชุมชนราชธานีอโศก	138
6.2 การพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกของชุมชนราชธานีอโศก	145
6.3 ตารางแสดงผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนราชธานีอโศก จำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป	146
6.4 แสดงการจัดการของเหลื่อมมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์	153
6.5 เกณฑ์ชี้วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน และชุมชนราชธานีอโศก	154

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 องค์ประกอบต่างๆ ของความสุข และความเป็นอยู่ที่ดี	8
2.2 กรอบบูรณาการระหว่างกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม กับความยั่งยืน	19
3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	38
4.1 องค์ประกอบของสังคมสุขุมสุขที่ยั่งยืน	49
4.2 รูปแบบสังคมสุขุมสุขที่ยั่งยืน	63
5.1 ป้ายสัญลักษณ์หมู่บ้านราชธานีอโศก	85
5.2 ที่ตั้งหมู่บ้านราชธานีอโศก และบริเวณใกล้เคียง	87
5.3 ตำแหน่งสำคัญของหมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศก	100
5.4 แผนที่สิ่งก่อสร้างสำคัญของชุมชนราชธานีอโศก บริเวณหมู่บ้านชุมชน	101
5.5 โครงสร้างการปกครองชุมชนราชธานีอโศก	103
5.6 แปลงกิจกรรมในหมู่บ้าน	108
5.7 การไหลเข้าออกของวัตถุดิบนำเข้า และนำออก ด้านเกษตรกรรม	109
5.8 โรงสีข้าวของชุมชน และกระบวนการบรรจุข้าวใส่ถุง	111
5.9 แสดงกระบวนการการสีข้าว	112
5.10 เครื่องมือผลิตเต้าหู้ และ เด็กนักเรียนในฐานงาน โรงเต้าหู้	113
5.11 บ่อบำบัดน้ำเสียฝังใต้ดิน และบ่อพักน้ำเสียก่อนนำไปใช้รดพืช	113
5.12 แผนภาพแสดงกระบวนการผลิตเต้าหู้	114
5.13 ลูกประคบแก้ปวดเมื่อย การทำขี้ผึ้งยาหม่อง	115
5.14 แสดงขั้นตอนการผลิตแชมพูและครีมนวดผสม	116
5.15 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จาก โรงแชมพู	116
5.16 การทำงานฐาน โรงจุลินทรีย์	117
5.17 ลานผสมปุ๋ย และการทำงานใน โรงปุ๋ย ขนปุ๋ยเพื่อนำขึ้นรถจำหน่าย	118
5.18 ภาพบรรยากาศงานตลาดอาริยะ 13-15 เมษายน 2555	119
5.19 การแจกอาหารในกิจกรรมวันพ่อ ปี 2554	120
5.20 วัตถุดิบที่นำเข้า และผลผลิต จากกิจกรรมการรับประทานอาหาร	122

5.21 การเรียนรู้การดูแลสุขภาพด้วยแพทย์ทางเลือก และหม่องอบอย่างสมุนไพร	123
5.22 วิถีชีวิตบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียน และการเรียนธรรมะจากสมณะ	127
5.23 นักเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโอศกกับการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง	128
5.24 เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการผลิตเต้าหู้ การใช้พลังงานจากชีวมวล และการใช้เทคโนโลยีการหุงข้าวแบบประหยัดพลังงาน	129
5.25 แสดงการทำงานกิจกรรมการทำสื่อ การรายงานข่าว การบันทึกเหตุการณ์	131
5.26 การจัดการขยะในชุมชน	132
5.27 โรงแยะขยะของชุมชน	133
5.28 ตัวอย่าง สถาปัตยกรรมของชาวชุมชน	134
5.29 การเล่นดนตรีไทย ของนักเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโอศก	134
5.30 ลักษณะที่พักอาศัยของชาวบ้านราชธานีโอศก	135
5.31 เือนสุดชีวิต และการฌาปนกิจของชาวบ้านราช	136
6.1 ปัจจัยด้านสวัสดิการที่สมาชิกชุมชนราชธานีโอศกได้รับจากชุมชน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย	143
6.2 จำลองชีวิตปัจเจกชนในสังคมเมือง ที่ต้องใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ต่อเดือน	144
6.3 สรุปปัจจัยในการขับเคลื่อนชุมชนราชธานีโอศกสู่สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน	161

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ประมาณปี พ.ศ. 2293 เป็นต้นมา โลกได้เข้าสู่กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรม คือเปลี่ยนจากวิธีการผลิตเพื่อยังชีพและค้าขายในประเทศเป็นหลัก มาสู่การผลิตเชิงอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตจำนวนมาก และกระตุ้นให้ผู้บริโภคริโภคเกิดการบริโภคเกินความจำเป็น นำโลกเข้าสู่เศรษฐกิจแบบสะสมทุน (Accumulative Economics) เพื่อเป้าหมายการเติบโตด้านเศรษฐกิจโดยใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) เป็นตัวชี้วัดการพัฒนา หลายปีต่อมาผลจากการพัฒนาที่เน้นการเติบโตด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาทั้งเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนกับคนรวยที่เพิ่มช่องว่างมากขึ้น ปัญหาอาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้นในทั่วทุกมุมโลก ทรัพยากรธรรมชาติทั่วโลกกำลังทรุดโทรม และสภาพแวดล้อมของโลกก็เกิดปัญหาวิกฤต (เชกซ์ไนเคอร์, 2545: 4) ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยตรง

ปี พ.ศ. 2530 คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาซึ่งเป็นหน่วยงานที่สหประชาชาติจัดตั้งขึ้น ได้เผยแพร่เอกสารชื่อ “Our Common Future” รายงานฉบับนี้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางการพัฒนาประเทศใหม่ ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547: 1) จากนั้นได้เกิดพันธกรณี และอนุสัญญาต่างๆเกิดขึ้นตามมามากมายเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และขจัดความยากจนให้หมดสิ้นไป จากวันนั้นถึงวันนี้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยยังคงอยู่ และยิ่งกลับเพิ่มกว้างมากขึ้น สภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติของโลกกำลังวิกฤต คุณภาพชีวิตมนุษย์ยังไม่ดีขึ้น สังคมขาดความสุข

ในขณะที่โลกกำลังตื่นตัวกับความล้มเหลวของการพัฒนาที่เน้นเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในมุมเล็กๆ ของโลกได้เกิดแนวปรัชญาความคิดเรื่อง ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross

National Happiness: GNH) ซึ่งริเริ่มขึ้นโดย พระราชาธิบดีจิกเม ชิงเย วังชุก กษัตริย์แห่งประเทศภูฏาน ซึ่งแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติเป็นมาตรฐานตัวใหม่ที่ไว้วัดผลจากการพัฒนา โดยมีความสุขเป็นเป้าหมายของประเทศ ภูฏานให้ความสำคัญกับ “ความเจริญมั่งคั่งและความสุข” คือมีแนวคิดการพัฒนาประเทศที่ยึดถือความสมดุลของการพัฒนาประเทศที่เน้นความสุข ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำหรับภูฏานแล้ว ความสุขมวลรวมประชาชาติ สำคัญกว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (สเตฟาน พริสเนอร์, 2547: 35)

การศึกษาของสำนักสำรวจคุณค่าทางสังคมของโลก (กรรมา อูระ, 2550: 18) ทำการสำรวจในสหราชอาณาจักร ในปี ค.ศ. 1973-2002 (พ.ศ. 2516 – 2545) ศึกษาความสัมพันธ์ GDP เปรียบเทียบกับความพึงพอใจในชีวิต พบว่า GDP เพิ่มขึ้น แต่ความสุข ความพึงพอใจในชีวิตกลับไม่เพิ่มขึ้น ผลการศึกษานี้ทำให้ ข้อสมมติฐานที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า ความมั่งคั่งที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มขึ้นตามไปด้วยนั้น ไม่เป็นจริงเสมอไป

เมื่อหันมามองการพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา พบว่า การเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเกิดการเสื่อมถอยลงมากส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของระบบนิเวศ สังคมพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่า เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติ และระบบนิเวศซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องพึ่งพา และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ 10 (พ.ศ. 2550 – พ.ศ. 2554) นับเป็นแผนที่มีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) การติดตามประเมินผลการพัฒนา พบว่าการพัฒนายังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในหลายด้าน ได้แก่ สุขภาพของประชาชน พบการเจ็บป่วยจากโรคที่ป้องกันได้สูงขึ้น 5 อันดับแรก (โรคหัวใจ ความดัน เบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง และมะเร็ง) คนไทยมีปัญหาด้านสุขภาพจิต ด้านสังคม พบความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มคนในสังคมยังมีสูงขึ้น คุณภาพการศึกษาต่ำกว่าเป้าหมาย และปัญหาหาเสพติดที่แพร่ระบาดรุนแรง ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง และภาพลักษณ์การคอร์รัปชันของประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศขาดความสมดุล เพราะการส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจและพืชพลังงานส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมเสื่อมโทรม เนื่องจากมลพิษที่เพิ่มขึ้น คุณภาพดินเสื่อมโทรม ไม่สามารถบรรเทาปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นได้ ขณะที่ปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็กที่มีค่าเกินมาตรฐานกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ หมอกควันและไฟป่าจากการเผาในพื้นที่โล่ง การนำเข้าปุ๋ยและสารเคมีมีแนวโน้มสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหามลพิษที่เป็นอันตรายต่อ

สุขภาพของประชาชน ปริมาณขยะมูลฝอยมี 15.16 ล้านตัน มีการนำกลับมาใช้ใหม่เพียงร้อยละ 26 ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องร้อยละ 38 เมื่อเทียบกับปริมาณทั้งหมด ของเสียอันตรายเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.6 มาจากอุตสาหกรรมร้อยละ 77 จากชุมชนร้อยละ 23 สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายที่ถูกต้องตามหลักวิชาการยังมีไม่เพียงพอ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: ก-ฎ) ซึ่งปัญหาดังกล่าวข้างต้นเป็นปัจจัยที่คุกคามความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคมไทย ทำให้ไม่สามารถยกระดับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยให้สูงขึ้นได้

จากผลการพัฒนาดังกล่าวยังพบปัญหาในหลายด้าน แสดงให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาของประเทศยังไม่บรรลุถึงความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหาแนวทางการพัฒนาสังคมที่ก่อให้เกิดความสุข และความยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งต้องการศึกษา ระบุธรรมจากรณีศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

โดยผู้ศึกษาเลือกศึกษาบริบท แนวทางการพัฒนา และการบริหารจัดการ ของชุมชนราชธานีอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนของชาวอโศก ชุมชนเกิดขึ้นจากการรวมตัวของผู้ปฏิบัติธรรมที่สมาทานศีล 5 และศีล 8 ตามแนวการสอนพระธรรมวินัย ในพุทธศาสนาของสมณะโพธิรักษ์ ได้ร่วมกันก่อตั้งชุมชนในอาณาบริเวณติดต่อกับพุทธสถาน และสังฆสถานทุกแห่ง ชุมชนของชาวอโศกมีลักษณะเฉพาะคือ เป็นชุมชนเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง โดยลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ลดการเบียดเบียนธรรมชาติ โดยการทำกิจกรรมไร้สารพิษ มีแนวคิดเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น ลดละกิเลส ไม่มีอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิรัต โดยประเวศ ะสี (2530 อ้างถึงใน เรวดี ตันนุกิจ, 2543: 6) กล่าวว่า ความสำคัญของการสันติอโศกไม่ได้อยู่ที่การกินมังสวิรัต แต่อยู่ที่การสร้างชุมชนที่มีศีล เป็นระบบชีวิตให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ไม่กดขี่ขูดรีด ไม่ทำโดยหวังกำไร แต่แบ่งปันช่วยเหลือกัน ด้วยบุญนิยม ทำให้ชุมชนสงบร่มเย็น ชุมชนชาวอโศกเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ เป็นชุมชนทวนกระแสที่สามารถพึ่งตนเองได้ ท่ามกลางกระแสสังคมที่หลายชุมชนกำลังอยู่ในสภาวะของการล่มสลาย ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการรุกรานของกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม “ชุมชนชาวอโศก” จึงเปรียบเสมือนชุมชนทางเลือก และเป็นต้นแบบของชุมชนที่กำลังแสวงหาทางออกเพื่อความอยู่รอดของชุมชน (รัตนา โตสกุล และคณะ, 2548: 159)

ชุมชนราชธานีอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนที่มีฐานะเป็นหมู่บ้านแห่งแรกของชาวอโศกที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยให้เป็นหมู่บ้านตามกฎหมายเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2539 และเป็นสถานที่จัดงานปีใหม่ของชาวอโศกที่เรียกว่า “ตลาดอาริยะ” (ขายสินค้าต่ำกว่าทุน) ตามปรัชญา “บุญนิยม” นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่ตั้งศูนย์ฝึกอบรมกิจกรรมไร้สารพิษ เป็นแหล่งศึกษาดูงานเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนผู้สนใจทั่วไป มีลักษณะเป็นชุมชน

เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ โดยดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป ทั้งในด้านเศรษฐกิจ กสิกรรม แพทย์ทางเลือก และด้านคุณธรรม รวมทั้งการมีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศทุกภูมิภาคของประเทศไทย ประวัติการก่อตั้งมายาวนานกว่า 17 ปี แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาตามแบบชุมชนอโศกนั้นสามารถปฏิบัติได้จริง ชุมชนจึงยังคงดำรงอยู่ได้ ไม่ใช่เป็นเพียงแนวทางในอุดมคติเท่านั้น

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษารูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
- 1.2.2 เพื่อจัดทำเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน และประเมินความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนของชุมชนราชธานีอโศก

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ด้านเนื้อหา

1.3.1.1 รวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ความสอดคล้องระหว่างสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน กับการพัฒนาที่ยั่งยืน และใช้เนื้อหาของ การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เป็นหลักเกณฑ์ของการวินิจฉัยสถานะของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ซึ่งครอบคลุม 4 เรื่อง ได้แก่ สุขภาพอนามัยของมนุษย์ สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านระบบนิเวศองค์รวม

1.3.1.2 ศึกษากิจกรรมในชุมชน วิถีชีวิต การดำเนินกิจกรรม และแนวทางการพัฒนาของชุมชนราชธานีอโศก จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อวิเคราะห์ว่าแนวทางการพัฒนาของชุมชนนั้นสามารถนำพาชุมชนไปสู่ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้หรือไม่

1.3.2 **ด้านพื้นที่:** ชุมชนราชธานีอโศก หมู่ 10 ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

1.3.3 **ประชากรที่ศึกษา:** สมาชิกชุมชนราชธานีอโศก และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.3.4 **ระยะเวลาเก็บข้อมูล** ช่วงระหว่าง พฤศจิกายน 2554 และมกราคม ถึง พฤศจิกายน 2555

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.4.1 ได้ทราบถึงลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
- 1.4.2 ได้เกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
- 1.4.3 ได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาของชุมชนราชธานีอโศก และระดับความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
- 1.4.4 สามารถนำรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนไปใช้เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาสังคมชุมชนอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในการศึกษาเรื่องนี้ จึงขอให้คำจำกัดความความหมายของคำบางคำในขอบเขตของการศึกษาพอสังเขป ดังนี้

สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน หมายถึง สังคมที่มีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อความสุขของคนในสังคมเป็นหลัก โดยคำนึงถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบที่ต้องประเมินผลการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพอนามัย สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ และระบบนิเวศโดยรวม ซึ่งการพัฒนาสังคมที่ดีย่อมไม่ก่อผลกระทบต่อองค์ประกอบต่างๆ ที่จะลดทอนความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ แต่ควรจะเป็นการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้องค์ประกอบต่างๆ 4 ด้านนี้ มีอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 118; อรุณ อวนสกุล, 2544: 45)

ชาวอโศก หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีสมณะโพธิรักษ์ และนักบวชชาวอโศก เป็นผู้พำนักให้ปฏิบัติ โดยการถือศีล ละอบายมุข รับประทานอาหารมังสวิรัต ดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอริยมรรคมีองค์ 8 มีกฎระเบียบเฉพาะของตนเอง เสียสละเวลาเพื่องานในชุมชน ทำงานศาสนา และเพื่อพัฒนาสังคม โดยไม่มีรายได้ตอบแทน

ญาติธรรม หมายถึง หมู่กลุ่มชาวอโศกที่มีจิตใจนับถือเสมอเป็นญาติกันในทางธรรม

พุทธสถาน หมายถึง อาณาบริเวณที่ประกอบด้วยสถานที่อาศัยของนักบวชซึ่งมีทั้ง สมณะ สามเณร ลิกขมาตุ และชาวชุมชน เป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมศาสนา

สังฆสถาน หมายถึง สถานที่ปฏิบัติธรรมของนักบวชชาวอโศกที่พึ่งก่อตั้งขึ้นมาใหม่อยู่ในช่วงการดำเนินกิจการ กิจกรรมต่างๆ ให้ครบพร้อม เพื่อกำหนดให้เป็นพุทธสถานต่อไป

ระบบบุญนิยม หมายถึง หมายถึง การได้ให้หรือการเสียสละให้ผู้อื่น เพื่อนมนุษย์ตลอดจน สัตว์โลกทั้งหลายนั้นถือเป็นกำไร หรือเรียกว่า “บุญ”

สาธารณโภคี หมายถึง การกินใช้ร่วมกันในกองกลาง เป็นครอบครัวเดียวกันทั้งชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ฟังเจ็บ ฟังตายกันได้

สมณะ หมายถึง นักบวชชาย ที่จำพรรษาอยู่ประจำที่พุทธสถาน และสังฆสถาน โดยผ่านพิธี บวชของชาวอโศก ถือศีล 10 และวินัย 227 ข้อ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล สมณะที่นี้จะไม่มีการ โทณคือ ส่วนการแต่งกายก็เช่นเดียวกับพระทั่วไปโดยมีเครื่องนุ่งห่มเป็นสีกรัก

สิกขมาตุ หมายถึง นักบวชหญิง ถือศีล 10 การแต่งกายสวมเสื้อแขนยาวและผ้าถุงสีกรัก พร้อมกับมีผ้าผืนสีกรมท่าสำหรับห่มคลุมเช่นเดียวกับจีวร

บ้านราช หมายถึง ชุมชนราชธานีอโศก เป็นคำเรียกที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่กลุ่มชาวอโศก

ฐานงาน หมายถึง หน่วยงานอาชีพที่ทำหน้าที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคภายในชุมชน

ครู หมายถึง ครูที่มีหน้าที่ให้ความรู้แก่นักเรียน ภายในชุมชน

ชาวชุมชน หมายถึง สมาชิกชุมชนราชธานีอโศก

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาได้รวบรวมทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเนื้อหาของบทจะเล่าถึงผลของกระบวนการพัฒนาในปัจจุบันที่เน้นเพียงด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และการหาทางออกของแนวคิดการพัฒนาที่เน้นความสุขของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลระหว่างมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเนื้อหาบทนี้ใช้สร้างรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และจัดทำเกณฑ์ชี้วัด (บทที่ 4) รวมทั้งใช้อธิบายผลการศึกษา (บทที่ 7) โดยมีรายละเอียดการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

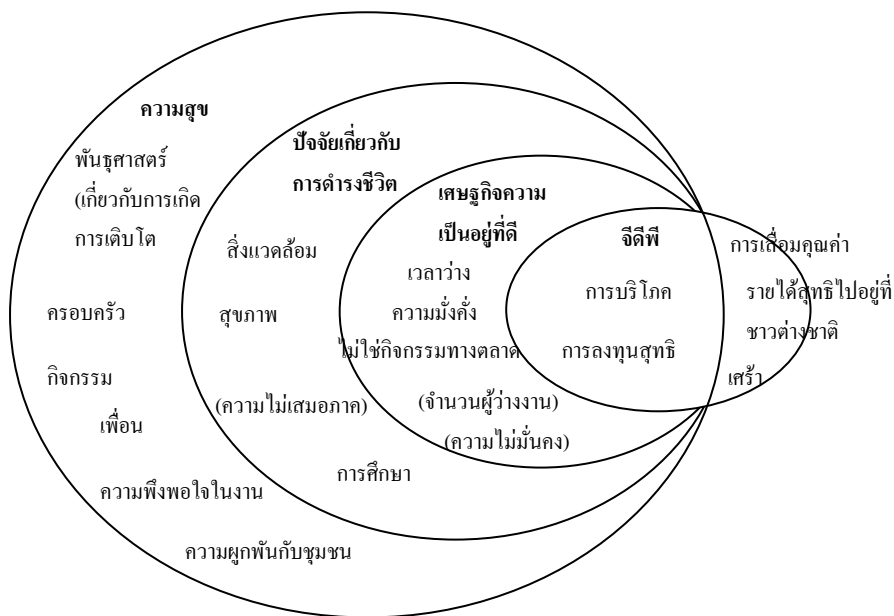
- 2.1 แนวคิดการพัฒนาที่นำไปสู่ความสุข และความอยู่ดีมีสุข
- 2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการนำมาประยุกต์ใช้บูรณาการ
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการพัฒนาที่นำไปสู่ความสุข และความอยู่ดีมีสุข

นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ประมาณปี พ.ศ. 2293 เป็นต้นมา การพัฒนาประเทศมุ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมเพื่อสร้างความมั่งคั่งและรายได้มาสู่ประเทศเป็นหลัก และใช้การเติบโตของรายได้ต่อหัว เป็นเครื่องมือชี้วัดผลสำเร็จของการพัฒนา โดยหวังว่าการเพิ่มปริมาณสินค้าและบริการ การเพิ่มการจ้างงาน รวมทั้งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะกระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และทำให้ปัญหาความยากจนหมดสิ้นไปในที่สุด แนวคิดและวิธีดังกล่าว จึงทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งวัดด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ได้รับการเอาใจใส่มากกว่าความสมดุลเสถียรภาพ และความยั่งยืน

ที่ผ่านมาพบว่ากระบวนการพัฒนากระแสหลักที่ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นก่อให้เกิดความเจริญมั่งคั่งในด้านวัตถุและมาตรฐานชีวิตที่สูงขึ้นจริง เพียงแค่คนบางกลุ่มเท่านั้น แต่นำมาซึ่งความยากไร้และความเสื่อมถอยลงของคุณภาพชีวิตสำหรับคนส่วนใหญ่ของสังคม รวมทั้งความพินาศของระบบนิเวศและธรรมชาติ การล่มสลายของวัฒนธรรมชุมชนและ

เศรษฐกิจท้องถิ่นในประเทศที่ยากจน (อภิรักษ์ พันธเสน, 2549: 70-71) สอดคล้องกับความเห็น ของ สฤณี อาชวานันทกุล (2553: 42) แม้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ต่อหัวจะเป็นองค์ประกอบของ ความอยู่ดีมีสุขที่วัดได้โดยตรงและง่ายที่สุดตามธรรมชาติของปัจจัยประเภทนี้ แต่ความอยู่ดีมีสุขก็ ประกอบสร้างจากปัจจัยอื่นๆ อีกมากมายที่นอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อ ระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ซึ่งหลายครั้งเราไม่สามารถมองเห็นว่าปัจจัยเหล่านั้นส่งผล กระทบอย่างไรจนกว่าเวลาจะผ่านไปนานพอที่จะเห็นผลกระทบและพิสูจน์ความเกี่ยวโยงระหว่าง ปัจจัยเหล่านั้นกับความอยู่ดีมีสุข โดยเฉพาะปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยที่พิสูจน์ชัดเจนแล้ว ว่า ได้รับผลกระทบจากแบบแผนการพัฒนาของมนุษย์ และส่งผลสะท้อนกลับต่อระดับความสุข และระดับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ องค์ประกอบต่างๆ ของความสุขและความเป็นอยู่ที่ดี แสดงได้ ตามภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบต่างๆ ของความสุข และความเป็นอยู่ที่ดี

แหล่งที่มา: ดัดแปลงจาก Deutsche Bank Research (2006) อ้างถึงใน สฤณี อาชวานันทกุล, 2553: 19.

จากภาพที่ 2.1 พบว่าเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศคือการทำให้สมาชิกในสังคมมี ความสุข ความอยู่ดีมีสุข ไม่ใช่มุ่งที่รายได้เพียงอย่างเดียว GDP เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของ ความสุข และความเป็นอยู่ที่ดี

เมื่อกระแสการพัฒนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากมุ่งเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก กลับมาให้ความสำคัญกับการทำให้คนมีความอยู่ดีมีสุข หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แนวคิดการวัดการพัฒนาจึงปรับเปลี่ยนไปให้ความสำคัญตัวชี้วัดทางสังคม หรือด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเพิ่มมากขึ้น ครอบคลุมหลากหลายมิติอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งให้เกิดความสมดุลในมิติต่างๆ อย่างบูรณาการเป็นองค์รวม อาทิ ความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยลดความสำคัญให้ GDP เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, 2549: 5,17)

เมื่อเราจะวัดความสุข โดยมองผ่านปัจจัยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หรือความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ จึงควรทราบประสบการณ์ หลักการแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสุข และแนวคิดที่พยายามวัดคุณภาพชีวิต หรือความเป็นอยู่ที่ดี รวมทั้งแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมหลากหลายมิติ ทั้งต่างประเทศ และในประเทศ (บางแนวคิดที่สำคัญ) ประสบการณ์ของต่างประเทศ ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 องค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคมหรือดัชนีใหม่ๆ ที่จะมาอธิบายผลของการพัฒนาแทน GDP และรายได้ต่อหัวประชากร โดยเริ่มจากการวัดและรายงานเครื่องชี้ภาวะสังคม โดยเน้นถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชากร ระดับการศึกษา สุขภาพ การจ้างงาน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นแนวคิดการวัดคุณภาพชีวิต หรือความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) การพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งการพัฒนาเฉพาะด้านเช่นบทบาทของสตรี เด็กเยาวชนและผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืน และดัชนีความสุข

2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาสังคม การพัฒนามนุษย์ให้ยั่งยืน และความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ รายละเอียดแต่ละแนวคิดมีดังนี้

2.1.1.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

Fradier (1974 อ้างถึงในสุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2541: 40) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่าเป็น ความสัมพันธ์ทุกด้านระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่บุคคลอาศัยอยู่ โดยแต่ละด้านจะมีลักษณะเฉพาะในการสนองความต้องการของบุคคล

คุณภาพชีวิต จึงเป็นระดับของการมีชีวิตที่ดี สุขภาพ ความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม

คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งสหประชาชาติ ได้จัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต (Quality of Life Index: QLI) โดยมองคุณภาพชีวิตในฐานะที่เป็น

ภาพรวมขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีระดับที่แตกต่างกันออกไป โดยเป็นระดับของการมีชีวิตที่เป็นผลรวมจากองค์ประกอบคุณภาพชีวิต 7 ด้าน คือ ด้านความมั่นคงปลอดภัยทางเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา (การใช้สติปัญญา) ด้านชีวิตการทำงาน ด้านชีวิตครอบครัว ด้านชุมชน และด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (พระมหาสุทนต์ อากาศโร และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553: 40)

สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, 2549: 9, 68-69) ได้จัดทำดัชนีคุณภาพชีวิต ในปี พ.ศ. 2548 เพื่อเป็นเครื่องมือในการพิจารณาแก้ไขปัญหาคือคุณภาพชีวิตครอบคลุมใน 11 มิติคือ สุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม รายได้ การทำงาน จริยธรรม ครอบครัว ความปลอดภัย การคมนาคมและการสื่อสาร และการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1) สุขภาพ สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ทำให้ผู้คนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างกระตือรือร้นมีชีวิตชีวา

2) การศึกษา ระบบการศึกษาเป็นกลไกพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้ และวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การศึกษายังเป็นรากฐานของนวัตกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีความยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้พัฒนาและขยายตัวออกไป

3) ที่อยู่อาศัย เป็นความต้องการด้านสังคมซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งทำให้สมาชิกในครอบครัวมีที่ปกป้องคุ้มกันและเกิดความมั่นคง

4) สิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพอากาศ คุณภาพน้ำ พื้นที่ป่ามีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชากร นอกจากนั้นการใช้พลังงานและการผลิตของเสียในครัวเรือน และการใช้สารเคมีมีผลกระทบต่อโดยตรงกับสภาพแวดล้อม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงนโยบายนั้นย่อมไม่อาจละเลยการรับรู้และความรู้สึกรับรู้ของประชาชนต่อสภาพแวดล้อมได้เช่นกัน

5) รายได้ รายได้ขั้นต้นและรายได้ต่อหัวสะท้อนภาวะความเป็นอยู่ และมาตรฐานการครองชีพของมนุษย์ รายได้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวอยู่ได้

6) การทำงาน ชีวิตการทำงานมีความสำคัญเพราะว่า การมีงานทำก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งนำไปสู่การมีมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิต

7) จริยธรรม สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในแนวทางของศีลธรรมและวัฒนธรรมได้แก่ การมีจิตสำนึกในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กฎหมายในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตนของศาสนิกชนทุกศาสนา การมีจิตสำนึกอาสาสมัครและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนร่วม ชุมชน และสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้การประกอบอาชีพการมลดลง

8) ครอบครัว เป็นสถาบันหลักของโครงสร้างสังคม และทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคมของปัจเจกชนตั้งแต่ช่วงวัยเด็ก ผู้ใหญ่ จนถึงชรา ไม่ว่าบุคคลนั้นมีความปกติหรือมีภาวะพิการก็ตาม

9) ความปลอดภัย สังคมใดที่มีอาชญากรรมประเภทต่าง ๆ ทั้งรุนแรงน้อยและรุนแรงมากรวมถึงการมียาเสพติด และการมีอุบัติเหตุบนท้องถนนมากย่อมกระทบต่อความสงบและเสถียรภาพของสังคมอันนำไปสู่ ความตกต่ำลงของคุณภาพชีวิต

10) การคมนาคมและการสื่อสาร เป็นปัจจัยสำคัญต่อความก้าวหน้า และการพัฒนา เพราะว่ามีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนที่และการเข้าถึงทรัพยากรรวมทั้งโอกาสในการจ้างงาน การศึกษา และการเคลื่อนไหวของสินค้าและบริการ

11) การมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพันธะผูกพันและความตั้งใจของประชาชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองและสังคม ซึ่งประชาชนมีความกระตือรือร้นทางการเมืองและส่วนร่วมสูง การใช้อำนาจของรัฐบาลในการจัดสรรทรัพยากรของสังคมก็เป็นไปในทิศทางที่สร้างประโยชน์สุขแก่ประชาชนมากขึ้นอันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี

2.1.1.2 การพัฒนาสังคม (Social Development) (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2541: 42-45)

แนวคิดในเรื่องการพัฒนาสังคมได้มีผู้เขียนไว้เพื่อนำเสนอต่อการประชุมสุดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม (The World Summit for Social Development) ซึ่งจัดทำเมื่อ ค.ศ. 1995 มีสาระสำคัญคือ การให้ความสำคัญกับคนและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก แนวคิดทางสังคมเพื่อการพัฒนาดังกล่าวได้กำหนดกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาสังคมโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง คือต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยการให้สิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมายแก่เขา ที่จะใช้อำนาจและทรัพยากรต่างๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความใฝ่ฝันของเขา หลักสำคัญคือเพื่อสร้างสังคมบนหลักการของ ประชาชนและธรรมชาติต้องมาก่อน

2.1.1.3 การพัฒนามนุษย์ (Human Development) (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2541: 48-49)

เป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ได้ถูกกล่าวถึงในการประชุมสุดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม ค.ศ. 1995 เป็นแนวคิด โดยให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการพัฒนามนุษย์แบบยั่งยืน ซึ่งการพัฒนามนุษย์ หมายถึง การพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิตซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์อย่างกลมกลืนของสังคมและธรรมชาติ เสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่ โดยไม่เบียดเบียน หรือทำลายสังคมและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืน สามารถนิยามได้ว่า “เป็นการพัฒนาที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง สิ่งแวดล้อมที่ดี และประชาชนมีส่วนร่วม” ประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพราะว่าเป็นการพัฒนาที่ประชาชนต้องมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจน ให้ได้รับสิ่งที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน รวมทั้งความต้องการที่จะพึ่งพาตนเอง ขยายโอกาสให้พวกเขาได้มีชีวิตที่สงบสุขและสุขภาพแข็งแรง ได้รับการศึกษาและทรัพยากรที่ช่วยให้มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่สูงขึ้น สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็คือ การเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มผลผลิตแหล่งทรัพยากร และป้องกันสิ่งแวดล้อมทั้งระดับท้องถิ่นและระดับโลก มีส่วนร่วม เพราะการพัฒนาจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการที่มีผลต่อชีวิตของเขาเอง

ดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) พัฒนาโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) มีแนวคิดการพัฒนามนุษย์ใน 3 มิติ ทั้งในด้านสุขภาพ การศึกษา และเศรษฐกิจ ทั้งนี้ก็เพื่อขยายแนวคิดการพัฒนาประเทศ โดยไม่ให้มุ่งเน้นที่รายได้เพียงด้านเดียว มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้วัดการพัฒนามนุษย์ในประเทศต่างๆ และเปรียบเทียบระดับการพัฒนาในแต่ละประเทศ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ การมีชีวิตที่ยืนยาวและมีสุขภาพดี การศึกษา และรายได้ โดยตัวชี้วัดประกอบด้วย อายุขัยเฉลี่ย อัตราการรู้หนังสือ อัตราส่วนการเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา, มัธยมศึกษา และการศึกษาต่อเนื่อง และรายได้ต่อหัวประชากร

2.1.1.4 ความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ (Human Security)

ในปี ค.ศ. 1994 สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เสนอแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ ในรายงานการพัฒนามนุษย์ โดยได้กำหนดเป้าหมายเกี่ยวกับมนุษย์ 2 ประการคือ ปลอดภัยจากความกลัว และปลอดภัยจากความขาดแคลนหรือความต้องการ อาทิเช่น ภัยคุกคาม ความหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ การถูกข่มเหงรังแก ทั้งในชีวิตการทำงาน ชีวิตส่วนตัวและในชุมชนของตนเอง โดย UNDP ได้กำหนดแนวทางความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้ (สุภาวงศ์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2541: 51-54)

- 1) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ เน้นการมีรายได้ขั้นต่ำอย่างเพียงพอ การไม่ตกงาน การประกอบอาชีพอิสระ และการสร้างเงื่อนไขสภาพการทำงานที่ได้มาตรฐาน
- 2) ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง การมีโอกาสแสวงหาอาหาร ปลอดภัยจากการอดอยาก และการขาดสารอาหาร
- 3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ เน้นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ครอบคลุมถึงการมีสุขภาพจิตที่ดีด้วย

4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำสะอาดใช้ และมีความพร้อมสำหรับการป้องกัน หรือ แก้ไขภัยพิบัติต่างๆ

5) ความมั่นคงของบุคคล มีจุดเน้นในด้านการปลอดจากความรุนแรงที่เกิดโดยรัฐ หรือที่เกิดโดยบุคคล เช่น ปลอดสงคราม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ อาชญากรรม ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ตลอดจนการฆ่าตัวตาย

6) ความมั่นคงของชุมชนรวมถึงการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน และครอบครัวไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ

7) ความมั่นคงทางการเมือง ได้แก่ การประมาณการละเมิดสิทธิมนุษยชน การให้ความสำคัญแก่งบประมาณด้านสวัสดิการสังคมมากกว่างบประมาณด้านการทหาร เป็นต้น

2.1.2 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และปัญหาหลายประการที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของระบบนิเวศกับสุขภาวะของมนุษย์ในอนาคต โดยมองว่าการเสริมสร้างสุขภาวะของมนุษย์ในระยะยาวนั้นต้องพิจารณาครอบคลุมถึงผลกระทบต่อสังคมและระบบนิเวศ

ในปี ค.ศ. 1992 องค์กรสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดว่าด้วยเรื่องการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทโลกที่ให้นานาประเทศถือและปฏิบัติตาม ได้นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่รบกวนศักยภาพการพัฒนาของคนรุ่นอนาคต องค์ประกอบหลักของความยั่งยืนแบ่งเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการผสมผสานการพัฒนาทั้ง 3 มิติเข้าไว้ด้วยกันอย่างสมดุล โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547: 7 ; พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และ เชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553: 50-51)

ประเทศไทย ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547: 8, 10-13) ได้จัดทำกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาและบริหารประเทศ ในทิศทางที่มุ่งสู่ความสมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อ

นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และการจัดทำตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศใน 3 มิติ ได้แก่

1) มิติเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ เป็นการเติบโตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและยั่งยืนได้ในระยะยาว และมีการกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง อำนวยประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่

2) มิติสังคม หมายถึง การพัฒนาที่มุ่งให้คนและสังคมไทยมีคุณภาพ สามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก พฤติกรรม และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีการนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดี ที่มุ่งให้คนและสังคมไทยเข้มแข็ง อยู่ดีมีสุข และพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

3) มิติสิ่งแวดล้อม หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ตลอดจนการคงไว้ซึ่งคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาไว้ให้คนรุ่นอนาคต รวมทั้งกระจายโอกาสและการมีส่วนร่วมในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

2.1.3 ความสุขมวลรวมประชาชาติ

ปัจจุบัน ภูฏาน เป็นประเทศเดียวที่ประกาศใช้ ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross Nation Happiness: GNH) เป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศ ดังที่พระเจ้าจิกมี ซิงยี วังชุก (Jigme Singye Wangchuck) พระบิดาของกษัตริย์องค์ปัจจุบัน ครัสตอนเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1972 ว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติ สำคัญยิ่งกว่าผลผลิตมวลรวมประชาชาติ” และทรงให้ความสำคัญแก่ความสุขมากกว่าความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

กรรมะ อูระ (2550: 9-11) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของสังคม GNH คือความสุขร่วมกัน (Collective Happiness) การจะบรรลุซึ่งความสุขร่วมกันนั้น จะต้องฝึกรู้จักพิจารณาหลักการอิงอาศัยพึ่งพากันและกัน จำเป็นต้องพิจารณาถึงทัศนะของทุกชีวิตที่มีส่วนในการผลิตสิ่งที่เราบริโภค

กรอบแผนการพัฒนาประเทศซึ่งประกาศอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี ค.ศ. 1988 แผนนี้ตั้งอยู่บนหลักการ เสาหลักสี่ต้นแห่งความสุข (Four Pillars of Happiness) ประกอบด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (Sustainable Economic) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Conservation of the Environment) การส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติ (Promotion of National Culture) และธรรมาภิบาลที่ดี (Good Governance) ภูฏานยังไม่มีดัชนีชี้วัด GNH อย่างเป็นทางการ ปัจจุบันศูนย์ศึกษา

ภูฏาน (Center of Bhutan Studies) อยู่ระหว่างการออกแบบดัชนีดังกล่าว โดยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสำรวจความเห็นของประชาชนทั่วประเทศเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อ GNH ระหว่างเดือนธันวาคม 2007 ถึงเดือนมีนาคม 2008 ซึ่งแบบสำรวจ GNH มีองค์ประกอบ 9 ส่วน (สตูณี อาชวานันทกุล, 2553: 51-52, 58-59) ได้แก่

2.1.3.1 ความเป็นอยู่ดีมีสุขด้านจิตใจ (Psychological Well-being)

2.1.3.2 ธรรมาภิบาลที่ดี (Good Governance)

2.1.3.3 การศึกษา (Education)

2.1.3.4 สุขภาพ (Health)

2.1.3.5 พลังของชุมชน (Community Vitality)

2.1.3.6 การใช้เวลาและสมดุลในชีวิต (Time Use and Balance)

2.1.3.7 วัฒนธรรม (Culture)

2.1.3.8 ความหลากหลายและความยืดหยุ่นของระบบนิเวศ (Ecological Diversity and Resilience)

2.1.3.9 มาตรฐานในการดำรงชีวิต (Living Standard)

แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติ เป็นการจุดประกายให้สังคมโลกหันมาสนใจความสุขมากขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยนอกประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาใหม่คือ เศรษฐศาสตร์ความสุข ต่างหันมาศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อระดับความสุขของมนุษย์ รวมทั้งการศึกษาแนวทางที่จะประมวลปัจจัยเหล่านี้ออกมาเป็นดัชนีชี้วัดความสุขที่ภาครัฐสามารถนำไปใช้กำหนดนโยบายพัฒนาระดับชาติได้

2.1.4 ดัชนีโลกแห่งความสุข

ดัชนีโลกมีสุข (Happy Planet Index: HPI) พัฒนาโดย มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation: NEF) เป็นนวัตกรรมการประเมินวัดแบบใหม่ ถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของประเทศต่าง ๆ ในการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) ของประชากรควบคู่ไปกับการตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากรที่เราต้องพึ่งพาอาศัย (มาร์คส์, อับดุลลาห์, ซิมส์, และทอมป์สัน, 2552: 13) โดยพิจารณาจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากรกับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ทั้งนี้ประเทศที่ได้ค่า HPI สูงไม่ได้หมายความว่า จะเป็นประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลก แต่เป็นประเทศที่สามารถมอบชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุขให้กับประชากรได้ โดยไม่ก่อความตึงเครียดต่อระบบนิเวศหรือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง (สตูณี อาชวานันทกุล, 2553: 43) มูลค่าของ HPI คือผลลัพธ์ของสมการ

$$\text{HPI} = \frac{\text{ความพึงพอใจในชีวิต} \times \text{ความยืนยาวของอายุ}}{\text{รอยเท้านิเวศ}}$$

องค์ประกอบในดัชนี HPI ได้แก่

2.1.4.1 ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) เป็นความเห็นที่เป็นอัตวิสัย ซึ่งมาจากการตอบแบบสอบถามว่า ตอนนี้คุณรู้สึกพอใจกับชีวิตมากน้อยเพียงใด โดยให้ประเมินเป็นตัวเลขจาก 0 (ไม่พอใจเลย) ถึง 10 (พอใจมาก) ข้อมูลด้านความพึงพอใจในชีวิตที่ใช้ในการคำนวณ HPI ส่วนหนึ่งมาจากรายงาน World Values Survey จัดทำโดยเครือข่ายนักสังคมวิทยาทั่วโลก

2.1.4.2 ความยืนยาวของอายุ (Life Expectancy) เป็นตัวเลขทวิสัย หมายถึงอายุขัยเฉลี่ยของประชากร คำนวณจากอัตราการตายของประชากรในช่วงอายุต่าง ๆ ตัวเลขนี้เป็นตัวเลขเดียวกันกับที่ใช้ในดัชนี HDI ของ UNDP

2.1.4.3 รอยเท้านิเวศ (Ecological Footprint) หมายถึงระดับความต้องการของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ เปรียบเสมือน รอยเท้า ที่มนุษย์ประทับลงบนธรรมชาติ มูลค่าของรอยเท้านิเวศมีค่าเท่ากับพื้นที่บนบกและในทะเลที่ต้องใช้ในการฟื้นฟู (Regenerate) ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาใหม่เพื่อรองรับปริมาณการบริโภคของมนุษย์ คุณค่าของเสีย และทำให้ของเสียเหล่านั้นไม่เป็นพิษภัย ซึ่งในปี ค.ศ. 2007 World Wildlife Fund (WWF) สรุปข้อมูลรอยเท้านิเวศจากทุกประเทศว่า ประชากรทั่วโลกบริโภคเกินกว่าศักยภาพของโลกไปเกือบร้อยละ 50 ตัวเลขนี้หมายความว่า ถ้าคนทั่วโลกไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภค เราจะต้องใช้โลกถึง 1.5 โลก เพื่อรองรับความต้องการของมนุษย์

ผลการคำนวณดัชนี HPI ในปี ค.ศ. 2006 ของ 178 ประเทศทั่วโลก พบว่าประเทศที่มีดัชนี HPI สูงที่สุดในโลก 20 อันดับแรก ส่วนใหญ่จะเป็นประเทศที่มีลักษณะเป็นหมู่เกาะ มีรายได้ปานกลาง ตามนิยามของธนาคารโลก และอยู่ในทวีปอเมริกากลาง ทะเลแคริบเบียน และทวีปอเมริกาใต้ ในบรรดาประเทศเอเชีย 3 ประเทศที่ติด 20 อันดับแรกคือ เวียดนาม ภูฏาน และฟิลิปปินส์

โดยสรุป ทุกแนวความคิด และตัวชี้วัดผลการพัฒนา มีมุมมองการพัฒนาในเชิงบูรณาการของมิติการพัฒนาที่หลากหลาย มุ่งให้ความสำคัญกับการวัดความสุขที่เกิดขึ้นกับคน โดยระยะแรกยังมุ่งเน้นการวัดผลด้านคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เช่น สุขภาพ/ชีวิตที่ยืนยาว รายได้ การศึกษา ต่อมาจึงขยายการวัดในประเด็นด้านคุณภาพของสถานะแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ เช่น ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ชีวิตครอบครัว ที่อยู่อาศัย ทุนทางสังคม/ชุมชน และสภาพแวดล้อม/ความปลอดภัย ส่วนการวัดผลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ ได้แก่ คุณธรรม ความเชื่อ จิตวิญญาณ การมี

ส่วนร่วม และใช้เวลาอย่างคุ้มค่า ความพึงพอใจในชีวิต และเสรีภาพ มีการใช้ในเฉพาะดัชนีเท่านั้น แต่ทุกแนวคิดสะท้อนได้ถึงการปรับเปลี่ยนแนวคิดหลักของการพัฒนาให้มีความสมดุลในมิติต่าง ๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะยึดโยง GDP เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเพียงอย่างเดียว

2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการนำมาประยุกต์ใช้บูรณาการ

ประเทศไทยได้ให้ความสนใจกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมมานานกว่า 3 ทศวรรษ จะเห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมฉบับแรกในปี พ.ศ. 2518 ต่อมา สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้นำแนวคิดของสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมมาใช้ในสังคมไทย ในฐานะเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของ โดยได้จัดพิมพ์ Guidelines for Preparation of Environmental Impact Evaluation ในปี พ.ศ. 2521 ซึ่งต่อมาได้ใช้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือหนึ่งสำหรับการจัดการสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาโครงการต่างๆ (สุภางค์ จันทวานิชและวรรณิ ไทยานันท์, 2541: 166; จันทนา อินทปัญญา, 2551: 1)

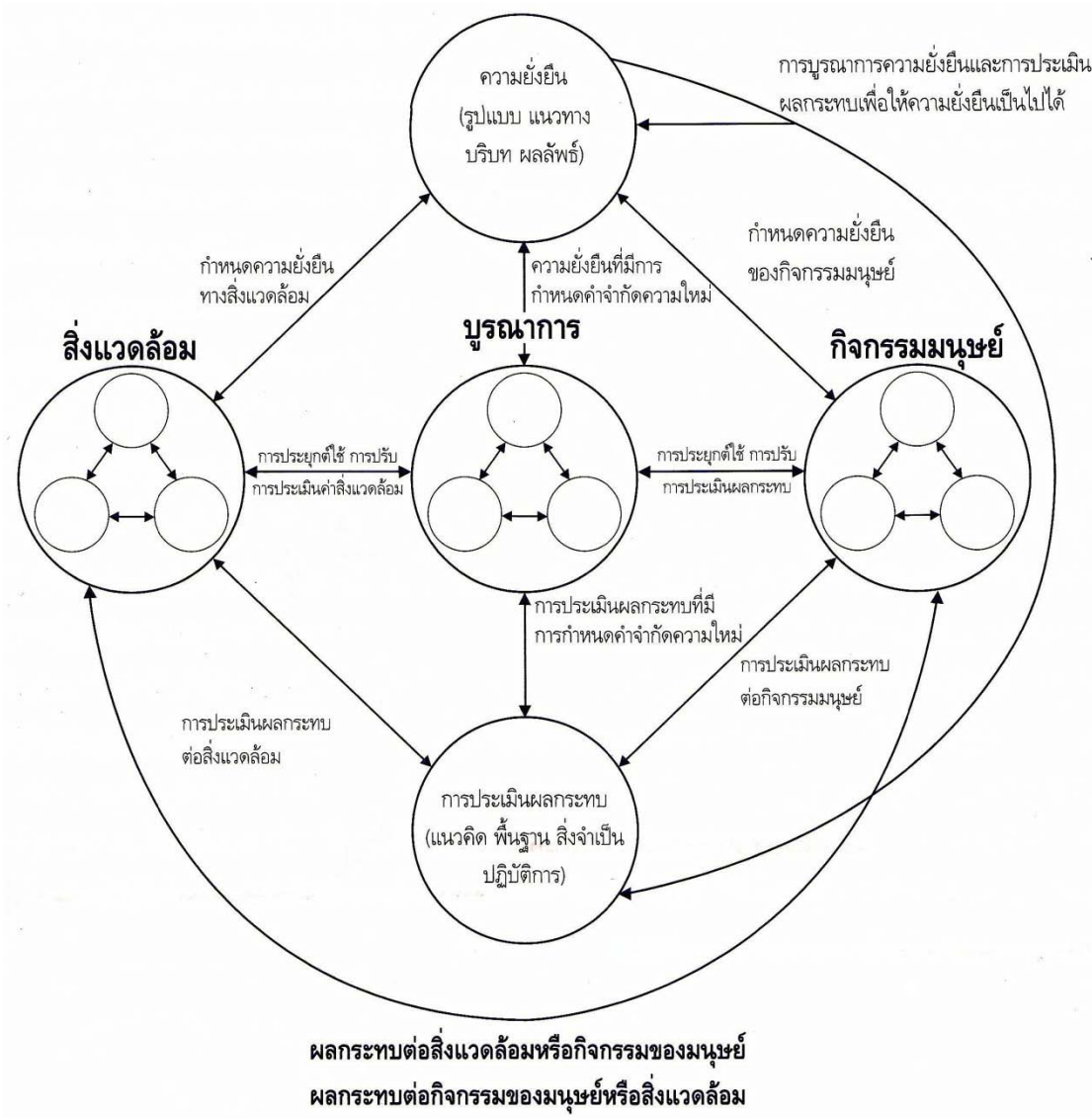
โดยการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยได้จำแนกสิ่งแวดล้อมออกเป็น 4 ระดับ (4-Tier System) ได้แก่ (สนธิ วรรณแสง, เครือพันธ์ ไบตระกูล, นิภาพร วัชรสินธุ์ และอินทิรา เอี่ยมฉัตร, 2541: 29-30)

- 1) ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ (Physical Resources) เช่น ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น
- 2) ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพ หรือนิเวศวิทยา (Biological /Ecological Resources) ได้แก่ สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในอากาศ น้ำ และดิน
- 3) คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (Human Use Values) ได้แก่ การนำทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ และชีวภาพมาใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น น้ำใช้ ไฟฟ้าพลังงาน การขนส่ง เกษตรกรรม เป็นต้น
- 4) คุณค่าต่อคุณภาพของชีวิต (Quality of Life Values) ได้แก่ ตัวแปรซึ่งแสดงถึงคุณภาพระหว่างทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ คือ เศรษฐกิจสังคม การสาธารณสุข ตลอดจนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสุนทรียภาพต่างๆ

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนสำคัญในการวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ และจะช่วยในการมองปัญหาต่าง ๆ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการมองผลประโยชน์ทาง

เศรษฐกิจเป็นประเด็นหลักอย่างที่เคยปฏิบัติมา อันก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก (สนธิ วรรณแสง และคณะ, 2541: 10) และวัตถุประสงค์ระยะยาวของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม คือ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยทำให้แน่ใจว่าการพัฒนาที่เสนอมานั้นจะไม่ทำลายทรัพยากรและระบบนิเวศที่สำคัญ หรือไม่ทำลายวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนและชุมชน จึงจัดได้ว่าบทบาทของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระยะยาวมุ่งไปที่การเป็นเครื่องมือไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (จันทนา อินทปัญญา, 2551: 14)

จากการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมถูกใช้เป็นเครื่องมือทางเทคนิคของกระบวนการตัดสินใจ ว่าโครงการนั้นๆ มีกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรอบๆ โครงการนั้นอย่างไร เพื่อเป็นความเห็นในการพิจารณาการดำเนินโครงการนั้น ๆ อย่างไรก็ตามได้มีผู้เสนอ (จิรากรณ์ คชเสนี และนันทนา คชเสนี, 2552: 121) กระบวนทัศน์ใหม่ของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมควรจะเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นพัฒนาการของสังคมให้เข้าสู่ความยั่งยืน โดยนำทั้งความยั่งยืนและการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาประยุกต์ บูรณาการเข้าด้วยกัน ใช้กับกิจกรรมของมนุษย์ที่หลากหลาย และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่าง ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม และการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป้าหมายท้ายที่สุดก็เพื่อความยั่งยืน ดังนั้นในกระบวนทัศน์ใหม่นี้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ใช่แค่เครื่องมือทางเทคนิคของกระบวนการตัดสินใจดำเนินโครงการอีกต่อไป แต่ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นเครื่องมือทางเทคนิคสำหรับการประเมินความยั่งยืนของกระบวนการพัฒนา กรอบของการรวมการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความยั่งยืนได้แสดงได้ดัง ภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 กรอบบูรณาการระหว่างกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับความยั่งยืน
แหล่งที่มา: จิรากรณ์ คชเสณี และนันทนา คชเสณี, 2552: 122.

หลักการภาพรวมของแนวคิดการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยืดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงผลของการพัฒนาที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ สุขภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นสำคัญ ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญ และนำแนวคิดการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมมาเป็นแนวคิดหลักในการกำหนดองค์ประกอบลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์วินิจฉัยสถานะของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน กล่าวรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากงานศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนนี้ สามารถแบ่งผลการศึกษาได้เป็น 2 ส่วนที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ในส่วนแรกเป็นการศึกษาและรวบรวมแนวคิดต่างๆ เพื่อสร้างรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และจัดทำเกณฑ์ชี้วัด เมื่อได้ตามผลการศึกษาในส่วนนี้ จึงนำมาทดลองใช้กับบริบทจริง ซึ่งผู้ศึกษาได้เลือกชุมชนราชธานีโอโซน เพื่อมาถ่ายทอดบทเรียนการใช้รูปแบบและเกณฑ์วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ในส่วนที่สองจึงเป็นการศึกษาชุมชนราชธานีโอโซน หัวข้อในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อย่อย ดังนี้

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบ และเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

ดัชนีชี้วัดโครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน(2543) พัฒนาโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น โดยมีแนวคิดให้สุขภาวะทั้งทางกาย ใจ สังคม และปัญญาเป็นตัวตั้ง โดยใช้หลักอริยะสังคี และหลักปรีชาญาณธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อค้นหาความทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย (สาเหตุ) นิโรธ (ทางเลือกในการดับทุกข์) และมรรค (แผนปฏิบัติการดับทุกข์) โดยให้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเลือกในการดับทุกข์ และแผนปฏิบัติการดับทุกข์

มีหลักการว่า ใช้ความสุขเป็นตัวตั้ง เงินเป็นตัวแปรตาม โดยเชื่อว่า งานคือความสุข ความสุขคืองาน ถ้าอยากมีความสุขก็ทำงาน เดี่ยวเงินก็มาเอง ตัวชี้วัดแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบดัชนี /ตัวชี้วัด โครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน

องค์ประกอบดัชนี	ตัวชี้วัด
1. หลักประกันในชีวิต	1. อาการปลอดภัยเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ 2. ต้นไม้ขึ้นต้น เพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ 3. เงินออมเพิ่ม 4. กัลยาณมิตรเพิ่ม 5. ภูมิปัญญาเพิ่ม
2. ร่างกายและจิตใจแข็งแรง	6. ลด ละ เลิกการสูบบุหรี่ได้ 7. ลด ละ เลิกการดื่มเหล้าได้ 8. ลด ละ เลิกอบายมุขได้ 9. กินอิ่ม นอนหลับ 10. ลดการนอนรักษาตัวในโรงพยาบาล
3. ครอบครัวอบอุ่น	11. คนในครอบครัวมีเวลาให้มากขึ้น 12. คนในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกัน 13. มีโอกาสอยู่ใกล้กันเมื่อต้องการ
4. ชุมชนเข้มแข็ง	14. คนในชุมชนร่วมกันคิดช่วยกันทำแก้ปัญหาได้ 15. คนในชุมชนมีกิจกรรมรักและเอื้ออาทรต่อกัน
5. สิ่งแวดล้อมดี	16. คินคี่ขึ้น 17. น้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้น 18. สัตว์เพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ 19. ต้นไม้ขึ้นต้นเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ 20. มลภาวะลดลง
6. ความภาคภูมิใจ	21. ครอบครัวและชุมชนมีความสำเร็จในการดับทุกข์สร้างสุขเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ 22. เกิดความภาคภูมิใจที่ ศสศ. ช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้จนได้คิด และคิดได้ทำงานทำได้ และเลิกสนับสนุนก็จะทำต่อไป
7. มีอิสรภาพ	23. ปลอดหนี้สิน 24. มีอิสระที่จะคิด พูด ทำได้ตั้งใจ โดยไม่กระทบผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
8. การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล	25. ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ 26. ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

แหล่งที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, 2549: 12, 76-77.

สิริลักษณ์ ภัคคีศรี (2550) ได้ศึกษาความสุขมวลรวมของประชากรในกรุงเทพมหานคร โดยการศึกษาตามแนวคิดของการพัฒนาประเทศวัดจากความสุขมวลรวมประชาชาติของประเทศฐาน ซึ่งได้แบ่งมิติ ของความสุขออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม และด้านธรรมะ/ธรรมาภิบาล ผู้วิจัยได้อาศัยการอธิบายด้วยแบบจำลองเพชรพลวัต (Dynamics Diamond Model) ใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร 5 เขต ได้แก่ เขตดุสิต เขตบางขุนเทียน เขตหลักสี่ เขตมีนบุรี และเขตบางนา จำนวนเขตละ 100 คน รวมทั้งสิ้น 500 คน ใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็น และระดับความพอใจที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของประชากร กรุงเทพมหานครตามตัวชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติ โดยให้ความสำคัญของความสุขมวลรวมทั้ง 4 มิติเท่ากันๆ ผลได้ว่า 1) ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ประชากรมีความสุขอยู่ในระดับสูงมาก 2) ด้านสิ่งแวดล้อม ประชากรมีความสุขอยู่ในระดับสูงมาก 3) ด้านวัฒนธรรม ประชากรมีความสุขอยู่ในระดับสูงมากที่สุด 4) ด้านธรรมะ/ธรรมาภิบาล ประชากรมีความสุขอยู่ในระดับสูงปานกลาง

เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์ (2552) ได้ตีพิมพ์บทความการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อสะท้อนการพัฒนาเพื่อความสุขของสังคม (Developing Indicators for Measuring Happy Societies) บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาควรมีเป้าหมายเพื่อความสุขของสังคม ซึ่งต้องมีกรอบแนวคิดและการพัฒนาตัวชี้วัดสำหรับการพัฒนาดังกล่าว ตัวชี้วัดที่สะท้อนการพัฒนาเพื่อความสุขมีหลายระดับ เช่น ระดับชุมชน ระดับประเทศ (ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขระดับชาติ ของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ดัชนีชี้วัดความสำเร็จของมนุษย์ หรือ HAI โดยสหประชาชาติ) และระดับระหว่างประเทศ (Human Development Index : HDI และ Happy Planet Index: HPI) โดยตัวชี้วัดในแต่ละระดับจะมีเป้าหมายความซับซ้อนและจำนวนตัวแปรที่แตกต่างกันออกไป โดยตัวชี้วัดในแต่ละประเภทซึ่งมีอยู่หลากหลาย เหล่านี้ควรมีการพัฒนาต่อไปเพื่อสะท้อนการพัฒนาเพื่อความสุขได้ดีและมีความหมายยิ่งขึ้น

ดัชนีชี้วัดในระดับชุมชนควรเกิดจากชุมชนร่วมคิดเองเพื่อความเหมาะสมในชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นจริง ตัวชี้วัดที่สร้างโดยชุมชนจะมีประโยชน์ในการติดตามความสุขและการพัฒนาที่ก้าวหน้าไปในสังคมของตนเอง อย่างไรก็ตามองค์ประกอบของดัชนีชี้วัดความสุขอาจหลากหลายแตกต่างกันไปตามลักษณะของชุมชนและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การกำหนดตัวชี้วัดของชุมชนเองในภูมิภาคต่างๆ จะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะตอบสนองความต้องการของชุมชนของตนเอง

ดัชนีชี้วัดความสุขระดับชาติ เป็นประโยชน์ในการติดตามความก้าวหน้าของการพัฒนาในระดับประเทศ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกันบนนโยบายทุกฝ่ายควรเห็นพ้องกันในการนำดัชนีชี้วัดความสุขของทางการไปปรับใช้ในการวัดการพัฒนาประเทศ กระบวนการนี้จะเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสังคม

ท้ายสุด การหาวิธีการวัดความสุขจากการพัฒนาในทุกระดับ ควรมีการทดลองปรับใช้ดัชนีชี้วัดที่เหมาะสมที่สุดและปฏิบัติได้จริง สำหรับการพัฒนาในทุกระดับ การวัดความก้าวหน้าในการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมเกี่ยวข้องกับหลายมิติหลายปัจจัย ดังนั้น ดัชนีใหม่ๆ เพื่อวัดความก้าวหน้าของการพัฒนาในอนาคตน่าจะพิจารณาดัชนีชี้วัดตัวใหม่เพิ่มเติม เช่น องค์ประกอบด้านวัฒนธรรมและธรรมาภิบาล รวมทั้งความก้าวหน้าด้านจิตใจของมนุษย์ เข้าไปด้วย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และเชมณัญญ์ อินทสุวรรณ (2553) ได้จัดทำงานวิจัย ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข โดยรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดทางสังคม การพัฒนา และความสุข เพื่อสร้างตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุขในภาคสังคมไทย กระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดนี้เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบการพัฒนาเช่นไรที่จะทำให้ตัวชุมชนเป็นสุข

ในส่วนของการกระบวนการสร้างและการใช้ ตัวชี้วัดเพื่อชุมชนเป็นสุขอย่างยั่งยืน เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงประเภทและวิธีการสร้างตัวชี้วัดในลักษณะต่างๆ เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อชุมชนเป็นสุขได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านขั้นตอนแรกคือการเตรียมความพร้อมและการสร้างความตระหนักเพื่อให้เกิดการทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์หรือที่มาของการสร้าง ตัวชี้วัด และนำไปสู่ขั้นตอนของการกำหนดตัวชี้วัดในลักษณะต่างๆ ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้โดยรวมเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของสิ่งที่ต้องการวัด

บทเรียนการสร้างและการใช้ ตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุข กรณีศึกษาพื้นที่โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ประกอบด้วยภาคเหนือ 5 โครงการ (ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และพะเยา) ภาคอีสาน 14 โครงการ (ในจังหวัดขอนแก่น อุบลราชธานี สุรินทร์ มหาสารคาม ชัยภูมิ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด หนองคาย นครพนม และมุกดาหาร) และภาคกลาง 1 โครงการ (ประกอบด้วย 23 โครงการย่อยในจังหวัดสุพรรณบุรี อ่างทอง ชัยนาท สิงห์บุรี อุทัยธานี)

การสร้างตัวชี้วัดความสุขของพื้นที่รูปธรรมในโครงการ สรส. นี้เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนและประสบการณ์การทำงานที่มีอยู่เดิมรวมทั้งจากกรอบธรรมของการปฏิบัติงาน ซึ่งมีทั้งตัวชี้วัดระดับโครงการย่อยในเชิงประเด็น และเป้าหมายความสุขโดยรวมของชุมชน สามารถสรุปประเด็นความสุข หรือชุมชนเป็นสุขโดยรวมได้แก่ 1) การมีงานทำเลี้ยงชีพได้ 2) การไม่มีหนี้สิน 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) สุขภาพแข็งแรง 5) มีสิ่งแวดล้อมที่ดี 6) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 7) ชุมชนปลอดภัยจากอบายมุขสิ่งเสพติด 8) ความรักสามัคคี 9) มีความรู้/มีการศึกษา 10) มีที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัยมั่นคง 11) มีทรัพยากรใช้เพียงพอ 12) ได้รับการยอมรับจากชุมชนและสังคม 13) ความภาคภูมิใจในชุมชน 14) การเห็นคุณค่าตนเองและชุมชน 15) การมีอิสระกำหนดอนาคตของตนเองได้ ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ประเด็นตัวชี้วัดความสุขของแต่ละโครงการโดยรวม

มิติ	ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัดหลัก	ตัวอย่างตัวชี้วัดย่อย
เศรษฐกิจ	เศรษฐกิจพอเพียง	: หมดหนี้ กินดีอยู่ดีมีรายได้อุด รายจ่ายมีเงินออม	- มีงานทำทั้งในและนอกฤดูกาล - มีแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนอย่างทั่วถึง - มีกลุ่มอาชีพที่หลากหลายมีรายได้ในชุมชน
สังคม	ครอบครัวอบอุ่น	: อยู่กันพร้อมหน้าให้อภัยเข้าใจกัน	- คนในครอบครัวไม่ทำงานที่อื่น - มีการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกัน - ไม่ทะเลาะวิวาทภายในครอบครัวหรือลดความขัดแย้ง
	วัฒนธรรมแข็งแรง	: อนุรักษ์ฟื้นฟู องค์ความรู้ ภูมิปัญญา	- มีคนรุ่นใหม่เข้าเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น - ชุมชน ตื่นตัว สนใจ ร่วมถ่ายทอดและต่อความรู้ระหว่างกัน
	ชุมชนเข้มแข็ง เอื้ออาทร	: รู้รัก สามัคคีเสียสละต่อส่วนรวม	- มีส่วนร่วมแก้ปัญหาพัฒนาชุมชน - เอื้อเพื่อเอื้อแก่ต่อกัน - มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม - เคารพกติกาปฏิบัติตามกฎระเบียบ
การเมือง	ความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน	: มีความเป็นธรรม ยุติธรรมเสมอภาค	- มีระบบตรวจสอบการบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส - มีการวางแผนและการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

มิติ	ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัดหลัก	ตัวอย่างตัวชี้วัดย่อย
สุขภาพ	สุขภาพดีถ้วนหน้า ทั้งกายและใจ	: นอนหลับ สันติ ไร้โรคภัยไข้เจ็บ	<ul style="list-style-type: none"> - สุขภาพร่างกายแข็งแรง - มีอาหารปลอดภัยจากสารพิษ - มีการออกกำลังกาย - มีการลด ละ เลิก อบายมุข
สิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อมที่ดี (น่าอยู่) สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน	: ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ : จิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดความหลากหลายของพืชพันธุ์ - มีการปรับเปลี่ยนเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน - สภาพแวดล้อมไม่มีมลภาวะ - มีชุดความรู้/การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน - ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ด้านจิตใจ	พึ่งตนเอง มั่นคงในจิตใจ	: พึ่งพอใจในสิ่งที่มีอยู่ มีจิตใจเข้มแข็ง มีอิสรภาพ/ความภาคภูมิใจ มีคุณธรรม จริยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานที่ตนเองพอใจ - เชื่อมั่นว่าตนเองสร้างฐานชีวิตได้ - เห็นคุณค่าการเรียนรู้ร่วมกัน - เชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ - เห็นคุณค่าธรรมชาติ รักแผ่นดิน

แหล่งที่มา: พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และเขมณัญญู อุทรสุวรรณ (2553: 241-243)

University of Wisconsin-Cooperation Extension (1998) ได้จัดทำตัวชี้วัดสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยมีประเด็นหลัก 6 มิติ คือ 1) ด้านเศรษฐกิจและปัจเจกบุคคล 2) ด้านธุรกิจ 3) ด้านเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติ 4) ด้านการศึกษา 5) ด้านสิ่งแวดล้อม 6) ด้านรัฐบาล ซึ่งยังมีการแตกประเด็นย่อย และมีการยกตัวอย่างตัวชี้วัดในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจและปัจเจกบุคคล มีประเด็นย่อย 6 ประเด็น ได้แก่

(1) ด้านพลังงาน ตัวชี้วัดเกี่ยวเนื่องกับการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนโดยรายละเอียดของตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้พลังงานต่อคน ค่าใช้จ่ายด้านพลังงานต่อปริมาณการผลิตของชุมชน การใช้พลังงานของภาคอุตสาหกรรมในชุมชนต่อคน การใช้พลังงานเชิงพาณิชย์ต่อปี การใช้ไฟฟ้าและก๊าซธรรมชาติต่อคนต่อปี การใช้น้ำมันเชื้อเพลิงต่อคน เมื่อเทียบในแต่ละรัฐ เชื้อเพลิงที่ใช้ในการให้ความอบอุ่นที่อยู่อาศัย โปรแกรมด้านการอนุรักษ์พลังงาน การใช้พลังงานจากพลังงานหมุนเวียน การเปลี่ยนแปลงของการใช้พลังงานปี 1970 ถึง 1995

(2) ด้านสุขภาพ ตัวบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึง สถานะสุขภาพของชุมชน ระดับของการได้รับสิทธิการดูแลสุขภาพที่เพียงพอของประชาชน และความสามารถตระหนักถึงแรงกดดันภายนอกและภายใน ประเด็นสุขภาพเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่ความยั่งยืน

(3) ที่อยู่อาศัย ตัวชี้วัดในด้านนี้แสดงถึง ประชาชนสามารถที่จะเข้าถึงที่อยู่อาศัยที่หลากหลายภายในชุมชน และมีเงินพอที่จะจ่ายได้ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและทางสังคม

(4) ความมั่งคั่งส่วนตัว (Individual Wealth) แสดงให้เห็นถึง ผลของการเปรียบเทียบระดับความมั่งคั่ง ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ภายในชุมชน ความมั่งคั่งที่ต่างกันสามารถบอกได้ถึงลักษณะของความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ได้ เพราะตัวปัจเจกทั้งหมดในชุมชนไม่สามารถอธิบายถึงกระบวนการตัดสินใจในชุมชนได้ (คนมีฐานะดี มักจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ มากกว่า คนมีฐานะต่ำกว่า) เช่น ค่ากลางของรายได้ต่อหัว

(5) ด้านประชากร แสดงให้เห็นถึง แนวโน้มของสถิติจำนวนประชากรในชุมชน และความสามารถตอบสนองต่อผลที่จะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร คือมีความหลากหลายของอายุ เชื้อชาติและวัฒนธรรมในชุมชนที่พอดี ลงตัว ปฏิกริยาของชุมชนที่มีต่อแรงขับเคลื่อนภายนอกและภายใน โดยการวางแผนบนพื้นฐานทรัพยากรมนุษย์ในระดับกว้าง เพื่อการเปลี่ยนแปลงอนาคต ตัวอย่างเช่น การไหลของประชากร การอพยพที่เพิ่มขึ้น หรือที่ลดลง อพยพเข้าออกภายในชุมชน เป็นต้น

(6) ด้านการคมนาคมขนส่ง คือ ผลกระทบจากการขนส่งซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น ร้อยละของประชากรที่ใช้รถร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทางเดียวกันไปด้วยกัน ล้อได้ถึงการขับรถไปทำงานคนเดียว ซึ่งสิ้นเปลืองพลังงาน

2) ด้านธุรกิจ แบ่งออกเป็น ความหลากหลายของธุรกิจ การเติบโตทางธุรกิจ ความมั่นคงของธุรกิจ และการท่องเที่ยว

(1) ประเด็นความหลากหลายของธุรกิจ กล่าวคือ การทำให้ธุรกิจชุมชนมีความสมดุลทั้งขนาด และชนิดของธุรกิจ ควรมีความหลากหลาย และอัตราการเติบโตของธุรกิจในชุมชนจะต้องได้สัดส่วนกับอัตราการเติบโตของประชากร

(2) ด้านการเติบโตทางธุรกิจ นั้น ตัวชี้วัดจะแสดงให้เห็นถึง ธุรกิจใดในชุมชนควรมีการเติบโตไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมาย (Goal) ของชุมชน

(3) ด้านความมั่นคงของธุรกิจ ภาคธุรกิจของชุมชนนั้นควรเป็นธุรกิจที่ส่งเสริมการเติบโตที่ยั่งยืน

(4) ด้านการท่องเที่ยว ตัวชี้วัดในด้านนี้จะแสดงถึง แนวโน้มในภาคการท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจ และแสดงผลความสมดุลของรายได้จากการท่องเที่ยว เปรียบเทียบกับรายได้จากแหล่งอื่น ซึ่งนับเป็นการวัดความหลากหลายทางธุรกิจได้

3) ด้านเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติ มีประเด็นที่เกี่ยวข้องได้แก่

(1) การเพาะปลูก (กสิกรรม) การป่าไม้ การจัดการศัตรูพืช ในด้านกสิกรรมตัวชี้วัดด้านนี้เป็นรูปแบบของการทำเกษตรกรรมภายในชุมชน และวัดระดับความหลากหลายของลักษณะการกสิกรรมของชุมชน ยกตัวอย่างเช่น อัตราการพังทลายของดินในพื้นที่เพาะปลูกต่อเอเคอร์

(2) ในด้านการป่าไม้ ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นพื้นที่ป่าของชุมชน และการทำอุตสาหกรรมป่าไม้ท้องถิ่นที่เป็นไปอย่างยั่งยืน

(3) ในด้านการจัดการศัตรูพืช ซึ่งให้ให้เห็นถึงระดับการทำลายระบบนิเวศจากการใช้ยาปราบศัตรูพืช และการกำจัดที่ไม่เหมาะสม

4) ด้านการศึกษา แบ่งได้เป็น การศึกษาในระดับประถม และมัธยมศึกษา (Primary and Secondary Education) การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาด้านวัฒนธรรม

(1) การศึกษาในระดับประถม ตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงระบบการศึกษาว่าสามารถเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมกับการสร้างความสำเร็จแก่ชุมชนของพวกเขาได้ดีเพียงใด

(2) การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ในหัวข้อนี้ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึง การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ ในการเตรียมตัวบุคคลเพื่อไล่ตามความสำเร็จในชีวิต

(3) การศึกษาผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่มีโอกาสเพียงพอที่จะได้เรียนรู้ใหม่อีกครั้งโดยตัวพวกเขาเอง ในการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตัวอย่างเช่น จำนวนบุคคลที่เข้าอบรมฝึกออาชีพใหม่ จำนวนห้องสมุด ชั้นเรียนถึงแควลุ่ม เป็นต้น

(4) การศึกษาวัฒนธรรม กล่าวถึง ชุมชนมีการส่งเสริมสำหรับวัฒนธรรม และเกี่ยวกับ ศิลปะท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน

5) ด้านสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัดในมิตินี้เกี่ยวข้องกับ คุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน และสามารถช่วยยกระดับความรุนแรงของการคุกคามที่มีต่อสุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพได้ แบ่งเป็น คุณภาพอากาศ เช่น จำนวนวันที่อากาศดี/ปี การปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์คิดเป็นร้อยละเท่าไร เทียบกับปี 1990 การใช้ประโยชน์ที่ดิน และความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การพบสัตว์หายากในชุมชน หรือชนิดสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ทรัพยากรน้ำ การจัดการของเสียของสังคม และกลุ่ม/องค์กรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

6) ด้านรัฐบาล/การปกครอง แบ่งเป็น ด้านที่เกี่ยวข้องกับพลเมือง และความมีประสิทธิภาพของบริการสาธารณะ ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับพลเมือง คือ พันธกิจของรัฐท้องถิ่นที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม การเข้าถึงอำนาจในการตัดสินใจของคณะรัฐบาล และได้รับการให้ข้อมูลที่ต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐ ยกตัวอย่างตัวชี้วัดย่อยได้แก่ การประชุมต่อปี การประกาศของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับประเด็นท้องถิ่น ส่วนความมีประสิทธิภาพของบริการสาธารณะ นั้นสิ่งที่สามารถแสดงถึง รัฐบาลได้ให้บริการพื้นฐานแก่ชุมชนคืออย่างไร ตัวชี้วัดย่อยเช่น เป้าหมายและการตรวจวัดงบประมาณของรัฐ การตอบสนองต่อการขอความช่วยเหลือด่วนจากประชาชน แผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดประชุมเรื่องกำหนดผังพื้นที่ ระดับของการควบคุมการเติบโตของชุมชน การจัดสรรพื้นที่ของชุมชน คือระดับการจัดสรรที่ดินที่มีความขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ที่ดินอื่นๆ

Bossel (2002) ได้ทำการศึกษาเรื่องตัวชี้วัดสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน: วิธีการวิเคราะห์ระบบ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความมั่งคั่ง (ซึ่งเป็นเงื่อนไข) และความก้าวหน้าทางสังคม (ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนา) เป็นพื้นฐานทั่วไปที่บอกได้ถึงประสิทธิภาพการทำงานของระบบทั้งหมด อันประกอบไปด้วย สังคมมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งนี้ความมั่งคั่งและความก้าวหน้าทางสังคมยังเป็นองค์ประกอบของระบบ ที่บอกได้ถึงสุขภาวะและความสามารถในการดำรงอยู่ได้ของระบบทั้งหมด สิ่งที่ต้องการขั้นแรก คือการสงวนรักษาและปรับปรุงความดำรงอยู่ได้(ในความจริงก็คือความยั่งยืน) ของระบบโดยรวม เช่นนั้นไม่ใช่เพียงแค่เฝ้าติดตามสถานะเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดของระบบอย่างเช่นปัจจุบันที่กำกับแค่ระบบเศรษฐกิจหรือการทำงาน

ความดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองของระบบนั้น มีองค์ประกอบที่จำเป็นหลายอย่าง (หรือ เรียกว่า “Orientors”) มีความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ซึ่งกันและกัน และจากนี้ไปจำเป็นต้องเฝ้าติดตามตรวจสอบที่แยกต่างหาก มีดังนี้

- 1) การดำรงอยู่/ความสอดคล้องกันของสิ่งแวดล้อม
- 2) ประสิทธิภาพ
- 3) ความอิสระภาพ
- 4) ความปลอดภัย
- 5) ความสามารถในการปรับตัว
- 6) การอยู่ร่วมกัน

ตัวชี้วัดภายใต้การสังเกตการณ์ ต้องสะท้อนให้เห็นขอบเขตถึงปัจจัยที่จำเป็นในการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบที่พบ ตัวชี้วัดเพียงหนึ่งไม่เพียงพอที่จะสามารถอธิบายการพัฒนาของระบบ ข้อมูลสำคัญของตัวชี้วัดอาจแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มแรกบอกให้ทราบถึงการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ของระบบนั้นๆ ส่วนกลุ่มที่สอง บอกถึงสิ่งพื้นฐานในเรื่องการควบคุมระบบ

ระบบหนึ่งมักจะอิงกับระบบอื่นด้วย มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันถึงจะดำรงอยู่ได้ โดยสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ได้ของระบบทั้งหมด ไม่จำเป็นต้องสร้างรายละเอียดในการอธิบายพรรณนา ได้ถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนขององค์ประกอบต่างๆ ในระบบทั้งหมด การหาตัวชี้วัดที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความดำรงอยู่ ของระบบย่อยต่างๆ นั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาภาพรวม

ระบบรองต่างๆ ที่สำคัญต่อการพัฒนาอนาคต สามารถสรุปได้ 6 หมวดหมู่ ได้แก่

- 1) โครงสร้างพื้นฐาน
- 2) ระบบเศรษฐกิจ
- 3) ระบบสังคม
- 4) การพัฒนาตัวบุคคล /ปัจเจก
- 5) รัฐบาลและการปกครอง
- 6) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการพัฒนาระบบปฏิบัติของตัวชี้วัด จาก 6 ภาคส่วน สามารถเรียบเรียง ได้เป็น 3 ระบบย่อยจากระบบทั้งหมด คือ

โครงสร้างสังคม	= ระบบสังคม+การพัฒนาบุคคล+ รัฐบาลและการปกครอง
ระบบสนับสนุน	= โครงสร้างพื้นฐาน+ระบบเศรษฐกิจ
ระบบธรรมชาติ	= ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ความมั่งคั่ง และความก้าวหน้าของภาพรวม การพัฒนาสังคม นั้นจะไร้กังวลเมื่อ แต่ละระบบย่อยๆ นั้น ดำรงอยู่ได้ และจากนั้นสามารถส่งผลบวกต่อการดำรงอยู่ได้ กระจายต่อให้แก่ระบบทั้งหมด

ตัวชี้วัดสามารถให้ความน่าเชื่อถือได้ ขึ้นอยู่กับคุณภาพการตอบคำถาม เช่น การตามติดประเด็นที่เพียงพอ ตัวอย่างตัวชี้วัดของ Seattle มีดังนี้

1) ระบบสนับสนุนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ (ตัวชี้วัด: ปริมาณการใช้น้ำในที่อยู่อาศัย)

2) ระบบสนับสนุนนั้นมีการกระจายหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อ ระบบรวมทั้งหมด (ตัวชี้วัด: งานที่จำเป็นสำหรับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์)

3) โครงสร้างทางสังคม มีความสามารถในการปรับตัวเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ (ตัวชี้วัด: การรู้หนังสือของผู้ใหญ่)

4) โครงสร้างทางสังคมนำมาซึ่งความสามารถในการปรับตัวของระบบโดยรวมหรือไม่ (ตัวชี้วัด: การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการบริการชุมชน)

5) ระบบธรรมชาติมีความคงตัว เสถียร และทำงานได้อย่างน่าเชื่อถือ (ตัวชี้วัด: การพังทลายของดิน)

6) ระบบธรรมชาติ มีผลต่อ ความปลอดภัย และความเสถียรของระบบโดยรวมหรือไม่ (ตัวชี้วัด: การป้องกันมลพิษ และ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหมุนเวียน)

ตัวชี้วัดที่ใช้งานได้ดีที่สุด ควรเกี่ยวข้องกับอัตราการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง ต่ออัตราการเปลี่ยนแปลง ที่ซึ่งระบบจะสามารถรับได้ (Biesiot Indicator) หากอัตราส่วนนี้มีค่ามากกว่า (>1) หนึ่ง หมายความว่าระบบกำลังถูกคุกคาม

งานชิ้นนี้เป็นเพียงการพูดคุยถึงความมั่งคั่ง(ความสมบูรณ์) และความก้าวหน้าทางสังคม หากตัวชี้วัดทั้งหมด เป็นที่น่าพอใจ มีช่วงในสีเขียว (เมื่อบรรลุผลตามปัจจัยองค์ประกอบที่จำเป็น มั่นใจได้ถึงความปลอดภัยของระบบ) เช่นกัน หากตกอยู่ในช่วงสีแดง หมายความว่าระบบนั้นจะไม่ยั่งยืน

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนราชธานีโอศก

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนราชธานีโอศก พบว่างานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาลักษณะภาพย่อยในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง เช่น ด้านการเกษตร ด้านการศึกษา และเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง หรือเป็นการศึกษาภาพรวมลักษณะชุมชน ระบบบุญนิยม หากยังไม่มี การศึกษาในการสร้างมาตรการพัฒนาชุมชนราชธานีโอศก พบเพียงงานวิจัยของ ณิชกนก เจริญสุข

สถิตไพศาล ที่นำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาใช้สร้างมาตรฐานวัดยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนปฐมอโศก ซึ่งเป็นเครือข่ายชาวอโศกหนึ่ง ที่อยู่จังหวัดนครปฐม งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนมีดังนี้

เรวดี ตันนุกิจ (2543) ได้ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก กรณีศึกษาชุมชนอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 12 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอโศก เป็นตัวแบบที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 5 ด้านคือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และมีการพึ่งพาเครือข่ายชาวอโศกอีกทางหนึ่ง องค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน มีการพัฒนาด้านจิตใจเป็นจุดเริ่มต้น และเป็นรากฐานแก่การพึ่งตนเองได้ในด้านอื่น ๆ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมด ทำหน้าที่เฉพาะด้านและมีบทบาทสัมพันธ์กันกล่าวคือ การปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ จะมีผลต่อองค์ประกอบด้านอื่น 2) ภาวะการพึ่งตนเองของชุมชนอโศก ในด้านจิตใจ และด้านสังคมมีการพึ่งตนเองได้ในระดับสูง ส่วนด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา มีการพึ่งตนเองได้ในระดับกลาง

ณัฐกนก เจนสุขสถิตไพศาล (2546) ได้ทำการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนปฐมอโศกกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยได้กำหนดมาตรฐานวัดการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ 4 ประการ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านปัจเจกบุคคล และด้านเศรษฐกิจ ใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแล้ววิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนปฐมอโศก เปรียบเทียบกับมาตรฐานที่ได้สร้างไว้ ผลการศึกษาพบว่า ยุทธศาสตร์พัฒนาวิถีพุทธและระบบบุญนิยมของชุมชนปฐมอโศกเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงพุทธซึ่งสามารถนำชุมชนปฐมอโศกสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ จากมาตรฐานทั้ง 4 ประการ 1) ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนปฐมอโศกมีการใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง รอบคอบและอย่างฉลาด มีการใช้อย่างพอเพียงต่อความต้องการ และมีการบำรุงรักษาซ่อมแซมทรัพยากร และลดการใช้สารเคมีต่างๆ โดยการทำกิจกรรมไร้สารพิษ การใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ 2) ด้านสังคม ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีปราศจากปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติดและมลพิษ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่มีการเบียดเบียนข่มเหงกัน และไม่เอาัดเอาเปรียบกัน 3) ด้านปัจเจกบุคคล สมาชิกชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือมีร่างกายที่แข็งแรง ได้รับปัจจัยพื้นฐานเพียงพอกับการดำรงชีพ มีงานทำมีรายได้เพียงพอ สมาชิกทุกคนมีโอกาสการรักษาพยาบาลและมีสุขภาพจิตที่ดี 4) ด้านเศรษฐกิจ มีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้

รินธรรม อโศกตระกูล (2549) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง ระบบบุญนิยมในชุมชนราชธานีอโศก จังหวัดอุบลราชธานี : นวัตกรรมสังคมจากภูมิปัญญาพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ด้านพัฒนาการแนวคิดและวิธีการ และศึกษาคุณค่าของ ระบบบุญนิยม ต่อการพัฒนาชุมชนราชธานีอโศก จังหวัด

อุบลราชธานี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน 12 ชุมชนงานต่างๆ คือ การเงิน การบริโภค การบริหารปกครอง การเมือง การศึกษา การสื่อสาร ชุมชนและสิ่งแวดล้อม พาณิชยกรรม วัฒนธรรมประเพณี สุขภาพ ศาสนา อุตสาหกรรมชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ระบบบุญนิยมเกิดจากพื้นฐานความเชื่อ 4 ประการ คือ พลังของกลุ่มหรือ กระบวนการกลุ่ม พลังของศาสนา พลังของธรรมชาติ และพลังของกรรม สังคมในระบบบุญนิยมพัฒนามาจากระบบสังคมของสังคมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบสาธารณโภคีสมบูรณคือ มีการจัดและแบ่งปันกันเครื่องกินเครื่องใช้กันเป็นส่วนกลาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณธรรม ๖ อันประกอบด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาวิจิตรกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโภคี ศีลสามัญญาตา ทิฏฐิสามัญญาตา

ศีลสามัญญาตาและทิฏฐิสามัญญาตาของชาวบ้านมีกรอบมาตรฐาน 4 ประการคือ ศีลกฎระเบียบของชาวโศก กฎระเบียบของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน กรอบมาตรฐานเหล่านี้จะเอื้อให้บุคคลพัฒนาตนเองเข้าสู่ระดับบุญนิยมที่สูงขึ้น 4 ระดับ คือการทำงานรับค่าตอบแทนต่ำกว่าอัตราของตลาด เท่าทุน ต่ำกว่าทุน และไม่รับค่าตอบแทน

ลักษณะของบุญนิยมมี 11 ประการ คือ ทวนกระแสกับทุนนิยม มีคุณธรรมเข้าเขตโลกุตระทำได้ยาก เป็นไปได้ เป็นสังขธรรม กำไรหรือผลได้ของชาวบุญนิยมคือการทำงาน มีความมุ่งหมายในการสร้างคน ทำให้บรรลุนิยามขั้นปรมาตตัจจะสู่โลกุตระได้ ความร่ำรวยอุดมสมบูรณ์อยู่ที่ส่วนรวมหรือส่วนกลาง เชิญชวนให้มาดูแลหรือพิสูจน์ได้ และจุดสัมบูรณ์ของบุญนิยมคือ อิศรเสรีภาพ ภราดรภาพ สันติภาพ สมรรถภาพ บุรณภาพ

การปฏิบัติงานในสังคมบุญนิยมมีแนวทางดังนี้ 1) กติกรรมไว้สารพินัยเพื่อการบริโภค 2) ศิลปะเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส 3) การศึกษานูญนิยมมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาหรือมนุษย์ทุกคนมีศีลธรรมมีคุณธรรมเพิ่มขึ้น และมีค่านิยมในการทำงานหนัก 4) การสื่อสารบุญนิยมจะสื่อสารถึงจะไปถึงถึงความจริงและคุณค่าของชีวิต 5) วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพของมนุษย์ในการผลิตและแพร่กระจายเพื่อพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงความจริงและคุณค่าของชีวิต 6) ระบบเศรษฐกิจบุญนิยมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของส่วนรวม ส่วนตัวจะพยายามทำตนเองให้เป็นคนมักน้อยสันโดษ สะสมน้อยลง 7) การเงินในระบบบุญนิยมจะต้องแพร่สะพัดออกไปให้มากที่สุดเพื่อสนับสนุนการสร้างสรรงานเพื่อเกื้อกูลสังคม 8) การบริโภค สังคมบุญนิยมจะเรียนรู้การบริโภคที่ไม่เกิดโทษ ไม่ลุ่มหลงให้หลงเสพติดสิ่งทีฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย รู้เท่าทันและหลุดพ้นจากกระแสบริโภคนิยม รู้จักการบริโภคที่เป็นแก่นสารสาระ มีคุณค่าประโยชน์ 9) สาธารณสุขบุญนิยมเน้นการป้องกันและสร้างความสมดุลของชีวิตตามหลัก ๘ อ. ได้แก่ อาหารดี อากาศดี อารมณ์ดี อิทธิบาท ออกกำลังกาย เอาพิษออก เอนกาย/พักผ่อน และอาชีพสัมมา 10) นักบริหารในระบบบุญนิยมจะเป็นคนอาริยะ

เป็นผู้รับใช้ เป็นผู้เสียสละ ทำงานฟรี กินน้อยใช้น้อยแต่ทำงานหนัก 11) ศาสนาเป็นอเทวนิยม 12) ชุมชนมีการประสานสัมพันธ์กันเป็นชายแห่เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ระบบบุญนิยมมีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านจิตใจและด้านวัตถุ กล่าวคือสมาชิกชุมชนปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาทั้งทางกาย การพูด และการกระทำ กอปรกับมีความเท่าเทียมกันในระดับพฤติกรรมและความเห็น ส่วนการจัดสรรทรัพยากรแบบสาธารณโภคีก็ทำให้เสมอภาคกันในการกระจายทรัพยากร ดังนั้นชุมชนจึงมีความผาสุกด้านจิตใจและมีความอุดมสมบูรณ์ด้านวัตถุพร้อมสำหรับการพัฒนาต่อเนื่อง

จกมลฉนิ เสนหา (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วิถีเศรษฐกิจพอเพียงว่าด้วยชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อ ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตด้านสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงสภาพปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ของชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นอื่น ๆ ในการใช้ดำเนินชีวิต ใช้แบบสอบถามประมาณของ Krejcie and Morgan เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสอบถามสมาชิกในชุมชน จำนวน 191 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ในการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตด้านสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก พบว่า วิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ สามารถทำให้คนในชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก อยู่ในกระแสเศรษฐกิจและสังคมโลกทุนนิยมได้อย่างไม่เดือดร้อน และสามารถทำการเกษตรในรูปแบบไร้อาชีพไว้บริโภคเองภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติ ภายในชุมชน อาทิ แหล่งน้ำ ดิน ป่าไม้ เอื้ออำนวยต่อการทำมาหากินในแบบฉบับของการทำเกษตรพอเพียง และเชื่อว่าการมีฐานะทางการเงินที่ดีและร่ำรวยไม่สามารถทำให้ชีวิตมีความสุขในอนาคต 2) ในการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตด้านสภาพทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก พบว่า ด้านระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน มีความเพียงพอในการดำรงชีวิต คนในชุมชนได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและการศึกษาจากผู้รู้ภายในชุมชนของตนเอง ทั้งด้านการแพทย์ การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต ซึ่งชุมชนมีกฎระเบียบของชุมชนไว้ให้คนในชุมชนปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยใช้หลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นฐานราก มีการพบปะพูดคุยกันภายในชุมชนสม่ำเสมอ ทำให้ปัญหาด้านความขัดแย้งและทะเลาะวิวาทภายในชุมชนเกิดขึ้นน้อยมาก รวมทั้งเรื่องของการดูแลรักษาพยาบาล คนในชุมชนจะใช้สมุนไพรที่ปลูกในชุมชนรักษาตนเองภายในชุมชน 3) ในการศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตสภาพทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก พบว่า คนในชุมชนได้รับการปลูกฝังและขัดเกลาด้านจริยธรรม คุณธรรม ความซื่อสัตย์ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากชุมชนของตนเอง และได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนของตนไปสู่คนภายนอกชุมชนได้รับรู้ ทั้งด้านความเชื่อ ศาสนา

วัฒนธรรม ซึ่งคนในชุมชนมองว่าวัฒนธรรมค่านิยม ความพึงพอใจ การใช้จ่ายเพื่อแสวงหาความสุขส่วนตัว การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหรูหรา การรับประทานอาหารราคาแพง เป็นวิถีชีวิตที่ไม่เหมาะสม

4) ในการศึกษาด้านปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาของวิถีการดำเนินชีวิตในอดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนหมู่บ้านราชธานีอโศก พบว่า ปัญหาหลักในอดีตของชุมชน คือ ด้านภูมิประเทศที่เกิดปัญหาน้ำท่วมแทบทุกปี ซึ่งทำให้ต้องมีการอพยพคนในชุมชนไปยังจังหวัดใกล้เคียงเพื่อรอน้ำลด แต่ปัญหาที่ตามมาคือค่าใช้จ่ายด้านการฟื้นฟูสภาพของหมู่บ้าน ทั้งด้าน ที่อยู่อาศัย แปลงเกษตรกรรม และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เกิดความท้อใจของคนในชุมชน ซึ่งวิธีแก้ไขปัญหาคือ ชุมชนได้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการเตรียมเรือใหญ่ไว้สำหรับขนถ่ายสิ่งของและเคลื่อนย้ายคนในชุมชน พร้อมทั้งวางแผนโครงการระบายน้ำเพื่อมิให้น้ำไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนในอนาคต ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้น ยังคงยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการปลอบประโลมจิตใจของคนในชุมชนให้เกิดกำลังในการสู้และรับมือกับปัญหาอย่างไตร่ตรองและรอบคอบ และปัญหาหลักที่สำคัญในปัจจุบันของชุมชนคือด้านพลังงานและเครื่องมือเครื่องใช้ ที่มีราคาสูงขึ้นตลอดเวลา ทำให้ชุมชนมีค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน อาทิ น้ำมัน ไฟฟ้า เพิ่มขึ้น ซึ่งคนในชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยการจัดประชุมวางแผนการทำงานและใช้พลังงานของชุมชนอย่างเป็นระบบ เน้นความประหยัดและเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุดในการแก้ปัญหา ซึ่งการแก้ไขปัญหทั้งอดีตและปัจจุบันต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนจึงจะสำเร็จ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เห็นได้ว่าแนวคิดการพัฒนาเพื่อความสุข หรือความอยู่ดีมีสุขต่างๆ นั้น มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งทาง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) เป็นเครื่องมือหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำนึงผลการพัฒนาที่จะกระทบต่อ มนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม การนำแนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ใหม่ จะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นได้ จึงสนใจนำหลักการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคม ซึ่งจะเกิดผลดีต่อการพัฒนาสังคมมีสุขอย่างยั่งยืน โดยใช้ประเด็นทางEIA กำหนดขอบเขตในการสร้างรูปแบบสังคม และจัดทำเกณฑ์ชี้วัด โดยมีการศึกษาการสร้างตัวชี้วัดเกี่ยวกับความยั่งยืน /ความสุขทั้งในและต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นตัวอย่างการสร้างเกณฑ์วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 3

กรอบแนวคิด และวิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้ เป็นการสร้างลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสร้างกรอบสังคมแห่งเป้าหมาย แล้วจัดทำเกณฑ์ชี้วัดผล โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่จริง คือ ชุมชนราชธานีอโศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อหาคำตอบว่าบริบทที่เลือกมีลักษณะเข้าข่ายสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้หรือไม่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 ขั้นตอน และวิธีการศึกษา

การศึกษาและสร้างตัวแบบลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน มีขั้นตอนการดำเนินการศึกษาดังนี้

3.1.1 การสร้างแนวคิดลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน เป็นการรวบรวมแนวความคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนเป็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดความอยู่ดีมีสุข และสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน หรือเรียกรวมๆคือแนวคิดที่เน้นพัฒนาให้มนุษย์มีความสุขมากกว่าการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยใช้แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือที่รู้จักกันดีว่า EIA เป็นกรอบแนวคิดหลัก นำแนวคิดต่างๆ มาบูรณาการสร้างเป็นตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน อันประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลัก กล่าวคือปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสู่ความยั่งยืน 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์ สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรกายภาพ และทรัพยากรชีวภาพ และระบบนิเวศองค์รวม (รายละเอียดอยู่ในผลการศึกษาบทที่ 4)

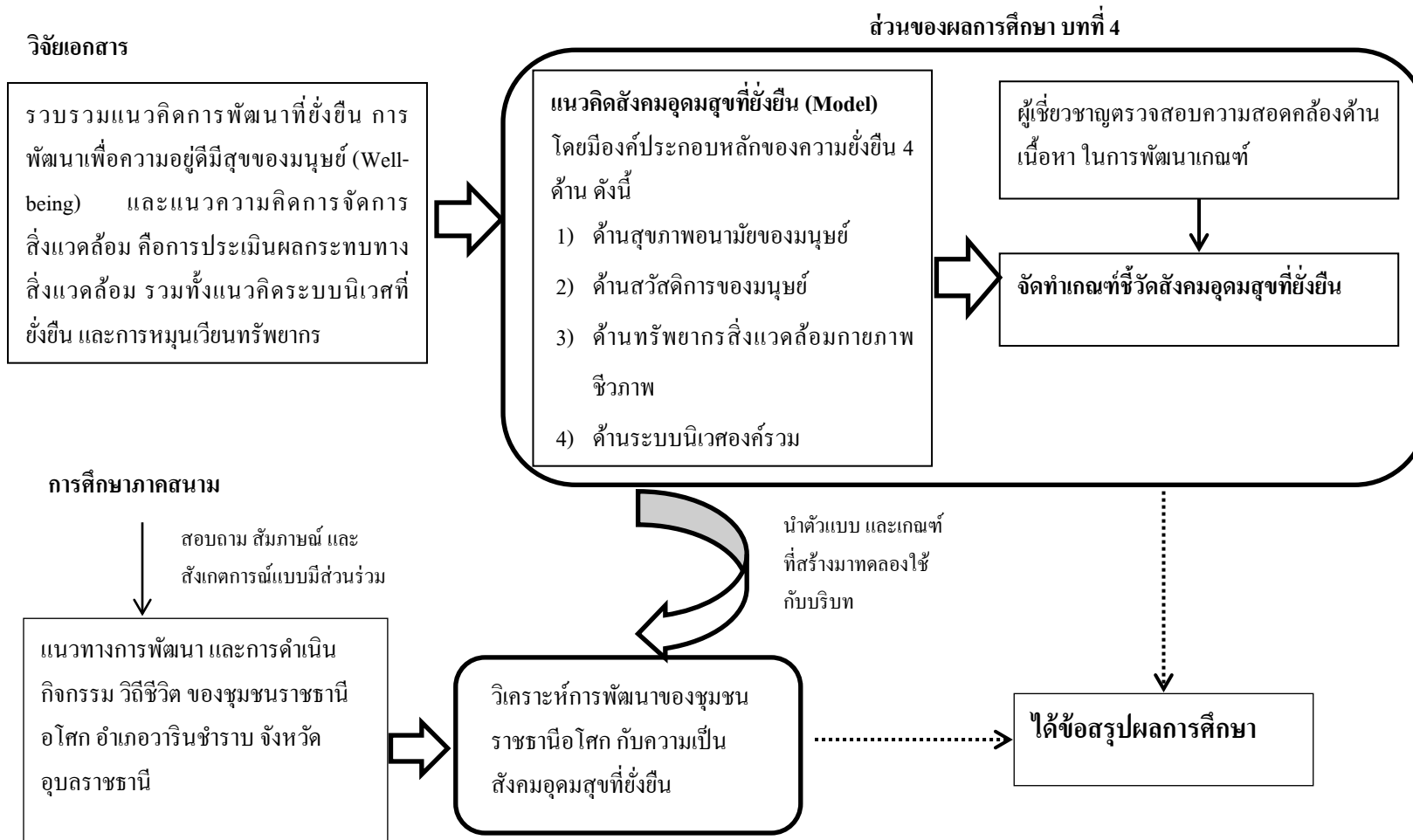
3.1.2 การจัดทำเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน เมื่อได้ตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนแล้ว ขยายเป็นประเด็นสังเกตการณ์ที่ใช้ตรวจสอบ หรือบ่งชี้ความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนเพื่อวัดผลว่าบริบทที่ได้ศึกษานั้น มีแนวทางการพัฒนาชุมชนไปสู่ลักษณะการเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้หรือไม่ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ตรวจสอบ

ความตรงด้านเนื้อหา ประเด็นชีวิตต่างๆ ว่ามีความสอดคล้องกับ นิยาม หรือเป้าหมายของลักษณะ
สังคมนุคสมัยหรือไม่

3.1.3 การศึกษาบริบทพื้นที่ ลงเก็บข้อมูลภาคสนามในบริบทที่ต้องการศึกษาคือ ชุมชนราช
ธานีอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อค้นหาการดำเนินกิจกรรม แนวทางการ
พัฒนาของบริบทว่ามีแนวคิดการพัฒนาอย่างไร ทิศทางการพัฒนาไปในทิศทางใด? โดยเก็บ
รวบรวมข้อมูล ตามแนวประเด็นที่ต้องการศึกษาจากเป้าหมายกิจกรรม 12 ด้านตามข้อ 3.2.3

3.1.4 ได้ข้อสรุปการศึกษา จากผลการศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นที่ ความเป็นมา แนวทางการ
พัฒนาของชุมชนราชธานีอโศก อภิปรายผลครอบคลุมในทุกประเด็นเป้าหมาย จากนั้นนำผลจาก
การศึกษาพื้นที่จริง เปรียบเทียบกับเกณฑ์ชีวิตสังคมนุคสมัยที่ยั่งยืน เพื่อสามารถตอบคำถาม
วัตถุประสงค์ ว่าชุมชนราชธานีอโศกมีลักษณะเป็นสังคมนุคสมัยที่ยั่งยืนได้หรือไม่ และหากมีอยู่ใน
ระดับใด

ผังการดำเนินการศึกษาแสดงไว้ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.2.1 พื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศก หมู่ที่ 10 ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ก่อตั้งปี พ.ศ. 2537 ได้รับอนุมัติเป็นหมู่บ้านจากกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี พ.ศ. 2539 มีลักษณะเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ลดการเบียดเบียนธรรมชาติโดยการทำกิจกรรมไร้สารพิษ อีกทั้งยังมีแนวคิดเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นสังคัมรวมหมู่ของชาวพุทธประกอบด้วย นักบวชและฆราวาสที่ตั้งใจปฏิบัติธรรมตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตนตามกรอบของศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 หรือศีลที่สูงขึ้นไปตามสถานะของแต่ละบุคคล มีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย สวมเสื้อม่อฮ่อม เดินเท้าเปล่า ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ ไม่มีอบายมุข สิ่งเสพติด

โครงสร้างของชุมชนเป็นการอยู่ร่วมกันระหว่าง บ้าน (ชุมชน) วัด (พุทธสถาน) ศูนย์การเรียนรู้ (โรงเรียน) โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สมณะยังเป็นที่ปรึกษาสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน มีระบบการบริหารจัดการโดยสมาชิกในชุมชนเอง มีการผลิตอาหารและสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคของคนในชุมชน โดยคนในชุมชน มีการดูแล เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มีระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตวิญญาณ สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต

เป็นชุมชนที่พยายามพึ่งตนเองอย่างครบวงจร โดยอาศัยแรงงานภายในชุมชนในการสร้างสรรค์ผลผลิตด้านปัจจัยสี่ อันประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยปฏิบัติตามหลัก “บุญนิยม” คือ การทำงานให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างไม่เอารัดเอาเปรียบ ซึ่งการก่อตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ มีผู้ใหญ่บ้าน จัดตั้งโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้มีการริเริ่มดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในหลายรูปแบบ โดยคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ กิจกรรมดังกล่าวจัดเป็นพื้นฐานสำคัญ และนำมาสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนในปัจจุบัน

3.2.2 ประชากร

ผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศก 158 หลังคาเรือน จำนวน 426 คน เป็นชาย 205 คน หญิง 221 คน (ข้อมูลประชากรปี 2555, องค์การบริหารส่วนตำบลบึงไผ่, 2556)

3.2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ร่วมด้วย ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวน 14 คน ดังนี้

นักบวช	จำนวน 1 ท่าน
ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการชุมชน	จำนวน 3 ท่าน
สมาชิกชุมชนที่ปฏิบัติในฐานงานต่างๆ	จำนวน 10 ท่าน

ผู้รับผิดชอบฐานงานต่าง ๆ จำนวน 10 คน (1 คน อาจรับผิดชอบมากกว่า 1 ฐานงานกิจกรรม) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทจะให้ครอบคลุม การดำเนินกิจกรรมชุมชน 12 ด้าน ดังนี้

- 1) การเกษตรกรรม
- 2) อุตสาหกรรมครัวเรือน/ชุมชน หัตถกรรม
- 3) การค้าขาย หรือ การพาณิชย์
- 4) การบริโภค
- 5) สุขภาพ หรือ สุขภาวะ (การบริการทางการแพทย์และอนามัย)
- 6) การบริหารการปกครอง (กฎระเบียบ)
- 7) การจัดการการเงิน การคลัง การจัดการส่วนร่วม
- 8) การศึกษาและเทคโนโลยี
- 9) การสื่อสาร (โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์)
- 10) การบริการสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า น้ำประปา พลังงาน คมนาคม)
- 11) บริการสุขภาพ (คือ การกำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล)
- 12) ศิลปะและนันทนาการ วัฒนธรรม

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิ เอกสารต่างๆ และข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากพื้นที่ศึกษา

3.3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการรวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความอยู่ดีกินดี คุณภาพชีวิต และตัวชี้วัดความสุขของในประเทศและต่างประเทศ แนวคิดการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม แนวคิดความยั่งยืนต่างๆ จากหนังสือ ตำรา บทความ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ที่มี

องค์ประกอบครอบคลุมผลที่จะเกิดจากการพัฒนาของชุมชน ที่กระทบต่อมนุษย์ใน 4 ด้าน คือ สุขภาพของมนุษย์ สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ และชีวภาพ และระบบนิเวศ

จากตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ขยายจัดทำเป็นตารางประเด็นชี้วัด โดยการรวบรวมแนวคิดหรือตัวชี้วัดเพื่อความอยู่ดีมีสุขเพิ่มเติม เพื่อนำมาทดลองใช้ในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เห็นผลเป็นรูปธรรม การดำเนินงานของบริบทที่ต้องการศึกษา สามารถนำชุมชนไปสู่ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้หรือไม่

ต่อมาทำการศึกษายบริบท สภาพแวดล้อม ความเป็นมา ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา ลักษณะกิจกรรม อุดมการณ์ เป้าหมายการพัฒนาของชาวโศก จากเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของชาวโศก เช่น สารอโศก ดอกหญ้า รวมทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับชาวโศก เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบ และแนวทางการพัฒนาของชุมชนราชธานีโศก ในขั้นต้นก่อนลงพื้นที่ภาคสนาม

3.3.2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) ในกระบวนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือ และหลายวิธีผนวกกันได้แก่ ใช้วิธีการสังเกต สอบถาม และสัมภาษณ์ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.3.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเฝ้าสังเกตปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรม จากทัศนะของคนใน กล่าวคือผู้ศึกษาเอาตัวเองเข้าไปใกล้ชิด โดยอยู่ในฐานะ และบทบาทของการเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มชน ร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกชุมชน ใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน ร่วมกับ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

3.3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างผู้ศึกษาไม่ได้ตั้งคำถามไว้ล่วงหน้า มีแต่ประเด็นที่สนใจ ผู้ศึกษาใช้เวลาในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแต่ละรายนั้นจะถามเกี่ยวกับเรื่องให้ผู้ให้ข้อมูลนัดทำ หรือรับผิดชอบในฐานะงานอะไร โดยผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายอยู่แล้วว่าต้องการได้ข้อมูลในเรื่องใด พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์เหมือนกับการพูดโดยปกติ โดยปล่อยให้บรรยากาศให้เป็นไปอย่างเรียบง่ายและเป็นธรรมชาติที่สุด รวมทั้งไม่เคร่งครัดเกี่ยวกับขั้นตอนและลำดับของคำถาม ด้านเวลานั้นผู้ศึกษาจะเลือกเวลาที่เหมาะสม โดยจะเน้นความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก ซึ่งการสัมภาษณ์เป็นข้อมูลที่ได้รับรายละเอียดเพิ่มขึ้นจากที่ไม่สามารถเก็บได้จากการสังเกต

ในการศึกษาภาคสนามทั้งหมดจะใช้ การจดบันทึกภาคสนาม การบันทึกประจำวัน การบันทึกภาพ และการบันทึกเสียง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด มาเรียบเรียงและทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3.3.2.3 ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม รวม 26 วัน ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2554 ถึง พฤศจิกายน 2555 แบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงแรกในวันที่ 30 พฤศจิกายน ถึง 4 ธันวาคม 2554 ได้สำรวจสถานที่ตั้ง และสภาพโดยทั่วไปของชุมชน เป็นการแนะนำตัวเพื่อขอ อนุญาตทำวิทยานิพนธ์ ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เนื่องจากในเวลานั้นชุมชนประสบภัยน้ำท่วม ช่วงที่สองในเดือน มกราคม 2555 ครั้งนี้ได้อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นเวลา 10 วัน ได้ร่วมทำกิจกรรมร่วมกับชาวชุมชน ในฐานะกิจกรรมต่างๆ และเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิต ของชาวชุมชน ช่วงที่สาม วันที่ 13- 15 เมษายน 2555 ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมตลาดอารีเย ซึ่งเป็นงานประจำปีของชุมชนราชธานีอโศก เป็นกิจกรรมสำคัญหนึ่งในด้านการค้าขาย หรือที่ชาวชุมชนเรียกว่าการพาณิชย์บุญนิยม ช่วงที่สี่ ผู้ศึกษาได้เดินทางไปชุมชนอีกครั้ง อย่างจริงจัง และเก็บ ข้อมูลในกิจกรรมเป้าหมายให้ครบ ในเดือน พฤศจิกายน 2555 โดยได้อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นเวลา 8 วัน ในการเข้าไปศึกษา ผู้ศึกษาวางบทบาทตัวเองไว้ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน มีหน้าที่ ปฏิบัติงาน ร่วมกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนเหมือนกับสมาชิกคนอื่นๆ บทบาทดังกล่าวทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นตลอดเวลา ผู้ศึกษาได้ทราบถึงลักษณะการดำเนินงานทั่วไป และตามกิจกรรมเป้าหมายใน 12 ด้าน รวมทั้งได้ทราบถึงพฤติกรรมชีวิตประจำวันของชาวชุมชนอีกด้วย

3.4 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) คือการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือการสอบ แหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล เช่น ถ้าเป็นข้อมูลต่างเวลากันจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าเก็บข้อมูลต่างสถานที่กันจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าเก็บข้อมูลจากบุคคลใหม่ที่ไม่ใช่คนเดิมจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบไปด้วย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลจากการลงพื้นที่ การสังเกตบริบท และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบเอกสารต่างๆ วิเคราะห์และเขียนผลการศึกษารายกิจกรรมต่างๆ ตามองค์ประกอบในกรอบแนวคิดสังคมสุขที่ยั่งยืน พร้อมๆกับการเปรียบเทียบตามรายการเกณฑ์ชี้วัดสังคมสุขฯ เพื่อสามารถวัดเกณฑ์ และบ่งชี้ความเป็นสังคมสุขที่ยั่งยืน อันนำไปสู่การได้ข้อสรุปและสามารถตอบคำถามวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ได้

บทที่ 4

สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และการพัฒนาเกณฑ์ชีวิต

บทนี้เป็นบทที่ต่อยอดจากการทบทวนวรรณกรรม ในบทที่ 2 นำแนวคิดต่างๆ มาสร้างลักษณะรูปแบบสังคมแห่งเป้าหมาย สังคมที่นำไปสู่ความสุขของประชาชนได้อย่างแท้จริง ยั่งยืน และเมื่อสร้างตัวแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้ จึงนำมาพัฒนาจัดทำเป็นเกณฑ์ชีวิต เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น และสะดวกต่อการนำไปใช้เพื่อวัดผลบริบทต่อไป

4.1 รูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

4.1.1 สังคมแห่งเป้าหมาย และคำจำกัดความ “ความสุข”

ไม่ว่าเป็นชุมชนสังคมอาศัยอยู่ดินแดนใดบนโลกใบนี้ ล้วนแต่ปรารถนาความสุขด้วยกันแทบทั้งสิ้น ทุกคนปรารถนาการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ปราศจากการทุจริต การเอารัดเอาเปรียบ และต้องการอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี อันอุดมสมบูรณ์ เช่นนี้แหละคือ ลักษณะของสังคมที่ฟ้าใฝ่ฝัน (ธันวาคม ใจเที่ยง, 2551) โดยเป้าหมายของการพัฒนาสังคมมีอยู่ด้วยกัน ๒ ส่วน คือความสุข คนพัฒนา ครอบครัว/ชุมชนพัฒนา และ ความใส่ใจในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาสังคมประการแรกคือ ความสุข หมายความว่า การพัฒนาสังคมมุ่งทำให้คนเป็นสุข นอกเหนือจากเป้าหมายอย่างอื่น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 118-119)

ความหมายของความสุข อาจให้ความหมายได้หลายอย่างเพราะเป็นเรื่องของคนแต่ละคน (จิตวิสัย) ในที่นี้ขอให้ความหมายความสุข คือความอยู่ดีมีสุข (Well-being) เป็นสถานะที่มนุษย์มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิต มีสถานะที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องยาวนานกว่าความสุข และเป็นภวิสัยมากกว่า นั่นคือ เราสามารถตกลงกันได้ว่าควรประกอบด้วยอะไรบ้าง โดยไม่ต้องเป็นกังวลกับความแปรปรวนของอารมณ์ผู้ตอบแบบสอบถาม อีกทั้งมีองค์ประกอบหลายประการที่มีลักษณะเป็นสากล (สถณี อาชวานันทกุล, 2553: 30-31)

โดยแนวคิดพื้นฐานในการสร้างลักษณะสังคมแห่งเป้าหมายในครั้งนี้ คือแนวคิดการพัฒนาเป็นไปเพื่อความอยู่ดีมีสุข และก่อให้เกิดความยั่งยืน มนุษย์จะเรียกว่ามีความอยู่ดีมีสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนได้ ต่อเมื่อจะต้องอยู่ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่เป็นอันตรายต่อชีวิต และไม่

ข้อจำกัดต่อศักยภาพในการเพิ่มผลผลิต แนวคิดที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การรวมมิติด้านการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นเป้าหมายสำคัญหนึ่งของการพัฒนาประเทศและการพัฒนาสังคม (อรุณ อวนสกุล, 2544: 45)

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้บริหารจะต้องมีการบริหารจัดการเพื่อสร้างความสมดุลในสามมิติ ดังนี้คือ (นงนภัศ กุวัณญู เทียงกมล, 2551: 209-214)

1) มิติสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานของการพัฒนาเพราะเป็นทั้งวัตถุประสงค์เพื่อการผลิตและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต ดังนั้นแนวทางการพัฒนาเป็นไปเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และป้องกันการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในระยะยาว

2) มิติเศรษฐกิจ ควรเป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงสามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยการพึ่งตนเอง และคำนึงถึงการรักษาคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักสำคัญ

3) มิติสังคม สังคมที่ดี หมายถึง การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีโอกาสได้รับการศึกษาที่พัฒนาให้เป็นคนดี มีจริยธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ และพัฒนาศักยภาพในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีสุขภาพกายและใจที่สมบูรณ์ ปราศจากคนยากจน คือ ไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ สังคมมีความสงบปราศจากอาชญากรรมทุกประเภท ไม่มีการทำร้ายร่างกายและจิตใจ และการทำลายทรัพย์สินผู้อื่น

เหล่านี้นับเป็นสังคมที่พึงปรารถนา เพราะทุกคนในสังคมมีความสุขถ้วนหน้าด้วยการมุ่งไปสู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน จากลักษณะการพัฒนาสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ต่างๆที่นิยามไว้ข้างต้น สามารถสรุปภาพลักษณะของสังคมแห่งเป้าหมาย ได้ดังนี้

1) สังคมที่ปราศจากการทุจริต มีความเท่าเทียม ปราศจากความขัดแย้ง ปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด

2) สังคมที่มีการพัฒนาโดยยึดเป้าหมายความสุขของมนุษย์ เป็นเป้าหมายสำคัญ

3) สังคมที่มอบความอยู่ดีมีสุขให้แก่มนุษย์ได้

4) เป็นสังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืน คือคำนึงถึง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

5) มนุษย์ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี อันอุดมสมบูรณ์

การพัฒนาที่ยั่งยืนนำมาสู่ลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้ เช่นนั้นในการสร้างรูปแบบสังคม จำเป็นต้องกำหนดขอบเขต/องค์ประกอบของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) มาประยุกต์ใช้ในการประเมินกิจกรรมมนุษย์ เพื่อจุดมุ่งหมายให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ในการพัฒนาสังคม ซึ่งEIA เป็นเครื่องมือหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 หัวข้อ 2.2

4.1.2 กำหนดขอบเขตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน โดยบูรณาการจากแนวคิด EIA

จากแนวคิดการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) นำมาปรับเป็นกรอบแนวคิดเพื่อกำหนดขอบเขตรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องงานศึกษาของ University of Wisconsin-Cooperation Extension (1998) กล่าวถึงปัจจัยด้านสุขภาพเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่ความยั่งยืน จึงตั้งประเด็นด้านสุขภาพออกมาจากคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพราะสุขภาพเป็นตัวแสดงผลของการพัฒนาที่มีต่อมนุษย์ได้ชัดเจนว่า ผลการพัฒนานั้นเป็นไปเพื่อให้มนุษย์มีสุขจริงหรือไม่และนำปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตจัดกลุ่มใหม่เป็นสวัสดิการของมนุษย์ ตามด้วยปัจจัยด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ท้ายสุดคือ ปัจจัยด้านระบบนิเวศโดยรวม เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของระบบนิเวศ ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างมีความหมายต่อกัน ดังคำกล่าวของ กนกพร สว่างแจ้ง (2551: 121) ที่ว่า “มนุษย์มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมก็มีอิทธิพลต่อมนุษย์เช่นกัน” เนื่องจากในภาวะปัจจุบันมีโรคภัยใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย การสืบค้นหาเหตุเป็นด้วยความยากลำบาก อันมีสาเหตุมาจากกิจกรรมที่หลากหลายของมนุษย์ อันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม กรณีกลับกันผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ยังคงได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางชีวกายภาพ เช่นกัน กรอบแสดงองค์ประกอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนแสดงดังภาพที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 การปรับและนำประเด็น EIA มาประยุกต์ใช้กำหนดขอบเขตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

การจำแนกประเด็นในแนวคิด EIA เดิม	การปรับและนำมาประยุกต์ใช้กำหนดขอบเขตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน
1.คุณค่าต่อคุณภาพของชีวิต	1. สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์
2.คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์	2. สวัสดิการของมนุษย์
3.ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ	3. ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ และชีวภาพ
4.ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชีวภาพ /นิเวศวิทยา	4. ระบบนิเวศองค์รวม

สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน หมายถึง สังคมที่มีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อความสุขของคนในสังคมเป็นหลัก โดยคำนึงถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบที่ต้องประเมินผลการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพอนามัย สวัสดิการของมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ และระบบนิเวศโดยรวม ซึ่งการพัฒนาที่ดีย่อมไม่ก่อผลกระทบ

ต่อองค์ประกอบต่างๆ ที่จะลดทอนความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ แต่ควรจะเป็นการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้องค์ประกอบต่างๆ 4 ด้านนี้ มีอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

1) ด้านสุขภาพอนามัยของมนุษย์ (Human Health) การพัฒนาที่ดีจะส่งเสริมให้มนุษย์มีสุขภาพะภายนอก (ทางกาย) และภายใน (จิตใจ อารมณ์ ปัญญา) ที่สมบูรณ์ ซึ่งประเด็นสุขภาพเป็นปัจจัยภายในของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปของผลสุขภาพ โดยได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอกรอบตัวของมนุษย์ ได้แก่ ด้านสวัสดิการ ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และด้านระบบนิเวศ หากมีปัจจัยแวดล้อมส่งเสริมที่ดี ย่อมทำให้มนุษย์มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจ

2) ด้านสวัสดิการของมนุษย์ (Human Welfare) เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาที่ดีควรคำนึงถึงการมอบความสุขสมบูรณ์ ความอยู่ดีกินดีให้แก่มนุษย์/ประชากร ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ทั้งด้านสาธารณูปโภคและสาธารณสุข มีการจัดการระเบียบสังคมให้มีความปลอดภัย จัดให้มีการศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ ควบคุมคุณธรรม เพื่อสร้างสังคมเข้มแข็ง ฟังตนเองได้

3) ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ และชีวภาพ (Physical and Biological Resources) คือปัจจัยส่งเสริมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งในแง่ทรัพยากรพื้นฐานการผลิต และปัจจัยแวดล้อม ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ พืชพันธุ์ สิ่งมีชีวิต เกี่ยวข้องกับเรื่องสภาพอากาศ ความรื่นรมย์ของสิ่งแวดล้อม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรผลิตพลังงาน และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร

4) ด้านระบบนิเวศองค์รวม (Ecological System) เป็นสภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมของมนุษย์ ว่าระบบที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกับสรรพสัตว์อื่นนั้น มีความสมดุล มีความคงตัว เสถียรไม่สูญเสียการควบคุมระบบ หรือการฟื้นตัว ระบบไม่เสื่อมโทรม มีความหลากหลายทางชีวภาพ

ภาพที่ 4.1 องค์ประกอบของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

4.1.3 รูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

จากการศึกษา และรวบรวมนิยาม ความหมาย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน ความอยู่ดีมีสุข และแนวคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากตำรา บทความ เอกสารวิชาการต่างๆ สามารถอธิบายรายละเอียดองค์ประกอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

4.1.3.1 สุขภาพอนามัยของมนุษย์ (Human Health)

ผลจากการพัฒนาต่าง ๆ ที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ ได้แก่ ผลกระทบต่อสุขภาพทางกาย เช่น การตาย ความเจ็บป่วย เนื่องจากโรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ ผลกระทบต่อสุขภาพจิต เช่น ความเครียด ความกังวล ความรู้สึกแตกต่าง/สูญเสีย ความรู้สึกหรือการควบคุมตนเอง ผลกระทบทางสังคมและอนามัยชุมชน ความรุนแรง ความแตกแยกของชุมชน เป็นต้น นับว่าประเด็นด้านสุขภาพของมนุษย์เป็นปัจจัยหลักสำคัญหนึ่งที่วัดผลของการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

สุขภาพ หมายถึง สภาวะสมบูรณ์ของมนุษย์ทั้งร่างกาย จิตใจ ทางสังคม สุขภาพมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับ ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ความเป็นองค์รวม และสมดุล (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ, 2550: 1; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552: 15)

องค์การอนามัยโลก (1996 อ้างถึงใน กนกพร สว่างแจ้ง, 2551: 121-123) กล่าวไว้ว่า การพิจารณาองค์ประกอบทางด้านสุขภาพ ไม่ควรพิจารณาสาเหตุที่มีผลต่อการเกิดโรคในมนุษย์ แต่ควรพิจารณาครอบคลุมที่คุกคามต่อสุขภาพมนุษย์ปัจจัยหลัก ได้แก่ สภาวะทางเศรษฐกิจ ความยากจนของประชากร การขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ สาธารณูปโภคพื้นฐาน พื้นที่ที่มีประชากรมากเกินไปในขณะที่ยังขาดการจำกัด การใช้พลังงานรูปแบบต่างๆ และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในปริมาณมากเกินไป การลดลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากร และศักยภาพการกำจัดของเสีย ล้วนส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสุขภาพมนุษย์ เป็นตัวแปรที่สะท้อนได้ว่าสิ่งแวดล้อมดีนำไปสู่สุขภาพที่ดีขึ้น (ปัจจัยนำเข้า) และการมีสิ่งแวดล้อมด้านสาธารณสุขดีย่อมสะท้อนถึงคุณภาพชีวิตที่ดีอันเป็นผลจากการพัฒนา (ผลลัพธ์)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า สามารถแบ่งสภาวะ ออกเป็นสภาวะภายนอก ได้แก่ สภาวะทางกาย และทางสังคม ส่วนสภาวะภายใน ได้แก่ สภาวะทางจิตใจ ทางอารมณ์ และทางปัญญา (ประเวศ วัชรี, 2551: 1; พระมหาสุทิตย์ อากาศโรและเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553: 243-251)

สภาวะที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) สภาวะทางกาย (Physical Health) คือ การมีสุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ สะท้อนได้จากการมีพฤติกรรมการรักษาสุขภาพ เช่น รับประทานอาหารที่ปลอดภัย ปลอดภัยปราศจากมลพิษ ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ หรือการเจ็บป่วยด้วยพิษสุรา สิ่งเสพติดต่าง ๆ

2) สภาวะทางสังคม (Social Health) เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับทุกมิติในสังคมแบบองค์รวม โดยเฉพาะมุ่งเน้นเรื่องการได้รับความเป็นธรรมจากสังคมอย่างเสมอภาค การได้รับการยอมรับในคุณค่า การมีความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงบริการสาธารณะและการมีส่วนร่วมที่ดีระหว่างมนุษย์รวมถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล ซึ่งรายละเอียดขององค์ประกอบด้านนี้ จะกล่าวในมิติสวัสดิการของมนุษย์ต่อไป

3) สภาวะทางจิตใจ (Mental Health) ในด้านนี้เป็นต้นไปเป็นมิติความสุขภายใน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรมสูง อาจสามารถสะท้อนได้จากตัวอย่างดังนี้ คือ ความพึงพอใจในชีวิตและสิ่งที่ตนมีอยู่พร้อมกับเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองเพื่อการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น มีจิตใจที่เข้มแข็งสามารถควบคุมเอาชนะใจตนเองให้ละเว้นความชั่วได้ (สติ) ทำความดีตามหลักธรรมะ (ศีล) และมีจิตใจที่สงบเป็นสุข (สมาธิ) สอดคล้องกับอาจารย์ประเวศ วัชรี ที่กล่าวว่าสภาวะทางจิตที่สมบูรณ์จักต้องประกอบด้วย ความดี ความงาม ความสงบ และความมีสติ

4) สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Health) คือการมีอารมณ์ความรู้สึกทางบวก/มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มองโลกในแง่ดี มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ไม่เครียดไม่วิตกกังวล มีความมั่นใจเวลาเผชิญปัญหา แสวงหาความรู้ใหม่ๆ ทำให้ไม่เบื่อ

5) สุขภาวะทางปัญญา, จิตวิญญาณ (Intellectual, Spiritual Health) คือการรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ มีโลกทัศน์และวิธีคิดที่ถูกต้อง เข้าใจธรรมชาติตามที่เป็นจริง ค้นหาทางเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง การปล่อยวางไม่ยึดมั่นแต่ความสุขเฉพาะของตนเอง และรู้จักการเสียสละเพื่อส่วนรวม รวมถึงการมองเห็นคุณค่าของผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ตัวอย่างการตรวจสอบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและประโยชน์ที่ได้รับ ในการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางบวก และลบ ซึ่งวิเคราะห์ได้จากสิ่งคุกคามต่อสุขภาพ หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสาเหตุของอันตราย อันได้แก่ โรคติดต่อ สังกัดได้จากสภาวะแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะหรือไม่ แหล่งแพร่กระจายของตัวกลางพาหะโรค, โรคไม่ติดต่อ สังกัดได้จากภาวะเสื่อมโทรมในชุมชน และจากมลพิษที่ถูกปล่อยออกมาจากกิจกรรมต่างๆ, ภาวะโภชนาการไม่เหมาะสม สังกัดจากสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจที่ไม่ขาดแคลน คือพอเพียงของอาหารทั้งทางด้านคุณภาพ และปริมาณที่มีต่อชุมชน, การบาดเจ็บ อุบัติเหตุ จากการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม ขาดความรู้ความชำนาญ สภาพที่อยู่อาศัยที่ก่อสร้างอย่างถูกต้อง, ภาวะขาดความควบคุมทางอารมณ์ สังกัดจากกินอาหารไม่ได้ ความเครียด (กนกพร สว่างแจ้ง, 2551: 128-131) เป็นต้น

4.1.3.2 สวัสดิการของมนุษย์ (Human Welfare)

สวัสดิการ (Welfare) หมายถึง การทำให้เกิดภาวะสวัสดิหรือการทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) หรือ การมุ่งให้เกิดความกินดี อยู่ดีของบุคคล/หมู่กลุ่ม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 418)

สวัสดิการสังคม (Social Welfare) เป็นเรื่องของสิทธิพื้นฐานทางสังคม (Social Basic Right) ของทุกคนที่จะต้องเข้าถึง ต้องได้รับ โดยไม่ได้พิจารณาสวัสดิการเพียงมิติของความพอใจของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เป็นการพิจารณาความจำเป็นของสังคมโดยรวม เช่น การรักษาพยาบาลไม่เป็นเพียงเพื่อความต้องการและความพอใจของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่เพื่อความจำเป็นทางสังคมที่ต้องทำให้คนในสังคมทุกคนมีสุขภาพดี เป็นต้น หรือด้านการศึกษา เป็นความจำเป็นของสังคมที่จะต้องทำให้คนมีความรู้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544: 12)

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดการสวัสดิการสังคม (2546: 6) ความหมาย สวัสดิการ หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนาและการ

ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และเป็นตามมาตรฐานทั้งด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

วัตถุประสงค์ของการจัดสวัสดิการสังคม มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ส่งเสริมประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (โดยทำให้คนมีการศึกษาดี และมีสุขภาพดี ถ้วนหน้า สนับสนุนให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้)
- 2) ลดความยากจน (เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย) และบรรเทาปัญหาต่างๆ ของชีวิตตามความจำเป็น
- 3) ส่งเสริมความเท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะความเท่าเทียมในโอกาส การเข้าถึงทรัพยากร
- 4) ส่งเสริมให้ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้รับการยอมรับจากสังคมไม่ถูกปฏิเสธจากสังคม
- 5) ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม ความมีเสถียรภาพทางสังคม (สร้างความสมานฉันท์)
- 6) ส่งเสริมความเป็นอิสระและการมีสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น

ความหมายความยั่งยืน ในนิยามแนวสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องได้รับการบำบัด อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ในขณะเดียวกัน ก็หมายถึง การสนองความต้องการระดับสูงด้วย เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษา การมีงานทำ การ เป้าหมายสำคัญที่สุดของแนวนี้ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน (Barbier, 1987 อ้างถึงใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538: 93)

ในอดีตกาล ชุมชนไทยมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคง เพราะฉะนั้นการพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ และสมาชิกในสังคมจึงมีความเหนียวแน่น ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากองค์กรรัฐ เมื่อสมาชิกมีการพึ่งพาตนเอง ก็จำต้องแสวงหากลไถดต่างๆ มาช่วยสนับสนุน เช่น ในเรื่องขององค์ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องขององค์ความรู้นั้น เราเห็นได้ชัดเจนว่าสิ่งที่เรียกว่า ความรู้นั้นถูกสร้าง ถูกสั่งสม ถูกถ่ายทอด และถูกนำมาใช้ประโยชน์ภายในชุมชนทั้งสิ้น ในระบบการผลิต ทุกกระบวนการเกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงพึ่งพาตนเองได้และมีความมั่นคง แต่ต่อมาระยะหลังแนวคิดปรัชญาเปลี่ยนไป ไปให้ความสำคัญกับความมั่งคั่ง โดยทั่วๆ ไปแล้วโครงสร้างของชุมชนจะมีองค์ประกอบ 1) โครงสร้างทางเศรษฐกิจ 2) โครงสร้างทางสังคม 3) โครงสร้างทางการเมือง 4) โครงสร้างทางวัฒนธรรม และ 5) โครงสร้างทางระบบนิเวศ (อุทัย คุลเกษม และสุเทพ บุญซ้อ, 2545: 282, 285-286)

จากความหมายของสวัสดิการ สังคมที่ยั่งยืน และโครงสร้างของชุมชน สามารถอธิบายถึงขอบเขตปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของมนุษย์ มุ่งสนใจ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ สิทธิขั้นพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศิลปะ การปกครอง การจัดการศึกษาและเทคโนโลยี มีรายละเอียดดังนี้

1) เศรษฐกิจ จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ได้ก่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง และการปนเปื้อนและสะสมของมลพิษที่เกิดจากโครงสร้างการผลิตและบริการที่ใช้ทรัพยากรเป็นฐานหลักอย่างมาก ประกอบกับกระแสการบริโภคแบบวัตถุนิยม ที่กระตุ้นให้ผู้คนต้องการบริโภคมากเกินไปจนเกินไป ใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือย นำมาซึ่งการใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า ไม่มีประสิทธิภาพ นับเป็นรูปแบบการบริโภคและการผลิตที่ไม่ยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552: 1)

การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน พิจารณาได้จาก 3 ด้านคือ 1) แบบแผนการผลิต 2) แบบแผนการจัดสรรแบ่งปัน และ 3) แบบแผนการบริโภค ในด้านแบบแผนการผลิตนั้นมีประเด็นที่ต้องพิจารณาหลายประเด็น เช่น เป็นแบบแผนการผลิตที่อิงอยู่กับระบบนิเวศในชุมชน และผลิตเพื่อมุ่งสร้างความมั่นคงด้านการบริโภคให้แก่ชุมชน อำนาจการจัดการผลิตอยู่ในชุมชน เป็นต้น (อุทัย คุลยเกษม และสุเทพ บุญซอ่อน, 2545: 288) ในมุมมองความยั่งยืน การผลิตที่ยั่งยืน หมายถึงกระบวนการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการที่จำเป็นและเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยไม่สร้างความเสียหายแก่สภาพแวดล้อม ซึ่งในภาคการผลิตสามารถแบ่งออกได้เป็น เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและ การบริการ มีลักษณะดังนี้

(1) ด้านเกษตรกรรม ควรดำเนินการเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) คือระบบเกษตรที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค มีการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด นั่นเพราะการเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่ไร่นาและระบบนิเวศ ซึ่งเกษตรกรเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ก็จะได้รับ ความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยได้แก่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรทฤษฎีใหม่ วนเกษตร เป็นต้น (ธันวา จิตต์สงวน, 2544: 74, 76-77)

(2) ด้านอุตสาหกรรมหรือวิสาหกิจชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมการผลิตที่ก่อมลพิษให้น้อยที่สุด โดยใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ มาช่วยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เสรี พงศ์พิศ (2548: 83, 91) ได้ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชน คือการประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อการจัดการ “ทุน” เพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจมีแนวคิดเป็นองค์รวม คิดแบบ

รอบค้ำ (integrated) และเกิดขึ้นเพื่อการพึ่งตนเอง ทำแบบผนึกพลัง (Synergy) จึงไม่ใช่ธุรกิจชุมชน เพราะธุรกิจชุมชนมักคิดแบบแยกส่วน ต้องการเพิ่มรายได้เป็นเป้าหมายหลัก มีการแข่งขันกันสูง

(3) การบริการ หมายถึงการบริการสังคมทั่วไป เพื่อช่วยสร้างเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตามควรแก่อัตภาพ คือ บริการสาธารณสุขปทัศพื้นฐาน บริการด้านสาธารณสุขทั่วไป

การบริโภคนโยบาย การบริโภค หมายถึง การบริโภคอย่างพอดีพอประมาณ ตามความจำเป็นพื้นฐานและนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยคำนึงถึงความสามารถที่รองรับได้ของระบบนิเวศ ซึ่งก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสุขในการดำเนินชีวิตที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีการแบ่งปันให้กับสังคมรอบข้าง และการรักษาฐานทรัพยากรให้สามารถใช้ในกิจกรรมการผลิตและบริการอย่างต่อเนื่องไปถึงคนรุ่นอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, ม.ป.ป.: 2)

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกล่าวถึง การบริโภค คือการใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพึงพอใจโดยมีคุณภาพชีวิตเกิดขึ้น หมายความว่า การบริโภคจะต้องมีจุดหมายที่ตระหนักรู้ ไม่ใช่แค่บริโภคให้พอใจ แต่มองเห็นด้วยปัญญาว่าบริโภคเพื่อประโยชน์อะไร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548: 47, 63)

ดังนั้น การบริโภคที่ดี หมายถึง การใช้สินค้า บริการ บริโภคอาหารเข้าไปเพื่อเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเอง ไม่ใช่เพียงแค่พอใจจะบริโภค หากไม่รู้ว่าประโยชน์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้นๆ เข้าไปก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองได้หรือไม่อย่างไร ก็ไม่นับว่าเป็นการบริโภคที่ดี ยกตัวอย่างเช่น เทียวผับ สูบบุหรี่ กินเหล้า สิ่งเหล่านี้เป็นโทษต่อร่างกาย ต่อสุขภาพของมนุษย์ ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของตน จึงไม่นับว่าเป็นการบริโภคที่ดีและยั่งยืนได้

2) สังคม จากการศึกษาแนวคิดต่างๆ พบว่า การพัฒนาให้สังคมเกิดความยั่งยืนนั้นประเด็นสำคัญคือ ความเข้มแข็งของสังคม การพึ่งตนเองได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกว่า ทุนทางสังคม สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม 2540 (Social Investment Fund: SIF) (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2551: 316-317) มองว่าทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วย ทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติ และฐานวัฒนธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การหลอมจิตใจ หลอมความคิดและการผนึกกำลัง การสร้างทักษะในการจัดการ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดจะส่งเสริมให้เกิดความเอื้ออาทรและความสามัคคี ที่ทำให้คนมีความเสียสละที่

จะทำงานร่วมกัน โดยมีการรวมกำลังความคิด ความรู้ สติปัญญา และความชำนาญที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาด้วยกัน

คุณธรรมในฐานะทุนทางสังคม มีลักษณะที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมได้แก่ พฤติกรรมตามคุณธรรม ได้แก่ การแสดงน้ำใจ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อแบ่งปัน ความรักใคร่สามัคคี ความเสียสละ ความมีวินัย และความไว้วางใจ พฤติกรรมตามความเชื่อศาสนา ได้แก่ การไม่ผิดคิด ความมีเมตตา มีปิยะวาจา สัมมาคารวะ และการประกอบกิจกรรมตามความเชื่อต่างๆ ในชุมชน พฤติกรรมจริยธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่ การแบ่งงานให้กระจายลงไปยังสมาชิกทุกคนในชุมชน ยังผลให้มีการแบ่งบทบาทภารกิจ หากไม่ปฏิบัติหรือบกพร่องในหน้าที่ ก็จะถูกตรวจสอบทำให้คนส่วนใหญ่ต้องเคารพในหน้าที่มีต่อสังคม หรือเพื่อส่วนรวม (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2550: (2))

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2541: 239) มีข้อสรุปเกี่ยวกับกรอบตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนว่า องค์กรที่เข้มแข็งโดยทั่วไปจะมีลักษณะ ได้แก่

(1) มีการนำมติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีฐานการรวมตัวทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดโยงให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพได้

- (2) มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
- (3) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- (4) มีการจัดการกลุ่ม
- (5) มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
- (6) มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
- (7) ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
- (8) มีการขยายผล/ขยายกิจกรรม/ขยายเครือข่าย

การที่จะพิจารณาว่า ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งเอื้อที่ดีในชุมชนมีหรือไม่ (Good 'Stock' of Social Capital) อาจดูได้จากสถิติและตัวเลขต่างๆ อาทิ ตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเกิดอาชญากรรมต่ำ การมีสุขภาพดี การมีการศึกษาดี และมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ส่วนมิติของทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความหนาแน่น ของเครือข่ายทางสังคมนั้น (Density of Social Networks) อาจพิจารณาได้จากการที่มีคนมารวมกันในที่เดียวกันด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้อุปสรรคกับคนอื่นในกิจกรรมทางสังคม (วรวิภา โรมรัตนพันธ์, 2551: 323) สิ่งที่ส่งผลให้การประกอบอาชญากรรมลดลง คือ จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในแนวทางของศีลธรรมและวัฒนธรรมได้แก่ การมีจิตสำนึกในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กฎหมายในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตนของศาสนิกชนทุกศาสนา การมีจิตสำนึกอาสาสมัครและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนร่วม ชุมชน และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549: 68)

ในสวัสดิการด้าน การจัดกิจกรรมนันทนาการให้แก่ประชาชน ศิลปะและนันทนาการ ได้แก่ แบบในการกระทำเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ การสร้างความสวยงาม ความไพเราะ เพื่อความแข็งแรงความสุขกายสบายใจของมนุษย์ในสังคม เช่น วรรณกรรม นาฏกรรม คนตรี สถาปัตยกรรม การเขียนและวาดภาพ การละเล่น โดยกิจกรรมนันทนาการเพื่อการบันเทิงและการพักผ่อนใจอย่างมีคุณภาพนั้น ต้องไม่เป็นการทำให้เสื่อมเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย ไม่เป็นการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพประชาชนในกลุ่มอื่นๆ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532: 123; คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2545: 4)

3) การปกครอง

สังคมจะดำรงอยู่ได้ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกทั้งหมดของสังคม ในการแก้ปัญหาต่างๆ ความร่วมมือของสมาชิกอาจจะเกิดขึ้นโดยสมัครใจในกรณีที่ประโยชน์ของส่วนร่วมกับของส่วนตัวนั้นเป็นอันเดียวกัน แต่ในกรณีที่ประโยชน์ของส่วนร่วมขึ้นอยู่กับ การเสียสละประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล จำต้องมีการใช้อำนาจบังคับ เพราะฉะนั้น สังคมจึงต้องมีการปกครองเพื่อให้ผู้ปกครอง ทำหน้าที่ดังนี้ (ยูท สักดิ์เดชยนต์, 2541 อ้างถึงใน สยาม คำปริดา, 2547: 3-4)

- (1) การกำหนดเป้าหมายสังคม
- (2) การระดมและจัดสรรทรัพยากรของสังคม
- (3) กระจายทรัพยากรแก่สมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาค
- (4) รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ควบคุมสังคมด้วยกฎ/ระเบียบต่างๆ

ความมั่นคงทางการเมือง คือการทำให้มีความสุขความสงบเรียบร้อยของสังคมได้แก่ การรับรองและดูแลรักษาทรัพยากรส่วนรวม เพื่อให้มีการแบ่งปันทรัพยากรส่วนรวมให้มีการใช้ประโยชน์อย่างอุดมสมบูรณ์ไม่มีการไร้อย่างทิ้งขว้าง ซึ่งเรียกว่าการมีทรัพยากรส่วนรวมไว้กินไว้ใช้อย่างพอเพียง ไม่ขาดตกบกพร่อง (สมพจน์ วรรณุช, 2551: 99) ผู้ปกครองบ้านเมือง ต้องละเว้นอคติ มีธรรมาภิบาล มีความยุติธรรม และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันแก้ไขปัญหา และกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร ลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ส่วนสมาชิกที่ดีของสังคม จะต้องมีหลักประพฤติ พรหมวิหาร 4 มีความพึงตนเองได้ อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี รู้จักหลักอภิบาล และมีส่วนร่วมในการปกครอง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538 :103; พระธรรมปิฎก, 2548: 19)

4) การศึกษาและเทคโนโลยี เป็นความจำเป็นพื้นฐานของสังคมที่จะทำให้คนมีความรู้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

(1) การศึกษา คือ การเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงการไปโรงเรียน แต่หมายถึงกระบวนการแสวงหาความรู้ ทุกแห่งที่เป็นความรู้ กับทุกคนที่เป็นผู้รู้ และร่วมกันรังสรรค์ความรู้ใหม่อย่างไม่สิ้นสุด (เสรี พงศ์พิศ, 2546: 1) หรือศึกษาในธรรมชาติ แปลว่า การ อบรมขัดเกลา กาย จิต ปัญญา ให้เจริญงอกงาม ซึ่งมีคุณค่าสำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาก ได้แก่ ทำให้คนเป็นมนุษย์ (จิตใจสูง) ทำให้คนมีคุณภาพ ทำให้มีอาชีพเลี้ยงตัว ทำให้บรรลุนิพพาน ทำให้จิตสงบนิ่ง ทำให้เกิดปัญญา ทำให้เกิดความชำนาญ เป็นต้น โดย การอบรมพัฒนาทางกาย หมายถึงการพัฒนาการกระทำให้ทำแต่สิ่งดีงาม เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ต่อส่วนรวม พุทธแต่สิ่งที่ดีงาม มีระเบียบวินัยในการประพฤติปฏิบัติเรื่องต่างๆ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 181)

การศึกษา เป้าหมายสูงสุดในการอบรมสั่งสอน/ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง คือต้องพัฒนาให้คนเป็น “คนมีคุณธรรม” เป็นคนดี คิดดี และประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในสังคม เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม และมีศีลธรรม พร้อมกับเป็น “คนมีคุณภาพ” คือมีความรู้ทักษะที่จำเป็น ในด้านวิชาชีพ และวิชาที่จะสามารถดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้โดยไม่ละทิ้งการช่วยเหลือผู้อื่น และสังคมให้อยู่รอดด้วยยังครอบคลุมถึงความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต และความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์โลกดั่งนั้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีสาระเนื้อหาที่เหมาะสม และมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต คนพัฒนาจะต้องมีทั้งคุณภาพและคุณธรรม เพราะหากมุ่งแต่คุณภาพอย่างเดียว จะทำให้เป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่เพื่อแผ่ผู้อื่น ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา สังคมจะไม่มี ความมั่นคงและไม่มีความสุข (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 124-125; อรไพ ทรคุณารักษ์, 2550: 5)

(2) เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีที่ดีนั้น ควรเป็นเครื่องมือที่ไม่ขัดแย้งกับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ส่วนการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีก็ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ตน และผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ส่งเสริมการใช้แรงงาน นอกจากนั้นแล้ว เทคโนโลยีต้องเป็นเทคโนโลยีที่สะอาด (Clean Technology) กระบวนการผลิตต่างๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากนัก เพราะมีแนวคิดประหยัดทรัพยากร และลดของเสีย/สารพิษที่ปล่อยสู่สิ่งแวดล้อมโดยมีหลักการเทคโนโลยีมีไว้เพื่อรับใช้วิถีการพัฒนา มากกว่ามีไว้เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนา โดยหลักการของเทคโนโลยีที่สะอาด คือ การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต/ผลิตภัณฑ์ การใช้ซ้ำหรือการนำกลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้การใช้วัตถุดิบ พลังงาน และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้มิของเสียเกิดขึ้นน้อยที่สุด หรือ ไม่มีเลย จึงเป็นการลดมลพิษที่แหล่งกำเนิด ทั้งนี้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบ การใช้ซ้ำและการนำกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งจะช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและลดต้นทุนการผลิตไปพร้อมกัน ซึ่งมี

หลักการกับการผลิตที่สะอาด (Cleaner Production) การป้องกันมลพิษ (Pollution Prevention: P2) การลดของเสียให้น้อยที่สุด (Waste Minimization) หรือการผลิตเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม (Green Productivity) (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538: 148; 2541: 101-107; กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2550: 2-1)

แนวคิดของคานธี (อ้างถึงในปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541: 99-100) เทคโนโลยีจะต้องสอดคล้องกับแบบจำลองของสังคมใหม่ ซึ่งมีหลักปรัชญาที่เน้นความสุขสมบูรณ์ของคนทุกคน (คานธีใช้คำว่า “สรรโวทัย”) นั่นคือ เทคโนโลยีจะต้องมีคุณสมบัติต่อไปนี้

- 1) เทคโนโลยีจะต้องไม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยท่ามกลางการบูดริดแรงงานมวลชน
- 2) เทคโนโลยีต้องสนับสนุนการทำงาน เพราะ “งาน” เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้คนหลุดพ้นจากความยากจนและมีความเจริญทางจิตใจได้
- 3) เทคโนโลยีต้องส่งเสริมการกระจายรายได้ และกระจายความเจริญไปยังท้องถิ่น นั่นคือต้องมีขนาดเล็กด้วย
- 4) เทคโนโลยีต้องสอดคล้องกับหลัก “พึ่งตนเอง” บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกันของมวลชน

4.1.3.3 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ (Physical and Biological Resources)

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (เกษม จันทรแก้ว, 2551: 9) ตามความหมายของชาตินั้น ทรัพยากรธรรมชาติเป็นมิติหนึ่งของสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งแวดล้อมที่แสดงบทบาทหน้าที่ให้ประโยชน์ต่อมนุษย์/ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดจะต้องเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งนั้น ในทางปฏิบัตินั้นทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อมจะเป็นที่เข้าใจว่าเป็นคำที่ใช้เหมือนกัน หรือใช้แทนกันได้

ทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อให้ปัจจัยด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย รักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้พลังงาน และให้ความสะดวกสบาย ทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นพื้นฐานต่อสิ่งแวดล้อมว่าจะอยู่ในสมดุลหรือไม่นั้น ทรัพยากรจะเป็นตัวกำหนดบทบาททั้งระบบนิเวศ/สิ่งแวดล้อม

สามารถแบ่งได้เป็นสองประเภทในที่นี้ คือ 1) ทรัพยากรกายภาพ เป็นทรัพยากรหลักที่จำเป็นและสำคัญต่อมนุษย์ ได้แก่ อากาศ น้ำ ดิน หินแร่ ความชื้น สะเทือน คุณภาพอากาศ เสียงและความร้อน หรือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ขยายความได้คือ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ อากาศ บรรยากาศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรผลิตพลังงาน ตามลำดับ (นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล, 2551: 33) 2) ทรัพยากร

ชีวภาพ เป็นกลุ่มทรัพยากรหลักทางชีวภาพ/สิ่งมีชีวิต ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ พืชบก และพืช น้ำ เหล่านี้เป็นมิติทรัพยากรพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์คือปัจจัยสี่ และยังเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทที่สำคัญในการควบคุมระบบสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นตัวฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของระบบสิ่งแวดล้อมอีกด้วย (เกษม จันทรแก้ว, 2551: 10-11)

ซัชพล ทรงสุนทรวงษ์ (2550: 53-54) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมแต่ละชนิดมีเอกลักษณ์และสมบัติที่แตกต่างกันไป จึงมีความยากง่ายในการดูแลรักษาและการจัดการที่แตกต่างกัน จำเป็นต้องอาศัยหลักการผสมผสานและการสร้างกลไกที่ดี จึงจะทำให้การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมแต่ละชนิด บรรลุเป้าหมายสู่จุดความยั่งยืน (Sustainability Point) ได้ ความสัมพันธ์ในการทำงานของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมักพบว่าพื้นที่หนึ่งๆ จะประกอบด้วยสังคมของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ร่วมกัน ในแต่ละระบบจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ แต่ละองค์ประกอบจะมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันไปตามคุณสมบัติเฉพาะ นอกจากนี้ภายในระบบนิเวศหนึ่งๆ ยังอาจประกอบไปด้วยระบบย่อยอีกหลายระบบ (มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยน จนกลายเป็นเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดพลังงาน สารอาหาร หรือแม้แต่การไหลเวียนของสสารต่างๆ ในระบบนิเวศ) แต่ละสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นจะมีบทบาทภาระและการได้รับพลังงาน แบ่งเป็น 3 ประเภทได้แก่ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย

กระบวนการหนึ่งที่สัมพันธ์กับโครงสร้างของระบบนิเวศ และเป็นเป้าหมายของการศึกษาก็คือ การหมุนเวียนสสารและการถ่ายทอดพลังงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ระบบยังคงอยู่ได้ปกติ ซึ่งสสารและพลังงานก็คือ ทรัพยากรของระบบนิเวศนั้นๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านของการรักษาสมดุลธรรมชาติ ความรู้ทางนิเวศวิทยาสามารถนำมาสังเคราะห์ใช้กับการจัดการทรัพยากรในสังคมมนุษย์ อันมีจุดมุ่งหมายไปสู่ความยั่งยืน (Sustained Yield) (ซัชพล ทรงสุนทรวงษ์, 2550: 64)

หลักการการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร มีที่มาจากแนวคิดระบบนิเวศตามธรรมชาติ ที่มีผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย เป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ภายในอาณาบริเวณตน ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้เหลือขยะ/ของเสียให้น้อยที่สุด หรือที่เรียกว่า Zero Waste หลักการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร เป็นที่รู้จักแพร่หลายในการนำมาใช้ในนิคมอุตสาหกรรม Industrial Ecosystem คือ ระบบที่มีการใช้พลังงานและวัตถุดิบต่างๆ อย่างสมดุลและเหมาะสมก่อให้เกิดของเสียน้อยที่สุด และสารที่ออกจากกระบวนการหนึ่งจะสามารถถูกใช้เป็นวัตถุดิบของกระบวนการอื่นๆ ได้ ประโยชน์ของหลักจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุดิบ พลังงาน น้ำและของเสีย รวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนรอบข้าง มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ลดการใช้ทรัพยากร ลดมลพิษ

ยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม 2) ลดการสร้างผลกระทบต่อชุมชน 3) เพิ่มความสำเร็จทางธุรกิจ (วิสาขา ภูจินดา, 2555: 16-17) สามารถนำมาประยุกต์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้

การใช้ทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็น ดิน ป่าไม้ น้ำ พลังงาน พรรณพืช และชีวิตสัตว์ ควรจะต้องถูกนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาอย่างมีเหตุผล การใช้ทรัพยากรนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของแรงงาน และความสามารถของคนท้องถิ่นเอง โดยให้มีการสอดคล้องกับค่านิยม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน รวมทั้งจะต้องให้ผลประโยชน์อันสูงสุดแก่ผู้คนส่วนใหญ่ของสังคม และข้อสำคัญที่สุด คือ จะต้องไม่ทำลายล้างฐานทรัพยากรอันเป็นเงื่อนไขสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งการนำทรัพยากรมาเป็นปัจจัยการผลิต ควรคำนึงถึงผลกระทบ/ของเสีย/มลภาวะที่จะปล่อยออกมาสู่สิ่งแวดล้อม โดยให้มีน้อยที่สุดอีกด้วย

ด้านพลังงาน การจะบรรลุการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้นั้น ต้องมีพลังงานที่สามารถใช้ได้ อย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง รากฐานสำคัญนำแนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นกลยุทธ์เผยแพร่ให้ ประชากรโลกมีทัศนคติ ความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานที่มีอยู่จำกัด พร้อมทั้งร่วมกันแสวงหาพลังงานที่ยั่งยืนมาทดแทนพลังงานสิ้นเปลือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังงานน้ำมันที่กำลังจะหมดไปในไม่เกินศตวรรษที่ 22 นี้ (นงนภัศ กุวรัญญู เทียงกมล, 2551: 97)

4.1.3.4 ระบบนิเวศองค์รวม (Ecological System)

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเริ่มแรกที่ความคิดและจิตใจมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องเริ่มแก้ไขที่ตัวมนุษย์เช่นกัน แนวความคิด ระบบนิเวศวิทยา เป็นวิธีคิดแบบองค์รวม (Holistic) มีแนวคิดหลักที่ว่ามนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกลมกลืนและเกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีระบบการผลิตและการบริโภคภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบมีความสมดุลทางสิ่งแวดล้อม (Steady-state Economy) นับเป็นจริยธรรมในการพัฒนา (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2543: 135)

หนึ่งในแนวคิด “ความยั่งยืนยาวนาน” ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวไกลหลายพันปี อาจเรียกได้ว่า ความใฝ่ฝันของมนุษยชาติผูกพันอยู่กับแนวคิดนี้มาตลอด จุดเริ่มต้นสำคัญเห็นจะเป็นเรื่องในเทพนิยายกรีก ซึ่งกล่าวถึง “เทพธิดาแห่งพิภพ” (ชื่อ GAIA) เทพธิดาองค์นี้เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่เพิ่มพูนตลอดเวลา เธอทำหน้าที่เลี้ยงดูและเอาใจใส่สิ่งมีชีวิตทั้งหมดบนพื้นพิภพนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างมีต้นกำเนิดจากเธอและเดินกลับไปหาเธอเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง ปัจจุบัน นิยายเทพธิดาแห่งพิภพได้มีบทบาทสำคัญในทฤษฎีนิเวศวิทยาสมัยใหม่ ที่รู้จักกันในชื่อ The GAIA Hypothesis ของ Lovelock (1979) ทฤษฎีกาชา หรือ โลกธรรมชาติคือชีวิต มองโลกแบบองค์รวม พืชของเราก็คือสิ่งมีชีวิต ถูกสร้างขึ้นโดยอินทรีย์ต่างๆ ที่มีชีวิต และดำรงอยู่ได้เพราะสิ่งเหล่านี้ และเห็นว่า สิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และเป็นส่วนที่

ก่อให้เกิดระบบกลไกการควบคุมตัวเอง (Self-Regulating System) โดยใช้หลักการความเป็นไซเบอร์เนติก (Cybernetic) หมายถึง ระบบไซเบอร์เนติกเป็นระบบที่มีการจัดองค์กรเป็นเครือข่ายข้อมูล ซึ่งเชื่อมโยงประกอบส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน เครือข่ายข้อมูลนี้ทำให้ระบบสามารถปรับองค์กรหรือมีความสามารถควบคุมด้วยตนเอง (Self-Regulation) (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541: 135-136; ฌ็อง-ปอล ซาทูร์, 2546: 26)

Lovelock ต้องการบอกเราว่า มนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบทางชีวิตที่สำคัญส่วนหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่สร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติมองจากแง่นี้แล้ว ความยั่งยืนยาวนานก็คือ การยึดมั่นใน “กฎของธรรมชาติ” หรือยึดถือในสิ่งที่เราเรียกว่า กระบวนการพื้นฐานทางสิ่งแวดล้อม ดังนั้นมนุษย์จะเข้าใจ เคารพ กฎของนิเวศวิทยา และต้องพัฒนาอุดมการณ์และจิตสำนึกใหม่บนฐานรากของความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติอีกด้วย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541: 135-136)

จิรากรณ์ คชเสนี และนันทนา คชเสนี (2552: 352) กล่าวว่า ในธรรมชาติ ระบบนิเวศจะอยู่ในภาวะสมดุล กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นจะควบคุมตัวเอง (Self Regulation) และรักษาสภาพตัวเองได้ (Self Maintenance) การที่ระบบนิเวศสามารถคงสภาพสมดุลตามธรรมชาติ เพราะตัวควบคุมองค์ประกอบภายในระบบจะพยายามต่อต้านและปรับปรุงให้เกิดสภาพดังกล่าวตลอดเวลา ซึ่งเรียกการต่อต้านและปรับปรุงนี้ว่า การคงสภาพ หรือ Homeostasis ทำให้ระบบนิเวศหนึ่งๆ ไม่มีประชากรหรือสิ่งมีชีวิตมากเกินไปจนสมรรถนะการยอมรับได้ (Carrying Capacity) ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามี ปัจจัยจำกัด (Limiting Factor) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีน้อยหรือมากเกินไป ในทำนองเดียวกันอาจมีปัจจัยชดเชย (Compensation Factor) ภายในระบบช่วยให้สิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีน้อยหรือมากเกินไปถูกจำกัด โดยปัจจัยอื่นๆ ทำให้ปัจจัยจำกัดไม่เกิดผลได้ เช่น กรณีก๊าซพิษปนเปื้อนในอากาศ แต่ก็มีฝนที่จะช่วยให้ความเป็นพิษสลายตัวไปได้ ทำให้ระบบนิเวศอยู่ได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ โดยธรรมชาติแล้ว ภายในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะมีปัจจัยการชดเชยซึ่งกันและกัน

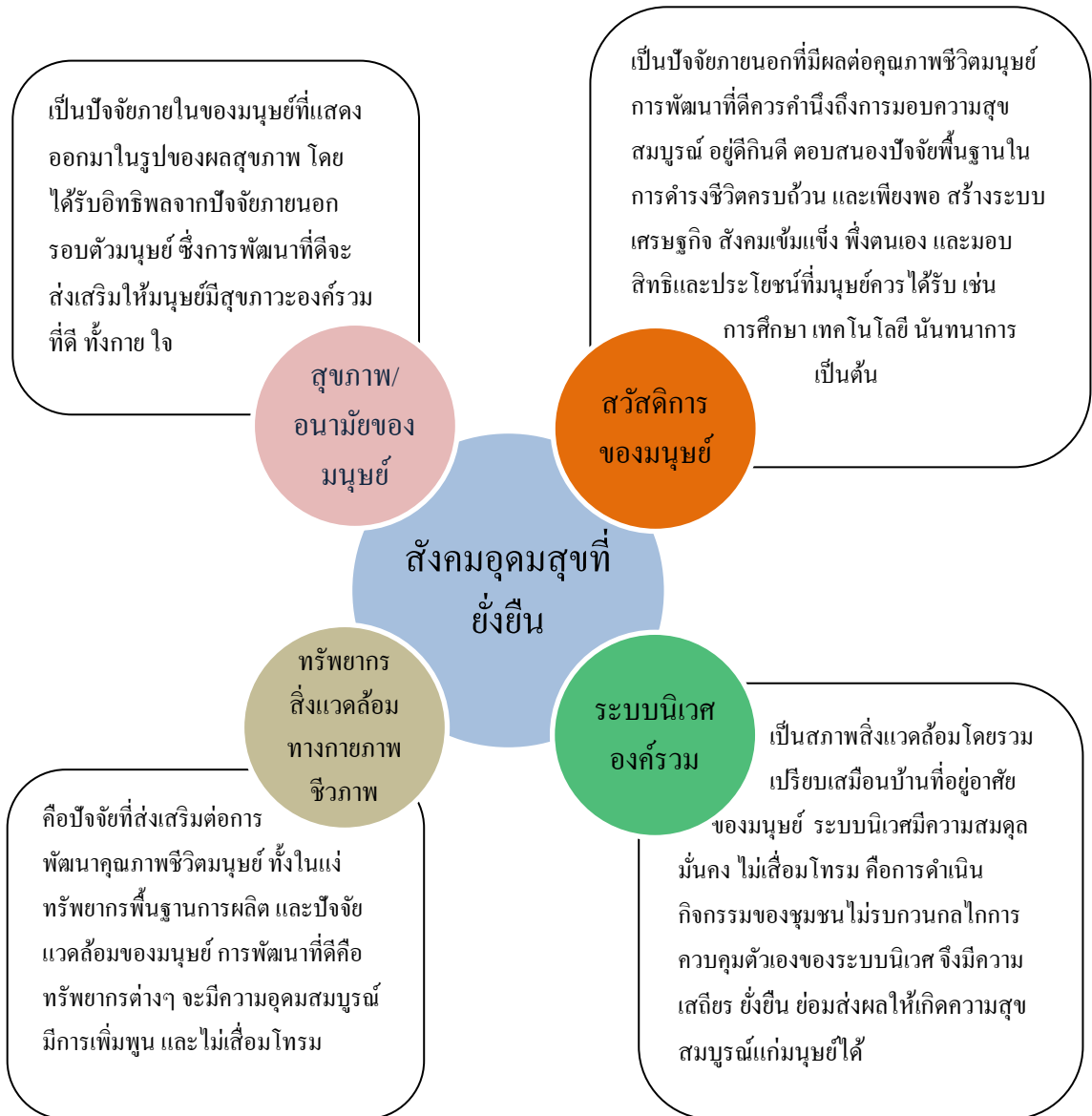
แนวคิดของทางนิเวศเศรษฐศาสตร์ ในการสร้างวิถีการผลิตแนวนิเวศ หรือระบบเศรษฐกิจแนวนี้ มีความหมายว่าเราจะต้องดำเนินการปรับเปลี่ยนทางด้านความคิด และการกระทำของเราเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยา มีหลักการที่สำคัญ 2 เรื่องคือ ความเจริญเติบโตทางด้านคุณภาพ และ เสถียรภาพ และความยั่งยืนทางนิเวศ ในที่นี้หมายถึงการรักษา ระบบนิเวศให้อยู่ในสภาพที่คงทน ต่อการรบกวนจากภายนอกอย่างยาวนาน นั้นย่อมาความว่า ในการจัดการระบบเศรษฐกิจจะต้องเน้นการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างระมัดระวัง ถ้าเป็นเช่นนี้ได้ ระบบนิเวศก็จะสามารถรองรับระบบเศรษฐกิจได้อย่างยาวนาน โดยไม่เกิดภาวะของความ

ไร้เสถียรภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายความยั่งยืนทางนิเวศจะต้องดำเนินการจัดการปัญหา 5 ข้อดังนี้ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543: 149-152)

- 1) ต้องดูแลให้ระบบนิเวศอยู่ในภาวะดุลยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ความสำคัญสูงแก่การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ
- 2) ไม่ควรเพิ่มความยุ่งเหยิง (Entropy) ให้แก่สิ่งแวดล้อม
- 3) ต้องมีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- 4) ลดการปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม
- 5) ควรหลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม แบบหวนกลับคืนสภาพเดิมไม่ได้

สังคมมนุษย์มักเน้นการนำพลังงานที่หาได้ไปใช้เพื่อการสร้างผลผลิต จนลืมไปว่านอกจากปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีพแล้ว ยังจำเป็นต้องมีอากาศที่สะอาดปราศจากมลพิษ น้ำที่มีคุณภาพ โลกจำเป็นต้องมีสัดส่วนของพื้นที่สมดุลกันระหว่างการทำหน้าที่สร้างผลผลิต และการรักษาสภาพปกติ ดังนั้นการออกแบบสังคมโลกที่ยั่งยืน ควรคำนึงถึงถึงความสมดุลของความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม กล่าวได้ว่าเป็นการทำให้ระบบนิเวศไม่ขาดสมดุล โดยทฤษฎีของนิเวศวิทยาสามารถชี้ให้เห็นได้ว่า ระบบนิเวศจะอยู่ในภาวะสมดุลได้ จะต้องมีปริมาณขององค์ประกอบครบ และได้สัดส่วนซึ่งกันและกัน โดยที่แต่ละองค์ประกอบจะต้องทำหน้าที่ตามปกติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะส่งผลให้ระบบนิเวศขาดความสมดุล เช่น การตัดไม้ทำลายป่า จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่า ดิน และน้ำ จะทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น ฝนแล้ง หรือน้ำท่วมขัง (จัทพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550: 64-66)

การสร้างรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน รายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบสามารถสรุปลักษณะของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ได้ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 รูปแบบสังคมนิยมที่ยั่งยืน

4.2 การพัฒนาเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

4.2.1 แนวคิดต่างๆที่ใช้ในการจัดทำเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจากนักวิชาการและองค์กรอื่นๆ ทั้งหมด 8 แนวคิด ได้แก่ การพัฒนาที่ยั่งยืน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538) การพัฒนาที่ยั่งยืน (ป.อ. ปยุตโต, 2539) การพัฒนาที่ยั่งยืน (ประยูร ฐัมมจิตโต, 2540) การพัฒนาซึ่งกำหนดทิศทางไว้ที่ความอยู่ดีมีสุข (ประเวศ วะสี, 2547) ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547) เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (ป.อ. ปยุตโต, 2548) ความยั่งยืน (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550) ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ซึ่งได้เสนอองค์ประกอบเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ต่างๆกัน ขึ้นอยู่กับว่าเน้นมิติใดของสังคมเป็นสำคัญ ผู้ศึกษารวบรวมมานำเสนอผ่านมุมมองประเด็นรายละเอียด 4 ด้าน จากกรอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน เพื่อแสดงความสอดคล้อง หรือความครอบคลุมของกรอบสังคมอุดมสุขที่ได้สร้างขึ้น และเป็นการนำประเด็นสำคัญของแต่ละแนวคิดเพื่อใช้ประกอบการสร้างเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุข ดังตารางที่

4.2

ตารางที่ 4.2 Matrix แสดงองค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของแนวคิดต่างๆ ภายใต้กรอบแนวคิดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
<p>การพัฒนาที่ยั่งยืน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538 :48, 71, 91-92, 95, 103, 146; 2543:149-152)</p>	<p>-สังคมยั่งยืน เน้นเรื่องการส่งเสริมความสุขสมบูรณ์มวลชนส่วนใหญ่ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน</p> <p>-เศรษฐกิจยั่งยืน คือเศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลก</p> <p>ธรรมชาติ</p> <p>-มิติทางสังคมมีหลักการที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1.ความหลากหลายทางวัฒนธรรม</p>	<p>รักษา</p> <p>การพัฒนาแบบยั่งยืน</p> <p>ปรับปรุง</p> <p>สิ่งแวดล้อม</p> <p>ส่งเสริม</p> <p>การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม</p> <p>สนับสนุน</p>	<p>-การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน คือการจัดการเพื่อให้การผลิตดำเนินต่อไปอย่างสูงสุดโดยสอดคล้องกับการอนุรักษ์ปริมาณทรัพยากร</p> <p>-พลังงานแบบยั่งยืน คือการเปลี่ยนมาใช้พลังงานที่ไม่มีวันหมด (92)</p> <p>-เกษตรธรรมชาติที่ยั่งยืน</p>	<p>ระบบนิเวศ คือระบบที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ การรักษาธรรมชาติ คือการบำรุงรักษาคุณภาพชีวิต</p> <p>-เสถียรภาพและความยั่งยืนทางนิเวศ</p> <p>-การคุ้มครองทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
การพัฒนาที่ยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539 อ้างถึงในสัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 165)	การพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย 4 ปัจจัย/ระบบ โดยปัจจัยทั้ง 4 เชื่อมโยงกัน 1) ระบบมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลาง มีความต้องการ ธรรมชาติ จึงต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความต้องการประเภทกันทะ (ความต้องการที่ดี พอดี) การพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน คือ พัฒนา กาย พุทธิกรรม จิต และปัญญา	สวัสดิการของมนุษย์ 2) ระบบสังคม จะต้องทำให้สังคมเป็นกลุ่มคนที่มีระบบระเบียบยุติธรรม ส่งเสริมการทำความดี เอื้อต่อการทำประโยชน์กัน และกัน มีความมั่นคง มีสันติภาพ ไม่ทำลายธรรมชาติ เกื้อหนุน ธรรมชาติ	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ระบบธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงควรมีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ พัฒนา อนุรักษ์ธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะ เป็นแหล่งอำนวยความสะดวก ความ รื่นรมย์ ช่วยพัฒนากาย จิตใจ และ ปัญญาของมนุษย์	
การพัฒนาที่ยั่งยืน (พระเทพโสภณ / ประยูร ชัมมจิตโต, 2540 อ้างถึงในสัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2547:164)	การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องเป็น 1) สัมมาพัฒนา คือ การพัฒนาถูกทาง ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง แล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคน 2) สมพัฒนา คือการพัฒนาที่สมดุล ต้องมีความสมดุลใน 3 ส่วน คือ มนุษย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม กล่าวคือต้องมีความสมดุลในแต่ละส่วน รวมทั้งสมดุลรวม ข้อสำคัญ ท่านได้ให้นิยาม มนุษย์สมบูรณ์ ควรเป็นมนุษย์ที่มีความรู้ทางโลก และทางธรรมควบคู่กัน โดยคำว่า “มี” ให้หมายถึง การปฏิบัติ เป็นทั้งความรู้ทางโลก และทางธรรม	4)ระบบเทคโนโลยี เป็นเครื่องขยายอินทรีย์มนุษย์ เพิ่มขีดความสามารถ บำรุงบำเรอความสุขสบายให้กับ มนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยีทั้งผู้ผลิตและผู้ใช้ การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือใช้เทคโนโลยีอย่างเต็ม ความสามารถของมัน ในการพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติ		

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
<p>ตัวแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547:159-173)</p>	<p>มีองค์ประกอบปัจจัยเหตุที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นตัวชี้วัดความยั่งยืนของการพัฒนา 4 ปัจจัย และอีก 2 ตัว คือ 1)ความสมดุลของการพัฒนาระหว่างปัจจัยร่วม และ2)กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง องค์ประกอบ2 ตัวนี้นับเป็นกระบวนการพัฒนาที่ทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน</p>			
	<p>1)คนพัฒนา มีลักษณะ เป็นคนมีความสุข มีคุณภาพ มีคุณธรรม และเป็นคนใส่ใจสิ่งแวดล้อม</p>	<p>2)ชุมชนพัฒนา (ความรวมถึงครอบครัว ชุมชน สังคม) มีลักษณะคือ มีสันติภาพ เป็นชุมชนเรียนรู้ รู้จักจัดการตนเอง เป็นชุมชนมีจิตวิญญาณ และรักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</p>	<p>4)เทคโนโลยี เป็นเครื่องขยายอินทรีย์มนุษย์ การใช้ต้องมุ่งคุณค่าแท้ คือเพื่อพัฒนามนุษย์ สังคม และธรรมชาติ</p>	<p>3)สิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สมดุล คือมีความหลากหลายทางชีวภาพ มีความหลากหลายทางสิ่งไม่มีชีวิต มีการพึ่งพาระหว่างกัน และมีชีวิตครบวงจร</p>
<p>เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2548: 33, 47-48, 56, 64, 66, 68, 85, 88)</p>	<p>การพัฒนาที่ยั่งยืนได้แท้จริงเศรษฐกิจจะต้องเกื้อหนุนให้มนุษย์มีชีวิตที่เป็นสุขดั้งเดิม ท่ามกลางธรรมชาติ แวดล้อมที่รื่นรมย์ในสังคมเกษมสอาด คือทางสายกลาง จุดที่คุณภาพชีวิต+ความพึงพอใจมาบรรจบกัน “การได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต”</p> <p>การบริโภคนิยม แบบพุทธคือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพึงพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น</p>			

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมความสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (ต่อ)		<p>คือการมีสัมมาอาชีพะ</p> <p>การผลิต ผลิตเพื่อสนองความต้องการ โดยเกื้อหนุนการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม</p> <p>การจัดการสังคม บริหารสังคม จัดวางมาตรการให้สังคมอยู่ในความไม่ประมาท ป้องกันความเสื่อม และสร้างสรรค์ความเจริญ จัดสรรให้ประชาชนมีการศึกษา ที่ส่งเสริม จันทะคือใฝ่สร้างสรรค์</p> <p>การศึกษา ฝึกศึกษา พุทติกกรรมกาย วาจา ใจ มีคุณธรรม มีสมรรถภาพ มีความสุขสดชื่นเข้าใจความจริงของสิ่งต่างๆสามารถสร้างสรรค์</p> <p>ศิลปวัฒนธรรมและผลงานรังสรรค์</p> <p>ทางปัญญาตลอดจนนำชีวิตจิตใจ เข้าถึงสันติสุขได้</p>		<p>หลักของพุทธศาสนา คือไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ในความหมาย “ผู้อื่น” ก็คือมนุษย์อื่น และสังคม ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โลก</p> <p>กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นส่วนร่วมที่ดี ที่เกื้อกูลไม่ก่อความเสียหาย เสื่อมโทรมแก่ระบบที่ตนอาศัยอยู่ด้วย</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ (ต่อ)		<p>การศึกษาและเทคโนโลยีสัมพันธ์กัน</p> <p>การศึกษาทำให้ศักยภาพมนุษย์ได้รับ</p> <p>การพัฒนา และสร้างองค์ความรู้</p> <p>พัฒนาสร้างเครื่องมือ (เทคโนโลยี)</p> <p>เพื่อเพิ่มศักยภาพความสามารถของมนุษย์ ต่อไป</p> <p>1) การพัฒนาเทคโนโลยีที่ดี คือการสร้าง/พัฒนาให้เกิดการประสาน เกื้อกูลกับระบบมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ไม่ทำลายคุณภาพ/สมดุลของ 3 ระบบนี้</p> <p>2) การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น</p>		
ความยั่งยืน				<p>ความยั่งยืนมีวัตถุประสงค์เพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอด และความสมบูรณ์พูนสุขของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง แบ่งความยั่งยืนออกได้เป็น 3 ประการ คือความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางสังคม และความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา</p>
ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550: 65, 97-98, 110-113)	ส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ ปราศจากมลพิษ และมูลฝอย วางแผนการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดิน แยกพื้นที่ที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่อุตสาหกรรม	1)ทางเศรษฐกิจ ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชากร ได้ จัดความยากจน เน้นกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร ลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม	3)เพื่อความยั่งยืน ต้องเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร ชะลอการใช้และพัฒนาเทคโนโลยีในการหาทรัพยากรอื่นมาใช้ทดแทนพิทักษ์ สงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ให้ได้ -การรักษาระบบธรรมชาติให้มีความเสถียร และสมดุล ก็จะต้องไม่ทำลายกลไกการควบคุมตัวเองของธรรมชาติให้เสียหายไป	

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

แนวคิด	องค์ประกอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน			
	สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์	สวัสดิการของมนุษย์	ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระบบนิเวศโดยรวม
ความยั่งยืน (ต่อ)		2) ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงประชากรสอดคล้อง และสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงของศักยภาพการผลิตของระบบนิเวศในภูมิภาค สนับสนุนค่านิยมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ส่งเสริมพัฒนาในการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ สังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีและมั่นคง		ในระบบนิเวศทางเกษตร หากปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืชคือการแทรกแซงกลไกการควบคุมตัวเองในธรรมชาติ ข่อมเป็นการลดความซับซ้อนของธรรมชาติลงทำให้ระบบมีเสถียรภาพลดลง
ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550:8-11)	องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานร่วมในการสร้างความสุขของมนุษย์ได้ 6 องค์ประกอบ ได้แก่			
	1) การมีสุขภาพดี คือสุขภาพกายดี มีภาวะโภชนาการที่ดี การดำรงชีวิตที่เหมาะสม	2) เศรษฐกิจที่เป็นธรรมและเข้มแข็ง	5) การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	
	สุขภาพจิตดี รู้จักควบคุมอารมณ์ มีคุณธรรม เอื้อเฟื้อ คิดเป็นทำเป็น (การศึกษาทำให้เกิดการเรียนรู้พึ่งตนเองได้ รู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้)	3) ครอบครัวอบอุ่น 4) ชุมชนเข้มแข็ง 6) การมีสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล	คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี และระบบนิเวศที่สมดุล	

4.2.2 การประเมินความสอดคล้องด้านเนื้อหาของเกณฑ์วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน

เมื่อรวบรวมแนวคิดเพื่อจัดทำเกณฑ์วัดผลจากหัวข้อ 4.2.1 โดยจะมีความสอดคล้องกับรายละเอียดองค์ประกอบรูปแบบสังคมสุขที่ยั่งยืน 4 ด้าน ได้แก่สุขภาพอนามัยของมนุษย์ ด้านสวัสดิการของมนุษย์ ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ และด้านระบบนิเวศองค์รวม ในบทที่ 4 ข้อ 4.1 และใช้แนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดอื่นๆที่เกี่ยวข้อง มาให้นิยามถึงลักษณะเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละด้าน แต่ละประเด็น ผนวกรวมกับการนำตัวชี้วัดของคุณภาพชีวิต ตัวชี้วัดการพัฒนาสังคม และความยั่งยืนมาบูรณาการ

ผู้ศึกษาจัดทำเป็นเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน เพื่อตอบคำถามวัตถุประสงค์การศึกษา โดยตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดก่อนนำไปทดลองใช้ ด้วยวิธีการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Context Validity) ในการวัดความสามารถพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยใช้วิธี IOC: Item-Objective Congruence Index โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อความ และประเด็นชี้วัดกับนิยามเฉพาะหรือวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประเด็นชี้วัดต่างๆ มีความครอบคลุม เหมาะสม และตรงกับความเข้าใจทั่วไป โดยที่ถ้าข้อคำถามมีความสอดคล้องจะให้ 1 คะแนน ไม่แน่ใจให้ 0 คะแนน และไม่สอดคล้องให้ -1 คะแนน (วิสาข่า ภูจินดา, 2552: 182)

จากนั้นคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ หรือ IOC โดยสูตรของ IOC คือ

$$IOC = \sum R/n$$

เมื่อ R= ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละระดับความสอดคล้อง

n= จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

ซึ่งค่า IOC จึงมีค่าระหว่าง -1 ถึง 1 ถ้าข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.5 ถึง 1 ข้อคำถามนั้นสามารถนำไปใช้ได้ แต่หากข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.5 ควรมีการปรับปรุงแก้ไข

การพิจารณาประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้แก่

- 1) รองศาสตราจารย์ ดร. จินตนา อมรสงวนสิน
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรางคณา ศรีนิล
- 3) ดร. จุฑารัตน์ ชมพันธ์ อาจารย์ประจำคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

หากมีความไม่เหมาะสมจึงทำการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำไปเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบอีกครั้ง ก่อนนำมาใช้เป็นเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน เปรียบเทียบกับผลการศึกษาในบริบทที่เลือกต่อไป

เกณฑ์ชี้วัดที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว มีจำนวนทั้งสิ้น 47 ตัว ประกอบด้วย ด้านสุขภาพอนามัยของมนุษย์ 12 ตัวชี้วัด ด้านสวัสดิการของมนุษย์ 22 ตัวชี้วัด ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมฯ 7 ตัวชี้วัด ด้านระบบนิเวศองค์รวม 6 ตัวชี้วัด แสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 เกณฑ์วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน

องค์ประกอบตัววัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัววัด
<p>1. สุขภาพ/อนามัยของมนุษย์</p> <p>สุขภาวะที่ดีสมบูรณ์หมายถึง การมีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกาย ทางจิต ทางอารมณ์ และทางปัญญา ทั้งหมด เชื่อมโยงบูรณาการกัน โดยมีปัจจัยแวดล้อมภายนอกส่งเสริมที่ดี อย่างปัจจัยด้านสวัสดิการและระบบสิ่งแวดล้อมโดยรวม</p>	<p>สุขภาวะที่ดีทางกาย คือ ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ขาดแคลน (ประเวศ วะสี, 2551:1 ; พระมหาสุทนต์ อากาศโรและเขมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553: 243)</p> <p>สุขภาวะที่ดีทางจิตใจ คือความพึงพอใจในชีวิต เชื่อในความสามารถของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็งสามารถควบคุมเอาชนะใจตนเองให้ละเว้นความชั่วได้ (สติ) ทำความดีตามหลักธรรมะ (ศีล) และมีจิตใจที่สงบเป็นสุข (สมาธิ)</p> <p>สุขภาวะทางอารมณ์ คือ การมีอารมณ์เชิงบวก/มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ปรับอารมณ์ตัวเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชาวชุมชนมีอาหารที่สะอาด ปลอดภัย ครบถ้วน มีเพียงพอไม่ขาดแคลน 2. ชาวชุมชนมีการส่งเสริมสุขภาพตนเองให้แข็งแรง โดยการออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น 3. ชาวชุมชน ลด ละ เลิก อบายมุข ปลอดภัยจากการเจ็บป่วยด้วยพิษสุรา สิ่งเสพติดต่างๆ 4. มีที่อยู่อาศัยปลอดภัย เหมาะสม มั่นคง สะอาด 5. มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น ปราศจากมลพิษทางอากาศ เสียง ฯ เป็นต้น 6. ชุมชนมีบริการด้านสุขภาพอนามัย และมีการจัดการบริการด้านสุขภาพิบาลที่เหมาะสม สะอาด 7. ชาวชุมชนมีความพอใจในชีวิตและสิ่งที่มี (สังเกตได้จากไม่อิจฉาไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว 8. มีความภูมิใจในตนเอง รู้สึกตนเองมีคุณค่า (สะท้อนได้จากไม่เล่นการพนัน สุรา/ยาเสพติด 9. มีอารมณ์ความรู้สึกทางบวก มองโลกในแง่ดี และมีสุนทรีย์ทางอารมณ์ในการดำเนินชีวิต จึงแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ไม่รู้สึกเบื่อชีวิต 10. ไม่มีภาวะเครียด วิตกกังวล คือไม่ยึดมั่นถือมั่น

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
	<p>สุขภาพทางปัญญา (จิตวิญญาณ) คือ การมีอิสระทางความคิด เป็นตัวของตัวเองรู้จักการปล่อยวางไม่ยึดแต่ความสุขของตน</p>	<p>11. มีความมั่นใจ และเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เชื่อมั่นว่าตนมีคุณค่าสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้</p> <p>12. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม คือช่วยเหลือสังคมเมื่อมีโอกาส</p>
<p>2. สวัสดิการของมนุษย์</p> <p>การพัฒนาด้านสวัสดิการของมนุษย์ คือเรื่องเกี่ยวกับการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ปัจจัยสี่ การมอบความสุขสมบูรณ์/ความอยู่ดีกินดี ให้แก่ประชาชน มีระบบเศรษฐกิจ เกี่ยวกับอาชีพ สภาพสังคมที่อยู่อาศัย การจัดระเบียบสังคมให้ ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จัดการศึกษา และการพัฒนาคน บริการสังคม ทั่วไป (การคมนาคมขนส่ง การสาธารณสุขและอนามัย สุขาภิบาล) รวมทั้งการพักผ่อน นันทนาการ)</p>	<p>เศรษฐกิจ หมายถึง หน่วยการผลิตและกระจายทรัพยากร การบริโภค ต่างๆ เศรษฐกิจที่ยั่งยืน ภาพรวมคือพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ มีความอุดมสมบูรณ์ มีกินมีใช้เพียงพอกับความต้องการ โดยการบริโภคของชาวชุมชน มีเหตุผล เป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, ม.ป.ป. :2 ;ป.อ.ปยุตโต, 2548: 47,63)</p> <p>สังคมที่ยั่งยืน ได้แก่ มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีทุนทางสังคม ประกอบด้วยทั้งทุนธรรมชาติ (จะกล่าวในหัวข้อถัดไป) วัฒนธรรม และทุนมนุษย์ ความสามัคคี โดยมีการรวมกำลังความคิด ความรู้ สติปัญญา และความชำนาญที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน</p>	<p>13. ชาวชุมชนมีปัจจัย 4ที่เพียงพอในการดำรงชีวิตตนเอง</p> <p>14. ชุมชนมีสาธารณูปโภคพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า การคมนาคม สุขาภิบาล สาธารณสุข และการสื่อสาร</p> <p>15.ชาวชุมชนไม่มีหนี้สิน</p> <p>16. มีการแบ่งปันผลผลิตทางเศรษฐกิจที่ชุมชนผลิตได้และเหลือจากการบริโภคในชุมชน ออกสู่สังคมภายนอก</p> <p>17. ชาวชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ภายในครอบครัว ภายในชุมชน และกับชุมชนอื่นๆ (สมาชิกมีความเชื่อใจกัน ไม่มีความขัดแย้งกัน)</p> <p>18. ชาวชุมชนมีความสามัคคี ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ทั้งในและนอกชุมชน</p> <p>19. ชุมชนมีผู้นำที่หลากหลายทั้งในด้านความรู้/ทักษะ</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
<p>2. สวัสดิการของมนุษย์ (ต่อ)</p>	<p>ทุนทางสังคม (ต่อ)</p> <p>ด้านการปกครอง การจัดการสังคม โดยตั้งอยู่บนภูมิปัญญา และนิเวศท้องถิ่น ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีการกระจายทรัพยากรตั้งอยู่บนความยุติธรรม ตัวผู้ปกครองปกครองด้วยหลักธรรมาภิบาล มีความยุติธรรม และโปร่งใส ได้รับการยอมรับจากชุมชน (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538:103 ;สิลาภรณ์ นาครทรรพ (2541: 239; วราวุฒิ โรมรัตนพันธ์, 2551: 316-317)</p> <p>ศิลปะและนันทนาการ ที่มีคุณภาพนั้น คือแบบในการกระทำเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ การสร้างความสวยงาม ความไพเราะ เพื่อความแข็งแรงความสุขกายสบายใจของมนุษย์ในสังคม(คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2545: 4)</p>	<p>20. ชุมชนมีการสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญา/เอกลักษณ์ท้องถิ่น</p> <p>21. ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ จัดให้มีการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ</p> <p>22. ชุมชนมีการขยายกิจกรรมของตน โดยการขยายเครือข่าย/มีเครือข่ายกับชุมชนอื่น</p> <p>23. สมาชิกชุมชนมีความไว้วางใจ เชื่อมั่น และไม่มีอคติในตัวผู้ปกครอง</p> <p>24. สมาชิกชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ชุมชนยึดถือร่วมกัน</p> <p>25. สมาชิกชุมชนได้รับทราบข้อมูล และมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นในการตัดสินใจการบริหารชุมชน</p> <p>26. ชุมชนมีความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สังเกตได้จากปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาหาเสพติด</p> <p>27. ชุมชนจัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติ และจัดให้มีกิจกรรมบันเทิง เพื่อให้สมาชิกชุมชน โดยเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมศิลปกรรม ไม่อนาจาร ไม่มอมเมาประชาชน</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
<p>2. สวัสดิการของมนุษย์ (ต่อ)</p>	<p>การศึกษาและเทคโนโลยี</p> <p>การศึกษาหรือศึกษาในธรรมชาติ แปลว่า การอบรมขัดเกลา กาย จิต ปัญญา ให้เจริญงอกงาม การศึกษาทำให้ศักยภาพของมนุษย์ได้รับการพัฒนา โดยการพัฒนาต้องทำให้คนมีคุณภาพ และมีคุณธรรม รวมทั้งใส่ใจสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547:181)</p> <p>เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มศักยภาพแก่มนุชย์นำเทคโนโลยีมาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่มนุชย์ไม่บั่นทอนสุขภาพของปัจเจกชน สุขภาวะของสังคม และเป็นเทคโนโลยีที่ลดการก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (ป.อ. ปยุต โฑ, 2548: 56)</p>	<p>28. ชุมชนมีการจัดการให้ความรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่สมาชิก</p> <p>29. ชุมชนมีการให้ความรู้ ด้านทักษะอาชีพ</p> <p>30. ชุมชนมีการให้ความรู้ ทักษะในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น สอนให้พึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือครอบครัว โดยไม่ละทิ้งสังคมส่วนร่วม</p> <p>31. เปิดโอกาส/สนับสนุนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (เรียนรู้จากข่าว และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก) สังเกตได้จาก มีห้องสมุด เอกสาร อิเล็กทรอนิกส์ และมีช่องทางการสื่อสารกับโลกภายนอก)</p> <p>32. กระบวนการเรียนการสอนของชุมชน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม</p> <p>33. สมาชิกชุมชนมีพฤติกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ อากาศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น (เช่น ทิ้งขยะในที่ที่จัดไว้ แยกขยะก่อนนำไปกำจัด เป็นต้น)</p> <p>34. มีความรู้ในการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตของชุมชน มีการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ทำลายคุณภาพความสมดุลของระบบมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
3. ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพ และชีวภาพ		
<p>ทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทต่อมนุษย์ในการเอื้อให้ปัจจัยสี่ (ฐานการผลิต) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้พลังงาน และความสะดวกสบาย จัดเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ พลังงาน ป่าไม้พรรณพืช สัตว์ป่า ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้ หากใช้แบบไม่รู้คุณค่า ก็จะก่อให้เกิดความไม่สมดุลของระบบธรรมชาติองค์รวม จึงต้องมีการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และต้องไม่ได้รับผลกระทบทางลบจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์</p>	<p>ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ หากมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทรัพยากรเหล่านี้จะมีอุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และสามารถเข้าไปได้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ซึ่งการจัดการที่ดี มนุษย์จะต้องคำนึงถึงผลการดำเนินกิจกรรมที่ไม่ก่อมลพิษ ปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาในการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ /หลักการหมุนเวียนทรัพยากรในชุมชน (ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550: 110-113)</p> <p>การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ นำหลักการผลิตครบวงจร หรือ หลักการหมุนเวียนทรัพยากรในชุมชน (Cradle to Cradle)</p>	<p>35. สภาพดินในพื้นที่ชุมชนที่ใช้ในการทำกิจกรรม มีความอุดมสมบูรณ์ เพาะปลูกพืชได้</p> <p>36. ชุมชนมีสภาพอากาศบริสุทธิ์ (คือชุมชนไม่เผาเศษพืช ฟางข้าว ในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกที่ก่อให้เกิดหมอกควันในอากาศได้ เป็นต้น)</p> <p>37. แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนมีสภาพดี สัตว์น้ำอาศัยอยู่ได้ และไม่มี การปล่อยน้ำเสียจากกิจกรรมของชุมชนลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ</p> <p>38. พื้นที่ป่าในบริเวณชุมชนเพิ่มขึ้น/คงที่ (คือชุมชนร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้)</p> <p>39. ชุมชนมีวิธีการลด หรือบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น มีการบำบัดน้ำเสีย ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เป็นต้น</p> <p>40. ชุมชนมีการนำหลักการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้บริหารการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อลดปริมาณของเสียที่จะปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อม หรือปริมาณของเสียเป็นศูนย์ (Zero Waste) เช่น ใช้เศษใบไม้มาทำเป็นปุ๋ย เป็นต้น</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
	พลังงาน การจะบรรลุการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้นั้น ต้องมีพลังงานที่สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนซึ่ง พลังงานแบบยั่งยืน คือการเปลี่ยนมาใช้พลังงานที่ไม่มีวันหมด (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538: 92; นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล, 2551: 97)	41. ชุมชนมีพลังงานใช้เพียงพอ และมีรูปแบบการใช้พลังงานทางเลือก หรือ พลังงานหมุนเวียน
<p>4. ระบบนิเวศองค์รวม</p> <p>ระบบนิเวศหรือระบบธรรมชาติ คือ ระบบที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ เป็นแหล่งอำนวยความสะดวก ความเป็นธรรม ความงาม การรักษาธรรมชาติคือการบำรุงรักษาคุณภาพชีวิต จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ผู้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ที่จะรักษาระบบนิเวศให้มีเสถียรภาพและความยั่งยืนทางนิเวศ โดยมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ พึ่งพาระหว่างกัน ไม่ทำลายกลไกการควบคุมตัวเองของธรรมชาติให้เสียหายไป</p>	<p>ระบบนิเวศที่ยั่งยืน คือระบบนิเวศใดที่ประกอบไปด้วยพืชและสัตว์จำนวนมาก ย่อมมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ซึ่งก็จะ เป็นระบบที่มีความเสถียร มีการปรับตัว คงสภาพ และรักษากลไกการควบคุมตัวเองของธรรมชาติไม่สูญเสียไป เช่นการที่สังคมสร้างระบบนิเวศทางการเกษตร คือการทำเกษตรแบบไม่รบกวนวงจรชีวิต ด้วยการใช้สารเคมี(ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538 : 71, 95; ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550: 98)</p>	<p>42. ชุมชนมีสภาพแวดล้อม โดยรวมดี มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี</p> <p>43. ระบบนิเวศของชุมชนมีความสมดุล ไม่เสื่อมโทรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - สังเกตได้จาก ระบบนิเวศ/ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของท้องถิ่น ยังคงมีอยู่ อุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม) - ระบบนิเวศของชุมชนสามารถผลิตปัจจัย 4 ได้เพียงพอกับคนในชุมชน ทั้งคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นหลัง / ชุมชน สามารถพึ่งพิงระบบนิเวศในชุมชนได้ โดยไม่ต้องพึ่งพา หรือนำเข้าทรัพยากรมาจากภายนอก <p>44. มีความหลากหลายทางชีวภาพ คือ มีพืชพรรณและสัตว์หลากหลายชนิด</p> <p>45. ชุมชนมีการทำเกษตรกรรมแบบไม่ใช้สารเคมี และปลูกพืชแบบผสมผสาน</p>

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัด	นิยามศัพท์เฉพาะ	ตัวชี้วัด
4. ระบบนิเวศองค์กรรวม (ต่อ)	แนวความคิด ระบบนิเวศวิทยา เป็นวิถีคิดแบบองค์รวม (holistic) มีแนวคิดหลักที่ว่ามนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกลมกลืนและเกื้อกูลต่อธรรมชาติ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ ,2543:135)	46. ชุมชนมีการใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ลดการเบียดเบียนธรรมชาติ 47. ชุมชนมีการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ

4.2.3 เกณฑ์การใช้ และการวัดระดับความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรม จัดทำเป็นตารางประเด็นชี้วัด แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (IOC) เกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 มิติ จำนวน 47 ตัวชี้วัด จากผลการศึกษาพื้นที่ หากพบว่าตรงกับประเด็นชี้วัด/บรรลุปเป้าหมายตามประเด็นชี้วัด ในข้อนั้น ได้ 1 คะแนน ไม่ตรงหรือไม่เข้าข่าย ได้ 0 คะแนน

สำหรับเกณฑ์การแบ่งระดับความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน นั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับสูง ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับปานกลาง ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับต่ำ (เข้าข่ายลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับสูง ปานกลาง น้อย)

โดยคะแนนสูงสุดในแต่ละประเด็นชี้วัดนี้ คือ 1 คะแนน มีจำนวนตัวชี้วัดทั้งหมด 47 ข้อ ดังนั้นคะแนนรวมสูงสุดคือ 47 คะแนน ส่วนคะแนนต่ำสุดคือ 0 คะแนน

$$\frac{47-0}{3} = 15.67$$

เมื่อนำมาแบ่งระดับความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน จะได้ระดับตามการแบ่งเกณฑ์คะแนน ดังนี้

	ช่วงคะแนน
มีความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนน้อย	0 – 15
มีความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนปานกลาง	16 – 31
มีความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนสูง	32 – 47

ซึ่งองค์ประกอบของสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และตัวชี้วัดเหล่านี้คือ เครื่องมือที่ใช้สะท้อนผลการพัฒนา ซึ่งให้เห็นความก้าวหน้า หรือสถานะความสำเร็จในการพัฒนาสังคมได้อย่างเห็นภาพชัดเจน ซึ่งสามารถนำไปใช้เปรียบเทียบในบริบทศึกษา ตามผลการศึกษาในบทที่ 6 ต่อไป

บทที่ 5

พื้นที่ศึกษา ชุมชนราชธานีอโศก

การศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน โดยเลือกชุมชนราชธานีอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกรณีศึกษาลักษณะ แนวทางการพัฒนาชุมชน ว่าเข้าข่ายลักษณะความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ตามที่ได้สร้างแนวคิดไว้หรือไม่ ในบทนี้จึงเป็นการเล่าถึง ภูมิหลังของบริบท อันได้แก่ ความเป็นมา การก่อตั้งชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ ข้อมูลเฉพาะของชาวอโศก แนวคิดที่ยึดถือร่วมกันของชาวอโศก และการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

5.1 การก่อเกิดชุมชนชาวอโศก

จุดเริ่มต้นของชาวอโศก ก่อกำเนิดมาจากความเลื่อมใสศรัทธาการสั่งสอนพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดของสมณะโพธิรักษ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 โดยเรียกผู้ที่ปฏิบัติธรรมตามแนวทางนี้ว่า “ชาวอโศก” ตามชื่อวัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ ที่สมณะโพธิรักษ์พำนักอยู่ในขณะนั้น และตามชื่อลานอโศก ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสถานที่ท่านบรรยายธรรมเป็นประจำ เป็นผลให้เกิดการก่อตั้งพุทธสถาน ขึ้นในจังหวัดต่างๆ ต่อมาเมื่อมีผู้สนใจและปฏิบัติธรรมมากขึ้นก็ส่งผลให้เกิดความคิดร่วมกันในการที่จะก่อตั้งชุมชน เพื่อจะได้อาศัยอยู่ใกล้ชิดกับพุทธสถานเป็นการสะดวกในการปฏิบัติธรรม และได้ช่วยงานในพุทธสถาน จึงมีการบริจาค และร่วมกันซื้อที่ดินที่อยู่ติดกับพุทธสถานมาปลูกบ้าน แปลงเมือง การสร้างชุมชนแห่งแรกเกิดขึ้นที่พุทธสถานปทุมอโศก จังหวัดนครปฐม เมื่อ พ.ศ. 2527 หลังจากนั้นพุทธสถานอื่นๆ ก็ทยอยสร้างชุมชนตามมาในภายหลัง

“ชาวอโศก” ซึ่งเป็นพุทธบริษัท อันประกอบด้วยนักบวช อุบาสก อุบาสิกา ที่รวมตัวกันเป็น “ชุมชนบุญนิยม” นี้ต่างเชื่อมั่นว่า “ระบบบุญนิยม” จะเป็นระบบที่นำพาสังคมสู่ความสงบสุขร่มเย็น เป็นทางรอดของสังคมเป็นระบบที่ทวนกระแสเศรษฐกิจศาสตร์เชิงโลก (ระบบทุนนิยม) ระบบบุญนิยมนี้เริ่มต้นจากการสร้าง “คนดีมีศีล” ให้ได้ก่อน คนดีที่ว่านี้คือ บุคคลที่จะต้องฝึกฝนตนสู่ทิศทางเหนือโลก (โลกุตระ) ลดละการบำเรอตน เข้าถึงอริยสัจธรรมไปตามลำดับขั้นจนเกิด “โลกุตรจิต” อยู่เหนือโลกียะ อันเป็นเหตุแห่งการแก่งแย่งเอาเปรียบเอารัด กระทบฆ่าฟัน เบียดเบียน

กันอย่างฉกาจจกรรจ์ในสังคมดั่งนั้น คนดีจึงเข้าไปชวนขวยอนุเคราะห์สังคม อนุเคราะห์โลก เรียกว่า “โลกานุกัมปายะ” ช่วยเหลือปวงชนอย่างเสียสละจริงใจ ซึ่งตรงตามลักษณะของพุทธศาสนาที่ว่า เป็นไปเพื่อ “พหูชนหิตายะ” คือมีประโยชน์เกื้อกูลแก่ปวงชนทั้งหลาย และ “พหูชนสุขายะ” มีความเจริญสุขแก่ปวงชนทั้งหลาย

สมณะโพธิรักษ์ ได้นำพาหมูกุ่มชาวโศก สร้าง “ชุมชนบุญนิยม” ตามปรัชญาแห่งศาสนาพุทธที่เชื่อมั่นว่า สัมมาทิฐิ เป็นแกนสำคัญของมนุษย์และสังคม โดย มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายพึ่งตนเองได้ สร้างสรร ขยัน-อดทน ไม่เอาเปรียบใคร ตั้งใจเสียสละ จนได้รับการขนานนามว่า “ชุมชนคนพอเพียง” ปัจจุบันมีพุทธสถานและสังฆสถานรวม 9 แห่ง คือ พุทธสถานสันตือโศก พุทธสถานปฐมโศก พุทธสถานศาลือโศก พุทธสถานศรีษะโศก พุทธสถานสีมาโศก พุทธสถานราชธานีโศก พุทธสถานภูผาฟ้าน้ำ สังฆสถานหินผาฟ้าน้ำ สังฆสถานทะเลธรรม (ฟ้าอภัย, 2548)

5.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนราชธานีโศก

บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนราชธานีโศก ก่อนปี พ.ศ. 2535 เป็นพื้นที่นา กับพื้นที่ว่างเปล่าที่ยังไม่ได้พัฒนา อยู่ในเขตหมู่บ้านคำกลางใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ทางฝั่งเหนือติดกับแม่น้ำมูล ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมอยู่เสมอ

ในปี พ.ศ. 2532 นางสาวหนึ่งฟ้า นาวาบุญนิยม ได้บริจาคที่ดินว่างเปล่าทางฝั่งเหนือติดกับแม่น้ำมูล รวมกับส่วนที่เป็นร่องน้ำ ซึ่งภาคอีสานเรียกว่า “บึง” ประมาณ 100 ไร่ และพลตรีจำลอง ศรีเมือง ซื้อที่ดินในพื้นที่ดังกล่าวอีกประมาณ 11 ไร่ ร่วมกันบริจาคให้กองทัพธรรมมูลนิธิ เพื่อสร้างชุมชนให้พุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติธรรมตามแนวการนำพาของสมณะโพธิรักษ์ มาอยู่ร่วมกันอันจะเอื้อต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ต่อมากองทัพธรรมมูลนิธิได้รับบริจาคที่ดินเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 76 ไร่ รวมเป็นพื้นที่ทั้งหมด 197 ไร่

ปี พ.ศ. 2536 ได้เริ่มต้นพัฒนาที่ดินเพื่อสร้างชุมชน โดยได้รับการอนุเคราะห์จากทหารค่ายสรรพสิทธิประสงค์ มาช่วยปรับปรุงพื้นที่ถนนเข้าชุมชนส่วนหนึ่ง และเริ่มมีสมาชิกในเครือข่ายของชาวโศก หลายสาขาอาชีพ เข้ามาช่วยเหลือในการทำกิจกรรม ปลูกข้าว ปลูกผัก และพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ปี พ.ศ. 2537 ญาติธรรมที่ประสงค์จะสร้างบ้านเรือนในชุมชน เห็นว่าที่ดินที่มีอยู่เดิมเป็นป่าเป็นสันคลิ่น และบึง ไม่เหมาะกับการสร้างบ้าน จึงได้ตกลงร่วมกันซื้อที่ดินเพิ่มเติมซึ่งเป็นที่ราบประมาณ 80 ไร่ แล้วจัดสรรพื้นที่สำหรับก่อสร้างบ้านเรือนประมาณ 50 ไร่ แบ่งเป็นหน่วยย่อยละ

ประมาณ 50 ตารางวา ส่วนที่เหลือสำหรับใช้ประโยชน์ส่วนกลาง โดยมีข้อตกลงร่วมกันของชุมชน กล่าวคือ ผู้อยู่อาศัยไม่มีสิทธิในที่ดินเป็นส่วนตน ให้กองทัพธรรมมูลนิธิ ถือสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด การปลูกสร้างบ้านใช้ไฟฟ้าขนาด 110 โวลต์ ไฟฟ้าขนาด 220 โวลต์ มีใช้สำหรับอาคารส่วนกลางเท่านั้น การขายต่อ การโอนสิทธิ์ หรือการให้เช่าบ้านต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชน ซึ่งมีข้อกำหนดพื้นฐานสำหรับคุณสมบัติของผู้ที่สร้างบ้านเรือนและอยู่อาศัยในชุมชนได้คือ จะต้องถือศีล 5 ละอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิวัต

ปลายปี พ.ศ. 2538 ชุมชนขออนุมัติตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ และในวันที่ 1 เมษายน 2539 กระทรวงมหาดไทยอนุมัติให้จัดตั้งหมู่บ้านใหม่แยกจากหมู่บ้านคากกลางใหม่ หมู่ที่ 6 ตำบลบึงไผ่ ชื่อ “หมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศก” หมู่ที่ 10 ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ปลายปี พ.ศ. 2539 ที่ประชุมมหาปวารณาของสงฆ์ชาวอโศก ที่ปฐมอโศก มีมติให้จัดตั้งสังฆสถานขึ้นในชุมชนราชธานีอโศก โดยมีสมณะเริ่มมาอยู่ประจำ 7 รูป และมีมณฑกฐานะเป็นพุทธสถานในปลายปี พ.ศ. 2543 โดยมีสมณะมาอยู่ประจำ 19 รูป สิกขมาตุ 5 รูป

กันยายน พ.ศ. 2540 ได้รับงบประมาณจากสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อสร้าง “เขื่อนศูนย์สุญ” เพื่อใช้เป็นศูนย์ฝึกอบรมกิจกรรมไร้สารพิษแก่ประชาชนทั่วไป

ในปี พ.ศ. 2544 ในช่วงเข้าพรรษาซึ่งเป็นหน้าฝน น้ำท่วมหมู่บ้านประมาณ 3 เดือน การเข้าออกหมู่บ้านต้องใช้ทางเรือเท่านั้น หลังจากนั้นน้ำลดได้มีผู้บริจจาคเรือไม้หลายขนาดให้ชุมชนประมาณ 30 ลำ

ปี พ.ศ. 2545 เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเวลาหลายเดือน พื้นที่ของชุมชนถูกน้ำท่วมทั้งหมด ในเดือนตุลาคมเป็นช่วงที่น้ำท่วมสูงสุด ชาวชุมชนราชธานีอโศกต้องใช้เรือเป็นที่พักอาศัยและทำกิจกรรมต่างๆ ชุมชนจึงจัดงานฉลองน้ำ เป็นการปรับตัวชุมชนให้เป็นเมืองเรือ ซึ่งในระยะต่อมาได้มีผู้บริจจาคเงินให้ซื้อเรือไม้ขนาดใหญ่ (เรือเอี่ยมจุ่น) เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็นโครงการอนุรักษ์เรือไทย ปัจจุบันมีเรือไม้ขนาดใหญ่ประมาณ 30 ลำ และเรือขนาดต่างๆ อีกประมาณ 30 ลำ จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “บ้านราช เมืองเรือ” ต่อมาได้มีผู้บริจจาคก้อนหินทรายขนาดใหญ่ให้ชุมชน และชุมชนได้ซื้อที่ดินที่อำเภอตระการพืชผลซึ่งมีก้อนหินทรายจำนวนมาก จึงไปขนหินมาทำให้ประโยชน์ในพื้นที่ชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้มีชื่อต่อท้ายหมู่บ้านอีกว่า “บ้านไม้ เมืองหิน”

การขยายและการพัฒนาพื้นที่ยังดำเนินต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ทั้งพื้นที่เพาะปลูก และอาคารสถานที่สำหรับใช้ประโยชน์ และประกอบกิจกรรมของส่วนกลาง และเนื่องจากต้องประสบภัยน้ำท่วมบ่อยครั้ง จึงมีการนำเรือจำนวนมากเข้ามาใช้เป็นโบสถ์ ที่พักสมณะ ที่พักคนวัด ที่พักนักเรียน

หญิงและฐานงานเย็บจักร ชุมชนได้จัดซื้อที่ดินเพิ่มเติมแล้ว โอนให้เป็นกรรมสิทธิ์ของกองทัพธรรม เป็นระยะ รวมพื้นที่ในปัจจุบัน มีประมาณ 700 ไร่

ชุมชนเพาะปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณรอบบ้านพักอาศัย บริเวณริมแม่น้ำมูล และบริเวณที่ว่างในชุมชน สภาพพื้นที่ชุมชนราชธานีโสภเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำมูล ต้องประสบภัยน้ำท่วมเป็นประจำ ทำให้ไม่สามารถเพาะปลูกพืชยืนต้น และทำกิจกรรมต่อเนื่องระยะยาว ชุมชนจึงได้จัดซื้อพื้นที่ในสองหมู่บ้านใกล้เคียงที่น้ำท่วมไม่ถึง สำหรับทำกิจกรรม สวนผสม ปลูกพืชสมุนไพร ไม้ป่า ผลไม้ และ ไม้ล้มลุก คือ “สวนวังไพร” พื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ที่บ้านคากลาง “สวนวัยพลัง” พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ และสวน “สวนใสม่วน” (2554) พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ที่บ้านวังแกสูง ซึ่งอยู่ถัดจากหมู่บ้านคากลาง ส่วนการทำนานั้น ชุมชนราชธานีโสภใช้พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ของญาติธรรมที่บ้านหนองหว้า อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งที่ชุมชนฝึกฝน เสริมธุรกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ภาพที่ 5.1 ป้ายสัญลักษณ์หมู่บ้านราชธานีโสภ

5.3 สภาพทั่วไปของชุมชนราชธานีโสภ

5.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

หมู่บ้านชุมชนราชธานีโสภ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 10 ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มมีลักษณะเป็นก้นกระทะและเป็นดินทาม คือ ดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำเป็นเวลานาน มีน้ำท่วมเป็นครั้งคราวในฤดูฝนจะมีน้ำมาก บางปีมีน้ำท่วม ส่วนฤดูหนาวและฤดูร้อนสามารถเพาะปลูกพืชผัก และ ไม้ล้มลุกได้ ผืนดินระหว่างหมู่บ้านจนจรดแม่น้ำ

มูด มีลักษณะคล้ายคลิ่น มีพื้นที่สูงๆ ต่ำๆ ขนานไปกับแม่น้ำมูล ส่วนที่เป็นสันคลิ่นเป็นป่า ปกคลุมด้วยไม้พุ่มและไม้เลื้อย ส่วนที่เป็นท้องคลิ่น จะเป็นคลองน้ำธรรมชาติ ภาษาอีสานเรียกว่า บุ่ง บางบุงมีน้ำขังตลอดปี บางบุงไม่มีน้ำขัง ริมแม่น้ำมูลเป็นป่าละเมาะ ป่าไม้ทาม พันธุ์ไม้ที่พบ เช่น ต้นตะแบกน้ำ กระโดนน้ำ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน คือ แม่น้ำมูล บุ่งไหมน้อย และป่าละเมาะริมบุง และริมแม่น้ำมูล ชุมชนห่างจากตัวเมืองจังหวัดอุบลราชธานีไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับแม่น้ำมูล อีกฝั่งแม่น้ำมูลเป็นหมู่บ้านดงเจริญ ตำบลปทุม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่บ้านคำกลางใหม่
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านกุดระงุม
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่บ้านท่ากกเสียว

เส้นทางคมนาคมเข้าสู่ชุมชนได้ทั้งทางบก และทางน้ำ คือทางบก ใช้เส้นทางถนนสายอุบลราชธานี – พิบูลมังสาหาร สามารถแยกเข้าหมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศกได้ 3 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางที่หนึ่ง ผ่านหมู่บ้านกุดปลาขาว ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เส้นทางที่สอง ผ่านหมู่บ้านกุดระงุม ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เส้นทางที่สาม ผ่านหมู่บ้านคำกลางใหม่ ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ทางน้ำ มาทางเรือตามลำแม่น้ำมูล ระยะทางจากตัวเมืองอุบลราชธานีประมาณ 6 กิโลเมตร ในฤดูฝนที่มีน้ำมาก น้ำจะท่วมถนนทางเข้าหมู่บ้านทั้งสามทาง ต้องใช้เรือเป็นพาหนะเข้าสู่ชุมชนจากบ้านคำกลางใหม่ ภาพแผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านภาพที่ 5.2

5.3.2 โครงสร้างพื้นฐาน

5.3.2.1 ไฟฟ้าและพลังงาน ในชุมชนมีระบบไฟฟ้าจากการจ่ายไฟของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ขนาดไฟ 220 โวลต์ ในอาคารส่วนกลาง และมีระบบไฟฟ้าเข้าถึงอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ ทั่วทั้งชุมชน และมีไฟฟ้าทางตามถนนของชุมชน โดยไฟฟ้าในที่พักอาศัยของชาวชุมชน จะแปลงเป็นกำลังไฟ 110 โวลต์ เพื่อให้สมาชิกชุมชนใช้เพียงแสงสว่าง ให้รู้จักพอเพียง ใช้น้อย ไม่ฟุ่มเฟือย เพราะกำลังไฟที่แรงจะสามารถใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าอย่างโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น ได้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และเพื่อเป็นการป้องกันการเสพยาสิ่งลามก ไม่ให้เกิดการผิดศีลขึ้น

5.3.2.2 แหล่งน้ำ ชุมชนมีระบบประปาของชุมชนเองซึ่งสูบน้ำมาจากแหล่งน้ำซับ หมู่บ้านคำกลาง เก็บไว้ในถังสูงแล้วปล่อยลงมาตามท่อน้ำไปยังบ้านเรือนและจุดต่างๆ ที่จัดไว้เพื่อการบริโภค น้ำมีความสะอาดและปลอดภัยกว่าการใช้คลอรีนตามระบบประปาทั่วไป ส่วนระบบชลประทานในการเกษตร หมู่บ้านมีการจัดสร้างระบบคลอง (บุง) โดยขุดลอกคลองเดิมให้ลึกขึ้น และขุดเพิ่มเติม โดยได้รับงบประมาณขุดลอกคลองจากรัฐบางส่วน และวางผังหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านเลียนบุง เพื่อจะได้นำน้ำจากบุง มาใช้ในการเกษตร

5.3.2.3 การสื่อสาร การติดต่อสื่อสารภายในชุมชนจะมีระบบเสียงตามสายซึ่งทางชุมชนได้ติดตั้งลำโพงไว้ตามอาคารและบ้านบางหลัง โดยมีฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่เอื้อนศูนย์บุญ และเอื้อนสวยหมิด (โรงครัว) เป็นตัวกลางในการประกาศติดต่อ เมื่อมีเหตุสำคัญให้สมาชิกชุมชนทราบ และเป็นศูนย์กลางในการรับโทรศัพท์เข้าและออกของชุมชน รวมทั้งรับจดหมาย นอกจากนี้ชุมชนติดตั้งโทรศัพท์ไว้ยังจุดสำคัญต่าง ๆ เพื่อติดต่อประสานงาน

5.3.2.4 การคมนาคม สำหรับการเดินทางในชุมชนโดยทั่วไปแล้วสมาชิกจะอาศัยการเดินทางเท้า และจักรยานเป็นหลัก หากมีการเดินทางต้องออกนอกพื้นที่จะมีบริการรถของส่วนร่วมทั้งการขนส่งของ และขนส่งคน ถนนภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นถนนปูนคอนกรีต ถนนหลักเชื่อมระหว่างหมู่บ้านอื่นเป็นถนนลูกรัง โดยชุมชนก็จะมีการซ่อมแซมหรือพัฒนาถนนอย่างสม่ำเสมอ

5.3.3 ลักษณะชุมชนราชธานีอโศก แนวคิดหลักปฏิบัติ

เป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกัน ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน เหมือนชุมชนในอดีตที่เรียกว่า “บวร” มีวัดเป็นศูนย์กลางให้ทั้งความรู้และหลักการดำเนินชีวิต มีผู้คนอาศัยร่วมกันในหลายฐานะ ได้แก่ นักบวช ผู้เตรียมบวช คนวัด ชาวชุมชน เด็กนักเรียน มีศีลหรือข้อห้ามถือเป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต โดยมีนักบวชเป็นแบบอย่างของการถือศีลและปฏิบัติธรรมกันอย่างเคร่งครัด จนเป็นปกติสุข จึงมีผลให้คนวัด ชาวชุมชน และนักเรียนเกิดความเลื่อมใส ตั้งใจถือศีล 5 และศีล 8 ตามกำลังที่ตนจะทำได้ จึงเรียกว่า เป็น “ชุมชนคนมีศีล” วิธีการดำเนินชีวิตเรียบง่าย สมถะ รับประทาน

อาหารมังสวิรัต ไม่สวมรองเท้า ไม่สวมเสื้อผ้าสีฉูดฉาด ชุมชนเกิดขึ้นเพราะศรัทธา และเชื่อมั่นใน พุทธศาสนา โดยการนำของสมณะโพธิรักษ์ โดยนำหลักธรรม มรรคมีองค์ 8 ของพระสัมมาสัม พุทธเจ้ามาถ่ายทอด พิสูจน์การแก้ปัญหาของมนุษย์ อย่างเป็นรูปธรรม หลักธรรม มรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ (ความถูกต้องในด้านความเห็น ความคิด การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพ ความเพียร ความระลึกตัวเอง และความตั้งมั่น) ชาวอโศกได้นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นอัตลักษณ์ชุมชนบุญนิยม หรือ ระบบบุญนิยม

5.3.3.1 ระบบบุญนิยม

จากการพัฒนาของสังคมโลก ที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม/ทุนนิยมเป็นกลไก สำคัญในการขับเคลื่อน ชาวอโศกมองว่าระบบทุนนิยมเป็นภัยร้ายที่ทำให้ศีลธรรม จริยธรรม ระบบ ศาสนา และสังคมต้องเสื่อมถอย เพราะติดยึดอยู่กับโลกทัศน์ของเงินตราและวัตถุ สมณะโพธิรักษ์ (ผู้นำชาวอโศก) เสนอว่าความเชื่อเรื่อง “บุญนิยม” จะหนุนให้คนเป็นคนดี ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อที่จะสั่งสมบุญ ในระบบบุญนิยมนั้น กำไรขาดทุนของอารยชนแท้ คือ “ได้มาเป็นบาปคือ ขาดทุน เสียไปเป็นบุญคือกำไร” หรือวัดความสำเร็จของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบนี้ด้วย “บุญ” ซึ่งสวนทางกับแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมโดยสิ้นเชิง(นาวิน โสกาภูมิ, 2547: 164)

ดังนั้น “บุญ” ในความหมายของชาวอโศกหมายถึง การให้ แก่สังคมมากที่สุดเท่าที่จะ ทำได้ และรับจากสังคมให้น้อยที่สุด บุญจึงมิใช่เป็นเรื่องเฉพาะของฆราวาสแต่เป็นการปฏิบัติเพื่อ ขัดเกลาดนเองทั้งของสงฆ์และฆราวาส อีกทั้งการให้นั้นมิใช่ให้ แก่พระสงฆ์ แต่เป็นการให้แก่ สังคมส่วนรวม และความหมายของ “การทำบุญ” มิใช่เป็นการให้ด้วยเงินตราเพียงมิติเดียว เพื่อหวังผลตอบแทน ถึง ลาภ ยศ ชื่อเสียง ในภายภาคหน้า การทำบุญด้วยเงินแบบหวังผล ยิ่งเป็นการ เพิ่มกิเลส แท้จริงแล้ว “การทำบุญ” คือการให้ในทุกมิติ เพื่อขัดเกลাজิตใจให้ “ลด ละ กิเลส” (อภิชัย พันธเสน, 2549: 78)

ระบบบุญนิยม จึงเป็นแบบแผนวัฒนธรรมที่มีแกนรากจากหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่ถือว่าการได้ให้ หรือการเสียสละที่ก่อให้เกิดคุณค่าผู้อื่นเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายนั้นเป็น กำไร หรือเรียกว่า “บุญ” ซึ่งทางชุมชนได้นำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ซึ่งเป้าหมายอย่างจริงจังตามแนวทางบุญนิยม เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา จากคำกล่าวของสมณะโพธิรักษ์ที่สะท้อนจุดยืนของระบบบุญนิยม ว่า “ขยัน กล้าจน ทนเสียดลี หนี สะสม นิยมสร้างสรร สวรรค์นิพพาน” โดยไม่ได้มุ่งเป้าแข่งขัน/ล้มล้างระบบทุนนิยมโดยตรง แต่ เป็นการสร้างตัวอย่างแนวทางของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ให้ผู้คนในสังคมตัดสินใจเลือกเอง

(นาวิน โสภากุมิ, 2547: 165) โดยใช้ระบบทุนนิยมเป็นตัวอย่างคู่เปรียบเทียบในการอธิบายอัตลักษณ์ของ “ระบบบุญนิยม” รายละเอียดตามตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 หลักการและวิธีการปฏิบัติเปรียบเทียบระหว่าง แนวคิดบุญนิยม กับทุนนิยม

	ทุนนิยม	บุญนิยม
1.ลักษณะพิเศษ	การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่รู้จัก	การเติบโตทางเศรษฐกิจแบบพอประมาณบนพื้นฐานทางศาสนา
2.วัตถุประสงค์	ความร่ำรวยทางวัตถุ	ความร่ำรวยทางจิตวิญญาณ
3.มาตรการเรื่องความสำเร็จ	ความฝันสี่ประการ - ความร่ำรวยทางวัตถุ - ตำแหน่งทางโลก - เกียรติยศชื่อเสียง - ความเรียงสำราญทางโลกีย์	เป็นอิสระจากความอยากส่วนตัวในด้าน - ความร่ำรวยทางวัตถุ - ตำแหน่งทางโลก - เกียรติยศชื่อเสียง - ความเรียงสำราญทางโลกีย์
4.จุดมุ่งหมายสูงสุด	ยึดติดกับความร่ำรวยทางวัตถุ	ไม่ยึดติดกับความร่ำรวยทางวัตถุ
5.ลักษณะภายนอก	ใหญ่ ยิ่งขึ้น หรุหร่า แข่งขัน เห็นแก่ตัว	เล็ก ลดลง เรียบง่าย มากพอ เอื้อเพื่อ
6.กิจกรรม	ทำงานน้อยลง เอาการ บริหารควบคุม	ทำงานมากขึ้น เอาแต่น้อย ทำด้วยมือ มีส่วนร่วม
7.ผลต่อสิ่งแวดล้อม	มลภาวะทำลายสมดุลสภาพของธรรมชาติ	ปกป้องระบบนิเวศ

ที่มา: Helikila-Horn (2541: 162-163)

5.3.3.2 สาธารณ โภคี

หลักธรรมหนึ่ง ที่ สมณะโพธิรักษ์ได้นำมาใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติการอยู่ร่วมกัน สังคมในระบบบุญนิยมของชาวอโศก เป็นการพัฒนามาจากระบบสังคมของสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบสาธารณ โภคีสมบูรณ์ คือ สาราณียธรรม 6 หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน อันประกอบด้วย เมตตา กายกรรม เมตตา วาจกรรม เมตตา มโนกรรม สาธารณ โภคี คือ สามีญญตา ทิฐิสามัญญตา

ระบบสาธารณ โภคี คือ มีการจัด และแบ่งปันกัน เครื่องกินเครื่องใช้กันเป็นส่วนกลาง เป็นระบบที่มีลักษณะของการกินใช้ร่วมกัน เมื่อทำมาหาได้ก็เอาเข้าส่วนกลางเพื่อกินใช้ร่วมกัน โดยไม่มีการสะสมเป็นของตนเอง อภิชัย พันธเสน (2549: 81) กล่าวถึง การกระจายรายได้ของสังคม

ด้วยระบบสวัสดิการชุมชนที่เรียกว่า “สาธารณโภคี” ซึ่งแปลตรงตัวว่า ทรัพย์สินของส่วนรวม โดยมีหลักการว่า รายได้หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการทำงานในชุมชน ไม่ว่าจะป็นรูปของผลผลิตทางเกษตรหรือรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จะเข้าสู่สาธารณโภคี และสาธารณโภคีจะจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานแก่สมาชิกในชุมชน ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ค่าเดินทาง เป็นต้น ตามความจำเป็นของแต่ละบุคคล ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นระบบการกระจายรายได้ที่นำความจำเป็น และความอยู่ดีมีสุขของสังคมหรือชุมชนเป็นสำคัญ ต่างจากการกระจายรายได้ได้ในสังคมทุนนิยม ซึ่งกระจายรายได้แบ่งเป็นไปตามความสามารถของบุคคลที่หารายได้นั้น

ระบบสาธารณโภคีให้ความสำคัญเป็นธรรมต่อทุกคนในชุมชนอโศก กล่าวคือ นอกจากจะจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานแก่ชาวอโศกแล้ว ยังจัดเตรียมสภาวะสังคมที่เกื้อหนุนให้ชาวอโศกสามารถปฏิบัติธรรมขัดเกลาจิตและปัญญาด้วยการร่วมพลัง กลุ่มทำงาน ก่อเกิดคุณภาพทางด้านวัตถุ ในขณะที่เดียวกันก็เกื้อหนุนการพัฒนาตนในโครงสร้างอริยธรรมของชุมชนด้วย

เช่นนั้น ระบบบุญนิยมเป็นระบบที่น้อมกรอบคร่าวใหญ่ที่พึงพาอาศัยกันตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันได้จนกระทั่งมีส่วนเหลือที่จะช่วยคนอื่นได้ด้วย และกระจายความช่วยเหลือกว้างขวางออกไป (รินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 76) ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงรูปแบบสังคมแก่จัดเตรียมสิ่งจำเป็นของชีวิตสำหรับแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่มีเป้าหมายที่สูงกว่าคือ การจัดเตรียมสภาพการณ์ทางสังคมที่จะเอื้ออำนวยต่อบุคคลเพื่อการบรรลุ “นิพพาน” ซึ่งมีแนวคิดใกล้เคียงกับ แนวคิดธรรมิกสังคมที่นำเสนอโดยท่านพุทธทาสภิกขุ (อภิชัย พันธเสน, 2549: 81)

ชุมชนชาวอโศกเป็นสังคมที่ใช้หลักการในพุทธศาสนาปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ เริ่มตั้งแต่วิธีการกลั่นกรองคนเข้าชุมชนตามมาตรฐานศีลในแต่ละคน (ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีลที่สูงขึ้นตามลำดับ) โดยการนำหลักธรรมต่างๆ มาปฏิบัติในหมู่ชาวอโศก เป็นการฝึกคนตั้งแต่ขั้นปรับพื้นฐานความรู้จากมิจฉาทิฎฐิไปสู่สัมมาทิฎฐิ เป็นการสอนให้ลดกิเลส เข้าถึงความสุขขั้นสูงสุด โดยการปฏิบัติไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา อย่างมีองค์รวม ไม่แยกปฏิบัติเป็นส่วนๆ ซึ่งแนวทางการบรรลุความสุขสูงสุด หรือนิพพาน ของชาวอโศกไม่เน้นการนั่งสมาธิหลับตาอย่างเดียว แต่จะรวมไว้ในการทำงานเสียสละรับใช้สังคมอย่างกลมกลืนอยู่กับวิถีชีวิตประจำวัน ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุเคยกล่าวว่า การปฏิบัติงานคือการปฏิบัติธรรม (นาวัน โสภากุมิ, 2547: 160)

การพัฒนาตนเองให้เข้าสู่ระดับบุญนิยมที่สูงขึ้น มี 4 ระดับ คือ

- 1) การทำงานรับค่าตอบแทนต่ำกว่าอัตราของตลาด (ค่าแรงงานหรือขายสินค้าต่ำกว่าตลาด)
- 2) การทำงานรับค่าตอบแทนเท่าที่ควรใช้จ่ายในการทำงาน (เท่าทุน)
- 3) การทำงานรับค่าตอบแทนต่ำกว่าที่ต้องใช้จ่ายในการทำงาน (ต่ำกว่าทุน)

4) การทำงานโดยไม่รับค่าตอบแทน

โดยการทำงานชาวบ้านราชในชุมชน ทุกคนไม่ได้รับค่าตอบแทนนอกจาก อาหาร ที่พัก และสวัสดิการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต นับเป็นการพัฒนาขั้นสูงสุดของระบบบุญนิยม ผลผลิตของงานเป็นเครื่องใช้อุปโภคบริโภคภายในชุมชนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ส่วนที่เหลือจึงนำไปจำหน่ายสร้างรายได้เพื่อใช้พัฒนาชุมชน หรือใช้ในกิจกรรมที่ไม่ได้สร้างรายได้ มีแต่การะรายจ่าย เช่น โรงเรียน และศูนย์สุขภาพ (รินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 74-75)

ชาวบ้านราชทุกคนมีเป้าหมายเบื้องต้นของชีวิตตรงกันคือ การลดละกิเลสเพื่อความพ้นทุกข์เช่นเดียวกับ สมณะ ทว่ายังมีเหตุปัจจัยหลายประการไม่เอื้อให้อุปสมบทได้ จึงได้แต่เพียงจำลองวิถีชีวิตแบบสมณะมาใช้ในชุมชน ชุมชนราชธานีอโศกบรรยายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ดังนี้ (รินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 67-68)

- 1) เป็นชุมชนที่ปลอดอบายมุขและสิ่งเสพติดทุกชนิด
- 2) เป็นชุมชนที่ดำเนินชีวิตตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
- 3) เป็นชุมชนในระบบสาธารณโภคี สมาชิกชุมชนทุกคนทำงานให้ชุมชนโดยไม่มีค่าตอบแทน กินอยู่ร่วมกันในกองกลางเป็นครอบครัวเดียวกันทั้งชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งเจ็บ พึ่งตายกันได้
- 4) เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมตามทฤษฎี “มรรคมีองค์ 8” ของพระพุทธเจ้า
- 5) สมาชิกชุมชนถือศีล 5 เป็นอย่างต่ำ และไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทุกชนิด
- 6) เป็นชุมชนที่กำลังพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็น “อิสระเสรีภาพ ทรานสพาร์เรนซี สันติภาพ สมรรถภาพ และบูรณภาพ” เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

5.4. สมาชิกชุมชน และข้อมูลประชากร

5.4.1 ลักษณะประชากร

เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยร่วมกัน ระหว่างพุทธสถาน (วัด) หมู่บ้าน (บ้าน) และโรงเรียนอย่างกลมกลืน ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เป็นตัวกำหนดลักษณะประชากรของชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนมีหลายฐานะ ประกอบด้วย

5.4.1.1 นักบวช ขั้นตอนการเป็นนักบวชชาวอโศก มีขั้นตอนและระยะเวลาทดสอบความพร้อมมากกว่าการอุปสมบทเป็นพระภิกษุทั่วไปในสังคมไทย เพราะต้องมีการถกเถียงกันว่าผู้บวชมีความตั้งใจจริง มีศักยภาพของความเป็นผู้สละบ้านเรือนเข้าสู่ชีวิตนักบวชได้ มีความพร้อมทางร่างกายและจิตใจ และมีได้อาศัยความเป็นนักบวชเพื่อหลบหนีปัญหาส่วนตัวบางประการ ผู้

บวชจึงต้องเป็นผู้ที่ตั้งใจจริงที่จะใช้ชีวิตนักรบตามพระธรรมวินัย และปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับฐานะพุทธทายาทและพุทธสาวก

นักรบวช ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติธรรมให้กับสมาชิกชุมชนให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และเป็นครูสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน รวมทั้งมีส่วนในการบริหารปกครองชุมชน และดูแลการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนด้วย แบ่งออกเป็น

1) นักรบวชชาย หรือรู้จักกันในนาม “สมณะ” ถือศีล 10 และวินัย 227 ข้อ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล สมณะที่นี้จะไม่มีการโกนหัว ส่วนการแต่งกายก็เช่นเดียวกับพระทั่วไป โดยมีเครื่องนุ่งห่มเป็นสีกรัก การเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะสมณะนั้นจะเกิดจากการจัดสรรของที่ประชุมสมณะใน “งานมหาปวารณา” ซึ่งอยู่ช่วงหลังออกพรรษาของทุกปีว่าจะให้สมณะรูปไหนไปประจำอยู่พุทธสถานหรือสังฆสถานแห่งใดของชาวอโศก

2) นักรบวชหญิง คือ “สิกขมาตุ” ถือศีล 10 การแต่งกายที่สวมเสื้อแขนยาวและผ้าถุงสีกรัก พร้อมกับมีผ้าผืนสีกรมท่าสำหรับห่มคลุมเช่นเดียวกับจีวร

5.4.1.2 คนวัด คือ ผู้ปฏิบัติธรรมชาวอโศก ถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่พุทธสถาน ถือศีล 8 หรือศีล 10 ขึ้นไป มีหน้าที่หลักในการดูแลรับใช้สมณะและงานในส่วนพุทธสถานเป็นหลัก เช่น การติดตามสมณะไปกิจนิมนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังร่วมทำงานกับชาวชุมชน ทั้งงานการดูแลและพัฒนาชุมชน ทั้งในส่วนของงานบริหารจัดการชุมชนโดยรวม เป็นคณะกรรมการชุมชน และบางคนเป็นครูสอนวิชาการในโรงเรียน ขั้นตอนการเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะคนวัดนั้น ต้องมาศึกษาเรียนรู้ และอยู่ในชุมชนฐานะผู้พักค้างก่อน

5.4.1.3 ชาวชุมชน คือ ชาวบ้านราชธานีอโศกที่อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านซึ่งต้องปฏิบัติตามระเบียบของชุมชนด้วย มีการแต่งกายสวมเสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อผ้าที่ไม่สีฉูดฉาด ฝ่ายชายสวมกางเกง สำหรับฝ่ายหญิงนุ่งผ้าถุง หรือสวมกางเกงตามความถนัดของการดำเนินกิจกรรม ข้อปฏิบัติพื้นฐานในการเข้ามาอยู่ชุมชน ถือศีล 5 อย่างต่ำ ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ ไม่เลี้ยงสัตว์เลี้ยง แต่งกายสุภาพ ไม่แต่งกายด้วยเสื้อรัดรูป หรือนุ่งสั้น ตั้งใจปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งจะช่วยเหลือชุมชนและพัฒนาตัวเอง

การเข้าเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะชาวชุมชนนั้นจะต้องเข้ามาทดลองอยู่ ในฐานะอาคันตุกะจรเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 3 เดือน โดยปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎระเบียบของชุมชนที่กำหนดไว้ และต้องผ่านการรับรองจากที่ประชุมให้เข้าเป็นสมาชิกชุมชนด้วยมติเอกฉันท์

5.4.1.4 นักเรียน คือกลุ่มเด็กที่เป็นลูกหลานญาติธรรมชาวอโศกที่มาศึกษาอยู่ในโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก นักเรียนเหล่านี้ต้องอยู่ประจำ และการแต่งกายชุดนักเรียนสีน้ำเงินตามแบบฟอร์มที่ชุมชนกำหนดให้โดยฝ่ายชายให้สวมกางเกงทรงไทยใหญ่ ส่วนฝ่ายหญิงให้นุ่ง

ฝ่าย การเข้ามาเป็นสมาชิกชุมชนในฐานะนักเรียนจะมีการเปิดรับสมัครในช่วงเดือนมีนาคม ถึง เมษายนของทุกปี ซึ่งในระดับประถมศึกษาจะรับนักเรียนใหม่ได้ทุกชั้นปี แต่มีเงื่อนไขว่าต้องมีผู้ปกครองเป็นสมาชิกชุมชนเพื่ออยู่ดูแลนักเรียนด้วย ส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาจะรับสมัครเฉพาะนักเรียนใหม่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 /มัธยมศึกษาปีที่ 4 นักเรียนที่สมัครจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกโดยการเข้าค่ายอบรมเพื่อเป็นการคัดเลือกดูตัวอย่างเข้มข้นก่อนจะเข้ามาศึกษาในโรงเรียน

5.4.1.5 นิสิต คือสมาชิกชุมชนที่กำลังศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ใน วิทยาลัยอาชีวศึกษาสัมมาสิกขาวิชชาราม ซึ่งเป็นวิทยาลัยของชาวโศก การแต่งกายจะมีแบบฟอร์มเช่นเดียวกับนักเรียน แต่มีสีน้ำเงินเข้มกว่า

การเข้ามาเป็นสมาชิกในฐานะนิสิตนั้นจุดกำเนิดมาจากการที่นักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยม แล้วไม่ต้องการออกไปใช้ชีวิตภายนอกชุมชนยังต้องการการเรียนรู้ อาศัยอยู่ในชุมชนต่อไป และมีสมาชิกชุมชนบางส่วน อาทิ อารามิก อารามิกา และชาวชุมชน ต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่ไม่มีความประสงค์ไปศึกษาต่อภายนอกชุมชนจึงทำให้ชุมชนต้องเปิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อรองรับสายอาชีพขึ้น

5.4.2 โครงสร้างประชากร

ลักษณะประชากร คือการรวมตัวของผู้คนในสมณะโพธิรักษ์ เป็นชุมชนเกิดใหม่ที่บุคคลส่วนใหญ่มาจากต่างถิ่นกำเนิดกัน ไม่มีบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาก่อน ลักษณะของสมาชิกถูกแบ่งออกเป็นสถานภาพต่าง ๆ อย่างแน่นอน ซึ่งแตกต่างกับชุมชนอื่นๆ

จำนวนประชากรในชุมชน หมู่ที่ 10 บ้านราชธานีโศก มีผู้อยู่อาศัย 158 หลังคาเรือน จำนวน 426 คน เป็นชาย 205 คน หญิง 221 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 พฤศจิกายน 2555, องค์การบริหารส่วนตำบลบึงไผ่, 2556)

ข้อมูลประชากรของชุมชนราชธานีโศกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากแต่ละคนสามารถหมุนเวียนเคลื่อนย้ายไปอยู่ชุมชนอื่น ๆ ในเครือข่ายชุมชนชาวโศกตามความต้องการของตนเองบ้าง ตามความต้องการของแต่ละชุมชนบ้าง บางส่วนย้ายออกไปประกอบอาชีพและดำรงชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้บ้านราชยังซื้อที่ดินที่หมู่บ้านคากลางสำหรับทำกิจกรรมและร่วมกับมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีจัดตั้งชุมชนภายในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นแหล่งฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ข้อมูลด้านพื้นที่และการงานอาชีพของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเช่นกัน

5.5 โครงสร้างของชุมชน

ชุมชนราชธานีอโศก ประกอบด้วยโครงสร้างหลัก 3 ส่วนคือ บ้าน วัด(พุทธสถาน) และโรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” ซึ่งแต่ละส่วนทำงานสอดประสานกันเป็นองค์รวม

5.5.1 หมู่บ้าน คือพื้นที่ปลูกสร้างบ้านพักสำหรับฆราวาส ญาติธรรมที่อาศัยอยู่ในชุมชน นอกจากที่พักอาศัยของชาวชุมชน แล้วยังมีอาคารต่าง ๆ ปลูกสร้างกระจายอยู่ในหมู่บ้านชุมชนมากมายเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมของชุมชน

5.5.2 พุทธสถาน (วัด) ถือเป็นสถานที่ใช้ปฏิบัติธรรมและประกอบกิจกรรมของสงฆ์ รวมทั้งเป็นที่จำพรรษาของสมณะ ดิग्ขมาตุ และที่พักของคณวัด

5.5.3 โรงเรียน เพื่อให้ระบบการเรียนการสอนสอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชน ทางชุมชนจึงได้มีการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นเอง ซึ่งหลักสูตรของชุมชนจะให้ความสำคัญในเรื่องศีลธรรมมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อต้องการปลูกฝังให้เด็กเยาวชนมีพื้นฐานทางด้านคุณธรรมที่ดี เป็นการศึกษาให้เปล่า ไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น การจัดการศึกษาของชุมชนราชธานีอโศกมีตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีรายละเอียดดังนี้

5.5.3.1 “โรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก” เป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (3) ประเภทศึกษาสงเคราะห์ และการศึกษาพิเศษแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2535 ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) โรงเรียนตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2546 เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศล ประเภทการศึกษาสงเคราะห์ เป็นโรงเรียนประจำ เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนทุกคนกินฟรีอยู่ฟรี ถือเป็นการศึกษาที่ให้เปล่าทั้งระบบ มีวิถีชีวิตของการเรียนรู้ที่มีวัดเป็นแกนกลาง ชุมชนเป็นฐานและนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ระบบการศึกษาเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตชุมชน การศึกษาเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ไม่จำกัดการเรียนเฉพาะอยู่ในห้องเรียน โดยมีครูและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือที่เรียกว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และพาปฏิบัติ สำหรับการวัดผลและการประเมินผลของโรงเรียนจะประเมินตามปรัชญาการศึกษา “ศีลเด่น เป็นงาน ชาตวิชา” คือ ศีลร้อยละ 40 ด้านเป็นงาน ร้อยละ 35 และด้านชาตวิชาร้อยละ 25 เกณฑ์การผ่านแต่ละด้านต้องได้ร้อยละ 60 ขึ้นไป ให้ความสำคัญกับเรื่องศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เป็นลำดับแรก มีการเรียนรู้ตามฐานงานที่นักเรียนสนใจ นักเรียนรับประทานอาหารเช้าฟรี ถู้อาหาร 5 ละเอียดอบายมุข

5.5.3.2 “วิทยาลัยอาชีวศึกษาสัมมาสิกขาวิชชาราม” สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) พัฒนามาจากฐานงานช่างในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นฐานฝึกงานของ

นักเรียนให้เป็นงานอาชีพที่ได้มาตรฐาน ชาวชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “โรงเรียนสัมมาอาชีวศึกษา ราชธานีโสภ” เพื่อตอบสนองความต้องการของนักเรียน และแก้ปัญหาชุมชน เพื่อให้ลูกหลานของ ชาวชุมชนหรือประชาชนใกล้เคียงได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน วิทยาลัย เปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประเภทวิชาอุตสาหกรรม สาขาวิชาเครื่องกล สาขางานยานยนต์ ในปี พ.ศ. 2553 โดยมีนายรินไท มุ่งมาจน เป็นผู้รับใบอนุญาต และเป็นผู้จัดการ นายณรงค์ฤทธิ์ ใจชื่น เป็นผู้อำนวยการ

ในปี พ.ศ. 2555 ได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน เป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาสัมมาสิกขาวิชาราม โดยได้ขยายหลักสูตรระดับ ปวส. อีก 4 สาขา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม ได้แก่ ประเภทวิชาอุตสาหกรรม สาขาวิชาเทคนิคอุตสาหกรรม, ประเภทวิชาเกษตรกรรม สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, ประเภทวิชาบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป และประเภทวิชาศิลปกรรม สาขาวิชาการเทคโนโลยีการถ่ายภาพและวิดีโอ โดยจัดการศึกษาด้วยปรัชญา “ศิลปเครื่อง เก่งงาน ชำนาญวิชา”

โดยรายชื่ออาคาร และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญ ที่ชาวชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันมีดังนี้

1) เอือนศูนย์บุญ (เอือน แปลว่า เรือน) ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2540 เป็นอาคารขนาดใหญ่ 4 ชั้น สร้างโดยงบประมาณจากสำนักนายกรัฐมนตรี จำนวนเงิน 23.5 ล้านบาท สมัยที่ นายบรรหาร ศิลปอาชาเป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาได้รับงบประมาณเพิ่มเติมจากหน่วยงานของรัฐบาลอีกสองครั้ง รวมจำนวนเงินประมาณ 12 ล้านบาท และได้รับเงินบริจาคจากญาติธรรมอีกส่วนหนึ่ง ทำการปรับปรุงอาคารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ชั้นล่างเป็นสถานที่เอนกประสงค์ เช่น ฟุตบอล ฟังธรรม รับประทานอาหาร และที่ประชุมสมาชิกชุมชน ชั้นสองเป็นสำนักงานธุรการของชุมชน ห้องเรียนนักเรียนสัมมาสิกขา ราชธานีโสภ ห้องทันตกรรม นิทรรศการ 77 ปี สมณะโพธิรักษ์ และห้องเขียนของเก่า (แปลว่า ที่เก็บของเก่า) เป็นห้องแสดงภาพ หนังสือ และวัสดุประวัติศาสตร์ของชาวโสภ ชั้นสามเป็นห้องสมุด ห้องจัดรายการโทรทัศน์ ห้องเรียนฐานสื่อ และคอมพิวเตอร์ของโรงเรียนสัมมาสิกขา ราชธานีโสภ ชั้นสี่เป็นที่พักนักเรียนชาย

2) เอือนโสห่ แปลว่า เรือนพุดคุยสังสรรค์ ลักษณะอาคารเรือนไม้สองชั้น ชั้นล่างใช้เป็น ที่ประชุมขนาดประมาณ 30 คน ชั้นสองเป็นที่พักสำหรับสมณะ

3) เอือนฝั้นเขียว แปลว่า เรือนผูกมิตร เป็นอาคารโล่งชั้นเดียว ลักษณะเป็นศาลา ใช้เป็นที่ประชุมและจัดอบรม และจัดกิจกรรมต่างๆ

4) เอือนพังกัน แปลว่า เรือนพังกัน เป็นอาคารโล่งชั้นเดียว ใช้เป็นสถานที่เอนกประสงค์ เช่น ฟุตบอล ฟังธรรม รับประทานอาหาร ประชุมสมาชิกชุมชน และแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นฐานงานแปรรูป

- 5) โบสถ์น้ำ คือ เรืออยู่ในบึงไหมน้อย (ลำน้ำสาขาแม่น้ำมูล) เป็นสถานที่สังฆกรรมและเป็นที่ประชุม
- 6) เือนหยั่งกิน เป็นที่ปรุงอาหาร (โรงครัวกลาง)
- 7) เือนสวยเหมิด แปลว่าเือนสายหมด (ถ้ามาสายอาหารจะหมด) เป็นเือนที่เชื่อมจากเือนหยั่งกิน และอยู่ติดกับเือนศูนย์สูญ เป็นสถานที่จัดวางอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วให้ชาวชุมชนและนักเรียนดักจับประทาน
- 8) บ้านสุขภาพ และหม่องอบย่างสมุนไพร เป็นสถานบริการพื้นฐานด้านสุขภาพทั้งแผนปัจจุบันและแผนไทย ให้คำแนะนำด้านสุขภาพแก่สมาชิกชุมชน และเื้อเพื่อชาวบ้านใกล้เคียง เป็นที่พักและจัดอาหารสำหรับผู้ป่วย
- 9) หม่องสมุนไพร อยู่ใกล้กับเือนฝั้นเขียว เป็นสถานที่ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่างๆ เช่น ลูกประคบแก้ปวดเมื่อย ยาหม่อง ขี้ผึ้งแก้หวัด น้ำมันเหลือง น้ำมันสมุนไพรชนิดต่างๆ เป็นต้น
- 10) ระบบประปาหมู่บ้าน ก่อสร้างในปี 2540 ได้รับงบประมาณจากสาธารณสุขจังหวัด จำนวนเงิน 2,700,000 บาท โดยใช้น้ำดิบจากแม่น้ำมูลมาผลิตน้ำประปา ต่อมาในปี 2549 ได้ปรับปรุงระบบโดยต่อท่อรับน้ำซับจากบ้านค้ำกลางใหม่มาใช้ในชุมชน โดยตรงซึ่งปลอดภัยต่อการบริโภคกว่าระบบเดิมที่ใช้คลอรีนในการทำน้ำให้สะอาด
- 11) โรงสีข้าว และอาคารตลาดกลางสำหรับรับซื้อผลิตผลด้านการเกษตร โดยงบประมาณจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวนเงิน 2,090,000 บาท ญาติธรรมบริจาคเครื่องสีข้าวกล้อง สำหรับผลิตข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ บริโภคในชุมชนและจำหน่ายทั่วไป
- 12) โรงปุ๋ย ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นที่บรรจุปุ๋ยอินทรีย์ใส่กระสอบ และเตรียมนำจำหน่าย
- 13) โรงจุลินทรีย์ เป็นศูนย์ปฏิบัติการ I-M-O (Indigenous Micro-Organism) ศึกษาการเพาะเชื้อจุลินทรีย์ และใช้ประโยชน์จากน้ำหมักชีวภาพเพื่องานกิจกรรมธรรมชาติ และผลิตจุลินทรีย์เพื่อทำความสะอาด และด้านสุขภาพ (น้ำหมักชีวภาพมะเฟืองขจัดสีผ้า)
- 14) ห้านบันบุญ เป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าที่ผลิตในชุมชน และจากเครือข่ายชุมชนชาวอโศก และของใช้อุปโภค บริโภคทั่วไป อยู่ติดกับโรงปุ๋ย
- 15) โรงแชมพู เป็นสถานที่ผลิตแชมพูสมุนไพร ครีมนวดผม โลชั่น สบู่เหลว น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า เพื่อใช้ในชุมชนและจำหน่ายที่ร้านค้าชุมชน และเครือข่ายชาวอโศกต่างๆ
- 16) โรงเต้าหู้ เป็นสถานที่ผลิตเต้าหู้ เพื่อนำไปบริโภคในชุมชน และนำไปทำอาหารจำหน่ายแก่ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี ที่อุทยานบุญนิยม
- 17) ฐานแปรรูปสมุนไพร ใช้พื้นที่ร่วมกับอาคารเพิงกัน เป็นสถานที่สำหรับผลิต น้ำพริกสมุนไพร ชนิดต่างๆ และผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป

18) โรงซ่อมยานยนต์ บริการด้านยานยนต์ทั้งภายใน-ภายนอกชุมชน และเป็นฐานการเรียนรู้แก่นักเรียน

19) โรงขยะวิทยา เป็นจุดรวมขยะทั้งหมดจากชุมชน เพื่อแบ่งแยกประเภทและจัดสรรไปใช้ประโยชน์ เช่นกระดาษ ขวด และสิ่งอื่นๆ ที่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีกจะนำไปจำหน่าย เศษอาหารนำไปทำปุ๋ย เป็นต้น

20) โรงซ่อมอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นฐานการเรียนรู้หนึ่งของนักเรียน เป็นสถานที่ซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ของชุมชน และอุปกรณ์ที่ได้รับบริจาคจากญาติธรรมเพื่อนำมาสมทบทุนการทำโทรทัศน์เพื่อมนุษยชาติ

21) อาคารเรียน ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2551 เป็นอาคารเรียนสองชั้น สำหรับโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก โดยงบประมาณจากการบริจาคของญาติธรรม ปัจจุบันเป็นอาคารเรียนของวิทยาลัยอาชีวศึกษาสัมมาสิกขาวิชชาราม

22) โรงตากสมุนไพร อยู่ทางไปโรงสี อยู่เยื้องกับลานตากปุ๋ย เป็นโรงเรือน ที่มีหลังคาใสไว้ตากสมุนไพร เพื่อทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพร เช่น ลูกประคบ

23) ฐานเย็บจักร สถานที่อยู่บนเรือ ซึ่งลอยล้าอยู่ในบึงน้อย ใกล้กับที่พักนักเรียนหญิง มีจักรอุตสาหกรรม ไว้เย็บเครื่องแต่งกาย ให้แก่สมาชิกชุมชน และจำหน่ายบางส่วน

24) เสิ่นสุดชีวิต ใช้เป็นเมรุสถานที่เผาศพ สร้างอยู่บนเรือไม้ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนบก

25) ลานเบ็งฟ้า เป็นลานไว้ซ่อมบำรุง ต่อเรือต่างๆ เป็นสถานที่ซ่อมบำรุง เรือเอี่ยมจุ่นที่นำมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นโครงการอนุรักษ์เรือไทย หรือที่เรียกว่า “นาวาสถาปัตยกรรม”

26) เรือพักอาศัย เนื่องจากต้องประสบกับน้ำท่วมบ่อยครั้ง จึงมีการนำเรือจำนวนมากเข้ามาใช้เป็นโบสถ์ ที่พักสมณะ ที่พักคนวัด ที่พักนักเรียนหญิง รวมทั้งเป็นพาหนะในช่วงที่มีน้ำท่วมชุมชน และกิจกรรมธรรมชาติทางน้ำ

27) หม่องเบ็งปลา เป็นแพที่ลอยอยู่ในบึงน้อย ภายในชุมชน บริเวณนี้จะมีปลาจำนวนมาก อาจเพราะที่นี่เป็นเขตอภัยทาน จึงมีคนนำปลามาปล่อยทิ้งปลาชะโด ปลาหางแดง จะมีขนาดใหญ่ เพราะชาวชุมชนไม่รับประทานเนื้อสัตว์

28) แพผัก แพเห็ด แหล่งผลิตอาหารสำคัญ ตั้งลอยล้าอยู่ในบึง บริเวณใกล้โรงครัว

29) สวนกสิกรรม ภายในชุมชนจะมีพื้นที่จัดสรรเป็นแปลงผัก ทำการเพาะปลูกพืชผักแบบธรรมชาติ ไร้สารพิษ อาทิ แดงกวา กวางตุ้ง คื่นช่าย บล๊อคโคลี่ ถั่วฝักยาว ผักบุ้ง ผักกาดหอม หัวหอม กระเทียม และพืชสมุนไพรอื่นๆ เพื่อบริโภคในชุมชน ซึ่งบริเวณหน้าหรือด้านข้างบ้านพักของชาวชุมชน ก็จะทำแปลงกสิกรรมเล็กๆ เพื่อไว้บริโภค เนื่องจากชุมชนมักมีน้ำท่วมเป็นประจำ จึงมีพื้นที่ทำกสิกรรมนอกชุมชนที่น้ำท่วมไม่ถึง เพื่อปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น อื่นๆ ในหมู่บ้านใกล้เคียง

แผนที่ชุมชน ตำแหน่งสำคัญของชุมชนราชธานีอโศกแสดงตามภาพที่ 5.3 และสถานที่สำคัญบริเวณบ้านเรือนชุมชน วัด และอาคารต่างๆ ตามภาพที่ 5.4

1. เอ็นศูนย์สุขภาพ
2. ศาลาอเนกประสงค์
3. เอ็นหญิงกิน
4. เอ็นโสมเหล็ก
5. แพทย์
6. หมอเบ็งปลา
7. ที่พักสำหรับสมณะ
8. เอ็นเพิงกัน
9. ถังน้ำดื่ม
10. โรงแปรรูป
11. เอ็นต้นเขียว
12. หมอสมุนไพรร
13. เพาะชำ
14. ฐานเอ็งจักร
15. ที่พักนักเรียนหญิง
16. โรงค้ำหู้
17. เขตลิกขมาตุ
18. โรงช่างคักคีมือสาขายานยนต์
19. เรือรับรอง
20. บ้านสุขภาพ
21. โรงซ่อมอิเล็กทรอนิกส์
22. ฐานเรียนรูู้ค้ำขยะวิทยา
23. ห้องน้ำ
24. แปลงกลีกรรรม
25. หินพญาแรง

ภาพที่ 5.4 สิ่งก่อสร้างสำคัญของชุมชนราชธานีอโศก บริเวณหมู่บ้านชุมชน

ที่มา: Bing, 2012.

5.6 โครงสร้างการปกครอง

ลักษณะการปกครองภายในชุมชนราชธานีอโศก ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการกำหนดระเบียบ และกฎเกณฑ์ต่างๆ แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายนักบวช และฝ่ายฆราวาส

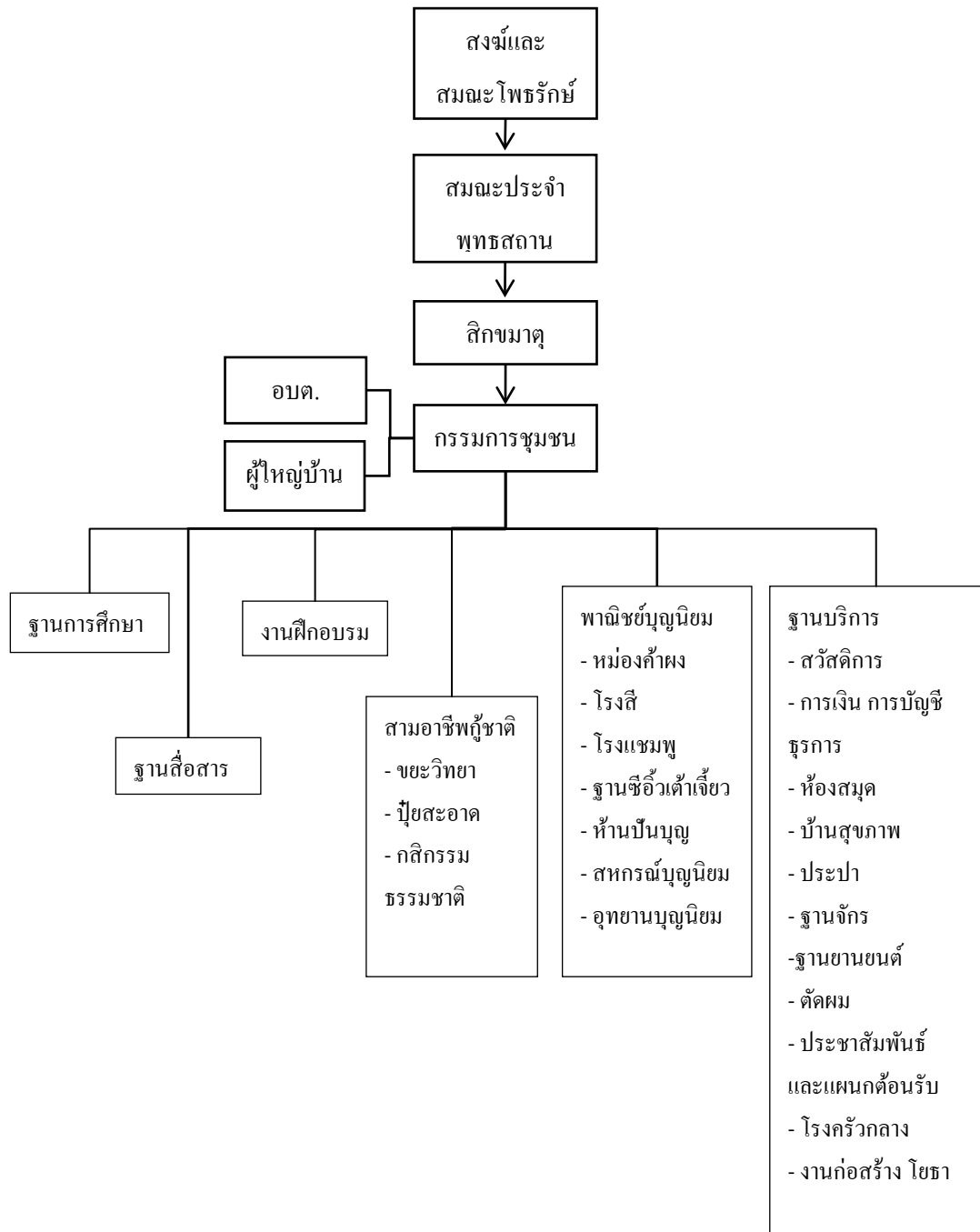
5.6.1 ฝ่ายนักบวช นักบวชทำหน้าที่ถ่ายทอดคำสอนทางพุทธศาสนา ดูแลกฎระเบียบ และดูแลพฤติกรรมของฆราวาส ไม่ให้ออกนอกกรอบของศีล เป็นผู้ประสานในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ร่วมกับคณะกรรมการฆราวาส โดยมีการจัดให้มีคณะสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปเข้ามาบริหารงาน

5.6.2 ฝ่ายฆราวาส มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยการคัดเลือกของสมาชิกชุมชน ผ่านความเห็นชอบจากนักบวช ทำหน้าที่บริหารชุมชนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โครงสร้างการปกครองของชุมชนมีลักษณะตามภาพที่ 5.5

ชาวบ้านราชจะนับถือท่านที่มีศีลสูงกว่า เป็นการบริหารแบบบุญนิยม กล่าวคือเป็นการบริหารที่เคารพนับถือกันตามธรรม ชุมชนจะมีการประชุมคณะกรรมการชุมชนสัปดาห์ละครั้ง และการประชุมชุมชนเดือนละครั้ง

ตารางที่ 5.2 ฐานะและระดับการถือศีลของชาวอโศก

ฐานะ	ระดับการถือศีล
สมณะ	ศีลวินัย 227 ข้อ และจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล
สามเณร	ศีล 10
สิกขมาตุ	ศีล 10
คนวัด	ศีล 8
ชาวชุมชน	ศีล 5
นักเรียน	ศีล 5

ภาพที่ 5.5 โครงสร้างการปกครองของชุมชนราชธานีอโศก

5.7 การดำเนินชีวิตของชุมชน

ชาวราชธานี โศกมีรูปแบบการดำเนินชีวิตค่อนข้างมีแบบแผนชัดเจนดังจะเห็นได้จากกิจกรรมของสมาชิกชุมชนหรือกิจวัตรประจำวันของสมาชิกชุมชน (ปรากฏในตารางที่ 5.3) ซึ่งรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนเองโดยนำหลักคำสอนพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดให้สมาชิกชุมชนยึดถือปฏิบัติกัน อาทิ หลักของศีล หลักสัมมาอริยมรรคองค์ 8 และหลักสาราณียธรรม 6 เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกชุมชนมีดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากฆราวาสภายนอก เช่น การรับประทานอาหารมังสวิรัตติ ไม่สวมรองเท้า การมีเสื้อผ้าจำนวนน้อยชุดเท่าที่จำเป็น การไม่ส่งเสริมให้มีคูครอง ไม่ใช่เครื่องสำอาง และเครื่องประดับต่างๆ ตกแต่งร่างกาย และมีการทำมาหากินร่วมกัน โดยไม่มีเงินเดือน ซึ่งผลผลิตที่ได้ถือเป็นของส่วนกลางเพื่อสมาชิกชุมชนมากินอยู่ใช้ร่วมกัน

กิจวัตรและกิจกรรมของชาวชุมชน คือ สวดมนต์ทำวัตรฟังธรรม รับประทานอาหารร่วมกันที่เฮือนศูนย์บุญ มีการทำงานในหมู่บ้านแต่ละฐานงานของแต่ละคน ด้วยความสมัครใจ ทำวัตรเย็น ฟังธรรม จากการถ่ายทอดภาพและเสียงสมณะโพธิรักษ์ ในรายการเรียนอิสระตามสำนักหรือรายการสงคราม สังคม ธรรมะ การเมือง จากโทรทัศน์ทีวีเพื่อมนุษยชาติ (FMTV) ซึ่งเป็นกิจการโทรทัศน์ที่ชาวโศก สร้างขึ้นเพื่อกระจายข่าวสาร ของชาวโศก หรือชมภาพยนตร์ที่ผ่านการตรวจสอบจากสมณะผู้ใหญ่แล้ว โดยมีหลักในการดู คือ เพื่อให้เกิด อาริยญาณ ทำการปฏิบัติ อัดพลังกุศล ฝึกฝนโลกวิทู (เพิ่มพหูสูต) ทุกสัปดาห์มีการพบสมณะ ลิกขมาตุ เพื่อตรวจศีล อีกทั้งกิจกรรมประจำ คือการประชุมชุมชนเดือนละครั้ง

ตารางที่ 5.3 กิจวัตรประจำวันของสมาชิกชุมชนราชธานีอโศก

นักบวช	ผู้ใหญ่	นักเรียน
03.30 น. สัญญาณระฆัง	03.30 น. สัญญาณระฆัง / ตื่นนอน	
04.00 – 05.30 น. ทำวัตรเช้า	04.00 – 05.30 น. ทำวัตรเช้า	04.30 น. ตื่นนอน 05.00 – 05.30 น. รวมตัวเพื่อออก กำลังกาย รับประทานอาหารเช้า
05.30 – 08.00 น. บิณฑบาต	05.30- 9.00น. ลงฐานงาน	05.30 – 08.30 น. ศึกษาการทำงานใน ฐานงาน
09.00 – 9.30 น. แสดงธรรมก่อน ฉัน	09.00 – 9.30 น. ขึ้นศาลาฟังธรรม	09.00 – 9.30 น. ขึ้นศาลาฟังธรรม
09.30 - 11.30 น. รับประทาน ภัตตาหาร บิณฑบาตอาหาร ฉัน ภัตตาหาร	09.30 – 11.30 น. ตักอาหาร พิจารณาอาหาร และรับประทาน อาหารร่วมกัน รับประทานอาหาร /คูวิดิ ทัศน์	09.30 – 11.30 น. ตักอาหาร พิจารณา อาหาร รับประทานอาหารร่วมกันที่ ศาลา รับประทานอาหาร /คูวิดิทัศน์
12.00 – 17.30 น. กิจวัตรต่างๆ ที่ ได้รับมอบหมาย จากหมู่สงฆ์	12.00 -17.00 น. เข้าฐานงาน	12.00 – 13.00 น. พักผ่อน ทำความ สะอาดที่พัก /ห้องเรียน (กิจกรรม 5 ส) 13.00 น. – 16.30 น. เข้าห้องเรียน /ลง ฐานงาน
	17.30 – 18.00 น. รับประทานอาหารเช้า	17.00 – 18.00 น. รับประทานอาหารเช้า
18.00 – 20.00 น. บรรยายธรรม / ฟังธรรมจากสมณะโพธิรักษ์	18.00 – 20.00 น. ฟังธรรมจาก รายการเรียนอิสระฯ /ชมวิดิทัศน์	18.00 – 20.00 ชมวิดิทัศน์ /ฟังธรรม จากรายการเรียนอิสระตามสำนัก
21.00 น. จำวัด	21.00 น. เข้านอน	21.00 น. พักผ่อน เข้านอน
หมายเหตุ ทำวัตรเช้าหยุดทุกวัน จันทร์ พุธ ศุกร์ จะมีกิจกรรมการ ฝึกลมหายใจ และเดินลมปราณ / โยคะ แทน		หมายเหตุ เด็กนักเรียนทำวัตรเช้า อาทิตย์ละ 1 วัน

5.8 ฐานงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

จากการลงเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่ ผู้ศึกษาสังเกตพฤติกรรมและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน พบว่าการสอบถาม และสัมภาษณ์ นำมาจัดกลุ่มตาม แนวคิดระบบบุญนิยมของชาวอโศก การปฏิบัติงานในสังคมบุญนิยมราชานีโอโศก มีดังนี้ กสิกรรมธรรมชาติ อุตสาหกรรมชุมชน พาณิชยกรรม การบริโภค สุขภาพสาธารณสุข การบริหารปกครอง การเงิน การศึกษา การสื่อสาร ศิลปะ วัฒนธรรม

5.8.1 กสิกรรมธรรมชาติ

เป็นการทำกสิกรรมไร้สารพิษ ชาวชุมชนจัดว่าเป็นหนึ่งใน สามอาชีพภูษาคี ได้แก่ ขยะ วิทยา ปุ๋ยสะอาด และกสิกรรมธรรมชาติ การเกี่ยวโยงของ 3 อาชีพภูษาคีมีดังนี้ คือ เริ่มจากโรงครัว กลาง เหลือเศษขยะอาหาร เศษพืชผัก และถุงพลาสติก ต้องแยกขยะย่อยสลาย และไม่ย่อยสลายออกจากกัน นำขยะย่อยสลายไปผ่านกรรมวิธีทำปุ๋ยสะอาด เพื่อใช้ในงานด้านกสิกรรมธรรมชาติ เป็นการหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด (มิ่งหมาย มุ่งมาจน, 2552: 63)

กสิกรรมไร้สารพิษ หรือ กสิกรรมธรรมชาติ เป็นการทำกสิกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทุกชนิด ซึ่งมีผลดีต่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยได้รับแนวทางการทำเกษตรธรรมชาติมาจาก มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ

เกษตรกรรมเพาะปลูกพืชผลตามฤดูกาล และทำไร่นาสวนผสม เน้นการผลิตเพื่อบริโภค ส่วนเหลือจึงจะสะสมพืชผลราคาถูกแก่ผู้บริโภค ด้วยอุดมการณ์ที่จะสร้างสังคมแห่งธรรมะในอุดมคติ ที่มีชุมชนปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการดำเนินวิถีชีวิต ชาวอโศกได้แสวงหาวิธีการผลิตทางการเกษตรที่จะมาตอบโจทย์เรื่องการผลิตอาหารสำหรับคนมีศีล และเป็นการผลิตที่ทำให้ผู้ทำได้ฝึกฝนตนเอง และปฏิบัติธรรมไปด้วย โดยไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ (เป็นบุญที่ได้ทำให้แก่ผู้อื่น ได้ให้) เป็นไปเพื่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค จึงทำกสิกรรมแบบไร้สารพิษ เพื่อเป็นอาหารคุณภาพ ปราศจากสารพิษแก่ผู้บริโภค (นาวัน โสภานุมิ, 2547: 168) ในระบบการจัดการของชุมชนอโศก กสิกรรมธรรมชาติยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตปุ๋ยสะอาด และการทำปุ๋ยชีวภาพใช้เองจากขยะ หรือจากของเหลือในชุมชนด้วย เป็นการเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตจากในชุมชน ลดการพึ่งพาภายนอก

การทำปุ๋ยอินทรีย์ หรือปุ๋ยชีวภาพ วัตถุประสงค์ในการผลิตมีจากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นการนำน้ำปัสสาวะมาหมักเป็นปุ๋ยน้ำ หรือที่เรียกว่า ปุ๋ยยูเรียน้ำ เพราะน้ำปัสสาวะของมนุษย์จะมีแอมโมเนียเป็นองค์ประกอบอยู่มาก ห้างน้ำในหมู่บ้าน จะมีถังแกลลอนตั้งไว้เพื่อขอรับบริจาคปัสสาวะเพื่อ

นำไปทำปุ๋ยน้ำ วิธีทำก็ง่ายเพียงแค่เติมกากน้ำตาลลงไป แล้วหมักทิ้งไว้ประมาณ 3 เดือนก็สามารถนำมาใช้รดต้นไม้ หรือพืชผักได้

ชุมชนราชธานีอโศกมีพื้นที่ทำกิจกรรมประมาณ 200 ไร่ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1) การปลูกข้าว ชุมชนจะทำนาในพื้นที่ลุ่ม แต่เนื่องจากพื้นที่ทำนาในหมู่บ้านไม่มากพอ และการเกิดน้ำท่วมบ่อยครั้งในหน้าน้ำหลาก จึงต้องออกไปทำนานอกชุมชนในที่นาของญาติธรรม ที่ให้ใช้พื้นที่ทำนาได้ฟรี เช่นใน จ.ร้อยเอ็ด และที่ชุมชนฝึกฝนเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2) การปลูกผักพื้นบ้าน ส่วนมากจะเป็นผักพื้นบ้านที่ปลูกได้ในพื้นที่ของภาคอีสาน ได้แก่ ผักติ้ว ผักเม็ก อ่อมแซบ (เบญจรงค์ในภาษากลาง) ผักกระโดน ผักอีหล้า มะกอกบ้าน ส้มโอม หมาว้อ หมางเม่า เป็นต้น การปลูกผักพื้นบ้าน ปลูกง่าย ประหยัดทั้งเวลา การลงทุน การดูแลบำรุงรักษา เพราะเป็นพืชที่เกิดกับสภาพภูมิประเทศนี้อยู่แล้ว จึงทนได้กับความแห้งแล้งและน้ำท่วม ปลูกครั้งเดียวเก็บกินได้ตลอดปี และยังปลูกผักอื่นๆ เช่น แตงกวา กวางตุ้ง กระบี่ บล๊อคโคลี ถั่วฝักยาว ผักบุ้ง ผักกาดหอม หัวหอม กระเทียม เป็นต้น

3) การปลูกผักสวนครัว เน้นให้ปลูกตามบ้าน จะได้ไม่ต้องไปซื้อที่ตลาด เช่น ข่า ตะไคร้ พริก มะกรูด มะเขือ โหระพา กะเพรา ผักชีฝรั่ง ชะพลู เป็นต้น

4) การปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น เน้นการปลูกไว้เพื่อให้ร่มเงาบริเวณทางเดิน และริมบ้าน ซึ่งร่มเงาดังกล่าวจะลดความร้อนของแสงแดด ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องแสวงหา เครื่องมือทำความเย็นมาใช้ ส่วนไม้ผลจะเน้นการเก็บกินในชุมชน อยู่ในสวนที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงเพราะ เคยทำการปลูกไว้ในชุมชนแล้วแต่การที่เกิต้นน้ำท่วมเป็นประจำในฤดูน้ำหลาก ทำให้พืชพันธุ์ยืนต้นตาย เกิดความเสียหายทางผลผลิต ปลูกเท่าไรยังไม่ทัน โตก็ต้องล้มตายไปเสียก่อน

5) การปลูกพืชสมุนไพร ในการรักษาโรคที่ไม่รุนแรง ชุมชนเน้นการรักษาโรคด้วยสมุนไพร สมุนไพรที่ปลูกในหมู่บ้าน ได้แก่ หญ้าหนวดแมว ว่านหางจระเข้ ฟ้าทลายโจร หญ้าปักกิ่ง ว่านมหากาฬ หนุมานประสานกาย อัญชัน บอระเพ็ด เสลดพังพอน ใพล เป็นต้น

6) การผลิตปุ๋ย เนื่องจาก หมู่บ้านนี้ เน้นการปลูกพืช แบบไร้สารพิษ จึงมีการผลิตปุ๋ยใช้เอง โดยใช้จุลินทรีย์ เศษขยะ เศษผัก และเศษอาหารจากโรงครัวของชุมชนมาผลิตเป็นปุ๋ย

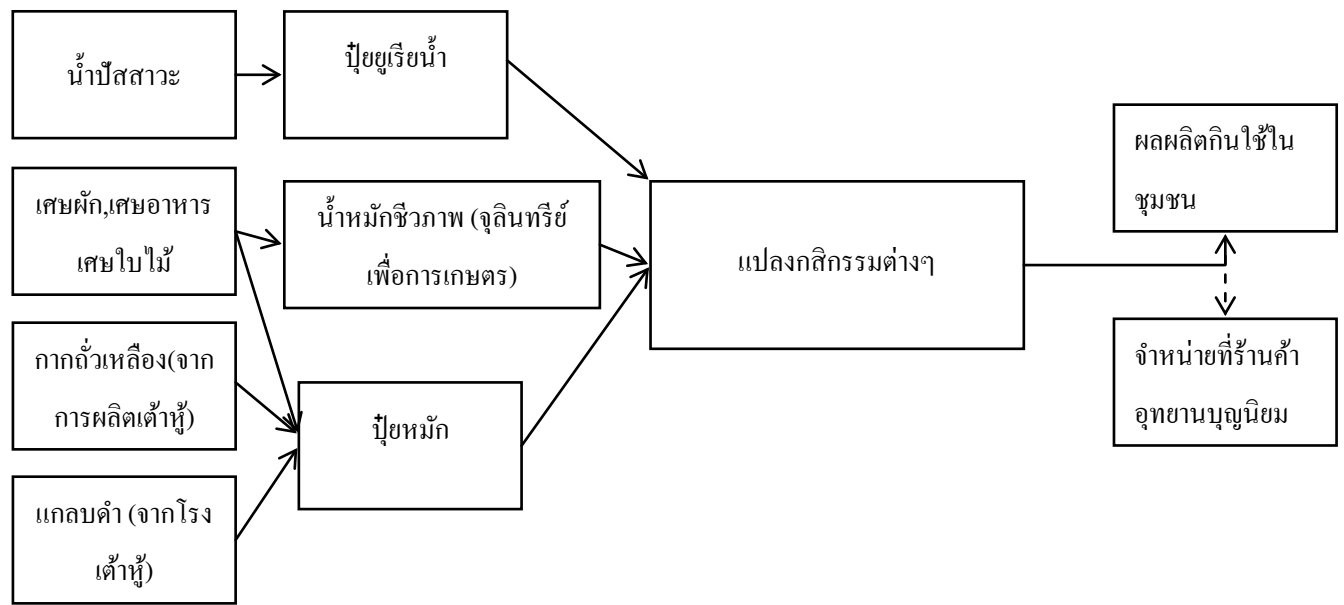
จากการที่หมู่บ้านราชธานีอโศก เป็นศูนย์ฝึกอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ ให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ และประพฤติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเกิดเกษตรกรที่หันมาสนใจการทำเกษตรแบบอินทรีย์มากขึ้น จึงได้ก่อตั้ง เครือข่ายกิจกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทยขึ้น และสร้างตลาดรองรับผลผลิตของเกษตรกรผู้เป็นสมาชิก ทั้งข้าวอินทรีย์ และพืชผักผลไม้ไร้สารพิษ เพื่อเป็นตัวกลางกระจายผลผลิตไปขาย ยังร้านค้าต่างๆ ของเครือข่ายชาวอโศก (ทำให้เกิดการขยาย

ฐานงาน โรงสี ซึ่งเป็นหนึ่งในตลาดรับซื้อผลผลิต และนำข้าวมาสีเพื่อจำหน่ายเป็นข้าวกล้องไร้สารพิษ และข้าวซ้อมมือไร้สารพิษ จำหน่ายไปยังเครือข่ายชาวอโศกทั่วประเทศ จะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อ อุตสาหกิจชุมชน)

ชาวชุมชนเป็นนักสังเกต เมื่อเกิดปัญหาจึงหาวิธีแก้ปัญหา โดยมีการคิดค้นและหาทางออกที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ตัวอย่างเช่น นวัตกรรมแพผัก อากิมฮวดผู้คิดค้นการทำแพผักของชุมชน เล่าให้ฟัง เริ่มแรกจากปัญหาผักตบชวาในแหล่งน้ำ ต้องมีการตัดผักตบชวาชั้นจากน้ำเพราะมันเป็นขยะที่ต้องกำจัด และเศษวัสดุเหลือใช้ในชุมชน ซาแรนเก่า และโฟมที่ภายนอกเป็นขยะไม่สามารถขายได้ นำมาลองผิวดองดู และมีการปรับปรุงพัฒนาเรื่อยมา จนเกิดเป็นแพผักลอยน้ำได้ในปัจจุบัน (กิมฮวด ไม้เนื้อทอง, 2554)

ภาพที่ 5.6 แปลงกสิกรรมในหมู่บ้าน (แปลงพืช และแพผัก)

ภาพที่ 5.7 การไหลเข้าออกของวัตถุดิบนำเข้า และนำออกของ ด้านเกษตรกรรม
ที่มา :จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่

5.8.2 อุตสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548: 83, 91) ได้ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชน คือการประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อการจัดการ “ทุน” เพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล วิสาหกิจมีแนวคิดเป็นองค์รวม คิดแบบรอบด้าน (Integrated) และเกิดขึ้นเพื่อการพึ่งตนเอง ทำแบบผนึกพลัง (Synergy) จึงไม่ใช่ธุรกิจชุมชน เพราะธุรกิจชุมชนมักคิดแบบแยกส่วน ต้องการเพิ่มรายได้เป็นเป้าหมายหลัก มีการแข่งขันกันสูง

การผลิตของชุมชนเน้นการใช้แรงงานสมาชิกชุมชน ผสมกับการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือทุนแรงในการผลิตที่ต้องใช้แรงมาก โดยเทคโนโลยีที่ใช้จะมีการศึกษาเรียนรู้ หรือพัฒนาขึ้นเองจากคนในชุมชนเอง เช่น การพัฒนาการใช้พลังงานจากชีวมวล เพื่อนำไปผลิตเตาหัว การออกแบบ พัฒนาเครื่องสีข้าว การผลิตของชุมชนจะไม่มีการผลิตทุกวัน จะมีการผลิตเป็นบางวันเท่านั้น โดยชุมชนจะมีการวางแผนการใช้วัตถุดิบอย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่าง ในการผลิตเตาหัวก่อน เมื่อวัตถุดิบที่เหลือจากการผลิตเช่นกากถั่วเหลืองจะนำไปทำปุ๋ย ส่วนเชื้อเพลิงในกระบวนการผลิตใช้แกลบเมื่อเผาไหม้ได้แกลบดำ ก็จะนำไปทำปุ๋ยเช่นกัน กิจกรรมแปรรูปผลผลิตของบ้านราช ไม่ได้ทำเพื่อเพิ่มมูลค่าการผลิตเท่านั้น หากแต่ต้องการเพิ่มพูนปัญญา และพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อที่จะได้สร้างเป็นองค์ความรู้ และเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวสู่สาธารณชน

นอกจากนี้ในแต่ละฐานงานของชุมชนยังมีการจัดวางท่อระบายน้ำ บ่อพัก และบ่อนำบำบัดน้ำเสียอย่างเป็นระบบ ยกตัวอย่าง โรงเตาหัว จุลินทรีย์ที่ใช้ในการบำบัดน้ำเสียเป็นจุลินทรีย์ที่ชาวชุมชนวิจัยคิดค้นขึ้นมาเอง จนในที่สุดก็ไม่มีการล้นเหม็นจากน้ำเสียโรงเตาหัว ซึ่งน้ำเสียจะผ่านบ่อบำบัด และบ่อพัก แล้วจึงปล่อยลงสู่คลองน้ำที่ใช้ในการเกษตรต่อไป ซึ่งจะมีแปลงผักอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

อุตสาหกิจชุมชนของราชธานีโสภ ได้แก่โรงสีข้าว โรงเตาหัว โรงเตาเจียว ฐานแปรรูปหม่องสมุนไพร โรงแกมพู โรงจุลินทรีย์ และโรงปุ๋ย

5.8.2.1 โรงสีข้าวสหกรณ์คนของแผ่นดิน

เป็นหน่วยงานหนึ่งของชุมชนด้านพาณิชย์นิยม นอกจากสีข้าวจากแปลงกสิกรรมของชุมชนแล้ว ยังเป็นตลาดรับซื้อข้าวอินทรีย์ให้กับสมาชิกเครือข่าย กสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทยในเขตจังหวัดอุบลราชธานี และพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง เพื่อนำมาผลิตข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือเพื่อจำหน่ายในลักษณะขายส่ง นอกจากนั้นส่วนหนึ่งก็ใช้บริโภคในชุมชน การออกจำหน่ายแก่ร้านค้าในชุมชน และตัวเมืองจังหวัดอุบลราชธานี และร้านค้าต่างๆ ของเครือข่ายชาวโสภโดยส่งไป ร้านพลังบุญ กรุงเทพมหานคร และร้านค้าที่ปฐมอโสภ จ.นครปฐม กำไรที่เกิดขึ้นมีวัตถุประสงค์เพียงค่าซ่อมแซม และบำรุงรักษาเครื่องจักรกล ค่าพลังงานที่ใช้เท่านั้น

การก่อสร้างโรงสีเกิดขึ้นจากมติกรรมการชุมชนให้สร้างโรงสีข้าว เพื่อใช้บริโภคในชุมชน ต่อมาเมื่อเปิดตลาดกลางรับซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร จากกสิกรที่เข้าร่วมอบรมกิจกรรมธรรมชาติ / ไร่สารพิษ หรือ เครือข่ายกิจกรรมไร่สารพิษแห่งประเทศไทย จึงได้มีการขยายและเพิ่มกำลังการผลิตข้าว ปัจจุบัน ได้สร้างโรงสีขึ้นใหม่ 1 โรงเป็นระบบมอเตอร์ไฟฟ้า มีกำลังการผลิต 80 ตัน/วัน(เดิมเป็นระบบสายพานใช้เครื่องจุด 175 แรงม้ากำลังการผลิต 60 ตัน/วัน ปัจจุบันถูกรื้อเอา อะไหล่มาใช้ในโรงสีใหม่) โดยเงินทุนเริ่มต้นได้มาจาก เงินเก็บจากกองทุนกลางของชาวโศก (เป็นระบบการยืมเงินที่ไม่มีดอกเบี้ยของชาวโศก โดยชาวโศกจะนำเงินมาฝากกองทุนกลางโดยไม่คิดดอกเบี้ย สำหรับเป็นกองทุนให้ชุมชนชาวโศกยืมโดยไม่มีดอกเบี้ย นำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ)

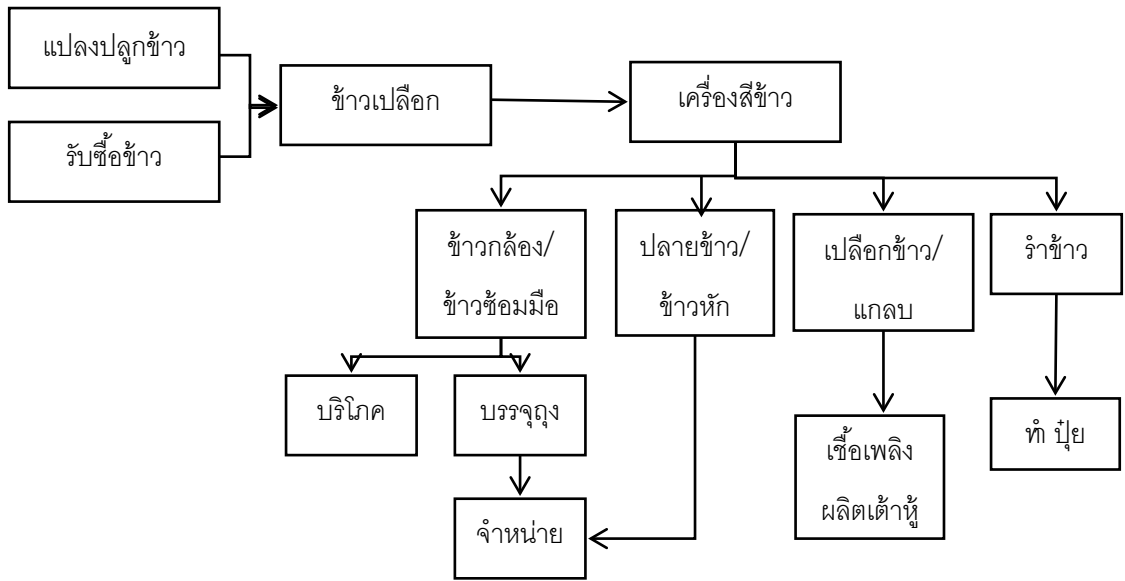
ผู้ดูแลรับผิดชอบฐานงานโรงสี จะมีผู้ใหญ่ประจำอยู่ 3 ท่าน และมีชาวชุมชนมาช่วยบ้าง สำหรับในช่วงที่ถึงฤดูกาลรับซื้อข้าวและสีข้าว จะมีการประกาศเสียงตามสายให้ชาวชุมชนและเด็กนักเรียนมาช่วยกันกรอกข้าวสารบรรจุถุง เรียกว่า “โสมแอง” ส่วนในงานอื่นๆ จะใช้เครื่องจักร เทคโนโลยีช่วย เช่นรถโฟล์คลิฟต์ ไร่ยก และเคลื่อนย้ายถุงข้าวสารขนาดใหญ่ที่บรรจุข้าวที่สีเสร็จแล้วจากเครื่องสี

การบริหารจัดการส่วนเหลือ จากการผลิต ได้แก่ 1) แกลบ นำไปเป็นเชื้อเพลิงใช้ในชุมชนหน่วยงานที่ใช้คือโรงเตาหุ้่นนอกจากนั้นยังนำส่งขายให้กับโรงงานผลิตอิฐมอญในพื้นที่ใกล้เคียง 2) ปลายข้าวหรือข้าวหัก นำไปขายให้กับร้านขายข้าวสารในตัวอำเภอวารินชำราบ 3) รำใช้เป็นส่วนผสมทำปุ๋ยหมักใช้ในชุมชน

ภาพที่ 5.8 โรงสีข้าวของชุมชน (ซ้าย) และกระบวนการบรรจุข้าวใส่ถุง (ภาพขวา)

ภาพที่ 5.9 กระบวนการการสีข้าว

5.8.2.2 โรงเต้าหู้

เนื่องจากชุมชนไม่รับประทานเนื้อสัตว์ จึงต้องการแหล่งอาหารหมู่โปรตีนมาทดแทนเนื้อสัตว์ จึงจำเป็นต้องใช้เต้าหู้ เป็นวัตถุดิบหลักในการประกอบอาหาร เริ่มแรกเป็นการผลิตโดยยังไม่นำเทคโนโลยีมาใช้ แต่เมื่อมีความต้องการมากขึ้น จึงเกิดการเรียนรู้และ สร้างเทคโนโลยีด้วยตนเอง พัฒนาเทคโนโลยีที่ใช้พลังงานชีวมวล โดยใช้แกลบ/เปลือกข้าว จากโรงสีข้าว เป็นเชื้อเพลิงพลังงาน โดยแกลบที่ผ่านการเผาจะได้แกลบดำ สามารถนำไปทำปุ๋ยเพื่อใช้ในกิจกรรม ชุมชนต่อไป กากถั่วเหลืองที่ได้จากกระบวนการ สามารถนำไปทำอาหารได้ เช่น ทอดมัน และนำไปทำปุ๋ย ส่วนผลิตภัณฑ์น้ำเต้าหู้ และเต้าหู้ก้อน เก็บไว้บริโภคในชุมชน และนำไปจำหน่ายที่ร้านค้า “อุทยานบุญนิยม” ซึ่งเป็นร้านค้าอาหารมังสวิรัตในตัวเมืองจังหวัดอุบลราชธานี

ในกระบวนการผลิตเต้าหู้ จะใช้น้ำจำนวนมาก ตั้งแต่กระบวนการล้างถั่วเหลือง แช่วถั่วเหลือง ซึ่งน้ำเสียจะมีโปรตีนถั่วเหลืองเจือปนมาด้วย มีการทำระบบบำบัดน้ำเสีย 2 บ่อ โดยฝังอยู่ใต้ดิน โดยใช้จุลินทรีย์ตามธรรมชาติมาช่วยย่อยโปรตีน ในระยะแรก จะยังมีกลิ่นเหม็น จึงต้องหมั่นคอยเติมน้ำตาล แต่ชุมชนมีการพัฒนามาเรื่อยๆ ให้จุลินทรีย์ปรับตัวของมันเอง จนจุลินทรีย์ในบ่อหมักสามารถย่อยถั่วโดยเฉพาะ จึงไม่มีกลิ่นเหม็น หลังจากผ่านบ่อบำบัดน้ำเสียที่อยู่ใต้ดิน จะมีบ่อพักน้ำอีก 4 บ่อ ซึ่งบริเวณบ่อจะมีพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นกระบวนการตามธรรมชาติ

พืชจะดูดธาตุอาหารไนโตรเจน (โปรตีนจากถั่ว) ซึ่งเป็นพืชบำบัดน้ำเสีย จากนั้นจะนำน้ำไปรดพืชผักสวนครัวต่อไป (กล้าตรง พรหม โสดา, 2555)

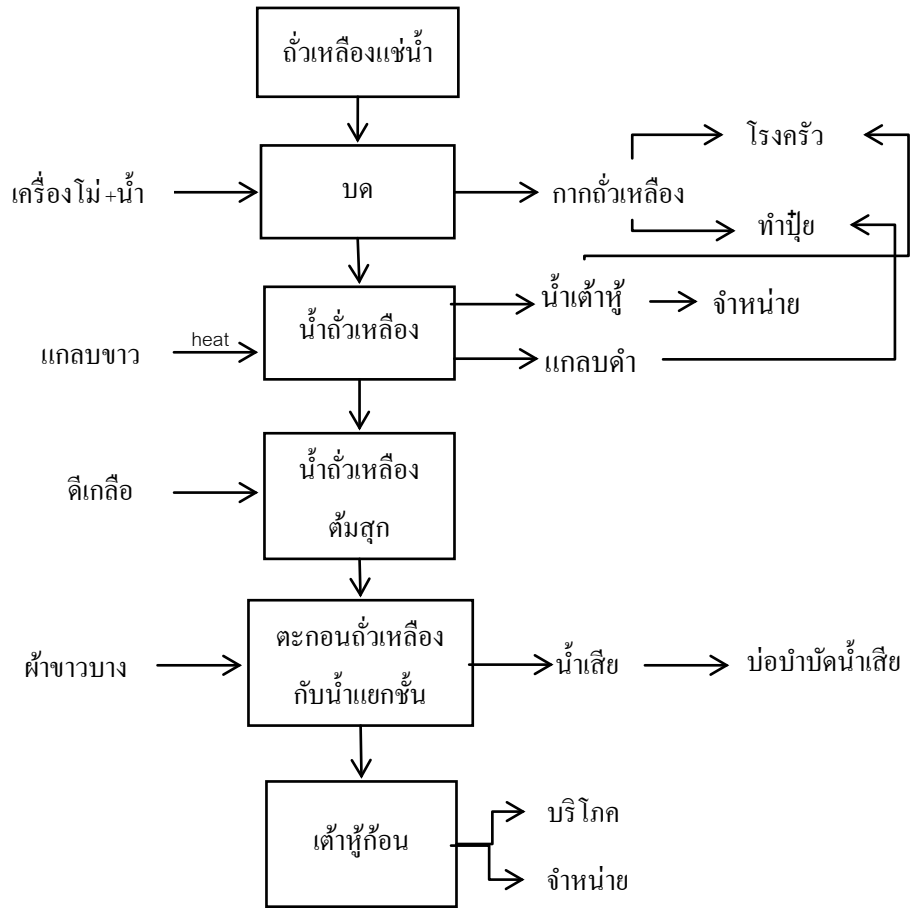

ภาพที่ 5.10 เครื่องมือผลิตเต้าหู้ (ซ้าย) และ เด็กนักเรียนในฐานงานโรงเต้าหู้ (ขวา)

ภาพที่ 5.11 บ่อบำบัดน้ำเสียฝังใต้ดิน (ซ้าย) บ่อพักน้ำเสียก่อนนำไปใช้รดพืช (ขวา)

ในฐานโรงเต้าหู้ จะมีผู้ใหญ่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ 1 คน และจะมีเด็กนักเรียนสมัครลิกขาราชธานีอโศก เป็นลูกทีมฐานงาน ประมาณ 3-4 คนเพื่อช่วยกัน ซึ่งการเรียนรู้การผลิตเต้าหู้ เป็นหนึ่งในการเรียนการสอนของ การจัดการศึกษาของชุมชน

ภาพที่ 5.12 กระบวนการผลิตเต้าหู้

5.8.2.3 โรงแปรรูป

เป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร ให้อยู่ในรูปที่พร้อมรับประทาน เช่น ทำงาคั่ว โดยงาจะซื้อมาจากเครือข่าย แล้วนำมาคั่วเอง บรรจุถุงส่งขาย โปรีดินเกษตรทอด และปรุงรส (โปรีดินเกษตร เป็นอาหารแปรรูปจากถั่วเหลือง พัฒนาโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ต้องซื้อหาจากภายนอกชุมชน) หรือ การทำน้ำพริกเผา น้ำพริกเจ ฯลฯ บรรจุถุง และการสกัดน้ำมันงา เพื่อจำหน่ายแก่ร้านค้าในชุมชน และนอกชุมชน เป็นต้น

ในช่วงน้ำท่วมที่บ้านราช มีสาหร่ายขึ้นในบึงเป็นจำนวนมาก ชุมชนได้มีความคิดนำสาหร่ายมาแปรรูป ด้วยการนำไปต้มและกวนกับงา ปรุงรส แล้วนำมาทำเป็นแผ่นตากแดดให้แห้ง เป็นการนำวัตถุดิบที่มีในชุมชนมาปรุงให้เป็นอาหารสำหรับชุมชน

5.8.2.4 หม่องสมุนไพร

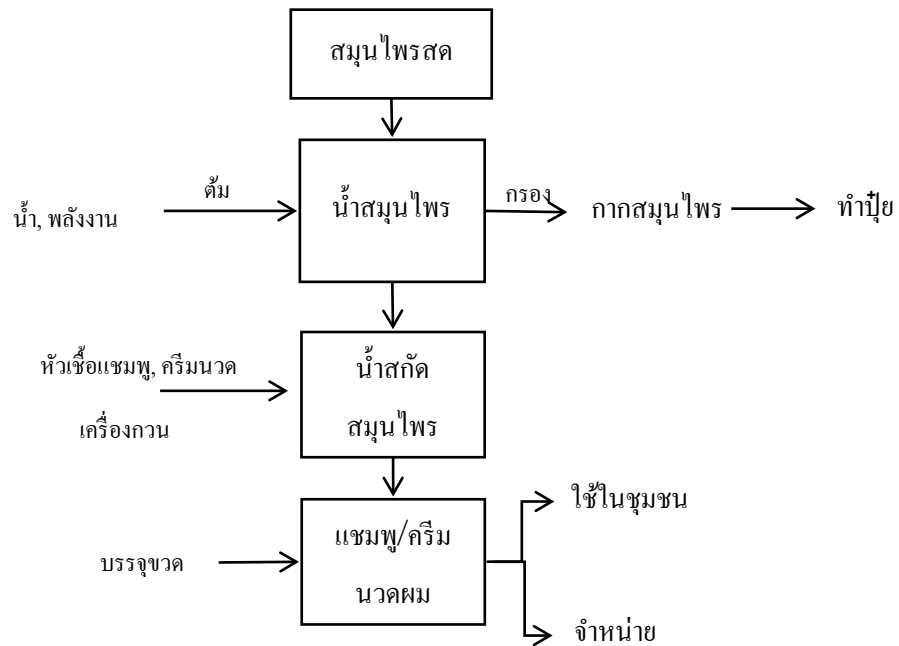
เป็นฐานงานสำหรับการทำจี๊ตังสมุนไพร ยาหม่อง ชนิดต่างๆ และทำลูกประคบแก้ปวดเมื่อย เพื่อไว้ใช้ในชุมชนและจำหน่ายแก่ร้านค้าชุมชน และร้านค้าสหกรณ์บุญนิยม อุทยานบุญนิยม ผลิตภัณฑ์เช่น จี๊ตังบรรเทาหวัด แก้มลงสัตว์กัดต่อย จากสมุนไพรต่างๆ น้ำมันระกำ น้ำมันเหลือง น้ำมันบรรเทาหวัด จี๊ตังตะไคร้หอมป้องกันยุง เป็น การทำลูกประคบสมุนไพร จะเก็บสมุนไพรไปตากแดดให้แห้ง ยังโรงตากซึ่งอยู่ข้างโรงจุนทรีย์ ส่วนผสม ได้แก่ ใบตะไคร้ ยูคาลิปตัส ใพล ใบมะขาม เปลือกมะกรูด ขมิ้น จิง ข่า ใบเถาวัลย์ ฯลฯ

ภาพที่ 5.13 ลูกประคบแก้ปวดเมื่อย และการทำจี๊ตังยาหม่อง

5.8.2.5 โรงแخمพู

ผลิตผลิตภัณฑ์ชะล้าง ทำความสะอาด และบำรุงผิวภายนอก ซึ่งมีส่วนประกอบของสมุนไพรธรรมชาติ ได้แก่ ว่านหางจระเข้ ดอกอัญชัน ประคำดีควาย ครีมน้ำขมิ้น มะขาม มะกรูดเป็นต้น เป็นการผลิตเพื่อนำมาใช้เองและจำหน่าย กระบวนการผลิต ประกอบด้วย การเอาสมุนไพรมาต้ม แล้วกรองเอากากออก จากนั้น นำมาผสมกับหัวเชื้อแخمพู และครีมนวดผม ใส่เครื่องกวน จากนั้นนำมาบรรจุขวด ขนาด 250 มิลลิลิตร ผลิตใช้เองในชุมชนและจำหน่ายร้านค้าในชุมชน ร้านค้าในตัวเมืองจังหวัดอุบลราชธานี และส่งจำหน่ายไปยังเครือข่ายชาวโสภนในจังหวัดต่างๆ โดยปริมาณการผลิตไม่แน่นอนแล้วแต่ความต้องการของชาวชุมชน และผู้บริโภค

ภาพที่ 5.14 ขั้นตอนการผลิตแชมพูและครีมนวดผสม

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนราชธานีอโศกได้แก่

- 1) แชมพูและครีมนวดว่านหางจระเข้ ดอกอัญชัน มะกรูด ประคำดีควาย ครีมข้าว
- 2) น้ำยาล้างจาน
- 3) น้ำยาล้างผ้า ผสมน้ำด่างจี๊ด
- 4) เจลทาผิวว่านหางจระเข้
- 5) เจลใส่ผมว่านหางจระเข้ ดอกอัญชัน
- 6) โลชั่นทาผิว
- 7) สบู่เหลวว่านหางจระเข้ ขมิ้นชัน

ภาพที่ 5.15 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากโรงแชมพู

5.8.2.6 โรงจุลินทรีย์

ฐานงานโรงจุลินทรีย์ จะมีหน้าที่ในการผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์ น้ำหมักจุลินทรีย์เพื่อการผลิตปุ๋ย และมีการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ในครัวเรือน ได้แก่ น้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำสูตรพลังจุลินทรีย์ชีวภาพ น้ำยาล้างห้องน้ำสูตรจุลินทรีย์ชีวภาพมะเฟือง เป็นต้น

กระบวนการผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์ จะกระทำในป่าลิก ขุดหน้าดินให้ลึกลงไป 30 เซนติเมตร ใช้รำที่ผสมน้ำตาลทรายแดงและน้ำ ปั้นเป็นก้อน นำไปวางไว้ตรงหลุม ทิ้งไว้สักระยะ จุลินทรีย์ที่อาศัยอยู่ในป่านั้นจะมากินรำ นำก้อนรำนั้นออกมาใส่ถังขนาด 20 ลิตร และน้ำตาลทรายแดง 1.5 กิโลกรัม หมักทิ้งไว้ จะเป็นการขยายเชื้อ

การหมักน้ำปัสสาวะ หรือ ยูเรียน้ำ ก็จะมีหัวเชื้อจุลินทรีย์ในถัง ตัวอย่าง ถัง 1000 ลิตร เติมน้ำตาล 60 ลิตร นอกนั้นเป็นน้ำปัสสาวะ หมักไว้ประมาณ 3-6 เดือน

จากหัวเชื้อจุลินทรีย์ที่นำมาจากป่าลิก ผสมกับ หน่อไม้ ผักบุง ฟักทอง หน่อกล้วย หมักผสมกัน เมื่อได้ที่นำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และสามารถดับกลิ่นได้ดีด้วย ใช้ทำน้ำยาล้างห้องน้ำ บรรยากาศภายในโรงจุลินทรีย์ จะมีถึงหมักน้ำจุลินทรีย์ตั้ง โดยเขียนวันที่เริ่มหมักไว้อย่างละเอียด เด็กนักเรียนประจำงานจะบรรจุขวดเพื่อนำจำหน่ายต่อไป

ภาพที่ 5.16 การทำงานฐานโรงจุลินทรีย์

5.8.2.7 โรงปุ๋ย

เริ่มแรกการทำปุ๋ยอินทรีย์ เริ่มจากการนำเศษอาหาร เศษขยะ และกากถั่วเหลืองที่เหลือใช้มาทำปุ๋ยหมัก เพื่อใช้ในชุมชนและมีจำหน่ายให้ เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียง ในปริมาณไม่มาก เมื่อมีความต้องการเพิ่มมากขึ้นจึงมีการขยายพัฒนาฐานงานให้มีการผลิตมากขึ้น จำหน่ายให้แก่บุคคลสนใจทั่วไปทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยใช้เงินทุน จากกองทุนกลางของชาวโศก ในการเริ่มต้นกิจการ การก่อตั้ง โรงปุ๋ย เพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ปุ๋ยอินทรีย์

และลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรโดยจำหน่ายในราคาถูก เพื่อให้เกษตรกรหันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรไร้สารพิษ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อจัดจำหน่ายและใช้ในชุมชน ปัจจุบันจำหน่ายในชื่อ ปุ๋ยงอกงาม และยังรับบรรจุถุงตามคำสั่งซื้อจากตราผลิตภัณฑ์อื่นๆ ด้วย ส่วนประกอบสำคัญได้แก่ (แก่งธรรม สยะรักษ์, 2555)

1) อามิ คือน้ำเสียจากโรงงานทำผงชูรส จะมีธาตุอาหารไนโตรเจนสูง เพราะผงชูรสทำจากแป้งมันสำปะหลังกับยูเรีย

2) หินภูเขาไฟ ชาวบ้านราชเรียกว่า “หินมูลค่า” ได้มาจากจังหวัดบุรีรัมย์ มีแร่ธาตุหลายอย่าง ได้แก่ โพแทสเซียม ฟอสฟอรัส และธาตุอาหารรองอีก 16 ชนิด

3) เล็กอ้อย คือ เวลาที่หีบอ้อยส่วนกากอ้อยสุดท้าย ที่เป็นกากละเอียด จะมีไนโตรเจนสูง ได้มาจากโรงงานผลิตน้ำตาลทราย

4) เปลือกยูคา หรือจี้เลื้อย เป็นตัวเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดินเวลานำปุ๋ยไปใช้ นำส่วนผสมทั้งสี่ชนิดนี้มาหมักคลุกเคล้าให้เข้ากันในอัตรา 2:3:2:3 พื้นที่ผสมและหมักปุ๋ยของบ้านราชจะเป็นพื้นโล่ง จากนั้นจะฉีดจุลินทรีย์ที่หมักจากยูเรีย (น้ำปัสสาวะ) สำเล้าหัวเชื้อจุลินทรีย์ (ได้จากโรงจุลินทรีย์) เพื่อให้ประสิทธิภาพปุ๋ยสูงขึ้น

ภาพที่ 5.17 ลานผสมปุ๋ย และการทำงานในโรงปุ๋ย ขนปุ๋ยเพื่อนำขึ้นรถจำหน่าย

5.8.3 การค้าขาย หรือพาณิชย์บุญนิยม

ชุมชนราชธานีอโศกค้าขายด้วยระบบบุญนิยม ซึ่งเป็นระบบการค้าที่มุ่งหมายให้ผู้บริโภคได้รับประโยชน์สูงสุด การค้าระบบบุญนิยมมี 4 ระดับ คือ 1) การขายสินค้าต่ำกว่าราคาตลาด 2) การขายสินค้าราคาเท่าทุน (ขายโดยไม่บวกกำไร) 3) การขายสินค้าต่ำกว่าทุน/ขาดทุน และ 4) การให้เปล่า/แจกฟรี โดยกำไรระดับที่ 4 ถือเป็นกำไรสูงสุด คือได้บุญมากที่สุด

สมณะโพธิรักษ์เสนอว่าความเชื่อเรื่อง “บุญนิยม” จะหนุนให้คนเป็นคนดี ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อที่จะสั่งสมบุญ ในระบบบุญนิยมนั้น กำไรขาดทุนของอาริชนแท้ คือ “ได้มาเป็นบาปคือขาดทุน เสียไปเป็นบุญคือกำไร” หรือวัดความสำเร็จของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบนี้ด้วย “บุญ” (นาวิน โสภากุมิ, 2547: 164-165) และมีนโยบายการค้าแบบชาวอโศก ดังนี้ ขายถูก ไม่ฉวยโอกาส ขยัน อุดสาหกรรม ประณีต ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ

กิจกรรมการค้าที่ขายต่ำกว่าท้องตลาด ได้แก่

1) ห้างปันบุญ (ร้านค้าปันบุญ) ตั้งอยู่ข้างโรงปุ๋ย เป็นร้านค้าชุมชน จำหน่ายสินค้าที่ผลิตในชุมชน และจากเครือข่ายของชาวอโศก ของใช้อุปโภคบริโภค แก่ชาวชุมชน และชุมชนใกล้เคียง

2) สหกรณ์บุญนิยมราชธานีอโศก จำกัด ตั้งอยู่ที่ตลาดอำเภอวารินชำราบ จำหน่ายสินค้าที่ผลิตในชุมชนและจากเครือข่ายของชาวอโศก ประเภทอาหารแห้ง และของใช้ภายในบ้าน ทั้งราคาปลีกและส่ง

3) อุทยานบุญนิยม ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง ตั้งอยู่บริเวณถนนเทพโยธิตัดกับถนนศรีณรงค์ ตรงกันข้ามสถานฟื้นฟู อาชีพคนพิการ จังหวัดอุบลราชธานี จำหน่ายอาหารมังสวิรัตที่ประกอบจากพืชผักไร้สารพิษ และผลิตภัณฑ์จากชุมชน และจากเครือข่ายชาวอโศก มีตลาดนัดเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษในวันเสาร์- อาทิตย์ จำหน่ายพืชผักไร้สารพิษ ซึ่งสมาชิกที่มาขายเป็นทั้งผู้ผลิตและมาจำหน่ายเอง สมาชิกเหล่านี้จะต้องผ่านการอบรม จากศูนย์อบรมเครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย

กิจกรรมที่ขายสินค้าต่ำกว่าทุน หรือขาดทุน คือ “งานตลาดอาริยะ” เป็นงานที่จัดขึ้นมาเพื่อแสวงหาการขาดทุน แต่เป็นกำไร อาริยะทางจิตวิญญาณ จึงเรียกว่า งานปีใหม่ตลาดอาริยะ เป็นตลาดที่ขายสินค้าในราคาต่ำกว่าทุน เช่น ก๋วยเตี๋ยวชามละ 1 บาทเป็นต้น ใครขาดทุนได้มากเท่าไร ถือว่าได้กำไรอาริยะมากเท่านั้น สินค้าที่นำมาขายในตลาด จะเน้นสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันที่ 13 ถึง 15 เมษายน เป็นเวลา 3 วัน

ภาพที่ 5.18 ภาพบรรยากาศงานตลาดอาริยะ 13-15 เมษายน 2555

กิจกรรมแบบให้เปล่า หรือแจกฟรี ที่จัดประจำคือทุกวันแม่ และวันพ่อแห่งชาติ ได้แก่ 12 สิงหาคม และ 5 ธันวาคม จะมีการทำอาหาร ร่วมกับสมาชิกเครือข่ายกิจกรรมไร้สารพิษ ไปแจกตามหมู่บ้านใกล้เคียง และสาธิตการทำน้ำยาล้างจาน และน้ำยาซักผ้าให้แก่ประชาชนผู้สนใจทั่วไป การเพาะถั่วงอกด้วยวิธีง่ายๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ประชาชนสามารถเรียนรู้การพึ่งตนเอง ในเริ่มต้น และในร้านอาหารที่อุทยานบุญนิยม จะให้รับประทานอาหารฟรี ไม่คิดเงิน

ภาพที่ 5.19 การแจกอาหารในกิจกรรมวันพ่อ ปี 2554

5.8.4 การบริโภค

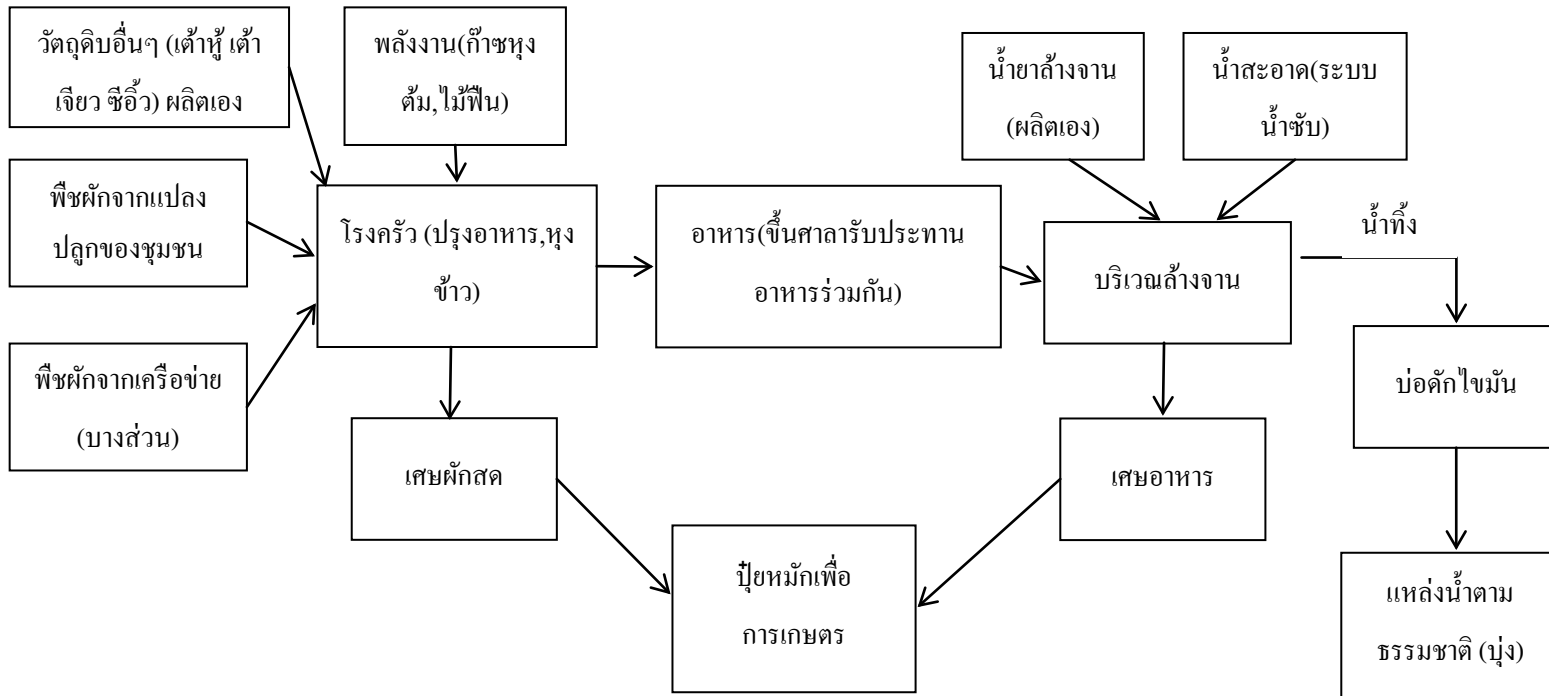
การบริโภคภายในชุมชน สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จะเป็นสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้รู้จักการใช้ชีวิตแบบพอเพียง สมถะ ไม่ยึดติดในวัตถุต่างๆ ระบบไฟฟ้าภายในหมู่บ้าน จึงเป็นการแปลงไฟจาก 220 โวลต์ เป็น 110 โวลต์ เพื่อไม่ให้ชาวชุมชนมีเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เกินความจำเป็น ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการผิดพลาด หากต้องการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ส่วนกลางมีการจัดไว้ให้ ไม่ว่าจะเป็นห้องคอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ส่วนรวม เครื่องซักผ้าไว้สำหรับซักผ้ารวมผืนใหญ่ ในบ้านชุมชนที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสไปพักอาศัยร่วมด้วย จะมีเพียงเครื่องครัว วิทยุเครื่องเล็กไว้สำหรับฟังการบรรยายธรรม หรือรายการทางวิทยุชุมชน

ในด้านอาหารจะเลือกใช้วัตถุดิบในการปรุงอาหารที่ผลิตได้ในชุมชนเป็นหลัก เช่น ผักจากสวนกิจกรรม ข้าวที่ปลูกเอง เต้าหู้ ซีอิ๊ว เต้าเจี้ยว กะปิเจ ที่ผลิตได้เองในชุมชน รวมไปถึงเครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น ยาสระผม น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน ฯลฯ สิ่งใดที่ไม่มีชุมชนจึงจะซื้อจากภายนอกจากเครือข่ายชาวโศกด้วยกัน

ผู้รับผิดชอบฐานโรงครัว มีแม่ครัวหลักคือคุณปะงามงาน และมีการผลัดเปลี่ยนเวรทำอาหารของนิสิตปวส. และสมาชิกชุมชน อาหารมีบริการ 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า 9.00 น. ถึง 12.00 น. และช่วงเย็น เวลา 16.30 น. ถึง 18.00 น. ส่วนในเวลาเช้า 5.00 น. จะมีการทำอาหารเสริมให้แก่นักเรียน ได้แก่ น้ำเต้าหู้ หรือ ข้าวต้ม หรือน้ำถั่วบดหลากชนิด เป็นต้น

อาหารที่รับประทานจะเป็นอาหารที่มีประโยชน์จำเป็นสำหรับร่างกาย จะมีคุณค่าอาหารอย่างครบถ้วน ได้แก่ ข้าวกล้อง ข้าวต้ม ผักสด ถั่ว งา และอาหารคาว หวานอื่นๆ ผลไม้ นมถั่วเหลือง เป็นต้น งดเว้นอาหารเนื้อสัตว์ อาหารมัน และอาหารที่มีรสจัดเกินไป ของหวานจะมีรสชาติไม่หวานเกินไป

ชุมชนจะมีการจำกัดประเภทอาหารและมื้ออาหาร วันละมื้อเดียวหรือสองมื้อ (นักบวชชั้น มื้อเดียว ผู้เตรียมบวช และคนวัดถือศีล 8 ทานอาหารมื้อเดียว) ไม่รับประทานอาหารจุกจิบระหว่าง มื้อ จึงมีโอกาสน้อยที่จะรับประทานอาหารที่เป็นโทษภัยต่อร่างกาย ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมนตรีนิยม ที่มีการเรียนรู้การบริโภคที่ไม่เกิดโทษ ไม่ถูกหลอกให้หลงเสพติดสิ่งที่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย รู้เท่าทันและหลุดพ้นจากกระแสบริโภคนิยม รู้จักการบริโภคที่เป็นแก่นสาระ มีคุณค่าประโยชน์ โดยก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร เป็นการให้รู้จักประมาณในการบริโภค เมื่อจะบริโภคสิ่งใดก็ต้องพิจารณาเหตุผล หรือความมุ่งหมายของการบริโภคอาหาร รู้ซึ่งถึงคุณค่าอาหาร และพระคุณของข้าว ผู้ปลูกข้าว และแม่ครัวที่ทำอาหารให้รับประทาน จุดมุ่งหมายของการบริโภค เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อการทำงานเพื่อประโยชน์ไปปรับใช้ผู้อื่น

ภาพที่ 5.20 วัตถุดิบที่นำเข้า และผลผลิต จากกิจกรรมการรับประทานอาหาร

5.8.5 สุขภาพ / สุขภาวะ

การดูแลสุขภาพเน้นการป้องกัน มากกว่าการรักษา มีการทำความเข้าใจชีวิตว่า ทำอย่างไรจะ
ไม่ได้รับเชื้อโรค ไม่ได้รับโทษภัยจากสังคม กินให้เป็น อยู่ให้เป็น รักษาร่างกายชีวิตสังขารให้เป็น
รักษาสีงแวดล้อมให้เป็น รู้จักสร้างสมดุลของชีวิตตามหลัก 8 อ. ได้แก่ 1) อาหารดี 2) อากาศดี 3)
อารมณ์ดี 4) อิทธิบาท 5) ออกกำลังกาย 6) เอาพิษออก 7) เอนกายหรือพักผ่อน 8) อาชีพสัมมา

เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (ผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบบ้านสุขภาพ) จะแนะนำเรื่องเหล่านี้ ส่วนเรื่อง
อารมณ์ อิทธิบาท และอาชีพสัมมา จะได้รับคำแนะนำจากสมณะสม่าเสมอ สำหรับชาวบ้านราช
ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้สุขภาพดีคือ จิตวิญญาณ หรืออารมณ์ เพราะจิตวิญญาณเป็นประธาน
ของสิ่งทั้งปวง ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ และการดูแลสุขภาพในชุมชนก็นิยมการแพทย์
ทางเลือก และจะมีเด็กนักเรียนมาเรียนรู้การดูแลสุขภาพแบบแพทย์ทางเลือก เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่ที่
ประจำงานงาน เรียนรู้การช่วยเหลือดูแลสุขภาพชาวชุมชน ต่างๆ

ภาพที่ 5.21 นักเรียนกำลังเรียนรู้การดูแลสุขภาพด้วยแพทย์ทางเลือก (ภาพซ้าย)
หม่องอบย่างสมุนไพร ผ่อนคลาย ดูแลสุขภาพแผนไทย (ภาพขวา)

เรื่องอากาศดี หมายถึงการได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี อากาศบริสุทธิ์เพราะ กิจกรรมของชาว
ชุมชนเป็นไปด้วยการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ จึงไม่ก่อมลพิษให้กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางอากาศ ดิน
น้ำ เพื่อท้ายที่สุดแล้วก็เพื่อสุขภาพที่ดีของชาวชุมชนเอง

การออกกำลังกาย ชาวบ้านราชถือว่าการทำงาน ที่เคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การทำเกษตรกรรม
คือการออกกำลังกาย จึงไม่เห็นการละเล่นกีฬาชนิดใด ในชุมชนเลย หรือจะมีบ้างก็จะมีการว่ายน้ำ
เล่นน้ำในบึงบริเวณชุมชน และเวลาเช้าประมาณ 5.00 น. ของทุกวันช่วงที่ผู้วิจัยได้ไปอาศัยใน
ชุมชน พฤศจิกายน 2555 สมณะ (ท่านฟ้าไท) จะนำชาวบ้านที่สนใจออกกำลังกายเหมือนโยคะ เรียกกัน
ว่า “เดินลมปราณ” เป็นการกำหนดลมหายใจเข้าออกให้เป็นจังหวะ

การดูแลสุขภาพ จะเน้นการป้องกัน เน้นการเข้าใจ และเอาตัวเองให้อยู่ห่างไกลพิษภัย ไม่ว่าจะ เป็นอบายมุข หรือการดูแลสุขภาพด้วยการกินอาหาร โดยรู้จักกินอาหารให้เป็นยา ไม่ใช่กินยาจน เป็นอาหาร วิธีการดูแลรักษาผู้ป่วยจะอยู่บนพื้นฐานค่านิยมไม่ฟุ่มเฟือยหรือเริ่มจากการดูแล กันเองในชุมชนด้วยสมุนไพรที่มีในชุมชน ถ้าอาการหนักเกินความสามารถบุคลากรในชุมชนที่จะ ดูแลได้ จึงจะส่งโรงพยาบาล แต่ผู้ป่วยก็เลือกแผนการรักษาตามความเชื่อของตนเองได้ เช่น แผน ไทย แผนจีน แผนอินเดีย แผนตะวันตก หรือการแพทย์ทางเลือกอื่นๆ ในด้านยาสามัญประจำบ้าน จะได้รับการสนับสนุนจากสาธารณสุขจังหวัด เพื่อใช้รักษาผู้เจ็บป่วยในชุมชน จากภาพรวมการ สาธารณสุขที่เน้นการป้องกันที่ต้นเหตุ พบว่าประชาชนมีสุขภาพดีขึ้น เมื่อเทียบกับสุขภาพก่อนที่จะ เข้ามาในชุมชน แต่สมาชิกชุมชนบางท่านได้รับสารพิษสะสมในร่างกายก่อนเข้ามาในชุมชน ก็มี การเจ็บป่วยบ้างตามวัย

ขณะที่ผู้ศึกษาได้อยู่ร่วมสังเกตการณ์ มีอาการไข้ เจ้าหน้าที่บ้านสุขภาพให้ผู้ศึกษาเลือกว่า จะรับประทานยาสมุนไพร หรือยาแผนปัจจุบันเพื่อเลือกรักษา อาการเป็นไข้ และเจ็บคอ ผู้ศึกษา เลือกยาสมุนไพร จึงได้ฟ้าทะลายโจร และบอระเพ็ดชนิดแคปซูลมา จำนวนหนึ่ง พร้อมกับ คำแนะนำดูแลสุขภาพให้ทานน้ำอุ่นบ่อยๆ และให้ยามาขนาดรับประทาน 3 วันและหากไม่ดีขึ้นให้ กลับไปที่บ้านสุขภาพอีกครั้ง

ทางชุมชนจะมีคอร์สอบรมเรื่องสุขภาพให้แก่สมาชิกชุมชนเสมอ เช่นการดีที่อกซ์ การสวน ล้างลำไส้ การล้างพิษ การนวดประคบตัว หรือการทำกัวซา ซึ่งเป็นแนวทางของแพทย์ทางเลือก หน่วยงานที่อยู่ในเครือบ้านสุขภาพคือ หม่องอบอย่างสมุนไพร เป็นการอบตัวด้วยไอน้ำจากสมุนไพร ต่างๆ เพื่อเป็นการผ่อนคลายร่างกาย ถือเป็นหนึ่งวิธี การเอาพิษออก ของชาวชุมชน

5.8.6 การบริหารการปกครอง

ชาวอโศกได้แบ่งประเภทสมาชิกชุมชนออกเป็น 4 ประเภททั้งนี้เป็นการแบ่งตามหน้าที่ และภารกิจโดยอาศัย คุณธรรมเป็นแกนกลางคือ

- 1) นักบวช (สมณะ, ลิกขมาตุ) ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา
- 2) นักบริหาร ทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กร เป็นคนที่ต้องมีคุณธรรมสูง เสียสละสูง และเป็นผู้ไม่สะสม
- 3) นักบริการ ทำหน้าที่ซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นคนที่อาสาสมัคร เพื่อชุมชน เพื่อสังคมเป็นคนกินน้อยใช้น้อย รู้จักพอเพียง

4) นักผลิต เป็นผู้กระทำการผลิตโดยตรงมีศีลห้าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงเป็นคนขยัน ซื่อสัตย์ เสียสละเอาส่วนเกินมอบให้แก่กองกลาง (สาธารณโภคี) ในรูปของเงินบริจาค บ้าง แรงงานบ้าง ปัญญาความคิดบ้าง แล้วแต่โอกาสและความเหมาะสม

การทำวัตร และการประชุมสม่ำเสมอทำให้ชาวบ้านราชมีความเป็นปึกแผ่น มีเอกภาพ มีความคิดเห็นเสมอกัน คือ ทิวฐิสามัญญตา ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสาราณียธรรม

หลักการปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในชุมชน มีดังนี้

- 1) ถือศีล 5 เป็นอย่างต่ำสุด
- 2) ไม่นำสัตว์และรังแกสัตว์ทุกชนิด
- 3) ไม่นำอาหารเนื้อสัตว์ทุกชนิดเข้ามาในชุมชน
- 4) ไม่รับประทานอาหารเนื้อสัตว์
- 5) ไม่รับประทานอาหารนอกมือที่กำหนด (วันละ 2 มือ)
- 6) ไม่เสพหรือนำสิ่งเสพติดทุกชนิดเข้ามาในชุมชน เช่น เหล้า บุหรี่ หมากพลู กาแฟ ฯลฯ
- 7) ไม่พูดจาโกหก หยาบคาย สองแง่สองง่าม
- 8) ไม่สวมรองเท้า เพื่อเป็นการฝึกสติ และทำจะได้สัมผัสการนวดแบบธรรมชาติ ซึ่งมีผลดีต่อสุขภาพ (ปัจจุบันสามารถยืดหยุ่นได้ หากต้องเข้าไปในพื้นที่มีหนามหรือบริเวณรกทึบ)
- 9) ไม่นอนกลางวัน และไม่ทำตนให้โง่งม (ยกเว้นป่วย)
- 10) ต้องช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณอาคารสถานที่ ห้องน้ำ และห้องส้วม
- 11) ต้องแยกขยะทิ้งในภาชนะที่ชุมชนจัดให้
- 12) ต้องแต่งกายสุภาพ หลีกเลี่ยงนุ่งกางเกงขาสั้นหรือแต่งกายด้วยเสื้อผ้ารัดรูป

หากมีผู้ทำผิดกฎ ในข้อที่ไม่ร้ายแรงจะมีการตักเตือนกันก่อน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง ลึกขมาตุสร้างฝัน (2555.บทสัมภษณ์) กล่าวว่า หากไม่เกิดการพัฒนาที่ตนเอง สังคมก็จะเสื่อม หากให้โอกาสแล้วยังทำผิดซ้ำอีก ก็จะต้องให้ออกจากชุมชนไป คณะกรรมการชุมชน ซึ่งมีสมณะ และ ลึกขมาตุเป็นที่ปรึกษา จะเป็นกลุ่มที่พิจารณาตัดสินบทลงโทษ

5.8.7 การเงิน สวัสดิการ

การทำงาน สมาชิกของชุมชนสามารถเลือกฐานงานในการทำงานได้ตามความถนัด และตามความต้องการของแต่ละคน และทุกคนยินดีที่จะทำงานโดยไม่รับรายได้เป็นของตัวเอง รายได้ทั้งหมดจึงสามารถนำไปสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม สมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน จะไม่ตกเป็นทาสเงิน

ทุกคนจึงไม่มีรายได้-เงินเดือน แต่จะมีทุนกองกลางหรือ ระบบกงสี ที่มีการกินการใช้ร่วมกันเรียกว่า สาธารณ-โภคี ทำให้ทุกคนสามารถพึ่ง เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย กันได้อย่างครบวงจร

ระเบียบการเบิกสวัสดิการชุมชนราชธานีอโศก

ค่ารักษาพยาบาล ผู้มีสิทธิ์เบิกมี 5 ฐานะ คือ

- 1) นักบวชทุกฐานะ ปะ นาค สามเณร สมณะ เบิกได้ 100 เปอร์เซ็นต์
- 2) คนวัด อาคันตุกะประจำ อารามิก อารามิกา เบิกมีเงื่อนไข
- 3) ผู้รับใช้ฐานงาน นักเรียน นิสิต อาคันตุกะจร พิจารณาเป็นรายๆ ตามความเหมาะสม
- 4) ชาวชุมชนที่อยู่ประจำและสมาชิกในฐานงาน พิจารณาเป็นรายๆ ตามความเหมาะสม
- 5) ผู้พักค้าง ผู้พักค้างต้องอยู่ 3 เดือน และสังกัดฐานงาน โดยผ่านการตรวจสอบของชาวชุมชน และผู้ที่จะเบิกของใช้จากร้านปันบุญ ต้องอยู่ในชุมชน 3 เดือนขึ้นไป

สวัสดิการสิ่งของที่เบิกได้

- 1) เสื้อผ้าปีละ 2 ชุด
- 2) มุ้ง กลด เสื้อ ผ้าห่ม
- 3) สิ่งของที่จำเป็นใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เทียน ไม้ขีด ผ้าอนามัย แชมพู ผงซักฟอก เด็กนักเรียน เครื่องเขียนต่างๆ ฯลฯ
- 4) ค่าเดินทางเบิกได้ 2 ครั้ง/ปี

สำหรับการเบิกเงินจะต้องผ่านคณะกรรมการ หรือนักบวช หรือบางคนที่เป็นต้องมีโทรศัพท์มือถือเพื่อไว้ใช้ติดต่องานชุมชนก็สามารถเบิกค่าใช้จ่ายได้ สวัสดิการที่สำคัญที่ชุมชนจัดให้สมาชิกคือ ห้องทันตกรรม มีเครื่องมือ และอุปกรณ์พร้อมให้การดูแลสุขภาพฟันของชาวชุมชน โดยจะมีหมออาสาสมัครเดินทางมาให้บริการเดือนละสี่ครั้ง ชุมชนจะมีบริการตัดผมให้ชาวบ้านและเด็กนักเรียนฟรี โดยเป็นชาวชุมชนเองมีมีทักษะในการตัดผม

การเงินบุญนิยม มีลักษณะดังนี้ (วินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 149)

- 1) จัดสมดุลรายรับรายจ่าย ไม่ให้มีส่วนเหลือเก็บกักสะสมไว้เกินจำเป็น แต่จะต้องสะพัดออกไปสร้างงานที่เป็นประโยชน์คุณค่าแก่สังคมส่วนร่วมให้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็ไม่ให้เป็นหนี้
- 2) รับบริจาคจากบุคคลที่เข้าใจนโยบายการทำงาน of ชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งจะต้องแสดงออกโดยการอ่านหนังสือของชาวอโศกอย่างน้อย 7 เล่ม หรือมาฟังธรรมที่พุทธสถานอย่างน้อย 7 ครั้ง
- 3) ใช้จ่ายโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งคำนึงถึงจิตใจและเหตุผลของผู้ที่ประกอบด้วย
- 4) ปรึกษาสมณะและสิกขมาตุก่อนตัดสินใจ

5.8.8 การศึกษาและเทคโนโลยี

การบริหารจัดการหลักสูตรเน้นการมีส่วนร่วมของหมู่บ้าน วัดและโรงเรียน หรือ บวร ถือว่านักเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกชุมชนและบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิต จึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ปัญหาที่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การจัดการศึกษาสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตและการเจริญเติบโตของหมู่บ้านชุมชนราชธานีอโศก เป็นหลักภายใต้ปรัชญาการศึกษาคือ สืบค้น เป็นงาน ชาญวิชา

ภาพที่ 5.22 วิถีชีวิตบูรณาการ บ้าน วัด โรงเรียน และการเรียนธรรมะจากสมณะ ในตอนเย็น (ขวา)
ที่มา: โรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก, 2555.

การเรียนการสอนเน้นการปฏิบัติงานให้เกิดประสบการณ์จริง โดยแบ่งกลุ่มนักเรียนเข้าเรียนรู้ฝึกฝนงานอาชีพในรูปแบบฐานงานของชุมชนตามความสนใจ โดยมีผู้ใหญ่ที่ดูแลฐานงาน เรียกว่าพ่อฐานหรือแม่ฐานที่มีประสบการณ์การทำงานในฐานงานนั้นจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความถนัด นักเรียนเกิดการเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เกิดความรู้ ความชำนาญ ได้เรียนรู้อุปสรรค วิธีการแก้ปัญหาและบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น สร้างสำนึกให้กับนักเรียนเสมือนตนเองเป็นเจ้าของกิจการ เกิดความเชื่อมั่น สามารถพึ่งตนเองจนเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้

ฐานงานที่ใช้เป็นฐานการเรียนรู้แก่นักเรียนได้แก่ กสิกรรม การค้าขาย (พาณิชย์บุญนิยม) อุตสาหกรรมชุมชน การสื่อสาร และบ้านสุขภาพ จัดการศึกษาให้เด็กเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้จึงไม่ใช่การนั่งคิด นั่งเขียน หรือท่องจำอยู่เพียงในห้องเรียน แต่โลกต่างหาก คือห้องเรียนที่กว้างใหญ่ นี่คือนักเรียนจัดการศึกษาของชุมชน

ภาพที่ 5.23 นักเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศกกับการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (ภาพซ้าย)
ครูผู้บุญ กำลังให้คำสอนกับนักเรียน (ภาพขวา)

ที่มา: โรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก, 2555.

กฎระเบียบของโรงเรียนมีดังนี้

- 1) นักเรียนจะต้องถือศีลห้า ละอบายมุข กินมังสวิรัต
- 2) ไม่ใช่เงิน
- 3) ไม่ใส่รองเท้า
- 4) นอนไม่เกินสามทุ่ม
- 5) ห้ามมีเครื่องใช้ต้องห้ามไว้ในครอบครอง เช่น เครื่องเล่นเพลง โทรศัพท์ เครื่องสำอาง

นักเรียนที่ละเมิดกฎ ถ้าความผิดเล็กน้อย ต้องทำความดีชดเชย ถ้ามีสิ่งของที่ห้ามใช้ หากพบทางโรงเรียนจะยึดของเข้าส่วนกลางทันทีไม่คืนให้ ถ้าประพฤติผิดศีล จะถูกพิจารณาโทษตามลักษณะความผิด โดยที่ประชุมครูจะกำหนดโทษต่างๆ กัน เช่น ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนสัมมาสิกขาแห่งอื่น พักการเรียน และให้ออก

การประเมินผลการเรียนแบ่งเป็น 3 ส่วนตามปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนคือ “ศีลเด่น เป็นงาน ชาตวิชา” คะแนนศีล 40 เปอร์เซ็นต์ ได้มาจากครูฝ่ายบริหาร 20 ครูฐานงาน 10 ครูวิชาการ 5 และนักเรียนด้วยกัน 5 คะแนนเป็นงาน 35 เปอร์เซ็นต์ ได้จากครูฝ่ายบริหารครึ่งหนึ่ง ครูฐานงานครึ่งหนึ่ง ส่วนคะแนนวิชาการ 25 เปอร์เซ็นต์ ได้จากครูที่สอนวิชาการทั้งหมด (คือจากการสอบ การเก็บคะแนน)

ตารางเวลาของนักเรียน นักเรียนจะอยู่กับครูฐานงาน และร่วมกิจวัตรกิจกรรมกิจการของชุมชนเป็นหลัก ครูฐานงานดูแลนักเรียนเหมือนเป็นลูกไก่ ครูไปไหนก็พานักเรียนไปด้วย ตื่นตอนเช้าเวลา 5.00 น. ร่วมตัวกันที่ได้เสียนศูนยฺสูญเพื่อออกกำลังกายบริหาร และสวดมนต์ ก่อนจะ

รับประทานอาหารเสริม เริ่มทำงานตามฐานงาน เวลา 6.00 – 8.30 น. แล้วมาเตรียมตัวรับประทานอาหารร่วมกันที่เสื่อในศูนย์ฯ เวลา 9.00 น. หลังรับประทานอาหารเป็นเวลาพัก และทำกิจกรรม 5 ส. คือเก็บกวาดทำความสะอาดในห้องเรียนหรือ ที่พักอาศัยของตน หรือโรงครัว ตามแต่เวรความรับผิดชอบของตน เวลา 13.00 – 16.30 น. ทำงานตามฐานงานช่วงบ่าย จากนั้นเป็นเวลารับประทานอาหาร และทำภารกิจส่วนตัว เข้าที่พัก และเวลา 18.30 – 20.30 น. เป็นเวลาเรียนหนังสือตามวิชาการ และเข้านอนก่อน 21.00 น. นอกจากนี้นักเรียนยังมีกิจกรรมประจำสัปดาห์คือการประชุม เพื่อตรวจเช็คสัปดาห์ ทบทวนความประพฤติ ระเบียบวินัยในบ้านพัก และระเบียบการแต่งกาย กิจกรรมเป็นเช่นนี้ มีวันหยุดพักคือวันจันทร์

วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพของมนุษย์ในการผลิตเพื่อการบริโภค ที่ไม่ทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งแพร่กระจายเพื่อพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงความจริงและคุณค่าของชีวิต ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในชุมชนจะ เลือกใช้ที่เหมาะสมและจำเป็น รู้จักการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ให้ทันยุคสมัยเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำงาน (รินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 179- 180) ในชุมชนมีการนำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาศักยภาพในการผลิตของชุมชน ในหลายด้าน เช่นการผลิตปัจจัย 4 ต่างๆ ด้านฐานงานสื่อ โดยเทคโนโลยีที่เลือกใช้จะต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 5.24 เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการผลิตเต้าหู้ การใช้พลังงานจากชีวมวล (ภาพซ้าย)
การใช้เทคโนโลยีการหุงข้าวแบบประหยัดพลังงาน (ภาพขวา)

5.8.9 การสื่อสาร

ชาวโศกเองก็มีได้ละเลยความเป็นไปของโลกภายนอก สามารถสังเกตได้จากการนำเอาข่าวหรือประเด็นทางสังคมต่างๆ มาลงในสื่อของชาวโศกรวมทั้งยังมีการสะท้อนมุมมองของตนเสมอมา และชาวโศกเองก็รับสื่อต่างๆ เข้าไปในชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้ศึกษากัน สื่อต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วิทยุทัศน์ จะถูกคัดกรองโดยสมณะชั้นผู้ใหญ่ของชาวโศก เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้รับเฉพาะสื่อที่บริสุทธิ์เพียงพอที่จะพัฒนาจิตวิญญาณได้ ซึ่งชาวโศกชมสื่อประเภทวิทยุทัศน์ต่างๆ ด้วยหลักการ“วิปัสสนาใจแก้ว” ซึ่งเป็นการสร้างภูมิ ปัญญา สมาธิ จากการดูวิดีโอ-โทรทัศน์ ให้เกิดผล 4 ประการ คือ

- 1) เกิดอริยญาณ เห็นความดี ถูกต้อง จริง ประโยชน์ สาระ ความเหมาะสม ความเที่ยงธรรม
- 2) ทำการปฏิบัติ ต่อสู้กับความชั่วที่ถูกละทิ้งออกไปจากนิสัยประจำ (สู้กับพลังคั้น-ชั่วร้ายในตัวตน)
- 3) อัคปลังกุศล สร้างความตระหนัก สำนึก และซาบซึ้งในความดี ของตัวละคร หรือสิ่งที่นำเสนอ

4) ฝึกฝนโลกวิทู เพิ่มพูนสุด คือการเรียนรู้ ความจริง ความเป็นไป สถานการณ์ต่างๆ ของโลก เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับตัวเองให้ทนอยู่ได้กับสถานการณ์ หรือเมื่อเผชิญสถานการณ์

การติดต่อสื่อสารภายในชุมชน เป็นการสื่อสารติดต่อเป็นเครือข่ายใช้ระบบเครื่องขยายเสียง โดยติดตั้งลำโพงตามจุดที่สำคัญของชุมชน (ประกาศเสียงตามสาย) การติดต่อสื่อสารภายนอกชุมชน จะมีโทรทัศน์ติดตั้งไว้ที่อาคารส่วนกลาง ซึ่งสามารถขอใช้บริการได้โดยขออนุญาตสมณะหรือคณะกรรมการที่รับผิดชอบ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นต้องติดต่อกับที่บ้าน หรือธุระ

ชุมชนราชธานีโศก ได้จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เผยแพร่ข่าวสาร สื่อธรรมะและข้อมูลอื่นๆ ในนามของศูนย์เรียนรู้ วิทยุชุมชนบัวกลางมุดออกอากาศด้วยคลื่น FM 93.5 เมกะเฮิร์ต

การสื่อสารอีกทางคือการสื่อสารผ่านตัวบุคคล โดยผ่านในรูปการสนทนา เช่น นักบวชเทศนา หลักธรรมต่างๆ ให้แก่ชาวชุมชน

โทรทัศน์ชุมชนเป็นฐานงานหนึ่งของด้านสื่อสารชุมชนและด้านการศึกษาเป็นเครื่องมือการพัฒนาคนในชุมชนและเป็นฐานงานการเรียนรู้ของนักเรียน โรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโศก มีชุมชนเป็นเจ้าของ ดำเนินการโดยสมาชิกและเยาวชนในชุมชน

ระยะเริ่มต้นเป็นเพียงฐานงานของโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโศกทำหน้าที่เก็บรวบรวมเหตุการณ์การพัฒนาหมู่บ้านและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้สมาชิกชุมชนดู ต่อมาได้พัฒนาการส่งภาพและเสียงสื่อสารข้ามจังหวัดระหว่างชุมชนในเครือข่ายของชาวโศก และพัฒนาเป็นสถานีโทรทัศน์ชุมชนราชธานีโศก เริ่มผลิตรายการในปี พ.ศ. 2550 ออกอากาศภายในท้องถิ่นรัศมี

การออกอากาศประมาณ 10 กิโลเมตร และยังเป็นส่วนหนึ่งของสถานีโทรทัศน์เพื่อมนุษยชาติ (For Mankind Television : FMTV) ซึ่งออกอากาศผ่านระบบดาวเทียม NSS6 ครอบคลุม 22 ประเทศ ในปัจจุบันสถานีโทรทัศน์ดำเนินการโดยมีนักเรียนโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก 8 คน เยาวชนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก 3 คน และเยาวชนที่เรียนแบบการศึกษาออกโรงเรียน 1 คน มีผู้ใหญ่ประจำฐานงาน 2 คน (ถึงดิน มุ่งมาจน, 2555: 47)

รายการที่โทรทัศน์ชุมชนผลิตเพื่อออกอากาศ มีดังนี้

1) ประเภทถ่ายทอดสดในห้องส่ง

- (1) รายการธรรมะ ในรูปแบบบรรยายและตอบปัญหาธรรมะ
- (2) รายการวิเคราะห์ข่าวเชิงพุทธเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันของสังคม

2) ประเภท สารคดี

- (1) รายการเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น
- (2) รายการด้านกิจกรรมไร้สารพิษ
- (3) รายการด้านสุขภาพองค์รวม
- (4) รายการด้านการจัดการศึกษาแบบบูรณาการของโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก
- (5) การรายงานข่าวความเคลื่อนไหวของชุมชน

เงินที่ใช้ในการบริหารกิจการโทรทัศน์ได้รับมาจาก ฐานขยะวิทยา รายได้จากการขายขยะ หรือจากขยะเหลือใช้ที่มีผู้นำมาบริจาค เครื่องใช้ไฟฟ้าที่ชำรุด จะมีฐานซ่อมอิเล็กทรอนิกส์ ซ่อมแซมแล้วนำไปจำหน่ายต่อไป

ภาพที่ 5.25 การทำงานกิจกรรมการทำสื่อ การรายงานข่าว การบันทึกเหตุการณ์

5.8.10 การบริการสุขาภิบาล

เรื่องการจัดการขยะเป็นหนึ่งในงานสามอาชีพคู่ชาติ "ขยะวิทยา"จากการบริโภคนิยมของสังคม ทำให้เกิดขยะมากมายจากประชากรที่เพิ่มขึ้นนั้นทำให้เป็นปัญหาสำคัญหนึ่งที่ ขยะกำลังจะล้นโลกทำให้ ชาวอโศกเล็งเห็นถึงความสำคัญ ที่จะช่วยกันลดปริมาณขยะ โดยช่วยกันคัดแยกขยะสิ่งไหนที่ยังพอนำกลับมาใช้ใหม่ได้ หรือขายเพื่อไปรีไซเคิลได้และหลีกเลี่ยงการใช้โฟม หรือพลาสติกในชุมชนอย่างสิ้นเชิง หรือให้น้อยที่สุด เนื่องจากมีหลักการดำเนินชีวิตที่อนุรักษ์ธรรมชาติ และมองว่าบรรพบุรุษพวกโฟม พลาสติกนั้นผลิตมาจากกระบวนการอุตสาหกรรมที่ใช้ สารเคมีเป็นตัวตั้งต้น ซึ่งทำลายสุขภาพ

จุดทิ้งขยะในชุมชน จะมีการแยกประเภทไว้ว่าถุงขาวคือ ขยะแห้ง ใส่ขยะดี แยกใช้และขายได้ ส่วนถุงดำ คือขยะทิ้ง ขยะมูลฝอย จัดไว้ตามจุดต่างๆ ทั่วชุมชน

ภาพที่ 5.26 การจัดการขยะในชุมชน

ชุมชนมีการแยกขยะที่ฐานงานเรียนรู้ด้านขยะวิทยาเป็นประเภทที่สามารถนำมาใช้ซ้ำได้ หรือนำไปรีไซเคิลได้ อย่างขวดพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ โลหะ หรือแยกขยะอันตราย ส่วนขยะเปียก หรือขยะสด พืชเศษอาหาร เศษผัก จะมีการนำไปหมักเป็นปุ๋ยเพื่อใช้ในงานด้านกสิกรรม ส่วนขยะอื่นๆ ที่ไม่สามารถนำไปขายหรือกลับมาใช้ซ้ำได้ จะมีรถจัดการของเทศบาลเข้ามาเก็บไปกำจัดต่อไป

ภาพที่ 5.27 โรงแยกขยะของชุมชน

5.8.11 ศิลปะและนันทนาการ

สมณะโพธิรักษ์ (2554: 68-69) ได้ให้ความหมายของศิลปะ ไว้ว่า ศิลปะ ผลงานแสดง สื่อกำหนดให้คนสัมผัส “งาน” นั้น ได้รับสาระเป็นผลอันเจริญแก่ผู้รับ ผลนั้นต้องเป็น “มงคลอันอุดม” (สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุข ความเจริญไปสู่ที่สูงจนถึงที่สุด) ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสนิยามไว้ชัดเจนว่า “ศิลปะเป็นมงคลอันอุดม” และต้องไม่เป็นข้าศึกแก่กุศล เพราะฉะนั้น ผู้สร้างงานใด งานนั้นจะศิลปะหรือไม่เป็นศิลปะ ผู้สร้างก็ต้องมีภูมิรู้ ผลิตงานไม่ให้งานนั้นเป็น “ข้าศึกแก่กุศล, ข้าศึกแก่ใจ” ต้องเป็น “สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุขความเจริญไปสู่ที่สูงจนถึงที่สุด” หากงานใดคนบริโภคแล้ว ก่อให้เกิดกิเลสสูงชันจัดจ้านขึ้น ไม่ว่าจะเกิดระคะ โทสะ โมหะ เลื่อมทั้งนั้น “งาน” เช่นนี้เอง ที่เป็น งานอนาจาร หรือ งานลามก ซึ่งมีกันเยอะมากในสังคม เช่นนั้น งานศิลปะ คือ งานที่เป็นมงคลอันอุดม ไม่ใช่งานเพื่อบำเรอตัวเอง ไม่ใช่งานที่เป็นข้าศึกแก่กุศล แต่เป็นงานเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติจริงๆ

ศิลปะมี 2 นัย คือ สุนทรียศิลป์ กับ สาระศิลป์ การทำงานศิลปะจะต้องมีความงาม เจริญชวนให้ดู เรียกว่า สุนทรียศิลป์ ศิลปะต้องมีประโยชน์คุณค่า ถ้ามีสุนทรียศิลป์เรียกร้องเจริญชวนให้เขาเข้ามาดู คุณค่าก็ได้รับซึมซาบถึงแก่นสารของงานนั้น จึงเป็นผลสำเร็จของงานศิลป์ ก่อให้เกิดความประเสริฐแก่มนุษย์ นำพาไปสู่ความเจริญสูงสุด ผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรมต่างๆ โครงการอนุรักษ์เรือไทย การปั้นเสาศาครเป็นรูปต้นไม้ กิ่งไม้ จิตรกรรม การผลิตผลงานเพลงอารียะ ภาพยนตร์กลอน ฯลฯ

ภาพที่ 5. 28 ตัวอย่าง สถาปัตยกรรมของชาวมุขชน

ด้านนันทนาการ ดนตรี สำหรับดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีไทย มีชมรมทุกบ่ายวันอาทิตย์ให้นักเรียนได้ร่วมทำกิจกรรม และทุกวันสำคัญ จะมีการแสดงนาฏศิลป์ รำฟ้อน หรือการเล่นดนตรีสากล ด้านกีฬาที่ชุมชนไม่นิยมเล่นกีฬา เพราะมีความเชื่อว่าเป็นอบายมุข และไม่ยอมให้เสียพลังงาน/เวลา เพราะถือว่าการทำงาน คือการออกกำลังกาย หรือการเคลื่อนไหวด้วยโยคะ เรื่องการเล่นกีฬา พอเล่นไปแล้วกลายมายึดถือเป็นอาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นความคิดที่ไม่สัมมาทิฐิ เพราะสอนให้คนแข่งขัน มีเรื่องเงินเป็นตัวตั้ง ไม่เป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดงานที่มีคุณค่า อีกทั้งหากโหมเล่นมาก ก็อาจทำให้เสียสุขภาพ เช่นบาดเจ็บได้ (สุขแสงบุญ สอนจันทร์, 2555)

ภาพที่ 5.29 การละเล่นดนตรีไทย ของนักเรียนสัมมาสิกขาราชธานีอโศก

5.8.12 วัฒนธรรมชุมชน

ชาวชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเป็นแบบไทยๆ ผู้หญิงจะใส่เสื้อแขนยาวคอปิด และนุ่งผ้าถุงยาว ส่วนผู้ชายจะใส่เสื้อม่อฮ่อมแขนสั้นหรือยาว สวมกางเกงแบบไทยใหญ่ โดยเสื้อผ้าสีไม่ฉูดฉาด ไม่นิยมเครื่องประดับ ตัดผมสั้น ทั้งนิยมเดินเท้าเปล่าสัมผัสดินตามธรรมชาติ เพื่อเป็นการฝึกสติ ใ้รู้ทุกอย่างก้าวอย่างระมัดระวัง และเชื่อว่า การให้เท้าสัมผัสกับพื้นดินเป็นการนวดแบบธรรมชาติ ซึ่งมีผลดีต่อสุขภาพ รวมไปถึงการเป็นนักรบมั่งสวิงดิกันเป็นปกติ

การทักทายกันด้วยความอ่อนน้อม และกล่าวว่า “เจริญธรรม” หรือ “สำนึกดี” แทนคำว่า สวัสดี เด็กนักเรียน และคนในชุมชน จะเรียกผู้ที่มีอายุสูงกว่า ว่าพ่อ หรือแม่ และเด็กนักเรียนจะเรียกครู(ครู) ว่า “อา” เพราะอยู่อาศัยร่วมกันเปรียบเสมือนเป็นครอบครัวใหญ่ เป็นดังญาติพี่น้องกัน

ที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน ส่วนมากเป็นบ้านไม้ ลักษณะยกพื้นสูง มีใต้ถุนบ้าน เหมือนบ้านชนบทในสมัยอดีต บางบ้านยกพื้นสูงหลายเมตร เนื่องจากชุมชนราชธานี โศกอยู่ในพื้นที่ลุ่มต่ำกว่าชุมชนรอบข้างถึง 11 เมตร และอยู่ติดกับแม่น้ำมูล ทำให้ในฤดูน้ำหลาก ชุมชนจะประสบภัยน้ำท่วมอยู่เสมอ แต่ชุมชนก็มีการปรับตัว ทั้งมีการนำเรือไม้ เรือเอี่ยมจุ่นที่ใช้ลำเลียงขนส่งสินค้าในสมัยอดีต ที่นำมาจากลุ่มน้ำเจ้าพระยา มาปรับเป็นที่อยู่อาศัย และสถานที่ทำกิจกรรม หรือที่ตั้งของฐานงาน เมื่อถึงหน้าน้ำหลาก เรือก็เป็นที่อยู่อาศัยที่สามารถลอยปรับตัวตามการขึ้นลงของระดับน้ำ

ภาพที่ 5.30 ลักษณะที่พักอาศัยของชาวบ้านราชธานี โศก

วัฒนธรรมการเปลี่ยนชื่อ จากการสังเกตสมาชิกชุมชนที่เป็นฆราวาสในชุมชน เมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนจะมีการเปลี่ยนชื่อใหม่ โดยให้สมณะ โภชริภักษ์ ผู้นำชาวโศก หรือที่ชาวชุมชนเรียกว่า “พ่อท่าน/พ่อครู” เป็นผู้ตั้งชื่อให้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติธรรม เช่น กล้าตรง เป็นแก่น บวกศูนย์ พุทธเพียรเพชร เตือนแก้ว ปางบุญ ฝั่งบุญ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสมาชิกชุมชนบางท่านมี

การใช้นามสกุลใหม่โดยใช้ร่วมกันในหมู่ชาวโศก เช่น นาวาบุญนิยม มุ่งมาจน ตั้งใจจน ชาวหินฟ้า เป็นต้น

วัฒนธรรมประเพณี ที่สำคัญอีกประการ คือ การฃาปนกิจศพ เนื่องจากชุมชนที่นี้ดูแลกันตั้งญาติมิตร ตั้งแต่เกิด เจ็บป่วย แก่ และจนตาย ก็จะมีคนเผาให้ สถานที่เผาศพจะอยู่ที่ท้ายหมู่บ้านชุมชน ลักษณะเป็นเรือ ที่ดัดแปลงเป็น สถานที่ตั้งและเผาศพ เรียกว่า “เฮือนสุดชีวิต” หมายถึงเมื่อถึงสุดท้ายของชีวิต ก็คือ ตาย นั่นเอง ศพจะตั้งเคราศพพกันที่เฮือนเอนกประสงค์ของชุมชน เช่นเฮือนเพ็งกัน และจะเดินขบวนแห่ศพไปยังท้ายหมู่บ้าน ตั้งศพบนเชิงตะกอน จะมีการกล่าวถึงคุณงามความดีของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว สมณะจะเทศนาให้หลักธรรม เกี่ยวกับการตาย ความเป็นธรรมชาติของชีวิต หลังจากนั้น จะเป็นการวางกิ่งไม้ที่เก็บมาได้ภายในชุมชน นำมาวางกันทีละกิ่ง คนละก้าน ซึ่งจะต่างจากประเพณีการเผาศพของคนภายนอกที่ใช้ดอกไม้จันทน์ จากนั้นสมณะจะจุดไฟวันรุ่งขึ้น ญาติจะมาเก็บถ้ำกระดูกเพื่อนำไปเก็บรักษา หรือไปลอยอังคารต่อไป

ภาพที่ 5.31 เฮือนสุดชีวิต (ภาพซ้าย) และ การฃาปนกิจของชาวบ้านราช (ภาพขวา)

บทที่ 6

ประเมินชุมชนราชธานีโอศอกกับสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

การศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ในส่วนการศึกษาภาคสนาม/พื้นที่ศึกษา คำถามการศึกษา คือ ชุมชนราชธานีโอศอกมีความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้หรือไม่ โดยบทนี้จะบรรยายผล การศึกษาตามองค์ประกอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพอนามัยของมนุษย์ สวัสดิการ ของมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพชีวภาพ และระบบนิเวศโดยรวม และประเมินชุมชนราช ธานีโอศอก กับเกณฑ์ชีวิตที่ได้สร้างขึ้นในบทที่ 4 โดยนำข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามที่ได้บรรยาย ไว้ตามการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจากบทที่ 5 และสรุปปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนราช ธานีโอศอก

6.1 ชุมชนราชธานีโอศอก กับรูปแบบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

6.1.1 สุขภาพอนามัยของมนุษย์

เริ่มต้นจากการตั้งคำถาม ว่าสุขภาพของสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างไร และชุมชนมีการ บริหารด้านอนามัยแก่สมาชิกชุมชนหรือไม่ อย่างไร มีวิธีการดูแล ส่งเสริม หรือป้องกัน สุขภาพ อย่างไร

การตรวจสอบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ว่าส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางบวก และทางลบ สามารถวิเคราะห์ได้จากสิ่งคุกคามต่อสุขภาพ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสาเหตุของ อันตราย ตัวอย่างการสังเกตได้ดังนี้ (กนกพร สว่างแจ้ง, 2551: 128-131)

ตารางที่ 6.1 ผลการประเมินสิ่งคุกคามต่อสุขภาพของชุมชนราชธานีอโศก

สิ่งคุกคามต่อสุขภาพ	ผลการศึกษา
1. โรคติดต่อ	ไม่พบโรคติดต่อ
1.1 สภาวะแวดล้อมที่ถูกละเลยหรือไม่	ชุมชนมีการจัดการด้านสุขาภิบาลที่สะอาดเหมาะสม มีจุดทิ้งขยะ แยกขยะ และกำจัดอย่างเป็นระบบ ในส่วนขยะเศษอาหารจะมีการนำไปทำปุ๋ยหมักทุกวัน จึงไม่พบแหล่งแพร่กระจายของพาหะนำโรค ทั้งหนู และแมลง
1.2 แหล่งแพร่กระจายของตัวกลางพาหะโรค	
2. โรคไม่ติดต่อ	ไม่พบโรคไม่ติดต่อ
2.1 ภาวะเสื่อมโทรมในชุมชน?	สภาพชุมชนมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่พบภาวะเสื่อมโทรมในชุมชน ชุมชนมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงมีวิธีการลดมลพิษที่ปล่อยออกมา ทั้งการใช้เทคโนโลยีเพื่อลดการก่อมลพิษ การสร้างบ่อดักไขมันก่อนปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำ และการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น
2.2 มลพิษที่ถูกละเลยออกจากกิจกรรมต่างๆ	
3. ภาวะโภชนาการที่ไม่เหมาะสม	ไม่พบที่ไม่เหมาะสม
3.1 สภาพความเป็นอยู่	สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เศรษฐกิจอุดมสมบูรณ์ สมาชิกได้รับปัจจัย 4 ที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ทั้งคุณภาพและปริมาณ ไม่มีความขาดแคลน
3.2 เศรษฐกิจไม่ขาดแคลน คือเพียงพอของอาหารทั้งทางคุณภาพ และปริมาณที่มีต่อชุมชน	
4. การบาดเจ็บ อุบัติเหตุ จากการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม	ไม่พบการบาดเจ็บ อุบัติเหตุ
4.1 มีความรู้ความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี	จากสถิติการรักษาพยาบาลของบ้านสุขภาพชุมชน พบว่าอัตราการเกิดอุบัติเหตุจากการใช้เทคโนโลยี มีน้อย ถึงไม่มีเลย
4.2 สภาพที่อยู่อาศัยก่อสร้างอย่างถูกต้อง	สภาพที่อยู่อาศัยมีการก่อสร้างอย่างมั่นคง และถาวร
5. ภาวะขาดความควบคุมทางอารมณ์	ไม่พบภาวะขาดความควบคุมทางอารมณ์
5.1 สังเกตจากกินอาหารไม่ได้	ด้วยหลักการดำเนินชีวิตที่ยึดด้านจิตใจเป็นสำคัญ การเข้าใจโลกและไม่เพ่งโทษผู้อื่น จะทำให้ใจไม่เป็นทุกข์ ใจเบิกบาน ชาวชุมชนเชื่อว่าหากจิตใจดี ร่างกายก็จะดีตามไปด้วย จึงดำเนินมိอารมณ์ทางบวก มีความสุขในการใช้ชีวิต พึงพอใจในสิ่งที่ตนมี
5.2 ความเครียด	

ในปีพ.ศ. 2555 จากการสอบถามเจ้าหน้าที่บ้านสุขภาพ คุณพรตะวัน ธนโภก (2556) พบว่า สถิติการส่งผู้ป่วยจากชุมชนไปรับการรักษาต่อ โรงพยาบาล/คลินิกภายนอก เฉลี่ยเดือนละราย หรือ จำนวน 12 คน ต่อปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2.82 จากจำนวนประชากรทั้งหมด 426 คน ลักษณะ ความเจ็บป่วย คือ เป็นความเจ็บป่วยเฉาะทาง คนไข้เกี่ยวกับโรค คอ หู จมูก โรคหวัดที่เกิดจากการ ติดเชื้อเย็บพลาของระบบหายใจ กระทั่งต่อหูชั้นกลาง คอ และโพรงจมูก ฯ การรักษา รากฟัน, อุบัติเหตุ แขนหัก เป็นต้น

ในส่วนบ้านสุขภาพในชุมชน ชาวชุมชนมาใช้บริการด้านสุขภาพอนามัย ลักษณะความ เจ็บป่วยในผู้ใหญ่ ส่วนมากคือ อาการเกี่ยวกับระบบกล้ามเนื้อ ปวดเมื่อย ใช้วิธีแพทย์ทางเลือกรักษา อาการ โดยใช้ลูกประคบ การทำกัวซา และฝังเข็ม ในเด็กนักเรียน อาการเกี่ยวกับระบบกล้ามเนื้อ เช่นกัน และโรคเปลี่ยนฤดูจากร้อนไปฤดูฝน หรือจากฤดูหนาวมาฤดูร้อน โรคหวัด ส่วนมากอาการ เจ็บคอ จะรักษาด้วยสมุนไพรไทย จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ดูแลบ้านสุขภาพ ไม่พบโรคที่เกิดจาก การสัมผัส หรืออาศัยอยู่กับสารเคมี เช่น ผิวหนังอักเสบ หรือ โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจแต่ อย่างไม่ใด ส่วนโรคไม่ติดต่อ ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง ไม่พบว่าสมาชิกชุมชนเจ็บป่วย พบใน ชาวชุมชนผู้ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในชุมชน เพราะเป็นมาแต่เดิมก่อนเข้าชุมชน

ภายในชุมชน มีศูนย์บริการทางการแพทย์ หรือที่ชุมชนเรียกว่า บ้านสุขภาพ โดยชุมชน ตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลสุขภาพคนภายในชุมชน โดยมีพยาบาลวิชาชีพ เป็นเจ้าหน้าที่ประจำ 1 ท่าน มี ผู้ช่วย เป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 1 ท่าน และหมอยาพื้นบ้าน 2 ท่าน รวมทั้งการเป็นฐานงานการเรียนรู้หนึ่งของโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโสภณ จึงมีนักเรียนมา เรียนรู้ทำงานที่บ้านสุขภาพ อีกจำนวน 5 คน บ้านสุขภาพให้บริการ การดูแลสุขภาพ และการปฐม พยาบาลเบื้องต้น ใช้แนวทางการแพทย์แผนไทย แพทย์ทางเลือก แพทย์แผนปัจจุบัน มีเพียงคนไข้ จำนวน 5 เพียง ยาที่ใช้ภายในบ้านสุขภาพคือยาสมุนไพร ชนิดแคปซูล ผลิตเอง ได้แก่ ฟาทะลายโจร บอระเพ็ด ลูกใต้ใบ เป็นต้น ในส่วนยาอื่นๆ และยาแผนปัจจุบันจะสั่งซื้อ โดยใช้เงินทุนของชุมชน

การพบอัตราการเจ็บป่วยในระดับที่น้อย สามารถอธิบายได้ว่า เป็นผลมาจากสมาชิกชุมชน ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี เพราะการพัฒนาของชุมชนคำนึงถึงของสุขภาพ ประชาชนเป็นสำคัญ การพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง การป้องกันสุขภาพ หรือส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง เริ่มต้นที่ต้นทาง คือการ เลือกรับประทานอาหาร ผัก ผลไม้ ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่ง ก่อให้เกิดสารพิษตกค้างในพืช ผักได้ เป็นการรับประทานอาหารให้เป็นยา ดีกว่าเมื่อเจ็บป่วยแล้วจึง หาทางแก้ไขด้วยการใช้ยารักษา รวมทั้งใช้ยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกายด้วยการ ทำโยคะ หรือการทำงาน และฝึกลมหายใจ การเอาพิษออกจากร่างกาย

ตัวอย่างจากการสอบถามด้านสุขภาพของชาวชุมชน คุณเป็นเมฆ นามแสงผา (2555) สุขภาพก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชน ป่วยเป็นไทรอยด์เป็นพิษ รักษาอาการหายสนิทแล้ว เข้ามาอยู่ในชุมชนปี 2547 สุขภาพแข็งแรงดี ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคร้าย มีเพียงปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และเป็นหวัดเพียงเท่านั้น เช่นเดียวกับ คุณมิ่งหมาย มุ่งมาจน นับตั้งแต่เข้ามาอยู่ในชุมชน เป็นหวัดเพียง 3 ครั้ง และมีประสบอุบัติเหตุ คุณมิ่งหมายให้เหตุผลว่า หลักการดูแลสุขภาพของชุมชนยึดหลัก 8 อ. ได้แก่ 1) อาหารดี 2) อากาศดี 3) อารมณ์ดี 4) อิทธิบาท 5) ออกกำลังกาย 6) เอาพิษออก 7) เอนกายหรือพักผ่อน 8) อาชีพสัมมา โดยจิตใจมีความสำคัญที่สุด จิตที่ไม่คิดแกลบ ไม่เพ่งโทษผู้อื่น เป็นการทำให้จิตใจเราเบิกบาน ด้วยความเชื่อว่าใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว และมีการดูแลสุขภาพการใช้สมุนไพรเพื่อขับพิษ การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพตั้งแต่ปากทาง คือกินอาหารให้เป็นยา สิ่งเหล่านี้ทำให้มีสุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บป่วย (มิ่งหมาย มุ่งมาจน, 2556)

การมีสุขภาพะภายในที่ดี ได้แก่จิต อารมณ์ และทางปัญญา กล่าวคือ มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี มีสุนทรียทางอารมณ์ในการดำรงชีวิต ทำให้เป็นคนไม่เครียด ยิ้มแย้มแจ่มใส และรู้จักการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ในชุมชนมีการสอนธรรมะให้เข้าใจโทษภัยของเหตุที่ก่อความทุกข์ ความเจ็บป่วย ถือศีลเคร่ง มีจิตใจที่สงบเป็นสุข เข้าใจการเปลี่ยนแปลง จึงไม่ยึดติดในสุขและทุกข์ ไม่ยึดมั่นถือมั่น การถือหลักอิทธิบาท 4 ทั้งการดำเนินชีวิตและการทำงาน ก็จะทำให้เป็นคนที่มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี ในสิ่งที่ตนทำ (ฉันทะ) มีความขยันหมั่นเพียร เอาธุระไม่ทอดย (วิริยะ) มีจิตจดจ่อใส่สิ่งที่ทำไม่ฟุ้งซ่าน (จิตตะ) รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา ใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปรับปรุงในการทำงาน (วิมังสา) ด้วยหลักนี้ ทำให้ชาวบ้านราช มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี สิ่งที่ทำ และเป็นคนขยัน เสียสละ ด้วยมีความเชื่อว่า การทำงาน เป็นการไม่ปล่อยให้ตนเองว่าง เป็นการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น แก่สังคม เพื่อส่วนร่วม เป็นการสละออกซึ่งกิเลส ยิ่งเป็นการได้บุญ ด้วยลักษณะที่สนใจแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ จึงทำให้เป็นคนที่ไม่เบื่อกับการใช้ชีวิต สิ่งที่ได้พบได้ทั่วไปคือ ชาวชุมชนมีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายกันอยู่เป็นนิจ

6.1.2 สวัสดิการของมนุษย์

การมีสวัสดิการที่ดี จะมีลักษณะดังนี้ ชุมชนมีความอยู่ดีกินดี สมาชิกได้รับปัจจัยพื้นฐานที่ครบถ้วน มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมสังคมที่ดี ไม่มีอาชญากรรม ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น ชุมชนสนับสนุนการเรียนรู้ ต่างๆ การจัดการศึกษาปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สมาชิก มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก นำความรู้เทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสม

6.1.2.1 ด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนเริ่มต้นด้วยการผลิตเครื่องยังชีพ เครื่องอุปโภคบริโภค ต่างๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของคนภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด ทั้งการผลิตอาหารด้วยการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ไร้สารพิษ คือไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เพื่อตอบรับกับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ถือศีล 5 (ศีลข้อ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ รังแกสัตว์) ไม่เบียดเบียนชีวิตอื่น และด้านอุตสาหกรรมชุมชน ฐานงานแปรรูปอาหาร และสมุนไพรต่างๆ ได้แก่ ฐานโรงสี ไร่น้ำเต้า ฐานเต้าเจี้ยว ซีอิ้ว ฐานแปรรูป หม่องสมุนไพร โรงแกงหมู โรงปุ๋ย โรงจุลินทรีย์

การผลิตของชุมชนอาศัยการใช้แรงงานสมาชิกชุมชน ผสมกับเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือทุนแรงในการผลิตที่ต้องใช้แรงงานมาก สมาชิกทุกคนทำงานในชุมชน ด้วยความสมัครใจตามแต่ละฐานที่ตนสนใจ โดยไม่มีเงินเดือน โดยถือว่าสละให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ที่กองกลาง หรือส่วนร่วม คือชุมชน เป็นระบบกงสี แล้วชุมชนจัดสรรสวัสดิการต่างๆ ให้แก่สมาชิกชุมชนทุกคน เป็นปัจจัย 4 สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ค่ารักษาพยาบาล ค่าเดินทาง ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น

การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานแก่สมาชิก คือ ปัจจัย 4 ซึ่งมีผลต่อการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชาวชุมชน มีความครบถ้วน อุดมสมบูรณ์ สามารถแบ่งได้เป็น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ สามารถแสดงการผลิต เตรียมปัจจัยต่างๆ ของชุมชนราชธานีอโศก ได้ดังนี้

1) อาหาร ชุมชนผลิตฐานงานที่มารองรับบริการบริโภคของชาวชุมชนได้อย่างครบถ้วนเพียงพอ ได้แก่ ข้าว พืชผัก ธัญญาหาร เนื่องจากเป็นชุมชนไม่รับประทานเนื้อสัตว์ แหล่งโปรตีนสำคัญจึงมาจาก เห็ด ถั่ว งา เต้าหู้ เต้าเจี้ยว ซีอิ้ว กะปิเจ โดยชุมชนเลือกวัตถุดิบในการปรุงอาหารที่ผลิตได้ในชุมชน และท้องถิ่นเป็นหลัก สมาชิกชุมชนมีอาหารที่สะอาด อุดมสมบูรณ์ เพียงพอต่อการบริโภคของชาวชุมชน

ชุมชนยังต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก อันได้แก่ น้ำมันพืชในการปรุงอาหาร ถั่วเหลืองที่ใช้ในการผลิตเต้าหู้ โปรตีนเกษตร แก้วหูตัม พืชผักบางชนิดที่ชุมชนไม่มีในช่วงเวลานั้น แต่เป็นส่วนน้อย เพราะชุมชนพยายามเลือกวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ที่ชุมชนปลูกได้มาใช้ปรุงอาหาร

2) เครื่องนุ่งห่ม ชุมชนมีฐานจักร ในการผลิตเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายให้แก่สมาชิกชุมชน โดยสมาชิกเบิกได้ 2 ชุดต่อปี ไม่ได้ทอผ้าใช้เอง แต่ซื้อผ้าที่ทอเสร็จแล้ว มาจากภายนอก

3) ที่อยู่อาศัย ผู้ที่ประสงค์จะมาใช้ชีวิตเป็นสมาชิกชุมชน ชุมชนจะจัดหาที่พักให้ เครื่องนอนเครื่องใช้ให้ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยที่พักเป็นของส่วนกลาง หรือหากประสงค์ต้องการสร้างบ้านของตนเอง สามารถกระทำได้ ซึ่งมีข้อกำหนดพื้นฐานสำหรับคุณสมบัติของผู้ที่

สร้างบ้านเรือนและอยู่อาศัยในชุมชนได้คือ จะต้องถือศีล 5 ละอบายมุข และรับประทานอาหารมังสวิรัตโดยชุมชนแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยย่อยละประมาณ 50 ตารางวา ราคา 30,000 บาท โดยมีข้อตกลงร่วมกันของชุมชน กล่าวคือ ผู้อยู่อาศัยไม่มีสิทธิในที่ดินเป็นของตนเอง ให้กองทัพธรรมมูลนิธิ ถือสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด การปลูกสร้างบ้านผู้สร้างเป็นคนออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดโดยมีกฎระเบียบว่าใช้ไฟฟ้าขนาด 110 โวลต์ ต้องเป็นบ้านไม้ หรือบ้านปูนที่ยกพื้นสูง โดยจะมีสมาชิกชุมชนฝ่ายโยธาเป็นผู้ควบคุมการสร้าง แต่มีการจ้างแรงงานจากภายนอกเพราะ ขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือเฉพาะทาง แต่แรงงานต้องเป็นคนคบคุ้นรู้จักกันของชาวโศก หรือเป็นญาติกัน เพื่อป้องกันการผิดศีลในบริเวณชุมชน การขายต่อ การโอนสิทธิ์ หรือการให้เช่าบ้านต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชน โดยผู้อาศัยไม่ต้องเสียค่าน้ำ ค่าไฟ แต่อย่างใด

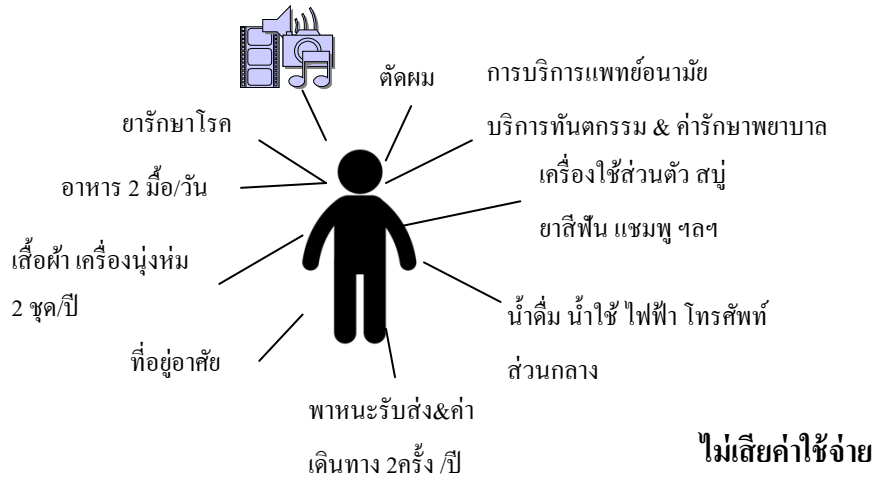
4) ยารักษาโรค ชุมชนมีฐานหม่องสมุนไพร สามารถผลิตสมุนไพรชนิดแคปซูลได้แก่ ฟ้าทะเลลายโจร บอระเพ็ด ลูกใต้ใบ และผลิตยาหม่อง/น้ำมันแก้หวัดอีกหลายชนิด ลูกประคบสมุนไพรแก้ปวดเมื่อย และจัดหาสมุนไพรอื่นๆ และยารักษาโรคแผนปัจจุบันมาใช้สำหรับบริการสุขภาพสมาชิก ส่วนเรื่องการบริหารด้านสุขภาพอนามัย ได้กล่าวไว้แล้วให้หัวข้อ 6.1

5) ในด้านเครื่องอุปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก (สาธารณูปโภคพื้นฐาน) อันได้แก่ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ยาสระผม ครีมนวดผม โลชั่นบำรุงผิวน้ำมันมะพร้าว น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน ค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่นๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาลในกรณีไปรักษาตัวภายนอก ค่าเดินทาง และค่าโทรศัพท์ (ในรายที่จำเป็นต้องใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อธุระ กิจการงานของชุมชน) สมาชิกมีน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้าฟรี โทรศัพท์ส่วนกลางใช้ติดต่อกับภายนอก การเดินทางมีพาหนะของชุมชนออกไปภายในเมืองเป็นประจำทุกวัน สามารถขออาศัยไปด้วยได้ (ซึ่งผู้วิจัยได้รับความกรุณาโดยสารเข้าออกชุมชน) ในส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านชุมชนจะไม่มีทีวี เครื่องซักผ้า ตู้เย็น เพราะหลักการมาอยู่ร่วมกันคือเพื่อลดละกิเลส การสะสมทรัพย์สมบัติต่างๆ มาเพื่อเรียนรู้การปฏิบัติธรรม โดยส่วนกลางจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้ที่ไว้ร่วมกัน

6) มีแหล่งนันทนาการ ที่พักผ่อนหย่อนใจ เนื่องในคัมภีร์ประเทศของชุมชนเอง คือ แม่น้ำมูล บึงใหม่ และมีห้องสมุดประจำชุมชน ที่มีส่วนกลางในจุดสำคัญต่างๆของชุมชน และ การฉายละครขณะรับประทานอาหารเช้า ที่เรียกว่า “วิปัสสนาจอแก้ว” การฉายภาพยนตร์ให้ชมในช่วงเวลา 18.00-20.00 น. และห้องสื่อคอมพิวเตอร์ ห้องชมดนตรีไทย ดนตรีสากล

สิ่งที่ผลิตออกมาต่างๆ นับเป็นการผลิต องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งในการผลิตยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์ซักล้าง การทำเต้าหู้ เต้าเจี้ยว การดูแลสุขภาพอนามัย

จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนสามารถผลิตหรือมอบ จัดหาปัจจัย 4 และสิ่งอำนวยความสะดวก ให้แก่สมาชิกได้อย่างครบถ้วน เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต แสดงเป็นแผนภาพปัจจัยที่สมาชิกได้รับในด้านสวัสดิการของมนุษย์ ภาพที่ 6.1

ภาพที่ 6.1 ปัจจัยด้านสวัสดิการที่สมาชิกชุมชนราชธานีโสภได้รรับจากชุมชน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

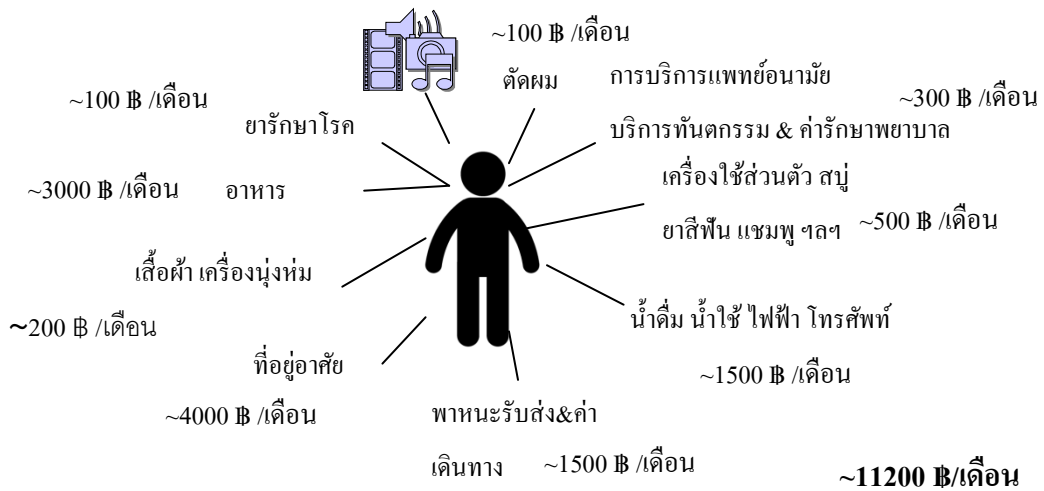
หมายเหตุ นักเรียนจะได้รับปัจจัย 4 เหมือนผู้ใหญ่ และมีเครื่องเขียนเพิ่มเข้ามา ยกเว้นค่าโทรศัพท์ ไม่อนุญาตให้พกโทรศัพท์

ด้วยวิถีชีวิตของชาวชุมชนมีความแตกต่างจากสังคมภายนอก ทั้งการจัดโครงสร้างทางสังคมชุมชนที่มีบ้าน วัด และโรงเรียน อยู่ร่วมกันอย่างมีการทำงานที่สอดคล้องกัน มีวัดเป็นศูนย์กลางปลูกฝังคุณธรรม การทำงานของสมาชิกทำงานในฐานะกิจกรรมต่างๆ ให้แก่ชุมชน ไม่รับค่าตอบแทน เพื่อให้กองกลาง/ชุมชน มีความอุดมสมบูรณ์ อาศัยปัจจัย สวัสดิการต่างๆ ที่ชุมชนจัดบริการให้ โดยสมาชิกชุมชนไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ตามโศลกที่ชาวโสภบอกถึงการทำงานของตนในระบบบุญนิยมว่า “แรงงานฟรี ปลอดภัย ไม่มีดอกเบีย เฉลี่ยทรัพย์เข้ากองทุน” ซึ่งการทำงานและมีโรงเรียนในชุมชนนั้น ทำให้สมาชิกไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และเวลาไปกับการเดินทาง มีเวลาพักผ่อน ได้ใกล้ชิดกับครอบครัว

ต่างกับสังคมภายนอกที่ ทำงานใช้แรงงานเพื่อได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน แล้วนำเงินนั้นมาแลกเปลี่ยนเป็นวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต ทุกการดำเนินชีวิตจะต้องใช้จ่าย ทั้งกิจวัตรประจำวัน การรับประทานอาหาร การเดินทาง การดูแลสุขภาพต่างๆ จนบางครั้ง

รายได้ที่ได้รับก็ไม่เพียงพอกับรายจ่าย บ้านก็ต้องเช่า ข้าวก็ต้องซื้อ รถก็ต้องผ่อน สามารถแสดงได้ในภาพที่ 6.2

ภาพที่ 6.2 จำลองชีวิตปัจเจกชนในสังคมเมือง ที่ต้องใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ต่อเดือน

แต่กิจกรรมการผลิตในหลายฐานงาน พบว่า ยังต้องพึ่งพิงปัจจัยในการผลิตจากภายนอกหลายปัจจัย เช่น พลังงานไฟฟ้า แก๊สหุงต้ม น้ำมันเชื้อเพลิง วัสดุก่อสร้าง แรงงานที่มีฝีมือ เฉพาะ ยาแผนปัจจุบัน ถั่วเหลือง พืชผักบางชนิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชุมชนไม่สามารถผลิตได้เอง หรือมีพลังงานไม่เพียงพอ เช่นมีความพยายามนำพลังงานชีวมวลมาใช้ในการประกอบอาหาร แต่ยังคงต้องพึ่งแก๊สหุงต้ม สามารถแสดงได้ ตามตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 การพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกของชุมชนราชธานีโอศก

ปัจจัย	พึ่งพาปัจจัยภายนอก (ชื่อ)
อาหาร	พืชผักบางชนิดที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ น้ำมันพืช น้ำตาลทราย แก๊สหุงต้ม ถั่วเหลือง (ในการผลิตเต้าหู้ เต้าเจี้ยว) โปรตีนเกษตร
เครื่องนุ่งห่ม	ผ้าทอสำเร็จ
ที่อยู่อาศัย	พลังงานไฟฟ้า แรงงานฝีมือ วัสดุก่อสร้าง ต่างๆ ไม้ เหล็ก อิฐ หิน ปูน ทราย
ยารักษาโรค	ยาแผนปัจจุบัน ยาสมุนไพรบางชนิด
การเดินทาง	น้ำมันเชื้อเพลิง

การค้าขายของชุมชน มีร้านค้า 3 แห่ง ได้แก่ ร้านปันบุญ ร้านค้าตั้งอยู่ภายในชุมชน ร้านสหกรณ์บุญนิยมราชธานีโอศก จำกัด ตั้งอยู่อำเภอวารินชำราบ และอุทยานบุญนิยม ตั้งอยู่อำเภอเมือง สินค้าในร้านจะมีทั้งผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิต และผลิตภัณฑ์จากเครือข่ายชาวโอศกทั่วประเทศ และเครื่องอุปโภคที่จำเป็นทั่วไป ไม่มีเนื้อสัตว์ หรือผลิตภัณฑ์ที่มาจากสัตว์ต่างๆ

การมีร้านค้าจำหน่ายสินค้าของตนเอง เป็นการสร้างตลาดมารองรับสินค้าของชุมชน และชาวโอศก โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเอง เป็นผู้กำหนดราคา และสามารถขายสินค้าได้ในราคาถูก อุทยานบุญนิยมเป็นการขายอาหารมังสวิรัตเป็นการเผยแพร่การไม่รับประทานเนื้อสัตว์

ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากฐานงานในชุมชน นำไปจำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน โดยรายได้นำมาใช้จ่ายในกิจกรรมงานของชุมชนที่มีแต่รายจ่ายไม่มีรายได้ คือ โรงครัว บ้านสุขภาพ และโรงเรียน ได้แก่ ข้าวสาร ผลิตภัณฑ์จากฐานแปรรูป เช่น ยาสระผม ครีม นวด โลชั่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า เป็นต้น ปุ๋ยอินทรีย์บรรจุถุง ผลิตภัณฑ์จากฐานแปรรูป เช่น โปรตีนเกษตรทอดปรุงรส งาคั่ว จากหม่องสมุนไพร ได้แก่ ลูกประคบ ยาหม่องและขี้ผึ้งบรรเทาหวัด โรงจุนทรีย์ น้ำยาล้างห้องน้ำ เต้าหู้นำไปผลิตอาหารที่อุทยานบุญนิยม

ตารางที่ 6.3 ผลกระทบที่ชุมชนราชธานี ไศก จำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป

ฐานงาน	ผลกระทบที่นำจำหน่าย
โรงสี	ข้าวกล็อง ข้าวซ้อมมือ
โรงเตาหู้	น้ำเตาหู้, เต่าหู้ก้อน
โรงแชมพู	สบู่เหลว, ยาสระผม, ครีมนวดผม, น้ำยาล้างจาน, น้ำยาซักผ้า, โลชั่นบำรุงผิว, เจลใส่ผม
โรงแปรรูป	โปรตีนเกษตรทอดปรุงรส, งาคั่ว น้ำมันงา
หม่องสมุนไพร	ขี้ผึ้งสมุนไพร ยาหม่องชนิดต่างๆ ลูกประคบแก้ปวดเมื่อย
โรงปุ๋ย	ปุ๋ยอินทรีย์บรรจุถุง ตรา งอกงาม
กสิกรรม	พืชผักไร้สารพิษ

รายได้ทั้งหมดจากการขายสินค้า จะนำเข้าสู่กองกลาง หรือที่เรียกกันว่า สาธารณโภคี โดยมีฝ่ายการเงิน การบัญชี คูแเลบริหารการเคลื่อนไหวของตัวเงิน โดยเงินต้องนำออกไปสร้างงานที่เป็นประโยชน์คุณค่าแก่สังคมส่วนรวมให้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็ไม่ให้เป็นหนี้ ใช้จ่ายโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อีกทั้งคำนึงจิตใจและเหตุผลของผู้อื่นประกอบด้วย มีการปรึกษาสมณะและสิกขมาตุก่อนตัดสินใจ

6.1.2.2 ด้านสังคม

การพัฒนาด้านสังคมที่ดี จะมีลักษณะดังนี้ มีความเข้มแข็ง ทุนทางสังคม มีคุณธรรม มีความรู้ และแบ่งปันสู่สังคม

การที่จะพิจารณาว่า ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งเอื้อที่ดีในชุมชนมีหรือไม่ ดูได้จากสถิติ ที่แสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเกิดอาชญากรรมต่ำ การมีสุขภาพดี การมีการศึกษาดี และมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ส่วนมิติของทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความหนาแน่น ของเครือข่ายทางสังคมนั้น อาจจะสามารถพิจารณาได้จากการที่มีคนมารวมกันในที่เดียวกันด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้ร่วมกับคนอื่นในกิจกรรมทางสังคม(วรวิฑู โธมรัตน์พันธ์, 2551: 323)

อัตราการเกิดอาชญากรรม ในปี 2555 จากการสอบถามผู้ใหญ่บ้าน พบว่าชุมชนไม่พบปัญหาการลักขโมย หรือปัญหาเสพยาเสพติดแต่อย่างใด และชุมชนได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านสีขาว ประจำอำเภอวารินชำราบ โดยได้รับมอบธงหมู่บ้านสีขาว เพื่อแสดงถึงสัญลักษณ์หมู่บ้านปลอดยาเสพติด (มิ่งหมาย มุ่งมาจน, 2556)

เหตุผลเพราะชุมชนเป็นสังคมแห่งคุณธรรม ด้วยเป็นสังคมที่ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ขั้นตอนการคัดเลือกสมาชิกชุมชนที่จะเข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างเข้มงวด หากไม่สามารถปฏิบัติหลักของศีล 5 ขึ้นพื้นฐานได้ ก็จะไม่สามารถอยู่ในชุมชนแห่งนี้ได้ ซึ่งถือเป็นการคัดบุคคลที่มีคุณภาพเข้าสู่ชุมชนจึงทำให้ชุมชนปราศจากปัญหาอาชญากรรม การปล้น ลักขโมย และปัญหายาเสพติด (ศีลข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 5)

การอยู่ร่วมกันของชุมชน ต่างคนต่างมาจากภูมิลำเนาอื่น เพื่อมาสร้างชุมชนใหม่ ชุมชนลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ นับถือกันดังญาติมิตร ถือว่าเป็นญาติกันทางธรรม โดยใช้หลักสาราณียธรรม เป็นแกนหลักของการปฏิบัติ ที่ตั้งอยู่บนความระลึกถึงกัน การอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความปรารถนาดีต่อกัน กล่าวหาว่า ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดขึ้น ได้ด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา จึงไม่เกิดปัญหาความขัดแย้ง (ชุมพล ศรีรวมทรัพย์, 2551: 72)

ชุมชนมีการเปิดรับรู้ความเคลื่อนไหวของสังคมภายนอกเสมอ จากช่องทางการสื่อสารของชาวอโศกทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือ วารสารต่างๆ จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนกัน ศึกษาดูงานต่างสถานที่ เพื่อนำมาใช้พัฒนาศักยภาพของตน และเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น การไปดูงานการจัดการขยะของพระพยอม ว่ามีการจัดการอย่างไรเพื่อนำมาใช้ในฐานะวิทยา การเข้าอบรมพัฒนาศักยภาพครู การพบปะเครือข่าย สิ่งเหล่านี้ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ นำมาใช้แก้ปัญหาหรือ ปรับใช้กับสถานะของชุมชน เกิดการผลิตองค์ความรู้ใหม่ๆ ทั้งเรื่องเกษตรกรรม การจัดการขยะ การทำปุ๋ยชีวภาพ วิธีการดูแลสุขภาพ การทำแพฝักลอยน้ำ การใช้แพทย์ทางเลือกในการบำบัด ไม่ปิดกั้นความรู้ แต่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั่วไปเข้ามาศึกษา เรียนรู้การดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นศูนย์ฝึกอบรม ดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง สร้างเครือข่ายกิจกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย เชื่อมโยงกับเครือข่ายใกล้เคียง เช่นกลุ่มชานาคุณธรรม จังหวัดยโสธร เป็นต้น นับได้ว่าเป็นชุมชนที่พยายามพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก สะพัดผลผลิตส่วนเกินออกสู่สังคม เผยแพร่ แบ่งปันองค์ความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

เพราะความเชื่อว่าการได้ให้ การเสียสละ เพื่อส่วนรวมเพื่อประโยชน์ผู้อื่น เป็นบุญ ชาวบ้านราชจึงพร้อมยินดี ช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ ตัวอย่าง ช่วงวิกฤติประสบภัยน้ำท่วม ปี 2554 ชุมชนข้างเคียงมาขอยืมเรือ ทางบ้านราชก็ให้ยืม อีกทั้งยังบริจาคข้าวสาร และนำถุงยังชีพที่ตนได้รับจากหน่วยงานราชการ ไปให้แก่หมู่บ้านอื่นที่เดือดร้อนกว่า (ความจริงชุมชนราชธานีอโศก ตั้งอยู่บนที่ต่ำกว่าหมู่บ้านอื่น ระดับน้ำท่วมจะสูงกว่าหมู่บ้านอื่น แต่เพราะชาวชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูงกว่า มีการเตรียมตัวให้พร้อมกับการประสบภัยเสมอ เพราะเป็นชุมชนติดแม่น้ำ ที่น้ำมักท่วมถึงเสมอ และจัดให้มีแหล่งผลิตอาหารที่ไม่จมน้ำ หรือที่เรียกว่า แพฝักลอยน้ำ แพเห็ด ู้จัก

ปล่อย่าง และปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติ จึงไม่ทุกข์เมื่อต้องเกิดความรู้สึกเสียดายทางเศรษฐกิจ ถ้าเทียบกันทางความรู้สึกแล้ว จึงเดือดร้อนน้อยกว่าชุมชนอื่น) และนอกจากบริจาคอาหาร ยังมีการสอนอบรมให้รู้จัก ทำของใช้ภายในบ้านได้ ด้วยตนเอง เช่น น้ายาล้างจาน น้ายาซักผ้า เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และลดการพึ่งพาภายนอก ให้รู้จักช่วยเหลือตัวเอง เผยแพร่การทำแพ็คเกจลอยน้ำ การปลูกพืชบนแพ เป็นต้น

6.1.2.3 การบริหารปกครอง

ลักษณะที่ดี เป็นการปกครองโดยยุติธรรม มีคุณธรรม สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหาร

การบริหารหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเลือกจากชาวชุมชนและฐานงานต่างๆ ขึ้นมาบริหาร จำนวน 15 คน คราวละ 4 ปี ในการเลือกผู้ปกครอง จะมีการประชุมชุมชนเพื่อเสนอชื่อคนที่เหมาะสมเข้าไปก่อน แล้วจึงลงคะแนนเสียงโหวตว่าต้องการให้ใครดำรงตำแหน่ง แสดงให้เห็นว่าสมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารปกครองโดยมากแล้วชาวบ้านจะให้ความเคารพผู้ที่ถือศีลสูงกว่าอ่อนน้อมถ่อมตน และมีสัมมาคารวะผู้ใหญ่ โดย ในการบริหารสูงสุด มีสมณะ และ ลิกขมาตุ จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ส่วนคณะกรรมการ หรือผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเพียงตำแหน่งผู้รับใช้ ไม่มีสิทธิตัดสินใจกระทำการใดๆ โดยไม่ผ่านการนำเสนอเข้าที่ประชุมก่อน การมีประชุมชุมชนเป็นประจำทุกเดือน ทำให้ทุกคนได้รับทราบปัญหา และมีส่วนร่วมรับฟัง เสนอความคิดเห็นได้ และทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชน เมื่อประชุมกัน จะทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่น มีเอกภาพ และมีความคิดเห็นเสมอกัน (ทฤษฎีสามัญญดา) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของ หลักสาราณียธรรม การประชุมทำให้เกิดความโปร่งใส การเปิดเผยข้อมูลให้ทราบทั่วถึงกัน ทำให้ไม่มีการอคติต่อการดำเนินงานของส่วนบริหาร

การบริหารจัดการ ชุมชนสร้างงานมากมาย ชาวชุมชนสามารถเลือกงานตามที่ตนมีความถนัดหรือสนใจทำได้ ตามสมัครใจ โดยสมาชิกชุมชนทุกคนต้องมีสังกัดฐานงานประจำ จึงจะมีสถานะเป็นสมาชิกชุมชนที่สมบูรณ์ รับสวัสดิการจากชุมชนได้เต็ม ฐานงานที่มีสมาชิกชุมชนคอยดูแลเป็นสำคัญ คือ กสิกรรมธรรมชาติ ขยะวิทยา ปุ๋ยสะอาด โรงครัว การพัฒนาชุมชนทั่วไป และร้านอุทยานบุญนิยม ส่วนในเวลาที่มีงานใดมีงานปริมาณมากและเร่งด่วน จะมีการประกาศขอแรงให้มาร่วมด้วยช่วยกัน เป็นกรณีๆ ไป เช่น มีการบรรจุข่าวสารของฐานโรงสี เป็นต้น

สมาชิกทุกคนมีงานทำที่รับผิดชอบ บางคนมีงานที่ตนรับผิดชอบมากกว่าหนึ่งฐานงาน เช่น ครูสุขแสงบุญ ทำงานอยู่ฐานโรงปุ๋ย และยังเป็นผู้ดูแลบัญชี รวมทั้งเป็นครูสอนนักเรียนและนิสิต เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องปกติของชุมชนเพราะด้วยค่านิยมทำงานหนัก ตามคำกล่าวที่ว่า การทำงาน คือการปฏิบัติธรรม เป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เป็นการเสียดสละความสุขส่วนตัว

การสละออกไป คือการได้บุญ และหน้าที่ร่วมกันของสมาชิกที่สำคัญ คือ ต้องช่วยกันรักษาความสะอาด แยกขยะก่อนทิ้ง และร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

6.1.2.4 การศึกษา และเทคโนโลยี

เป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ มีความรู้โดยคำนึงถึงคุณธรรม และใส่ใจสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และรู้จักนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดความเหมาะสม

การศึกษาของชุมชน มุ่งหมายให้ผู้ศึกษาหรือมนุษย์ทุกคนมีศีลธรรมมีคุณธรรมเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดแคลนมากในปัจจุบัน แนวคิดการจัดการศึกษาของชุมชน คือ การศึกษาคือการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครูที่สอนไม่จำเป็นต้องจบปริญญาตรี หรือต้องมีใบประกอบวิชาชีพ พ่อแม่ผู้ปกครองที่อยู่ในชุมชน เป็นครูภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถถ่ายทอดวิชาการ วิชาชีพสู่นักเรียนได้อย่างดี นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงทั้งทักษะ เทคนิคความรู้ความอบอุ่น จากฐานงานต่างๆ อันเป็นงานอาชีพ ตรงตามความสนใจนักเรียน

จากการจัดการเรียนการสอน ที่มีปรัชญาทางการศึกษาที่ว่า “ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา” แบ่งการเรียนรู้โดยใช้ฐานงานการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อให้ลงมือปฏิบัติจริง ทำงานเป็น เมื่อเติบโตต่อไปสามารถนำไปใช้เป็นอาชีพหาเลี้ยงตนได้ เช่น ซ่อมยานยนต์ ซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า การทำกิจกรรม งานด้านอุตสาหกรรมชุมชน การแปรรูปอาหาร สมุนไพร และอื่นๆ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีวิถีชีวิตที่เป็นไปตามแนวทางหลักมรรคองค์ 8 การอบรมปลูกฝังศีลธรรม มีการสอนธรรมะจากสมณะเป็นประจำ และตรวจเช็คศีลในแต่ละสัปดาห์ของนักเรียน ว่าได้ทำศีลข้อไหนไปบ้างในอาทิตย์นี้ แล้วมีวิธีการปรับปรุงตนอย่างไร ให้จิตใจไม่หลุดออกไปหาอบาย โดยในด้านเนื้อหาวิชาการตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ก็ไม่ขาดตกบกพร่อง เพื่อให้รู้เท่าทันโลก ทันสังคม คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ภาพรวมคือปลูกฝังให้เป็นคนดี มีคุณภาพ คนเก่ง แต่ไม่โกง ไม่เห็นแก่ตัวใช้วิชาความรู้ไปหาเอาผลประโยชน์เข้าส่วนตน อย่างเช่นสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

เมื่อมีความรู้ การพัฒนาเทคโนโลยีมีการนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนางานให้เกิดศักยภาพให้สูงขึ้น เทคโนโลยีที่ใช้จะมีการศึกษาเรียนรู้ หรือพัฒนาขึ้นเองจากคนในชุมชน เป้าหมายเทคโนโลยีที่นำมาใช้นอกจากจะช่วยทุ่นแรงแล้ว ยังเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาเทคโนโลยีที่สามารถนำทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่เดิม มาเป็นวัตถุดิบในกิจกรรมการผลิตให้เกิดประโยชน์ เช่น การพัฒนาเครื่องทำเต้าหู้ โดยใช้พลังงานจากชีวมวล การปรับปรุงพัฒนาเครื่องสีข้าว พัฒนาก่อสร้างระบบผลิตแก๊สชีวภาพจากขยะชุมชนขนาด 30 ลบ.ม. (ปัจจุบันระบบนี้ชุมชนไม่ได้ใช้แล้ว เนื่องจากประสบภัยน้ำท่วมหนักเมื่อปี 2554 (ถึงดิน มุ่งมาจน, 2556) การพัฒนาเทคโนโลยี คำนึงถึงเพื่อลดการเบียดเบียนธรรมชาติให้เหลือน้อยที่สุด สอดคล้องกับแนวคิด ป.อ.

ปยุตโต (2539 อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547: 165) โดยการเลือกใช้เทคโนโลยี ต้องมุ่งในคุณค่าแท้ ที่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายระบบมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม

6.1.2.5 การสื่อสาร

ชุมชนเปิดรับรู้ความเคลื่อนไหวจากภายนอก แสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาพัฒนาชุมชน และถ่ายทอดอัตลักษณ์ของตนผ่านสื่อของชาวโศก ทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือ วารสาร วิทยุชุมชน

ชาวโศกเองก็มีได้ละเลยความเป็นไปของโลกภายนอก สามารถสังเกตได้จาก การนำเอาข่าวหรือประเด็นทางสังคมต่างๆ มาลงในสื่อของชาวโศกรวมทั้งยังมีการสะท้อนมุมมองของตนเสมอมา และชาวโศกเองก็รับสื่อต่างๆ เข้าไปในชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ได้ศึกษากัน สื่อต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ จะถูกคัดกรองโดยสมณะ เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้รับเฉพาะสื่อที่บริสุทธิ์เพียงพอที่จะพัฒนาจิตวิญญาณได้ ซึ่งชาวโศกชมสื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ต่างๆ ด้วยหลักการ “วิปัสสนาจอแก้ว” ซึ่งเป็นการสร้างภูมิ ปัญญา สมาธิ จากการดูวิดีโอ-โทรทัศน์

เผยแพร่ลักษณะการดำเนินกิจกรรม แนวคิดของชาวชุมชน เรื่องเกี่ยวกับกิจกรรม ธรรมชาติ ขยะวิทยา การทำปุ๋ยชีวภาพ วิจัยดูแลรักษาสุขภาพ และกิจกรรมอื่นๆของชาวโศก ผ่านสื่อทั้งบุคคล หนังสือ วารสาร วิทยุชุมชน และโทรทัศน์ ซึ่งเป็นกิจการที่ชาวโศกพัฒนาฐานงานขึ้นมา

6.1.2.6 ด้านศิลปะและนันทนาการ ที่ส่งเสริมศีลธรรม

ความหมาย ศิลปะเป็นมงคลอันอุดมประการหนึ่งในมงคล 38 ในพระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 5 (รินธรรม อโศกตระกูล, 2549: 78) มงคลอันอุดมแปลว่า ความประเสริฐสูงสุด สิ่งใดที่ไม่พาไปสู่ความประเสริฐอันสูงสุด สิ่งนั้นไม่ใช่ศิลปะ แต่เป็นอนาจาร คือไม่ควรกระทำ ไม่ควรประพฤติ ไม่ควรมีขึ้น คือ งานศิลป์ที่ก่อให้เกิด ความงาม ความดี ความไพเราะ มีความสวยงาม โดยมีสาระแก่นสารของงานนั้น ศิลปะต้องมีประโยชน์มีคุณค่า เพื่อพัฒนามนุษย์ เป็นไปเพื่อลดกิเลส มนุษย์ ไม่ใช่ไปกระตุ้นกิเลสให้ยิ่งเกิดขึ้น อย่างภาพโป๊ เปลือย ต่างๆ ประเภทของศิลปะในชุมชนจึงมีทั้งงานด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม บทเพลง โคลงฉันทกวีกลอน ที่ส่งเสริมให้เกิดสาระทางธรรม เน้นให้เห็นความงามพื้นบ้านของไทย ไม่เน้นภาพลามก หรืออนาจาร ในด้านนันทนาการ เน้นให้สืบสานดนตรีไทย การละเล่นพื้นบ้านแบบไทย ที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ไม่ใช่สนับสนุนกีฬาที่แข่งขันกันเป็นฝ่าย ก่อให้เกิดการแข่งขัน เพื่อผลประโยชน์ การออกกำลังกายจึงใช้การยืดเส้น เช่น โยคะ แหล่งนันทนาการคือสถานที่สถาปัตยกรรมที่ออกแบบมาเพื่อให้เกิดความดี ความงามให้แก่มนุษย์ คนตรี คือเพลงอารียะ เพลงที่แฝงแง่คิดการใช้ชีวิต หรือแฝงหลักธรรมไว้

6.1.3 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ

6.1.3.1 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน คือ แม่น้ำมูล ชุมชนบ้านราชจึงอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรน้ำ ไม่เคยขาดแคลนน้ำใช้

ชุมชนตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำมูล ด้านทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นสังคม ป่าบุง ป่าทาม เป็นสังคมพืชที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอีสานของไทยมาช้านาน “บุง” เป็นคำพื้นถิ่นอีสานหมายถึง บึง หรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำขังตลอดปี ส่วน “ทาม” หมายถึง พื้นที่ริมฝั่งลำน้ำซึ่งมีน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว ป่าบุง จึงหมายถึง ป่าที่เกิดอยู่ริมน้ำ โดยมีน้ำเอ่อขึ้นท่วมเป็นครั้งคราว และป่าทาม หมายถึง ป่าริมแม่น้ำที่มีน้ำท่วมถึงในฤดูฝนและน้ำแห้งขุดลงในฤดูแล้ง ลักษณะเด่นของพืชพรรณในป่าชนิดนี้คือ มีไม้พุ่มหนามขนาดเล็กที่ทนการแซ่ซังของน้ำอยู่มาก และไม้ขนาดใหญ่ขึ้นกระจายอยู่ห่าง ๆ กัน ป่าบุง ป่าทามเป็นแหล่งขยายพันธุ์และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์ต่าง ๆ มีไม้พุ่มหนามอยู่มากสัตว์ป่าจึงใช้หลบภัยได้ดี อีกทั้งต้นพืชยังช่วยดักธาตุน้ำหนักจากกระแสน้ำไว้บำรุงดิน

โดยป่าทามไม้ใหญ่ต่างๆ ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ชาวชุมชนจะมีการอนุรักษ์ไว้ไม่ตัดทำลาย ซึ่งในท้ายหมู่บ้าน ทางไปเขื่อนสุดชีวิต (เมรุเผาศพ) จะพบไม้ใหญ่จำนวนมาก ส่วนในบุงไผ่หน้อย มีปลาจำนวนมาก แต่ชาวบ้านไม่รับประทานเนื้อสัตว์จึงไม่มีการจับขึ้นมารับริโภค และเป็นเขตวัด ซึ่งเป็นเขตอภัยทาน จึงไม่อนุญาตให้คนภายนอกเข้ามาจับสัตว์น้ำได้

ในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม การดำเนินกิจกรรมของชุมชนมีการควบคุมป้องกันให้ก่อมลพิษน้อยที่สุด เช่น มีบ่อดักไขมันในบริเวณ โรงครัวกลาง เพื่อดักไขมันก่อนที่จะปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ มีบ่อบำบัดน้ำเสีย ฐานงาน โรงเตาหุง และบ่อบักน้ำก่อนนำน้ำไปใช้ในทางการเกษตร ทำให้แหล่งน้ำมีสภาพดี

ด้านอากาศมีความร่มรื่น และอากาศบริสุทธิ์ เพราะห่างไกลจากแหล่งอุตสาหกรรม การดำเนินกิจกรรมของชุมชนคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ในการทำการเกษตรไม่มีการเผาตอซังหรือเศษพืชในแปลง จึงไม่มีการก่อกมลภาวะทางอากาศ

สภาพดินในชุมชนมีความสมบูรณ์สามารถทำการเพาะปลูกได้ และการทำกิจกรรมแบบธรรมชาติของชาวบ้านราช นับเป็นการคืนชีวิตให้แก่ดินเช่นกัน เพราะไม่ใช้สารเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการทำกิจกรรม และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นการอินทรีย์วัตถุ ให้แก่ดิน เป็นการบำรุงดิน และไม่ทำลายวงจรสิ่งมีชีวิตอื่นๆตามธรรมชาติ นาวิณ โสภากุมิ (2547: 153-154) กล่าวถึง กลีกรรรมไร่สารพิษของชาวอโศกว่า ไม่ใช่เพียงการผลิตในเชิงเศรษฐศาสตร์เพื่อตอบสนองการบริโภคและการแลกเปลี่ยนเท่านั้น แต่มีมิติคุณค่าทางศีลธรรมเข้ามากำกับ เป็นการฝึกฝนทางกายและใจให้ลด ละ เลิก การคิดเบียดเบียนธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมถึงการเอาเปรียบผู้บริโภค

นับว่าเบื้องหลังการทำกิจกรรมไร้สารพิษมีอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา เศรษฐกิจ และสังคมเกี่ยวโยงอยู่อย่างลึกซึ้ง

6.1.3.2 มีการจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การหมุนเวียนทรัพยากร และการใช้พลังงานที่ยั่งยืน

รู้จักการใช้อย่างรู้คุณค่า ให้เกิดประสิทธิภาพ ตามอุดมการณ์ที่ว่า “ประโยชน์สูง ประหยัดสุด” เนื่องจากให้ความสำคัญกับปัญหาขยะที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นของโลก สมณะโพธิรักษ์เห็นความสำคัญว่าหากไม่มีการจัดการขยะให้เหลือน้อยลง หรือถ้าทำได้ก็ไม่ใช่มีขยะได้เลย เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยโลกได้ เป็นหนึ่งในสามอาชีพคู่ชาติ ที่ประกอบด้วย กสิกรรมไร้สารพิษ ปลูกสะอาด และขยะวิทยา ขยะในความหมายของชาวโศกคือสิ่งที่ไม่สามารถนำไปขาย หรือนำกลับมาใช้ซ้ำ หรือนำไปรีไซเคิลได้อีกแล้ว ตัวอย่าง แก้วน้ำพลาสติก ไม่เรียกว่าเป็นขยะเพราะยังแยกและนำไปขายได้ ถุงพลาสติก ถุงร้อนที่ไว้ใส่อาหารก็จะนำไปล้าง แล้วนำไปขายได้เช่นกัน เป็นหลักการจัดการเพื่อลดปริมาณของเสียให้เป็นศูนย์ (Zero Waste) เช่นเดียวกับในฐานงานต่างๆ และอุตสาหกรรมชุมชน ของเสียจากกิจกรรมหนึ่ง สามารถหมุนเวียนนำมาเป็นวัตถุดิบให้แก่กิจกรรมอื่นๆ ได้ เรียกว่าการนำหลักการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้ภายในชุมชน พยายามให้ครบวงจรที่สุด ก่อนที่จะปล่อยให้เป็นของเสียนำไปกำจัด แสดงได้ตามตารางที่ 6.4

ด้านพลังงาน ชุมชนมีการเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และแสวงหาองค์ความรู้ต่างๆ มาพัฒนาชุมชนตลอดเวลา จึงหาทางออกที่เหมาะสมกับชุมชน ชุมชนมีเศษเปลือกข้าวที่ได้จากโรงสีข้าว และเศษกิ่งไม้ต่างๆ จำนวนมาก จึงสนใจนำรูปแบบการใช้พลังงานจากชีวมวล มาปรับใช้กับกิจกรรมในชุมชน เพื่อลดการใช้พลังงานจากน้ำมันเพียงอย่างเดียว เพราะน้ำมันเป็นแหล่งพลังงานที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ ไม่มีในท้องถิ่น และใช้แล้วหมดไป นับเป็นความไม่ยั่งยืน จึงศึกษาดูงานแล้วนำเทคโนโลยีมาใช้ ได้แก่ เครื่อง Gasifier ในฐานโรงเตาหู้ การทำอาหารจากการใช้พลังงานชีวมวล การหุงข้าวโดยใช้เตาประหยัดพลังงาน เป็นต้น

ตารางที่ 6.4 แสดงการจัดการของเหลือมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์

แหล่งที่มา (Source)	ของเสีย (Waste)	การนำไปใช้ประโยชน์
มนุษย์	ปัสสาวะ	ปุ๋ย
โรงครัว	เศษผัก เศษอาหาร	ปุ๋ย
โรงเตาหุง	กากถั่วเหลือง	อาหาร / ทำปุ๋ย
	แกลบดำ	ทำปุ๋ย
โรงสีข้าว	เปลือกข้าว/ แกลบขาว	พลังงานชีวมวลแก่โรงเตาหุง
	รำข้าว	ทำปุ๋ย
โรงเขมพู	กากพืชสมุนไพร	ทำปุ๋ย

6.1.4 ระบบนิเวศโดยรวม

ชุมชนมีการดำเนินการให้ระบบนิเวศมีความมั่นคง ยั่งยืน เพราะมีแนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติและใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

ชุมชนมีการอนุรักษ์สังคมป่าไม้ทาม เพื่อเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก นับว่ามีผลต่อความเป็นอยู่ของชุมชนและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมโดยรวม เช่น 1) อำนวยทำให้เกิดน้ำใต้ดิน ชุมชนสามารถนำน้ำใต้ดินมาใช้ได้ 2) การป้องกันน้ำท่วมเฉียบพลัน 3) ป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน ลดแรงปะทะของกระแสน้ำ 4) ดักจับตะกอนสารพิษ 5) การรักษาความสมดุลทางภูมิอากาศ 6) มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งรวมของสายพันธุ์ของพืชและสัตว์ เป็นต้น (สันสนีย์ ชูแหว, 2536 อ้างถึงใน วราลักษณ์ อธิพิลโอพาร, 2556)

การไม่อนุญาตให้จับสัตว์น้ำในชุมชนทำให้มีปลาจำนวนมากในบึง ซึ่งชุมชนได้จัดให้เป็นแหล่งพักผ่อน เรียกว่า หม่อมเบ็งปลา

การสร้างที่ยั่งยืนให้แก่ระบบนิเวศ คือการให้มีความหลากหลายทางชีวภาพของสังคมสิ่งมีชีวิต การไม่ไปทำลายระบบหรือกลไกการควบคุมตนเองของธรรมชาติ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2550: 98) กล่าวว่า การสร้างระบบนิเวศทางการเกษตร ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถเห็นภาพได้ชัดเจน กล่าวคือการทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และไม่ทำลายโครงสร้างหน้าดิน ซึ่งการกระทำเหล่านี้จะไม่เป็นการทำลายสิ่งมีชีวิตในดิน และสิ่งมีชีวิตบนพื้นดิน อันได้แก่แมลง ตัวห้ำ ตัวเบียน หรือไส้เดือนดิน และแมลงอื่นๆ ที่เป็นระบบของธรรมชาติ โดยมนุษย์ปล่อยให้ระบบธรรมชาติจัดการตัวเอง ด้วยการมีแมลงที่มีประโยชน์มาจัดการ แมลงที่เป็นศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ซึ่งผลิตมาจากวัสดุจากธรรมชาติ เป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดิน เป็นการเพิ่มความ

อุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินอย่างยั่งยืน อีกทั้งไม่ก่อมลพิษตกค้างทั้งในดิน แหล่งน้ำ และยังไม่ทำลายสุขภาพของผู้ผลิต และผู้บริโภคอีกด้วย

ด้วยอุดมการณ์ที่จะสร้างสังคมแห่งธรรมะในอุดมคติ ที่มีชุมชนปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการดำเนินวิถีชีวิต จึงได้แสวงหาวิถีการผลิตทางการเกษตรที่จะมาตอบ โจทย์เรื่องการผลิตอาหารสำหรับคนมีศีล และเป็นการผลิตที่ทำให้ผู้ทำได้ฝึกฝนตนเอง และปฏิบัติธรรมไปด้วย โดยไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพราะหลักธรรมสำคัญที่ชาวชุมชนนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ สัมมาอาริยมรรคองค์ 8 ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ พุจฉาชอบ การกระทำชอบ มีอาชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกnowledgeตัวชอบ และสัมมาสมาธิ) การดำรงตนให้ไม่เกิดความเบียดเบียนต่อตนเอง ผู้อื่นทั้งมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น และระบบธรรมชาติ และการถือศีลเคร่ง ขื่อ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ และรังแกสัตว์ทุกชนิด ทำให้ชาวบ้านราชมีวิถีการใช้ชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

การใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากการทำเกษตรที่ค้ำนึ่งถึงระบบนิเวศแล้ว ยังมีตัวอย่างของการสร้างบ้านเรือนของชาวชุมชนที่ยกพื้นให้สูง ให้ชั้นใต้ถุนบ้านมีความโปร่งที่สุด เพื่อเมื่อน้ำมาจะไม่มียะไรมาวางกั้นทางน้ำ ให้น้ำผ่านไป อย่างเร็วที่สุด หรือการนำเรือมาเป็นที่อยู่อาศัย เพราะสภาพพื้นที่ของชุมชนที่อยู่ติดแม่น้ำมูน จะมีช่วงที่เกิดภาวะน้ำท่วมหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี ระยะเวลา 1 เดือนถึง 4 เดือน แต่ชาวชุมชนไม่คิดย่อท้อที่จะอพยพหนีปัญหา หากดำรงตนอยู่บนความเข้าใจ ว่ามนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติ จึงปรับที่แนวคิดของตนเอง ด้วยการปรับตัวใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และสร้างความเข้มแข็งของตนสามารถผลิตอาหารในช่วงน้ำท่วมได้ ด้วยนวัตกรรมแพผักแพหัดลอยน้ำ ทำการเพาะปลูกข้าว พืชผักสวนครัวที่จำเป็นสำหรับการบริโภคบนแพ โดยไม่ต้องคอยรดน้ำ เพราะรากพืชจะดูดซึมน้ำจากบึง แหล่งน้ำตามธรรมชาติได้เอง

6.2 ชุมชนราชธานีโศก กับเกณฑ์ชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

จากการสร้างเกณฑ์ชี้วัดลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน บทที่ 4 สามารถนำมาใช้วิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามว่าชุมชนราชธานีโศก เข้าข่ายลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนหรือไม่ โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการศึกษาภาคสนาม ซึ่งได้บรรยายไว้ในบทที่ 5 มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับเกณฑ์ได้มาซึ่งผลการศึกษา จาก 47 ประเด็นชี้วัด พบว่า บรรลุเป้าหมาย ได้ 47 ข้อ จัดได้ว่าชุมชนราชธานีโศกมีความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับสูง รายละเอียดมีดังนี้ตามตารางที่ 6.5

ตารางที่ 6.5 เกณฑ์วัดสังคมสุขที่ยั่งยืน และชุมชนราชธานี โศก

ประเด็นวัด	ผล
1.สุขภาพอนามัยของมนุษย์	
1. ชาวชุมชนมีอาหารที่สะอาด ปลอดภัย ครบถ้วน มีเพียงพอไม่ขาดแคลน	✓ พืชผักปลอดสารพิษ ด้วยกลไกกรรมธรรมชาติ
2. ชาวชุมชนมีการส่งเสริมสุขภาพตนเองให้แข็งแรง โดยการออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น	✓ การทำงาน คือการออกกำลังกาย, โยคะ การเอาพิษออก ดีที่ออกซ์ การรับประทานอาหารให้เป็นยา
3. ชาวชุมชน ลด ละ เลิก อบายมุข ปลอดภัยจากเจ็บป่วยด้วยพิษสุรา สิ่งเสพติดต่างๆ	✓ ศีลข้อ 5
4. มีที่อยู่อาศัยปลอดภัย เหมาะสม มั่นคง สะอาด	✓
5. มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น ปราศจากมลพิษทางอากาศ เสียง ฯ เป็นต้น	✓ (มีแนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่เผาต่อซัง)
6. ชุมชนมีบริการด้านสุขภาพอนามัย และมีการจัดการบริการด้านสุขภาพที่เหมาะสม สะอาด	✓
7. ชาวชุมชนมีความพอใจในชีวิตและสิ่งที่มี (สังเกตได้จากไม่อิจฉา ไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว	✓ อิทธิบาท 4
8. มีความภูมิใจในตนเอง รู้สึกตนเองมีคุณค่า (สะท้อนได้จากไม่เล่นการพนัน สุรา/ยาเสพติด	✓
9. มีอารมณ์ความรู้สึกทางบวก มองโลกในแง่ดี และมีสุนทรีย์ทางอารมณ์ในการดำเนินชีวิต จึงแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ไม่รู้สึกเบื่อชีวิต	✓ เปิดกว้าง สนใจหาความรู้ใหม่ๆ
10. ไม่มีภาวะเครียด วิตกกังวล คือไม่ยึดมั่นถือมั่น	✓ ปล่อยวางทุกข์ และสุข เข้าใจการเปลี่ยนแปลง
11. มีความมั่นใจ และเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง เชื่อมั่นว่าตนมีคุณค่าสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้	✓ มีจิตใจที่เข้มแข็ง เบิกบาน เป็นผลมาจากการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต
12. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือช่วยเหลือสังคมเมื่อมีโอกาส	✓ แนวคิดการเสียสละ คือการได้บุญ

ตารางที่ 6.5 (ต่อ)

ประเด็นชีวิต	ผล
2.สวัสดิการของมนุษย์	
13. ชาวชุมชนมีปัจจัย 4 ที่เพียงพอในการดำรงชีวิตตนเอง	✓
14. ชุมชนมีสาธารณูปโภคพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ได้แก่ น้ำ ไฟฟ้า การคมนาคม สุขาภิบาล สาธารณสุข และการสื่อสาร	✓
15. ชาวชุมชน ไม่มีหนี้สิน	✓
16. มีการแบ่งปันผลผลิตทางเศรษฐกิจที่ชุมชนผลิตได้และเหลือจากการบริโภคในชุมชน ออกสู่สังคมภายนอก	✓ (ขายต่ำกว่าท้องตลาด, ขายขาดทุน, และแจกฟรี)
17. ชาวชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ภายในครอบครัว ภายในชุมชน และกับชุมชนอื่นๆ (สมาชิกมีความเข้าใจกัน ไม่มีความขัดแย้งกัน)	✓ (หลักสาราณียธรรม 6 การอยู่ร่วมกันอย่างญาติมิตร มีเมตตา และหมั่นประชุมรับฟังกัน)
18. ชาวชุมชนมีความสามัคคี ความพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ทั้งในและนอกชุมชน	✓ บุญนิยม (รายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 5)
19. ชุมชนมีผู้นำที่หลากหลายทั้งในด้านความรู้/ทักษะ	✓ ภูมิปัญญาเกษตร, สุขภาพ, ศิลปะ ฯลฯ
20. ชุมชนมีการสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญา/เอกลักษณ์ท้องถิ่น	✓ มีเด็กเป็นผู้สืบทอด และเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปมาศึกษา
21. ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ จัดให้มีการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ	✓ แสวงหา ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ
22. ชุมชนมีการขยายกิจกรรมของตน โดยการขยายเครือข่าย/มีเครือข่ายกับชุมชนอื่น	✓ ขยายเครือข่าย เชื่อมโยงเครือข่ายใกล้เคียง เผยแพร่ความรู้
23. สมาชิกชุมชนมีความไว้วางใจ เชื่อมั่น และไม่มีอคติในตัวผู้ปกครอง	✓ เลือกโดยมติที่ประชุม เคารพผู้ที่มีศีลสูงกว่า
24. สมาชิกชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ชุมชนยึดถือร่วมกัน	✓
25. สมาชิกชุมชนได้รับทราบข้อมูล และมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็น ในการตัดสินใจการบริหารชุมชน	✓ มีการประชุมชุมชนเป็นประจำ ทุกเดือน

ตารางที่ 6.5 (ต่อ)

ประเด็นชีวิต	ผล
26. ชุมชนมีความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สังเกตได้จากปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหา เสพติด	✓ ใช้หลักศีล 5 ในการคัดกรองสมาชิกชุมชน (ศีลข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 5)
27. ชุมชนจัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติ และ จัดให้มีกิจกรรมบันเทิง เพื่อให้สมาชิกชุมชน โดยเป็น กิจกรรมที่ส่งเสริมศีลธรรม ไม่นาจารย์ ไม่มอมเมา ประชาชน	✓ แม่น้ำมูล ทำน้ำ หม่องเบ็งปลา ห้องซ้อมดนตรี ฉายวีดิทัศน์ วิปัสสนาจอแก้ว บทเพลงธรรมะ
28. ชุมชนมีการจัดการให้ความรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ สมาชิก	✓ จัดการศึกษาให้แก่เยาวชน ลูกหลานคนใน ชุมชน และเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่เรียนรู้อิสระ มีห้องสมุด
29. ชุมชนมีการให้ความรู้ ด้านทักษะอาชีพ	✓ เรียนรู้จากฐานงานชุมชน ปฏิบัติจริง
30. ชุมชนมีการให้ความรู้ ทักษะในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น สอนให้พึ่งตนเองได้ และช่วยเหลือครอบครัว โดยไม่ละทิ้ง สังคมส่วนรวม	✓ ฝึกดูแลตนเอง ปลูกฝังคุณธรรม ให้รู้จัก เสียสละช่วยเหลือผู้อื่น ลดละกิเลส การหา ประโยชน์เข้าส่วนตน
31. เปิดโอกาส/สนับสนุนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (เรียนรู้จาก ข่าวและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก) สังเกตได้จาก มี ห้องสมุดเอกสาร อิเล็กทรอนิกส์ และมีช่องทางการสื่อสาร กับโลกภายนอก	✓ รายการวิปัสสนาข่าว เสนอข่าวสารความ เคลื่อนไหวประจำวันของสังคม และมีนักบวช คอยให้ข้อคิด มีห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์
32. กระบวนการเรียนการสอนของชุมชน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม	✓ ปรัชญาการศึกษา ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา อัตราร้อยละ 40:35:25
33. สมาชิกชุมชนมีพฤติกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ อากาศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น (เช่น ทิ้งขยะในที่ที่จัดไว้แยก ขยะก่อนนำไปกำจัด เป็นต้น)	✓ แยกขยะ ทิ้งขยะเป็นที่ ทำกิจกรรมไร่สารพิษ สืบสานวัฒนธรรมชุมชน
34. มีความรู้ในการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นมาใช้ ในการเพิ่มผลผลิตของชุมชน มีการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ ทำลายคุณภาพความสมดุลของระบบมนุษย์ สังคม และ สิ่งแวดล้อม	✓ (รายละเอียดเพิ่มเติมใน บทที่ 5 การดำเนิน กิจกรรมของชุมชน)

ตารางที่ 6.5 (ต่อ)

ประเด็นชีวิต	ผล
3. ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และชีวภาพ	
35. สภาพดินในพื้นที่ชุมชนที่ใช้ในการทำกิจกรรม มีความอุดมสมบูรณ์ เพาะปลูกพืชได้	✓
36. ชุมชนมีสภาพอากาศบริสุทธิ์ (คือชุมชนไม่เผาเศษพืช ฟางข้าว ในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกที่ก่อให้เกิดหมอกควันในอากาศได้ เป็นต้น)	✓
37. แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนมีสภาพดี สัตว์น้ำอาศัยอยู่ได้ และไม่มีการปล่อยน้ำเสียจากกิจกรรมของชุมชนลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ	✓ บ่อดักไขมัน บ่อบำบัดน้ำเสีย
38. พื้นที่ป่าในบริเวณชุมชนเพิ่มขึ้น/คงที่ (คือชุมชนร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้)	✓ อนุรักษ์ป่าทาม
39. ชุมชนมีวิธีการลด หรือบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น มีการบำบัดน้ำเสีย ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เป็นต้น	✓
40. ชุมชนมีการนำหลักการหมุนเวียนทรัพยากรมาใช้บริหารการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อลดปริมาณของเสียที่จะปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อม หรือปริมาณของเสียเป็นศูนย์ (Zero Waste) เช่น ใช้เศษใบไม้มาทำเป็นปุ๋ย เป็นต้น	✓ รายละเอียดตามตารางที่ 6.4
41. ชุมชนมีพลังงานใช้เพียงพอ และมีรูปแบบการใช้พลังงานทางเลือก หรือ พลังงานหมุนเวียน	✓ ปรุงอาหาร และผลิตเต้าหู้ด้วยพลังงานชีวมวล
4. ระบบนิเวศโดยรวม	
42. ชุมชนมีสภาพแวดล้อมโดยรวมดี มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี	✓ มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งดิน น้ำ อากาศ
43. ระบบนิเวศของชุมชนมีความสมดุล ไม่เสื่อมโทรม (สังเกตได้จาก ระบบนิเวศ/ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของท้องถิ่น ยังคงมีอยู่ อุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม)	✓ (ทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรป่าไม้คงอยู่ ทรัพยากรดินเพาะปลูกพืชได้)
44. มีความหลากหลายทางชีวภาพ คือ มีพืชพรรณและสัตว์หลากหลายชนิด	✓ เป็นประโยชน์ทางอ้อมของการอนุรักษ์ป่าทาม

ตารางที่ 6.5 (ต่อ)

ประเด็นชีวิต	ผล
45. ชุมชนมีการทำเกษตรกรรมแบบไม่ใช้สารเคมี และปลูกพืชแบบผสมผสาน	✓
46. ชุมชนมีการใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ลดการเบียดเบียนธรรมชาติ	✓ ใช้ชีวิตปรับเปลี่ยนตามธรรมชาติ สร้างบ้านยกใต้ถุนสูง เพราะน้ำท่วมบ่อย นำเรือมาใช้เป็นที่พัก และฐานงาน
47. ชุมชนมีการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ	✓ อนุรักษ์ป่าทาม แหล่งเพาะพันธุ์อนุบาลสัตว์ไม่จับสัตว์น้ำ

จากเกณฑ์ชีวิตสังคมสุขที่ยั่งยืน ที่ได้พัฒนาขึ้นมาจากรูปแบบสังคมสุขฯ ในบทที่ 4 มีจำนวน 47 ตัวชี้วัด พบว่าชุมชนราชธานีโอศกสามารถบรรลุเป้าหมายผ่านตัวชี้วัดได้ทั้งหมดจำนวน 47 ตัวชี้วัด จากการแบ่งวัดระดับเกณฑ์ในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2 สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนราชธานีโอศกมีความเป็นลักษณะสังคมสุขที่ยั่งยืน ในระดับสูง

สามารถสรุปได้ว่าชุมชนราชธานีโอศกมีแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน กล่าวว่ามีการรักษาระบบนิเวศให้มีความยั่งยืน มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ปราศจากมลพิษ มีการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และนำมาใช้หมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด จัดระบบสวัสดิการเพื่อมอบความอยู่ดีกินดีให้แก่สมาชิกชุมชนได้อย่างครบถ้วน ไม่ขาดแคลน จนทำให้สมาชิกมีสุขภาพที่แข็งแรง สมบูรณ์ทั้งกาย และจิตใจ

6.3 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนราชธานีโอศก ที่พาผู้สังคมสุขที่ยั่งยืน

ชุมชนราชธานีโอศกมีแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักทางพุทธศาสนาเป็นแก่น กล่าวคือใช้ศีลธรรมเป็นหลักในการปกครองที่สำคัญที่สุด ดำเนินกิจการทุกด้านด้วยระบบบุญนิยม และหลักธรรมในการปกครองคืออปริหานิยธรรม และหลักธรรม 3 หมวด คือ วรรณ 9 มรรค 8 และ สาราณียธรรม 6 เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการพัฒนาบุคลากร (รินธรรม อ โศกตระกูล, 2547: (1))

นักบวช เป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน นอกจากจะเป็นผู้เผยแพร่และให้คำแนะนำในการปฏิบัติธรรมแก่ชาวชุมชนแล้ว ยังเป็นที่ปรึกษาในการบริหารปกครองชุมชน ใน

การประชุมชุมชน ทุกครั้งจะมีนักบวชเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือชี้แนะ ร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนา หรือการตัดสินใจ โดยเป็นผู้นำชุมชน/นักบวชมีคุณลักษณะด้านศีลธรรมจรรยาเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งศีลธรรมจรรยาของตนเอง และการอบรมให้ผู้อื่นมีศีลธรรมเช่นเดียวกันด้วย บทบาทสำคัญของนักบวชในฐานะผู้นำชุมชน คือ การปฏิบัติที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับความสามารถในการบริหาร

ชาวชุมชนจะเคารพผู้ที่ถือศีลสูงกว่า เพราะนับถือว่าเป็นผู้มีศีลธรรมคุณธรรม (มิ่งหมาย มุ่งมาจน, 2555) ซึ่งในส่วนคณะกรรมการบริหารชุมชนที่ดัดลงมาจากนักบวช จะเป็นคนวัด หรือผู้ที่ถือศีล 8 ศีลที่สูงหมายถึงมีข้อห้าม หรือข้อกำหนดในการปฏิบัติที่เพิ่มขึ้น เป็นการลดละกิเลสในตัวเองให้เหลือน้อยลง จึงนับได้ว่าเป็นชุมชนที่ปกครองด้วยศีล เป็นสังคมแห่งคุณธรรม โดยจะเริ่มจากการพัฒนาที่ตนเอง มาฝึกขัดเกลาลดละกิเลส ลาก ยศ สรรเสริญ มาเสียสละเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น และส่วนรวม เป็นการจัดการสังคม และผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชน ผู้ที่มาทำงานในบริหาร ถือว่าเป็นผู้รับใช้ ไม่ใช่มีอำนาจเหนือคนอื่น แต่เป็นคนที่สามารถทำงานรับใช้ชุมชนส่วนร่วม มีใจที่เสียสละ ขยันขันแข็ง

“ ชุมชนที่นี้ ปลุกฝังให้คนมีคุณธรรม จัดการที่วิญญูณของคน เมื่อคนมีคุณธรรม สิ่งแวดล้อมก็ดี สังคมก็จะดีตาม และอะไรๆ ก็จะได้ไปหมด” (สมณะควนดี สุชีโว, 2555)

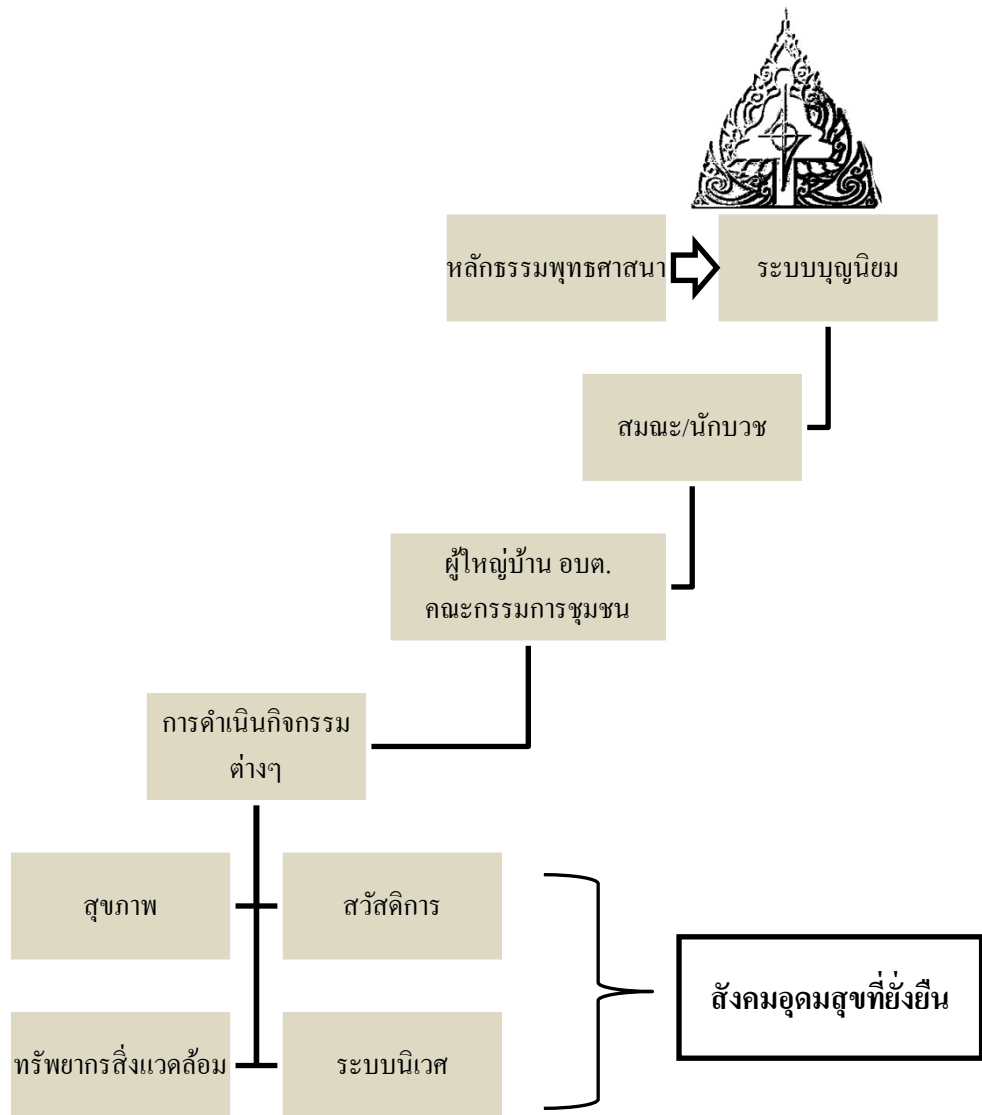
ด้วยเหตุนี้สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ขับเคลื่อนให้ชุมชนราชธานีโสทกสามารถเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้ คือ

1) การนำหลักธรรมของพุทธศาสนาไปใช้การพัฒนาชุมชน และพัฒนาบุคคล เช่น

มรรค 8 และศีล 5 ทำให้สมาชิกชุมชนดำรงตนบนความไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ทำให้เกิดการผลดีต่อความรู้การทำเกษตร ไร่สารพิษ การไม่ใช้สารเคมีใดๆ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร และผู้บริโภคแล้ว ยังเพื่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นการรักษาระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืน เป็นการเข้าใจที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จึงรู้คุณค่า เป็นชุมชนที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

หลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ระลึกถึงกัน ทำให้เกิดระบบกงสี การจัดการสวัสดิการให้แก่สมาชิกได้อย่างครบถ้วน ไม่ขาดแคลน เพื่อมอบความอยู่ดีมีสุขให้แก่ชาวชุมชน การมีเมตตาต่อกัน และการทำให้ความเห็นตรงกัน จะช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มความสามัคคีแก่หมู่กลุ่ม ศีลหรือข้อห้าม เป็นหลักพื้นฐานในการเป็นสมาชิกชุมชน ศีลข้อ 2, 3 และ 5 ทำให้ชุมชนปลอดอาชญากรรม เป็นสังคมที่มีความสงบสุข เป็นต้น

2) ผู้นำชุมชน มีคุณลักษณะด้านศีลธรรมจรรยาเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งศีลธรรมจรรยาของตนเอง และการอบรมให้ผู้อื่นมีศีลธรรมเช่นเดียวกันด้วย บทบาทสำคัญของนักบวชในฐานะผู้นำชุมชน คือ การปฏิบัติที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับความสามารถในการบริหาร

ภาพที่ 6.3 การใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการชุมชนราชธานีอโศก ที่ทำให้บรรลุผลความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 7 นี้เป็นการสรุปผลการศึกษาทั้งหมดของ สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน รวมทั้งการอภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการนำแนวคิดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนและเกณฑ์ชี้วัดไปประยุกต์ใช้เพื่อวัดผลการพัฒนาของบริษัทอื่นๆ ในโอกาสต่อไป

7.1 สรุปผล และอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน 2) เพื่อจัดทำเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน 3) เพื่อศึกษาบริบท และประเมินความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนของชุมชนราชธานีโสภณ ผู้ศึกษาได้ทำการสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังต่อไปนี้

7.1.1 สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนต่างๆ โดยใช้แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเป็นแนวคิดหลัก ในการสร้างองค์ประกอบของสังคมที่มอบความสุขสมบูรณ์ให้แก่มนุษย์ได้อย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า ลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนจะต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมใน 4 ด้าน คือ 1) สุขภาพอนามัยของมนุษย์ คือประชาชนมีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย ทางจิต ทางอารมณ์ และทางปัญญา 2) สวัสดิการของมนุษย์ คือ สังคมมีปัจจัยสี่ ที่จำเป็นแก่การดำรงชีพของมนุษย์อย่างครบถ้วน เพียงพอ ไม่ขาดแคลน สามารถพึ่งตนเองได้ สังคมเข้มแข็ง มีทุนทางสังคม มีคุณธรรม มนุษย์มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการศึกษา มีความรู้ นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาสังคมหรือชุมชนได้อย่างเหมาะสม 3) ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ มีความสำคัญทั้งในแง่ปัจจัยการผลิต และสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย แก่มนุษย์ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และมนุษย์ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษ และรู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดปริมาณของเสียจากการผลิตในชุมชน 4) ระบบนิเวศองค์รวม เป็นระบบหล่อเลี้ยงมนุษย์ เปรียบเสมือนบ้านของมนุษย์ ระบบนิเวศ

ที่ดีต้องมีความสมดุล เสถียร ไม่สูญเสียดุลไกการควบคุมตัวเอง คือแม้จะโดนรบกวนแต่ยังฟื้นฟูได้ โดยมนุษย์ผู้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ควรวิถีชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ อนุรักษ์และรักษา รวมทั้งลดการทำลาย

แนวคิดสังคมนิยมที่ยั่งยืน มีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั่วไป ที่กล่าวถึงการพัฒนาที่มีความสมดุลกันในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันในองค์ประกอบความยั่งยืน แนวคิดสังคมนิยมที่ยั่งยืนให้ความสำคัญในแง่ธรรมชาติ ไว้ใน 2 องค์ประกอบคือ ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ ส่วน 2 องค์ประกอบแรกเกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยจัดประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยหนึ่งในด้านสวัสดิการเท่านั้น เพราะเป้าหมายของการพัฒนาสังคม ที่สามารถไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนได้นั้น คือเรื่องความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ คุณภาพชีวิต โดย 2 องค์ประกอบ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นปัจจัยพื้นฐานทางด้านสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ย่อมส่งเสริมให้เกิดสวัสดิการที่ดี และสุขภาพที่ดีของมนุษย์ นั่นเอง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Bossel (2002) ที่ทำการศึกษาศาสตร์ชีวิตสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ระบุว่าระบบหนึ่งมักจะอิงกับระบบอื่น ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันถึงจะดำรงอยู่ได้ โดยสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ได้ของระบบทั้งหมด

การจัดทำเกณฑ์ตัวชี้วัดสังคมนิยมที่ยั่งยืน คือการนำรูปแบบสังคมนิยมที่ยั่งยืนมาขยายเป็นประเด็นชี้วัดเพื่อใช้ประเมินพื้นที่ศึกษา โดยได้รวบรวมจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดการพัฒนาทางเลือก และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อใช้นิยามความหมาย แต่ละขอบเขตองค์ประกอบสังคมนิยมที่ยั่งยืน ซึ่งในองค์กรการพัฒนาระดับโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความก้าวหน้านอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ให้ครอบคลุมถึงมิติความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมด้วย (เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์, 2555: 103) ลักษณะตัวชี้วัดมีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุข ของพระมหาสุทิตย์ อากโร และ เขมณัฐ อินทรสุวรรณ (2553: 241-242) มีประเด็นตัวชี้วัดความสุขเช่น การมีงานทำ ไม่มีหนี้สิน ครอบครัวอบอุ่น สุขภาพแข็งแรง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยอบายมุขสิ่งเสพติด มีความรักสามัคคี มีความรู้ มีที่อยู่อาศัยมั่นคง มีทรัพยากรใช้เพียงพอ การเห็นคุณค่าตนเองและชุมชน และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกันนโยบายทุกฝ่าย ควรนำเกณฑ์ชี้วัด ไปปรับใช้ในการวัดผลการพัฒนา เพื่อเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือความสุข และความอยู่ดีมีสุขของสังคม (เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์, 2552: 27)

7.1.2 ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนของชุมชนราชธานีอโศก

ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาของชุมชนราชธานีอโศก วิเคราะห์กับกรอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน และเกณฑ์ชีวิต พบว่าชุมชนราชธานีอโศกมีแนวทางการพัฒนาชุมชน ผู้ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้ ในระดับสูง โดยผลการศึกษามรรลุตามเป้าหมายเกณฑ์ชีวิต ทั้งหมด 47 ประเด็น

ชุมชนราชธานีอโศกมีแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม เป็นที่ตั้ง ด้วยการอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศธรรมชาติ สะท้อนได้จากการลดการก่อมลพิษจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การทำกิจกรรมไร้สารพิษ เพื่อสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ จึงทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตเครื่องดำรงชีพให้แก่สมาชิกชุมชน ได้อย่างครบถ้วน และอุดมสมบูรณ์ มีระบบสวัสดิการที่จัดสรรบริการ และสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองตอบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่สมาชิก จึงทำให้สมาชิกชุมชนมีสุขภาวะที่ดีทั้งภายนอก ได้แก่ ทางกาย และทางสังคม ภายใน ได้แก่ ทางจิตใจ อารมณ์ และปัญญา สามารถสรุปการพัฒนาสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนของชุมชนราชธานีอโศก ออกเป็น 4 ด้าน ได้ดังนี้

7.1.2.1 ด้านสุขภาพอนามัยของมนุษย์ พบว่าสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย และทางใจ คือ อัตราการเจ็บป่วยมีน้อยกว่าสังคมภายนอก มีร่างกายที่แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับปัจจัย 4 ที่ครบถ้วน เพียงพอกับความต้องการ โดยมีอาหารที่สะอาด ไร้สารพิษ ไร้สารเคมี ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ จึงสามารถเป็นแหล่งผลิตปัจจัย 4 ให้แก่สมาชิกชุมชนได้อย่างครบถ้วน ไม่ขาดแคลน สิ่งแวดล้อมปราศจากมลพิษ เพราะชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ไม่เผา หรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังจัดให้มีบ้านสุขภาพ เพื่อบริการด้านอนามัยแก่สมาชิกชุมชนอย่างทั่วถึง มีองค์ความรู้ในการรู้จักดูแลสุขภาพด้วยตนเอง ไม่รอหรือพึ่งพาแต่สังคมภายนอกเพียงอย่างเดียว เช่น การออกกำลังกาย การใช้สมุนไพรรักษาโรค การรับประทานอาหารให้เป็นยา ใช้หลักป้องกันที่ต้นทาง คืออาหาร หรือหลักการดูแลสุขภาพที่ชาวชุมชนเรียกกันว่า 8 อ. รักษาสุขภาพด้วยแพทย์แผนไทย/ทางเลือกก่อนใช้แนวทางแพทย์แผนปัจจุบันตะวันตก

ด้านสุขภาพทางใจ ทางอารมณ์ที่ดี สะท้อนให้เห็นจากภาพลักษณ์ความมีน้ำใจ อหยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่มีภาวะเครียด/วิตกกังวล มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ดี มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี และที่ตนเป็น/งานที่ทำ ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เอื้อเฟื้อและแบ่งปันผู้อื่นอยู่เสมอ สุขภาวะทางกายและทางใจมีความสัมพันธ์กันและกัน การมีสุขภาพกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ย่อมส่งผลให้จิตใจไม่มีสภาวะกดดันหรือตึงเครียด เช่นเดียวกัน การมีสุขภาพใจที่ดี ไม่เกิดวิตกกังวล ก็จะส่งผลให้มีสุขภาพกายที่ดี เพราะชาวบ้านราชมีการพัฒนาจิตใจใช้หลักพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา และนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น

อิทธิบาท 4 และมรรคมีองค์ 8 โดยมีนักบวชเป็นผู้ให้คำปรึกษา แง่คิด หลักธรรมต่างๆ จึงทำให้เข้าใจและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในทุกข์ หรือสุข

7.1.2.2 ด้านสวัสดิการของมนุษย์ ชุมชนมีการผลิตปัจจัย 4 ที่ครบวงจร มีความครบถ้วน อุดมสมบูรณ์ต่อความต้องการของสมาชิก อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นเพราะความพยายามที่จะลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชน จึงมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากมายเพื่อมารองรับการบริโภคของชาวชุมชน ทำให้เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ จนสามารถนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคภายในชุมชนแบ่งปันให้แก่ผู้อื่นได้ ในรูปแบบของพาณิชย์นิยม คือมีร้านค้าของตนเองซึ่งเป็นระบบกลไกตลาดที่ชุมชนบริหารจึงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้สามารถขายสินค้าได้ในราคาถูกกว่าท้องตลาด สังคมชาวบ้านราชมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี และไว้วางใจกัน ปราศจากปัญหาอาชญากรรม การปล้น ลักขโมย และปัญหายาเสพติด ด้านการปกครองใช้หลักการตัดสินใจร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นกันในที่ประชุมชุมชน แสวงหาความรู้ใหม่ๆ เปิดรับข่าวสาร และความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จากภายนอกตลอดเวลา เพื่อนำความรู้ต่างๆ นั้นมาพัฒนาชุมชน ประยุกต์ใช้ในฐานงานต่างๆ ของชุมชนจนเกิดเป็นองค์ความรู้เฉพาะของชุมชน สร้างเครื่องมือเทคโนโลยีทั้งในแง่เครื่องจักรเพื่อช่วยทุ่นแรงคน และการสื่อสาร มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ ไปสู่รุ่นเยาวชน รูปแบบของโรงเรียน โดยเน้นเรื่องคุณธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ ใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงานร่วมกันภายในชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เผยแพร่อัตลักษณ์ของชุมชน ส่งเสริมภายนอกด้วยสื่อหนังสือ วารสาร วิทยุชุมชน และโทรทัศน์ และใช้ศิลปะ สถาปัตยกรรม และดนตรีไทย เพลงแผ่ธรรมะ กล่อมเกล้าจิตใจ เสริมสร้างคุณธรรมและคุณค่าของชีวิต

การพึ่งตนเองของชุมชนจะมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นคือ เป็นการพึ่งตนเองทั้งชุมชน ไม่ใช่การพึ่งตนเองของปัจเจกชน สำหรับความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ พบว่ายังจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกในระดับหนึ่ง เนื่องจากไม่สามารถผลิตได้เอง และยังหาปัจจัยมาทดแทนได้ไม่เพียงพอ เช่น พลังงานไฟฟ้า น้ำมันเชื้อเพลิง แก๊สหุงต้ม ถั่วเหลือง โปรตีนเกษตร ฝ้าย ทอ และขาดแคลนแรงงานฝีมือในงานเฉพาะ เช่นการก่อสร้างที่พักอาศัย การซ่อมแซมเรือ

7.1.2.3 ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมกายภาพและชีวภาพ ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิต และการดำรงชีวิตชุมชน/สังคม มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีความเสื่อมโทรม สะท้อนได้จาก ดินในพื้นที่สามารถทำการเพาะปลูกได้ และให้ผลผลิตที่มีคุณภาพ แหล่งน้ำตามธรรมชาติ (บึง และแม่น้ำมูล) มีคุณภาพดีนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชนได้ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่สมาชิกชุมชน อากาศปราศจากมลพิษ ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยนำหลักการหมุนเวียนทรัพยากรภายในชุมชนมาใช้ สอดคล้องกับงานศึกษา

ของ Bossel (2002) ที่ทำการศึกษาดูชีวิตสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้ยกตัวอย่างตัวชีวิตของเมือง Seattle ในด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่าเพื่อให้ระบบธรรมชาติมีความปลอดภัยมีความเสถียร ได้แก่ การป้องกันมลพิษ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหมุนเวียนซึ่งเป็นการลดการเกิดของเสียให้น้อยที่สุด /ของเสียเป็นศูนย์ (Zero Waste) ชุมชนมีการแยกขยะก่อนกำจัด ของบางชิ้นนำมาซ่อมแซมเพื่อนำมาใช้ใหม่ หรือใช้ซ้ำได้อีก ส่วนในกิจกรรมผลิตมีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อลดการก่อมลพิษ นำพลังงานชีวมวลมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรม และบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

7.1.2.4 ด้านระบบนิเวศองค์กรวม ระบบที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ เปรียบเสมือนบ้านของมนุษย์ ระบบนิเวศของชุมชนยังมีความสมดุล มีความมั่นคง ไม่พบความเสื่อมโทรม เพราะชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อลดการเบียดเบียนระบบนิเวศ ต้องการให้ระบบถูกรบกวนน้อยที่สุด เพื่อให้ระบบสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่เสื่อมโทรม เช่นการทำกิจกรรมไร้สารพิษหรือ กสิกรรมธรรมชาติ เป็นการไม่ใช้สารเคมีใดๆ ที่จะส่งผลต่อแมลง สิ่งมีชีวิตในระบบธรรมชาติ เป็นการสร้างระบบนิเวศทางการเกษตร (ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2550: 98) สอดคล้องกับแนวคิดเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ของ ธันวา จิตต์สงวน (2544: 77) รูปแบบการทำเกษตรที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ระบบนิเวศ และเป็นการนำไปสู่การพึ่งตนเองด้วย ได้แก่ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น ชุมชนมีแนวคิดอนุรักษ์ธรรมชาติ ป่าทาม อันเป็นป่าระบบนิเวศน้ำจืดที่สำคัญ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ สร้างความหลากหลายให้แก่สิ่งมีชีวิตต่างๆ รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ และปรับการใช้ชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัย ชุมชนประสบภัยน้ำท่วมเป็นประจำ เนื่องจากอยู่ติดกับแม่น้ำมูล จึงมีการสร้างที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง และการนำเรือมาใช้เป็นที่อยู่อาศัย หรือเป็นฐานงานกิจกรรมของชุมชน

ในส่วนของเกณฑ์ชีวิตสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน พบว่าชุมชนราชธานีโอศกสามารถบรรลุเป้าหมายของตัวชีวิต ได้ทั้งหมดจำนวน 47 ตัว สามารถระบุได้ว่ามีความเป็นลักษณะสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนในระดับสูง เนื่องจากยึดหลักบุญนิยม และหลักธรรมตามพุทธศาสนาในการบริหารปกครองชุมชน และดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับความเห็นของ เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์ (2555: 109-110) ที่ว่าแนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง/การพัฒนาความสุขตามแนวทางพุทธศาสนานั้น ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงวัตถุเป็นจำนวนมากเพื่อให้คนมีความสุข หากแต่ให้ความสำคัญปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสิ่งอื่นๆ ด้านจิตใจ ปัญญา และปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีปัญญารู้ว่าจุดไหนควรพอ จึงนำส่วนเกินไปช่วยเหลือเจือจานผู้อื่น มีคุณธรรมที่รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันให้แก่ผู้อื่นที่มีปัญหามากกว่า และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม

ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สอดคล้องกับแนวทางพุทธศาสนาอันเป็น การพัฒนาความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน

7.1.3 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนราชธานีโอศกสู่ความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน

ปัจจัยที่ขับเคลื่อนชุมชนราชธานีโอศกให้มีความเป็นสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืนได้ คือ

7.1.3.1 ชุมชนใช้ศีลธรรมเป็นหลักในการปกครองที่สำคัญที่สุด ใช้หลักธรรมทาง พุทธศาสนาต่างๆ มาใช้เพื่อบริหาร จัดการ การปกครองในชุมชน และมีการดำเนินกิจการทุกด้าน ด้วยระบบบุญนิยม การปกครองเริ่มต้นที่จัดการให้คนดีมีศีล เมื่อคนมีคุณธรรม จะทำให้สิ่งแวดล้อม ดี สังคมดี และทำให้การพัฒนาเป็นไปเพื่อพัฒนาคน เมื่อพึ่งตนเองได้ จึงช่วยเหลือจุนจวนสังคม ต่อไป การพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักเชิงพุทธนี้ทำให้สังคมมีความสามัคคี การใช้ศีลทำให้ไม่มีปัญหา อาชญากรรม สาราณีธรรม6 เป็นธรรมของการอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา การปรับความเห็นให้ ตรงกันด้วยการหมั่นประชุม ให้ทุกคนมีส่วนร่วม จัดระบบสวัสดิการให้ทุกคนอย่างทั่วถึง การยึด มรรค 8 คือ เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งธรรมชาติ เป็นชุมชนที่มี แนวคิดอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่นการทำกิจกรรมไร้สารพิษ และการนำทรัพยากรใน ชุมชนมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์ เป็นต้น

7.1.3.2 ผู้นำชุมชน /นักบวช มีคุณลักษณะด้านศีลธรรมจรรยาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทั้งศีลธรรมจรรยาของตนเอง และการอบรมให้ผู้อื่นมีศีลธรรมเช่นเดียวกันด้วย นักบวชเป็นทั้ง แบบอย่างให้สมาชิกชุมชนอื่นๆ ได้ปฏิบัติตาม และยังเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ บทบาทสำคัญของ ผู้นำชุมชนคือ การปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับความสามารถในการบริหาร

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์

7.2.1.1 ชุมชนอื่นๆ หรือหน่วยงานผู้มีอำนาจ สามารถนำกรอบสังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ไปใช้เป็นแนวนโยบายในการพัฒนาสังคม เป้าหมายเพื่อความสุขของประชาชนต่อไป

7.2.1.2 จากกรณีศึกษา ชุมชนราชธานีโอศก รูปแบบสังคมสามารถนำไปขยายผลได้ เพียงบางส่วน แต่หากยกไปทั้งแบบแผนของราชธานีโอศกคงเป็นไปได้ยาก เพราะราชธานีโอศกมี ลักษณะจำเพาะที่ขัดแย้งกับชุมชนภายนอกสูง เช่นระบบสังคมที่มีระดับคุณธรรมสูง ถึงจะจัดให้มี สวัสดิการ และทุกคนเต็มใจที่จะทำงานฟรีเพื่อชุมชน โดยให้ความอุดมสมบูรณ์อยู่ที่ระบบสังคม

กองกลาง เหตุเพราะสังคมทั่วไป ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในระบบทุนนิยม คือมีการสะสมความอุดมสมบูรณ์เข้าที่ส่วนตัวยังมีสูง การนำรูปแบบทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ จึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะการดำรงชีวิตยังต้องพึ่งพาเงินเป็นปัจจัยแลกเปลี่ยนมาซึ่งการตอบสนองความต้องการ และเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี การจะกระทำได้เช่นชาวโศกจะต้องเข้ามาอยู่ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนหรือในเครือข่าย อย่างไรก็ตามชุมชนภายนอกสามารถเรียนรู้ประสบการณ์หรือแนวทางการพัฒนาของชุมชนราชธานีโศกไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การทำกิจกรรมธรรมชาติ การปรับวิถีชีวิตและเตรียมพร้อมกับภัยพิบัติ ตัวอย่างการทำแพผักลอยน้ำ การจัดระบบการกำจัดขยะ และการบริหารจัดการของชุมชน เป็นต้น

7.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

7.2.2.1 ควรมีการสร้างตัวชี้วัดให้มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น

7.2.2.2 ควรนำกรอบสังคมความสุขที่ยั่งยืนและเกณฑ์ชี้วัดนำไปทดลองใช้ศึกษาในบริบทอื่นๆต่อไป

7.2.2.3 ในการสร้างเกณฑ์ชี้วัดสังคมความสุขที่ยั่งยืน ควรให้ชุมชนได้ร่วมสร้างตัวชี้วัด จะมีประโยชน์ในการติดตามความสุขและการพัฒนาที่ก้าวหน้าในสังคมของตน และในแต่ละพื้นที่จะมีสิ่งขับเคลื่อนความสุขเฉพาะในแต่ละวัฒนธรรมของชุมชน

บรรณานุกรม

- กนกพร สว่างแจ้ง. 2551. การประเมินสิ่งแวดล้อมชั้นก้าวหน้า. นครปฐม: สุมณพับลิชชิ่ง.
กรมโรงงานอุตสาหกรรม. 2550. หลักปฏิบัติเทคโนโลยีการผลิตที่สะอาด: การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการป้องกันมลพิษ. กรุงเทพมหานคร: กรมโรงงานอุตสาหกรรม.
- กรรมะ อูระ. 2550. ความสุขมวลรวมประชาชาติคืออะไร. ในฐาน ดันธาร ความสุขมวลรวมประชาชาติ 2 คิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สวณเงินมีมา.
- กล้าตรง พรหมโสภา. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน. 2555 (9 มกราคม). การสัมภาษณ์.
- กิมฮวด ไม้เนื้อทอง. ผู้บุกเบิกการทำแพฝักถอยน้ำ. 2554 (2 ธันวาคม). การสัมภาษณ์.
- เกษม จันทร์แก้ว. 2551. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- แก่งธรรม สยระักษ์. ผู้รับผิดชอบในฐานะงานปฎิเสอาด. 2555 (16 พฤศจิกายน). การสัมภาษณ์.
- คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ. 2545. แผนพัฒนาสังคมและสังคมสงเคราะห์ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์.
- จกกลมณี เสน่หา. 2551. วิถีเศรษฐกิจพอเพียงว่าด้วยชุมชนหมู่บ้านราชธานีโศก ตำบลบุงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จันทนา อินทปัญญา. 2551. การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หลักการและกระบวนการ. กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จิรากรณ์ คชเสนี และนันทนา คชเสนี. 2552. นิเวศวิทยาประยุกต์: การจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์. 2550. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุมพล ศรีรวมทรัพย์. 2551. การศึกษาชุมชนชาวโศก จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะรัฐและสังคมในอุดมคติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เซกซ์ในเดอร์, คาร์ล. 2545. การพัฒนาที่ยั่งยืน: มาตรฐานพัฒนา? กรณีศึกษาประเทศไทยจากแง่มุมทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. แปลจาก World Summit Papers of the Heinrich-Böll-Foundation, No.14: Debating Limits to Sustainable Development – A case study of Thailand from a cultural perspective on sustainable development in Southeast Asia. โดย ชีรพงษ์ ลัทธิวรรณ และอภิชาติ ดวงดี. เชียงใหม่: โชนาการพิมพ์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. บรรณาธิการ. 2544. สถิติการโดยภาคชุมชน (1) กลุ่มออมทรัพย์. เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 17. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล วัจวิญญู. 2546. กระบวนทัศน์สุขภาพและนิเวศวิทยาแนวลึก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ถึงดิน มุ่งมาจน, 2555. การพัฒนาทักษะการผลิตโทรทัศน์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับธรรมชาติของเยาวชน ชุมชนราชธานีอโศก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ธันวา จิตต์สงวน. 2544. การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน: บทวิเคราะห์จากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม. ใน ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน รายงานการสัมมนาในระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 15-17 พฤศจิกายน 2543. อารันต์พัฒนาไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร. หน้า 73-85.
- ธันวา ใจเที่ยง. 2551. สังคมอุดมธรรม. ค้นวันที่ 20 กันยายน 2554 จาก <http://oldforum.serithai.net/index.php?topic=23217.0>
- นางนภัศ คุ้มวิญญู เทียงกมล. 2551. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นาวิณ โสภากูมิ. 2547. กลไกกรรมไร่สารพิษ: อัตลักษณ์การเกษตรของชาวอโศก. ใน เกษตรกรรมยั่งยืน : อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหาการเกษตร และอัตลักษณ์ชาวนาไทย. อนุสรณ์อุณโณ. นนทบุรี: คณะกรรมการจัดงานมหกรรมยั่งยืน. หน้า 153-193.
- ประเวศ วะสี. 2530. อ้างถึงใน เรวดี ตันนุกิจ. 2543. รูปแบบการพัฒนาผู้พึ่งตนเองของชุมชนชาวอโศก กรณีศึกษาชุมชนอโศก อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. 2551. (14 มกราคม). สุขภาวะทางปัญญา. มติชน. ค้นวันที่ 20 มิถุนายน 2553 จาก <http://jitwivat.blogspot.com/search/label/ประเวศ%20วะสี>
- ประยุทธ์ ปยุตโต. 2548. เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

- ปริชาเปี่ยมพงศ์สานต์. 2538. **สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริชาเปี่ยมพงศ์สานต์. 2541. **เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริชาเปี่ยมพงศ์สานต์. 2543. **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริชาเปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2543. **วิธีใหม่แห่งการพัฒนา: วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เป็นเมฆ นามแสงผา. **ครูสัมมาสิกขาราชธานีโอศก**. 2555 (13 พฤศจิกายน). การสัมภาษณ์.
- พรตะวัน ชน โภค. **คณะกรรมการชุมชน**. 2556 (6 พฤษภาคม). การสัมภาษณ์.
- พระธรรมปิฎก. **ธรรมนุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และเขมณัญญ์ อินทรสวรรณ. 2553. **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ริชแมกซ์ อินเทอร์เน็ต.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546. **ราชกิจจานุเบกษา**. ฉบับกฤษฎีกา 120, 94ก (1 ตุลาคม): 6.
- พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550. **ราชกิจจานุเบกษา**. ฉบับกฤษฎีกา 124, 16ก (19 มีนาคม): 1.
- มิ่งหมาย มุ่งมาจน. 2552. **การประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารโรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโอศก จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- มิ่งหมาย มุ่งมาจน. **ผู้ใหญ่บ้าน**. 2556 (5 พฤษภาคม) การสัมภาษณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2524. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รัตนา โตสกุล. 2548. **เดินที่ละก้าว กินข้าวที่ละคำ: ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน**. ขอนแก่น: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขภาพอีสาน.
- เรวดี ตันนุกิจ. 2543. **รูปแบบการพัฒนาผู้การพึ่งตนเองของชุมชนชาวโอศก กรณีศึกษาชุมชนโอศกอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี**. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- โรงเรียนสัมมาสิกขาราชธานีโอศก. 2555. **ภาพบรรยากาศการเรียนของนักเรียน**. ค้นวันที่ 30 พฤศจิกายน 2555 จาก <https://www.facebook.com/SSR2546>

- รวุฒิ โรมรัตน์พันธ์. 2551. **ทูลทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- วราลักษณ์ อธิพิล โอปาร. ม.ป.ป.. **ป่าบุง ป่าทาม มดลูกของแม่น้ำอีสาน**. ค้นวันที่ 7 พฤษภาคม 2556 จาก <http://www.seub.or.th>
- วิชาภา ภูจินดา. 2552. **ระเบียบวิธีวิจัยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิชาภา ภูจินดา. 2555. **การประยุกต์หลักนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐนิเวศในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมณะดำนดี สุชีโว. นักบวช. 2555 (16 พฤศจิกายน) การสัมภาษณ์.
- สมณะโพธิรักษ์. 2554. **บันทึกปัจฉาสมณะ: สารอโศก** (มกราคม – มิถุนายน): 68 – 69.
- สมพจน์ วรรณนุช. 2551. **เศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์การพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สยาม คำปรีดา. 2547. **สังคมกับการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน.
- สร้างฝัน อโศกตระกูล. นักบวช. 2555 (15 พฤศจิกายน). การสัมภาษณ์.
- สถณี อาชวานันท์กุล. 2553. **เศรษฐกิจทางเลือก: ว่าด้วยเศรษฐกิจความสุข เศรษฐกิจอิสลาม และนโยบายประชานิยม**. กรุงเทพมหานคร: Openbooks.
- สเตฟาน พริสเนอร์. 2547. **ความสุขมวลรวมประชาชาติ: วิสัยทัศน์ในการพัฒนาของภูฐานและปัญหาท้าทาย. ในความสุขมวลรวมประชาชาติ มุ่งสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา**. จินตลา วิเศษกุล. ชุดสังคมและการเปลี่ยนแปลง เศรษฐศาสตร์ใหม่. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา. หน้า 35.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2532. **สังคมวิทยาการเมือง: หลักการและการประยุกต์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2547. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. 2548. **วิถีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สิริลักษณ์ ภักดีศรี. 2550. **ความสุขมวลรวมของประชากรในกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- สีลาภรณ์ นาคทรพร. 2541. แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม: ระดับกลุ่ม/ชุมชน. ใน การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 233-262.
- สุขแสงบุญ สอนจันทร์. กรรมการหมู่บ้าน. 2555 (18 พฤศจิกายน). การสัมภาษณ์.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. 2550. รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม).
- สุภางค์ จันทวานิช และวรรณิ ไทยานันท์. 2541. แนวคิดและเครื่องชี้วัดการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประเทศไทย ใน การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 113-229.
- สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี สิดตระกูล. 2541. การพัฒนาแนวคิดและเครื่องชี้วัดสังคมและคุณภาพชีวิตในต่างประเทศ. ใน การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. หน้า 21-101.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย และสถาบันคีนันแห่งเอเชีย. 2547. คู่มือการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา. 2549. กรอบแนวคิด... การพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. 2550. โครงการจัดทำยุทธศาสตร์การบริโภคที่ยั่งยืน: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. คำนวณวันที่ 22 กันยายน 2554 จาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/home/interest/scs/success.htm>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2552. โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การผลิตที่ยั่งยืน: เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรในภาคการผลิตและบริการ. คำนวณวันที่ 22 กันยายน 2554 จาก <http://www.sustain-production.com>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. การติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์. 2552. การพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อสะท้อนการพัฒนาเพื่อความสุขของสังคม. **วารสารวิทยาการจัดการ**. 8 (กรกฎาคม – ธันวาคม): 13-28.
- เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์. 2555. ก้าว่างใหม่ในการพัฒนา: คู่สังคมแห่งความสุข. **สถาบันพระปกเกล้า**. 10 (มกราคม – เมษายน): 99-116.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบึงใหม่ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. 2552. **ข้อมูลพื้นฐาน**. ค้นวันที่ 4 ตุลาคม 2554 จาก <http://bungmai.go.th/index.php/2010-06-24-01-53-42>.
- อภิชัย พันธเสน. บรรณาธิการ. 2549. **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอำ บรรณาธิการ. 2541. **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรุณ อวนสกุล. 2544. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน: แนวทางและดัชนีชี้วัด. ใน **ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากร และพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน รายงานการสัมมนาาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 15-17 พฤศจิกายน 2543**. อารันต์ พัฒโนทัย. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร. หน้า 31-49.
- อุทัย คุลยเกษม และสุเทพ บุญซอ่อน. 2545. **สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา**. พระนครศรีอยุธยา: เทียนวัฒนา.
- Bing. 2012. **แผนที่ชุมชนราชธานีอโศก**. ค้นวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2556 จาก <http://www.bing.com/maps/>
- Bossel, Hartmut. 2002. Indicator for Sustainable Development – a Systems Analysis Approach. In **Unveiling Wealth**. P. Bartelmus, ed. Netherlands : Kluwer Academic Publishers. Pp 55-58.
- Heikkila-Horn, Marja-Leena. 2541. **มองพุทธศาสนาด้วยสองตาเปิด: ความเชื่อและการปฏิบัติของสันติอโศก**. แปลจาก Buddhism with Open Eyes: Belief and Practice of Santi Asoke. โดย ขวัญ ก่อเอง. กรุงเทพมหานคร: ฟ้าอภัย.
- Liebl, David S. et al. 1998. **Indicators of Community Sustainability**. University of Wisconsin-Cooperative Extension. Retrieved April 8, 2011 from http://www.uwex.edu/ces/ag/sus/html/indicators_of_cs.html.

Marks, Nic; Abdallah, Saamah; Simms, Andrew and Thompson, Sam. 2552. **ดัชนีโลกไม่มีสุข:**
ดัชนีวัดความเป็นอยู่ที่ดีและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม. แปลจาก The *UnHappy Planet*
Index: An Index of Human Well-being and Environmental Impact. โดย เนาวนิจ สิริผาคติวิ
รัตน์. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล

นางสาววไลยชา สุพรรณธริกา

ประวัติการศึกษา

วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อมพืชสวน
คณะเทคโนโลยีการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง ปีที่สำเร็จการศึกษา 2550

ที่อยู่ติดต่อ

24 /1 หมู่ 19 ตำบลแก่งหางแมว อำเภอแก่งหางแมว
จังหวัดจันทบุรี 22160

ทุนการศึกษา

ทุนการศึกษาประเภทที่ 1 จากสถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์ ตลอดหลักสูตร
รางวัลเรียนดี ปีการศึกษา 2552